
Esra Arsan
Medya Gözcüsü
Araştırma - İnceleme
EVRENSEL BASIM YAYIN

EVRENSEL
BASIM YAYIN

Esra Arsan

MEDYA GÖZCÜSÜ

Araştırma - İnceleme

Doğa Basın Yayın
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Eskişehir Mah. Dolapdere Cad.
Karabatak Sok. No: 31
Şişli / İstanbul
Tel: 0212 247 65 17 (pbx)
Faks: 0212 247 24 61
web: www.evrenselbasim.com
e.posta: bilgi@evrenselbasim.com

Evrensel Basım Yayın - 348

MEDYA GÖZCÜSÜ
Esra Arsan

Genel Kapak Tasarım
Savaş Çekiç

Kapak Uygulama
Bahar Eroğlu

Kapak Fotoğrafı
Özcan Yaman

Birinci Basım: Ocak 2008

ISBN 978-975-6106-80-8

Baskı
Ezgi Matbaası
Sanayi Caddesi Altay Sokak No: 10 Çobançeşme -Yenibosna / İSTANBUL
Tel: 0212 452 23 02 - 654 94 18 e-posta: ezgimatbaa@mynet.com

MEDYA GÖZCÜSÜ

İÇİNDEKİLER

Önsöz
Medya Eleştiri Dersleri ... 9

I. Bölüm: Gazetecilik ve Habercilik Üzerine
Siyasal gazetecilik neden dibe vurdu? ... 16
Entelektüeller ve Gazeteciler ... 20
Gazete Yazan Adamlar ve İstidacılar ... 25
Can Ataklı'nın Filikası Vesilesiyle
Gazeteciliğin Diyalektiği ... 30
Silüet Çok, HAber Yok! ... 34
Araştırmacı Gazetecilik İçin On Öğüt ... 38
İntiharlar Habere Dönüşürken ... 43
Kendi Hakkını Savunmayan Gazeteci (mi?) ... 48
İnsanlık Adına Kamerayı Bırak(ma)mak ... 55
Televizyon Haberlerinde Milliyetçi Söylem ... 60
Çocukların Haber Kaynağı Olarak Kullanılma(ma)sı ... 63
Milliyet Bir Erkek(miş)! ... 68
İslamcı Vampirler mi? "İslamcı Vampirler" mi?
Yoksa İslamcı "Vampirler" mi? ... 72
Ciddi Haberden Korkarım! ... 75
Robert Fısk'in Kötü Kaderi ve Hasan Pulur ... 78
Gitti Bizim "Adam Köpeği Isırırsa" Klişesi ... 82
Gerçek Kurban Hakikat Olunca ... 85
AB ve Gazetecilik: Ortak Bir Kamusal Alana Doğru ... 88
Batı Medyasında Yahudi Düşmanlığı Fobisi ... 92
Enronla Batan Gazetecilik ... 98
İntihar Bombacısı Cinayet Bombacısı ... 103
Alastair, Tanrı ve Şeytan ... 106
The Guardian'dan unutulmaz
düzetlme ve açılkamalar ... 110

II. Bölüm: 11 Eylül ve Gazetecilik Üzerine
24 Saat Medya(nın) Savaşı ... 117
Pentagon Özel Rambo Gazeteciler Birliği ... 122
ABD'de 11 Eylül Sonrası ... 126
Yalan Medya Gerçek Dünya ... 131

Gerçeği Sansürle Sıvamak 135
Batı Medyasında "Ötekibastı" Hastalığı 138
Şimdi de Farklı Kültürler Farklı Gazetecilik Safsatası 141
Bir Başkadır CNN Kurmacaları 147
El Cezire: Peygamber Değil tv Kanalı 152
Gazetecilerin Yazamadığını
Bir Ekonomi Profesörü Yazdı 157
Medyanın Hâlâ Yanıtlayamadığı 10 Soru 160
Kitle Kandırma Silahı: Medya 164
Savaşın Tesadüfi Kahramanından
Gazetecilik Dersleri(!) 168
II. Cnn-El Cezire Muharebesi 172

III. Bölüm: Popüler Kültür ve Gazetecilik Üzerine
Sevgili Medyatik Ölüm 179
Ne Sağcıyız Ne Solcu Futbolcuyuz Futbolcu 184
Blaır'i Bush'un Köpeği Yapan Şarkı 189
Homofobik Medya Manzaraları 193
Kaybedilmiş Kimliklerin Hükümsüz Medyası 198
Bu Kâbus Hiç Bitmeyecek! 202
Cem Yılmaz'ın Sınıflı Topluluğu 207
Özel Hayatlar Kamusal Medya 211
Seks, Yalanlar ve Tabloid Basın 216
Büyük Türk Gazetecisi 219
Milli Eğitim Bakanlığı'na çağrı:
Medya Okur-Yazarlığı Zorunlu Ders Olsun 225

IV. Bölüm: Medya ve Yeni Teknolojiler Üzerine
Batı'da ve Türkiye'de İnternet Gazeteciliği 231
Kim Korkar Dijital Televizyondan? 240
İnternetin Karanlık Yüzü:
Dijital Çocuklukta Kaybolan Masumiyet 245
Tıkla Beni! Oku Beni! 249
Çekik Gözlü İnternetine Hayran Olunan Ülke 252
Değişmeyen Türkiye'nin Değişen Medyası 257
Medya Gözcüsü Olmak 264
Bush'u Bloglar mı Yaktı? 269

Önsöz

Medya Eleştiri Dersleri

Osmanlı İmparatorluğu'nda, 19. yüzyılın birinci çeyreğinden itibaren başlayan gazetecilik faaliyeti, çok genel bir sınıflandırmayla, belki 1923 belki 1946 hatta 1960'a kadar esas niteliğini büyük ölçüde koruyarak matbuat devrini yaşadı. Ardından 1980'e kadar basın dönemi geldi. 80'lerden günümüze ise medya devrini yaşıyoruz. Matbuat ve Basın dönemlerinde, ciddi, köklü, kurumsallaşmış bir tenkit, eleştiri, değerlendirme, ölçme mekanizmasına rastlayamıyoruz. Yani matbuat tenkidi ya da basın eleştirisi adında bir uzmanlık alanı, bir kalem sahibi ya da bir dernek yok. Oysaki sadece Türkiye'de değil, genel olarak Batı ve Doğu dünyasında da, 80'lerden sonra, dolayısıyla neo-liberal ideolojinin egemenliğini kurmaya başladığı küreselleşme çağında, bu evrensel mekanizmanın mali-finans dünyasıyla birlikte önemli bir üstyapı kurumu olan medyanın çok kısa sürede ve çok hızlı bir şekilde yozlaşmasına, temel değerlerini yitirmesine tanık olduk. Medya dünyası, matbuat ve basın dönemindeki neredeyse tüm olumlu yanlarını kaybetti. Gazete, haber, muhabir, bilgi, okur gibi temel kavramların içi boşaldı ve yepyeni tanımlar hem teoride hem de pratikte üretildi. İşte bu kısa sürede gerçekleşen hızlı çözülme/bozulma/yozlaşma hatta yapı/tanım/kavram değişimi, neredeyse eş zamanlı bir şekilde 'Medya Eleştirisi' kavramını kurumsallaştırdı. Kurumsallaştırmak zorundaydı. Medya Eleştirisi, aslında genel/geleneksel/alışılagelmiş yani klasik gazeteciliğin

savunulması işlevini de içerir hale geldi.

Başta dolaylı olarak, bilahare dolaysız bir şekilde mali-sermayenin denetimine giren medya, küreselleşme süreciyle birlikte Global Medya sıfatını da kazanınca, nitelik/kimlik/işlev/tanım değiştiren medya, çürüme sürecinde hızla mesafe kat ederken, özel olarak toplumdan/kamudan/yurttaştan kopup devletin/özelin, daha da vahimi genel olarak iktidarın bir aracı haline dönüşünce, 'nerede iktidar varsa orada muhalefet vardır' ilkesinden yola çıkarak, Medya Eleştirisi kurumsallaşmaya başladı.

Önceleri gazete, radyo ve televizyonlarda medya eleştiri köşeleri faaliyete geçti. Baskı hatalarını ya da olgusal yanlışlıkları düzeltmekle başladılar işe. Sonraları bir kısmı sadece bu çerçeveyle yetinmek istedi. İşin içine Chomsky, Said, Hermann, (unutulmaz LOOT'u hâlâ özlüyoruz) Bourdieu ('Gazetecilik Alanı' dedi, işi büyük ölçüde bitirdi!) gibi ağır toplar girince, Medya Eleştirisinin salt teknik ve mesleki bir uğraş olmadığı ortaya çıktı. Medya Eleştirisi kurumu kimliğini inşa ediyor, kendini buluyordu. Akademisyenlerin fitillediği bu akıma, profesyoneller hatta bir süre sonra medya okur-yazarlık bilinci olan okurlar da katılınca medya baronları zorlanmaya başladı. Medya eleştirisi, egemen medyanın sayfa ve stüdyolarından aforoz edildi ve internet ortamına sığındı.

Medya Eleştirisinin Türkiye cenahında trajik bir örnek vardır: Muhafazakâr dünya görüşüne rağmen, tekelci ve egemenci anlayışlara karşı mücadele etmeye çalışan Ahmet Tezcan, televizyonda, yapımcılığını ve sunuculuğunu üstlendiği bir Medya Eleştirisi programından canlı yayında istifa ettiğini duyurdu. Her istifada biraz mutlaka asalet vardır. Aynı Tezcan'ı, bir süre sonra Başbakan'ın Basın Danışmanı olarak görmek işin trajik yanı. Takım değiştirmek iyi bir şey değildir. Medyadan hükümete geçmek hiç iyi bir davranış değil!

Kılık kıyafet değiştiren medya, içtenlik gösterilerine de başlamak zorunda kalırken, 90'lı yıllarda, ombudsman/médiateur/public editörlerden, Basın Konseylerinden (Türk versiyonu en komiği!), Etik Kodlardan medet umuyordu. CNN ya da Knight Rid-

der gibi dev Amerikan medya holdingleri bile 'Medya Eleştirisi' dergileri çıkardı.

Oysaki Medya Eleştirisi öncelikle muhalif bir ideolojik duruş gerektiriyordu. Basından medyaya geçiş dönemindeki tayin edici farklılık medya mülkiyeti nedeniyle, medya organlarının kime nasıl hizmet edeceği sorusuna kilitlenmişti. Eskiden bir parça da olsa, okura, yurttaşa, kamuya, topluma hizmet ederdi gazeteler. Medya döneminde ise bu hedefler tamamen değişti. Artık gazeteci, belki de sırasıyla kendine, işverenine, mensubu olduğu ticari-mali kuruma ve her zaman iktidara hizmet ediyor. Türkiye'de medya, topluma değil devlete, yurttaşa değil iktidara hizmet ediyor. Bu değişimi hesaba katmayan bir Medya Eleştirisi, eski dönemin düzeltmenleri ne kadar yazar ise o kadar Medya Eleştirmeni olmak durumunda.

Medya Eleştirisinin neden ve nasıl yapılacağı ne kadar önemli bir konu ise, kim tarafından yapılabileceği de o kadar önemli. Kişisel anlaşmazlıklar ya da komisyon... pardon maaş nedeniyle gazetesinden/televizyonundan ayrılmak zorunda kalan kıdemli gazeteci, eski kirli çarşafları dökerek Medya Eleştirmeni olamıyor. Geçici Köy Korucusu'na benzer bir kartvizitle, bu kişiler, yeni bir işveren bulana kadar, internet sitelerinde Medya Eleştirmenliği yaptıklarını sanıyorlar. Hizmetin amacı ve hedefi yine önce kendisi, olası yeni patronu, tabii ki de iktidar.

Medya Eleştirmeni olabilmek için ideolojik bir duruş gerekliydi. Gerekli ama yeterli değil. Çünkü Medya Eleştirisi, sadece ideolojik olarak hemfikir olmadığımız içerik eleştirisi değil. Medya Eleştirisi tabii ki esas olarak siyasi ve ideolojik bir faaliyet ama, bu değerlendirme/süzgeçten geçirme/hataları ayıklama süreci (ve tabii ki doğruyu önerme edimi) mutlaka bilirkişi uzmanlığına sahip, dolayısıyla sadece teknik/mesleki bilgi ve perspektifle donanmış kişiler değil, ayrıca gerçekten bağımsız konumda/statüde olan kişilerin hakkıyla ifa edebilecekleri bir uğraş. Ancak eleştirdiği medya ile herhangi bir ilişkisi olamayan kişiler, söz konusu medya organlarından gerçekten bağımsızdır. Yoksa haftanın 6 günü yazı işleri müdürlüğü ya da editörlük yapıp, 7. gün

Medya Eleştirmeni urbalarını giyinmek ne matah ne de doğru...

İşte Esra Arsan, şimdiye kadar betimlemeye/tanımlamaya çalıştığım Medya Eleştirmeni statüsü için, deyim yerindeyse biçilmiş kaftan. Arsan, İletişim Fakültesi'nde lisans eğitimini tamamladıktan sonra Türk egemen medyasının çeşitli organlarında bilfiil muhabirlik, yazarlık yapmasının ardından akademik alanda master ve doktorasını tamamlamış bir meslektaşımız. Arsan, siyasi-ideolojik konum olarak kendisine her zaman bağımsızlığı ve muhalifliği seçtiği için, ayrıca devlet/toplum; özel çıkar/kamu çıkarı; sağ/sol; zengin/yoksul; rekabet/dayanışma; şöhret/tevazu gibi tayin edici ikilemlerde hep doğru ve haklı saflarda yer aldığı için Medya Eleştirilerinde tüm bu mesleki/teknik/ideolojik birikimini yansıtıyor. Arsan'ın eleştirilerinde kişi hatta kurumlar değil fikir ve yapılar mızrağın sivri ucundan nasibini alıyor. Üstelik bu neo-liberal çağda, benzeri/yakını/akrabası yabancı, bilhassa anglosakson medya akademisyenlerini yakından izleyerek, eleştirilerini dar ulusal çerçevenin dışına çıkarabiliyor. Aslında iletişim öğrenci ve akademisyenlerinin yanı sıra medya ile ilgilenen herkesin okuması gereken bu kitapta, Arsan, akademik makalelerine oranla, daha kısa bir süre içinde ve kaçınılmaz olarak daha az derin eleştirilerinde bile, akademik disiplini gözetirken, daha iyi bir bilgi ve güven verici yazar olmak kaygısıyla, göndermelerinde, alıntılarında, kaynakçalarında titiz davranmış. Arsan'ın Türkçesi de, okumayı ve anlamayı kolaylaştırıcı bir akış seyrediyor.

Medya Eleştirisinde, özellikle sunum ve üslupta önemli özelliklerden biri de, ağacı irdelerken okura ormanı da göstermek olsa gerek. Arsan'ın tarzında bu yaklaşım da çoğu zaman olumlu bir şekilde kendisini gösteriyor. Herhangi bir olayı/haberi, bağlamından koparıp yani cımbızla çekip yerden yere vurmak varken –ki bazıları böyle yapıyor– Arsan, olayı/haberi tarihi ve coğrafi konumuna yerleştiriyor. Zemin/zaman düzenlemesi önemli.

İnternet ya da gazete arşivlerinde kaybolup gideceği yerde, derli toplu bir kitap olarak ve her halükarda fikir ve yaklaşım birliği oluşturan bu makaleler, Türk egemen medyasının perişan halini somut olarak gözler önüne seriyor. Ele aldığı konuların çeşitliliği

bir yana, hangi konuyu işlerse onu mutlaka hem genel gazetecilik pratiği ve teorisi çerçevesinde konumlandırması hem de dünya gazeteciliği perspektifiyle de irdelemesi açısında da Arsan'ın makaleleri bilgi vermenin yanı sıra ufuk açıyor.

Esra Arsan ile medyaya ilişkin çeşitli ortak mesleki ve akademik çalışmalara katılmış biri olarak, Dördüncü Kuvvet Medya, Bağımsız İletişim Ağı, Medyakronik, Haysiyet, Sansürsüz sitelerinde ya da Radikal 2'de yazdıklarını vakti zamanında uzun uzun tartıştığımızı hatırlıyorum. Tüm yazıları topluca yeniden okuyunca, yazarın aklını ve kalemini yönlendiren saikleri daha iyi anlama olanağına kavuştum. Birlikte gerçekleştirdiğimiz eğitim çalışmalarını, yerli ya da yabancı medya forumlarındaki tartışmaları da hatırlayınca, Arsan'ın söyledikleri/yazdıkları ile yaptıklarının uyum içinde olduğunu görmek de ayrıca sevindirdi beni.

Bu kitapta halen güncel, halen tartışılan yüzbir konu var:

28 Şubat ya da Körfez Savaşı, Türk egemen medyasındaki mülkiyet değişiklikleri ya da 2003'teki Amerikan saldırısı, aydınlar ya da gazeteciler, intihar haberleri, araştırmacı gazetecilik, medyatik ırkçılık-milliyetçilik, toplumsal cinsiyet, AB, anti-semitizm, 11 Eylül, CNN, Ortadoğu, Kimlik Politikaları, internet...

Makaleler arasında dolaşırken sevimli sevimsiz şahsiyetlere de rastlamak olası: Robert Fisk, Can Ataklı, Cem Yılmaz, Ufuk Güldemir, Celal Başlangıç, Reha Muhtar, Yaşar Kemal, Uğur Dündar...

Esra Arsan'ın bu kitabı, Medya Eleştirisi alanında tercihleri, değerlendirme kriterleri, irdeleme yöntemi, üslubu ve okura sunduğu zengin bilgi ve geniş perspektifiyle önemli ve kalıcı bir kitap.

Ragıp Duran
İstanbul, Temmuz 2007

I. Bölüm

Gazetecilik ve Habercilik Üzerine

Siyasal Gazetecilik Neden Dibe Vurdu?

22 Temmuz genel seçimlerinden önce, seçmen kitlenin böylesine yoğun bir şekilde AKP'ye yöneldiğini göremeyen, mesleki tabirle söylersek, "kokuyu alamayan" siyasal gazeteciliğimizin içinde bulunduğu durumu soğukkanlılıkla tahlil etmekte fayda var. Kimi gazeteciler, köşe yazarları neden okurlarından (ve tabii seçim sonuçlarını doğru tahmin eden Tarhan Erdem'den) özür diliyor? Neden kimi yorumcular seçmenin nabzını doğru tutamayan, şuursuz ve manipülatif yayınlarla halkı yanıltan köşe yazarlarının istifasını istiyor?

Öncelikle birkaç saptama: Türkiye'de elit merkezli bir basın var. Gazete tirajları düşük. Halk, gazete okumaktan çok televizyon izliyor. Basın özgürlüğü sıkıntılı. Medya genellikle ekonomik olarak marjinal ve devletle yakın ilişki içinde. Basın, daha çok siyasi olaylara odaklanıyormuş ve halka ülkede olan biteni açıklıkla anlatıyormuş görüntüsü verse de, halk basına güvenmiyor. Çünkü, biliyor ki gazeteciler arasında siyasi paralellik ve partizanlık çok yaygın. Gazete ve TV haberleri olgulardan ziyade yoruma dayalı. Basının hükümetlerin enstrümanı olması, parti veya hükümetlerin sözcülüğünü yapması gözle görülen bir pratik. Gazetecilikte profesyonelleşme yaygınlaşmadığı için, gazetecilik sanki siyasi bir aktivite olarak algılanıyor ve bu da gazetecilik bağımsızlığını sınırlıyor.

Bütün bu açılardan bakıldığında, modern siyasetin, artık genel anlamda medyadan sunulan siyasete dönüşmüş olduğunu iddia edenler olsa da, halkın büyük çoğunluğunun politik seçimlerini yazılı ve görsel medyadan gelen mesajlara göre yapmadığını görüyoruz. Şunu hemen söyleyelim ki, bu sadece Türkiye'ye özgü bir durum değil. Günümüzde siyasal iletişimin yüz yüze olduğu iki fenomenden söz ediliyor: Birincisi, siyasal gazeteciliğin çöküşü, ikincisi ise günümüzde spin doktorları, iletişim danışmanları, medya planlamacıları yüzünden gazeteci-politikacı arasındaki

güç dengelerinin değişmiş olması. Örneğin İngiltere'de son on yıldır siyasal gazetecilik alanında süregelen "dumbing-down debate/dibe vurma tartışmaları" da bu iki sorunsaldan kaynaklanıyor. Peki ama, siyasal gazetecilikteki çöküşün asıl nedenleri neler?

Günümüzde basının siyasal iletişim alanında yüz yüze olduğu olumsuzluklar şöyle sıralanıyor:

Haberlerin magazinleşmesi: Öncelikle, kamusal alanı etkilediği öne sürülen ciddi gazetecilikte düşüş yaşanıyor. Gazeteciliğin üst kademelerinde yer alan ve seçkin bir yere sahip olan siyasal gazeteciler/yorumcular okumuyor, araştırma inceleme yapmıyor ve ülkede olan biteni kendi dar elit merkezli çemberlerinden izlemeye çalışıyorlar. Gazeteler ve TV kanalları magazin ağırlıklı yayınlarıyla para kazandıkları için de, patronlar gazetecilerden daha fazla bir performans beklemiyorlar. Politik enformasyon bombalaması: Aşırı yoğunlukta sunulan, ancak bilgi vermekten ziyade kafa karıştıran haberler, insanları siyasal olaylara karşı ilgisizleştiriyor. Partizanlık: "Ötekini" dışlayıcı habercilik anlayışı yaygınlaşıyor. Siyasal habercilik ABD'deki tabiriyle, "horse racing/at yarışı" zihniyetine indirgeniyor. Kimin kazanıp kimin kaybedeceğine odaklanan habercilik anlayışı yüzünden, politikaların tartışılması geri plana itiliyor.

Yorum ve köşe yazılarının fazlalığı: Olgulara ağırlık veren haberler azalıyor, yorumlar artıyor. Sübjektif, yoruma dayalı gazetecilik, "basına güven" problemini beraberinde getiriyor.

Siyasal kültürün dejenerasyonu: Siyaset yerine siyasetin reklamında patlama yaşanıyor. Siyasetin kendisinden çok siyasetin sunumu önem kazanıyor. Politik halkla ilişkiler ve spin yükseliyor. Siyasal gazeteciliğin üç ayrı gerçeklik fenomeni üzerine kurulduğu söylenir. Bunlardan birincisi, "objektif siyasal gerçeklik"tir ve gerçekten olup biten olgusal olaylara dayanır. İkincisi, "sübjektif siyasal gerçeklik"tir ve bu da gazetecilerin, izleyicilerin veya diğer aktörlerin algıladığı gerçeklik olarak tanımlanıyor. Üçüncüsü ise, "kurgulanmış siyasal gerçeklik"tir, ki bu da medyanın olan biteni aktarışıdır. Tarhan Erdem'in KONDA şirketi tara-

fından yapılan ve seçim sonuçlarını doğru tahmin eden bilimsel araştırmaya karşı kimi gazetecilerin gösterdiği kaba tepkiler, işte o gazetecilerin objektif siyasal gerçekliğe karşı kendi sübjektif siyasal gerçeklikleriyle kafa tutma mücadeleleridir. Halk, bir kez daha bu sübjektif gerçekliğe pirim vermedi. Bu seçimlerden sonra, artık haber medyası ile yurttaş arasındaki ilişki net bir biçimde ideallerden çok uzakta, büyük oranda da kötü yönde değişerek gelişti diyebiliriz.

Gazetecilerin sübjektif gerçekliğine endeksli bu habercilik/yorumculuk anlayışı, enformasyon toplumu düşüncesini de çürütür nitelikte. Çünkü, enformasyon toplumu dediğimiz şey, gerçekte her alandaki bilginin işlenmesi, üretilmesi ve dağıtılması demek. Bu bilgiler kişisel, ulusal, toplumsal, ekonomik, ticari veya askerî olabilir. Meslek standartları gözetilerek yapılan gazetecilikte esas olan doğru enformasyonun kamusal alana sunularak, geniş halk kitlelerinin sosyal ve politik olaylar karşısında hazırlıklı olmalarının sağlanması. Oysa, bugün tam tersi bir durum söz konusu. Haber tüketicileri artık haberden daha az şey öğreniyor. Çünkü, günümüzde ilginç olan, önemli olanın önüne geçti. Yaygın medya, haber tüketicilerini yanlış yönlendiriyor. Bunu sadece değerli haberleri gündemden dışlayarak değil, aynı zamanda gündemi haber değeri taşımayan, önemsiz olaylarla doldurarak yapıyor. Özetlemek gerekirse, kimi gazeteciler, kendi sığ sübjektif siyasal gerçekliklerini mütemadiyen halka pompaladıkça, haber tüketicisini siyasete karşı duyarsızlaştırıyor. Yurttaşa, "bilgilenme hakkını" kullandırmayan, gizli kalmış önemli olayların ortaya çıkmasında ağır, açıkta olan önemli olayların gizlenmesinde ise atak davranan medyanın gerçeği tahrif eden tutumu, kitlelerin siyasal pratiğini de olumsuz yönde etkiliyor.

Entelektüeller ve Gazeteciler

Entelektüellerle gazetecilerin kavgası yüzyıllar öncesine dayanır. Batı'da ilk günlük gazetenin yayınlanmaya başladığı 18.

yüzyıldan beri filozoflarla gazeteciler arasında bitmek bilmez bir tartışma vardır. Filozoflar, gazetecileri hafiflikle ve densizlikle suçlarken, gazeteciler de filozofları halktan kopuk ve küçümseyici olmakla itham ederler. Voltaire şöyle der mesela: "Basın, toplumun belalarından biri ve dayanılmaz bir eşkıyalık haline geldi"[1] Yine Diderot aynı üslupla gazetecileri aşağılamaktan çekinmez:

"Tüm bu gazeteler cahillerin yemi, okumadan konuşmak ve karar vermek isteyenlerin kaynağı, çalışanların belası ve tiksintisidir. Bunlar hiçbir zaman iyi düşünülmüş tek bir satır üretemediler ya da kötü bir yazarın kötü bir eser vermesini engellediler."[2]

Filozofların gazetecilere duyduğu tiksinti, 1789 Fransız Devrimi sırasında yerini sempatiye bırakmaya başlar. Jean Noel Jeanneney'e göre bunun nedeni, zamanın gazetecilerinin devrimi olumlu yönde etkileyecek üç önemli konudaki katkılarıdır:

- Gizlilik, mutlak monarşilerin sürdürdükleri haksızlıkları saklamak için kendi etraflarına inşa ettikleri bir kaledir; dolayısıyla gizlilik devrime aykırıdır. Gazeteciler ise kamusal işlerin şeffaflığı açısından filozoflara yardımcı olmuştur.

- Gazeteler halkla iletişim kurmak için bir aracı rolü üstlenmişlerdir.

- Basın, olaylara bir soluk soluğa ritmi, heyecan ve hız kazandırmıştır.

Bundan sonradır ki, soru soran, ihmal edilen ve çiğnenip geçilen gerçekleri göz önüne sermeye çalışan gazeteciler, filozoflar tarafından kabullenilmeye, entelektüellik mertebesine layık görülmeye başlanmıştır. Basit ve sığ konularda ahkâm kesen, düşünmeden önyargılarda bulunan ve iktidarların dümen suyuna giderek şahsi menfaatler sağlayan gazeteciler her devirde olduysa da, "iktidarın yüzüne karşı doğruları söyleyen, hiçbir dünyevi gücü eleştirilemeyecek ve sorgusuz sualsiz itaat edilecek denli büyük ve nüfuzlu görmeyen haşin, uzdilli, olağanüstü cesur ve öfkeli"[3] gazeteci figürleri de eksik olmamıştır. Nitekim 19. yüzyılda Fransız

1 Jeanneney, Jean-Noel; Medya Tarihi, Yapı Kredi Yayınları, Çev: Esra Atuk, 1998, s. 49.

2 Age., s. 49

Devrimi'nden etkilenen Jön Türk basınında da bu öfke ve cesareti görmek mümkündür. Gerçi bu dönemde hem gazete çıkaran hem de ülkenin gidişatı üzerine yorum yapan kalemler, daha çok şairler ve edebiyatçılardır ve Edward Said'in ölçütleriyle bakarsak, belli bir kamu için ve o kamu adına bir mesajı, görüşü, tavrı, felsefeyi ya da kanıyı temsil etme, cisimleştirme, ifade etme yetisine sahip oldukları için entelektüeldiler. Nitekim sırf bu nedenle dönemin gazetecileri (Şinasi, Namık Kemal, Ali Suavi...) zorbalıkla karşılaşmış, sürgün edilmiş, yalnızlığa itilmeye çalışılmışsa da, hem politik hem de sosyal alanda dönüşümü hazırlayan çekirdek kadroyu oluşturmuşlardır.

Edward Said'e göre, entelektüel olmanın ayrıcalıklı boyutları vardır:

"Kamunun gündemine sıkıntı verici sorular getiren, ortodoksi ve dogma üretmektense bunlara karşı çıkan, kolay kolay hükümetlerin veya büyük şirketlerin adamı yapılamayan, devamlı unutulan ya da sümen altı edilen insanları ve meseleleri temsil etmek için var olan biri olma duygusu hissedilmeden oynanamaz. Entelektüel bunu evrensel ilkeler temelinde yapar: Tüm insanların dünyevi güçlerden ve ülkelerden özgürlük ve adalet konusunda doğru dürüst davranış standartları beklemeye hakkı vardır; bu standartların kasti veya gayriihtiyari ihlallerine tanıklık edilmeli ve cesaretle karşı konulmalıdır."[4]

Bu tanımlamalardan hareketle bakarsak, günümüz Türkiye'sinde gazeteci kimliği ile entelektüel tanımı ne kadar örtüşmektedir? Topluma yön vermeye çalışan ve yaygın medyada her gün kanaat belirten kalemlere baktığımızda ne yazık ki bu ölçütleri görememekteyiz. Medya sahipliğinin gelmiş olduğu acıklı durum nedeniyle iktidarlarla kurulan "yasak ilişkiler" ve bunun sonucu ortaya çıkan yeni ekonomik ve politik dengelerin yarattığı gazeteci tipi, entelektüelden çok "dalkavuk" tanımına uymakta. Büyük sermaye gruplarından çanta dolusu dolarlar alan,

3 Said, Edward; Entelektüel/Sürgün, Marjinal, Yabancı, Ayrıntı Yayınları, Çev: Tuncay Birkan, 1995, s. 27.

4 Age. S.27

bankacılar tarafından maaşa bağlanan, gazeteciden çok iş adamı olduğunu iddia eden yazarların, yöneticilerin varolduğu bir medya ortamında entelektüellikten bahsetmek çok abes olur çünkü.

Şu bir gerçek ki, bugün Türkiye'de gazeteciler/köşe yazarları, dalkavuklukla sansürün keskin kılıcı arasındaki noktada sıkışıp kalmış, patronları tarafından refah ve lükse alıştırılarak saflarını halktan yana değil, zenginden ve egemenden yana koymuşlardır. Hakikati temsil etmek ile egemene pasifçe boyun eğmek arasında seçim yapmak gerektiğinde, hakikatten ödün veren gazetecilerin geldiği nokta acıklıdır. Gücünü halktan alması gereken haberci medyanın halkı dışlayan tavrı nedeniyle gazeteci kimliğine karşı ciddi bir güvensizlik yaşanmaktadır. Bugün Türkiye'nin herhangi bir şehrinde sokaktaki vatandaşa, "Gazeteciler sizce doğruyu mu yazıyor?" diye sorsanız alacağınız cevap bellidir: "Hayır!" Cep telefonu, teflon tava, pyrex yemek kabı yanında bedava verilen gazetelere (kuponları kestikten sonra) şöyle bir bakan sıradan yurttaş, gazetecilerin hayattan ne kadar kopuk, yaşananlara ilgisiz ve haksızlıklara karşı duyarsız kaldığını görerek, bir zamanlar Diderot'nun dediği gibi tiksinti duymaktadır belki.

Neyse ki entelektüel bir faaliyet olarak gazeteciliğin düşmüş olduğu acıklı durumdan rahatsız olan sadece yapacak bir şeyi olamayan sıradan yurttaş değil. Meslek pratiği içinde yer alan bir grup genç gazeteci de, kendilerinden önceki kuşağın sürüklendiği sefahat ortamından ve bunun demokrasiye getireceği olumsuz sonuçlarından endişe duyuyor ve gazetecilerin kaybettikleri güveni yeniden kazanabilmeleri için çaba göstermek gerektiğini haykırıyorlar. Geçtiğimiz hafta Kanal 7'deki İskele Sancak programında kendilerini gösteren Gazeteciler Meclisi Girişimi'ni (GMG), gelecekte ABD'deki Committee of Concerned Journalists[5] (Sorumluluk Duyan Gazeteciler) oluşumuna dönüşme potansiyeli yüksek bir örgütlenme olarak görmek mümkün. Muhabirler, editörler, köşe yazarları ve akademisyenlerin bir araya gelerek meslek pratiğini sorguladıkları, kendi özeleştirilerini yaptıkları bir sivil inisiyatif GMG. 1980 sonrası medyada gözlenen olumsuz koşulları olumluya çevirmek, meslek içi eğitim, örgütlenme

ve yurttaşın haber alma özgürlüğünü sonuna kadar kullanması için toplantılar düzenliyor, kendi aralarında tartışıyorlar. GMG türü, tabandan gelen bir sivil hareketin, gazetecilerin kaybettikleri entelektüel reflekslerin geri kazanımı açısından önemli bir fırsat olduğunu düşünüyorum. Çalışma koşulları eskiye oranla çok kötüleşmiş, özlük hakları ellerinden alınmış, her an çalıştıkları yayın kuruluşunun kapısına atılma tehlikesiyle karşı karşıya olan bu genç gazetecilerin, yüksek maaşlar ve lüks yaşam koşullarıyla "susturulmuş" ağbi ve ablalarına duydukları öfke çok anlaşılır bir şey. Ancak, işin asıl sevindirici yanı, şu günlerde pek çoğu işsiz kalan ve büyük medya devlerinin kasalarında kalmış maaşlarını da alamayan bu gazetecilerin sadece kendi özlük hakları için değil, aynı zamanda basın özgürlüğü ve halkın haber alma özgürlüğü için de çabalıyor olmaları.

Geçtiğimiz günlerde GMG tarafından düzenlenen iki toplantıdan birincisi, 28 Şubat sürecinde kimi gazetecileri hedef alan Andıç meselesinde basının ne tür bir rol oynadığı üzerineydi. Ocak ayı başında yapılan bir diğer toplantıda ise, gazetecilerin "Hayata dönüş operasyonu" tanıklıkları tartışıldı. Gazetecilerin varolan gerçeği kamuoyuna nasıl aktar(ma)dıkları, haberlerin nasıl bir editoryal süzgeçten geçerek budandığı, Ankara'dan gelen telefon konuşması kasetlerinin bir anda nasıl olup da yayınlanabildiği, gazetecilerin arabulucuk yapmasının doğru olup olmayacağı veya cezaevi önünde çalışan muhabirlerin mesleki hataları tek tek konuşuldu.

Bu genç gazetecilerin umut vaat eden yanı, mesleklerini sabah dokuz akşam beş çalışılarak para kazanılan bir profesyonellik içinde algılamıyor olmaları. Onlar, kendilerinden "denizi

5 Committee of Concerned Journalists, ABD'de gazetecilik mesleğinin geleceğinden endişe duyan muhabir, editör, yapımcı, yayıncı, medya sahibi ve akademisyenlerin bir araya gelerek kurdukları bir konsorsiyumdur. Ülke çapında bir haberleşme ağı ile tüm gazetecilere açık olan örgüt, her yıl belli tarihlerde meslek ilkelerini netleştirmek ve kamuoyunu olumsuzluklardan haberdar etmek amacıyla forumlar düzenler. Detaylı bilgi için bkz: http://www.journalism.org/ccj/

bulandırmamalarını, kabul edilmiş paradigmaların ya da sınırların dışına çıkmamalarını, pazarlanabilir ve öncelikle de 'prezantabl' olmak uğruna 'aman tatsızlık çıkmasın' diye düşünmelerini isteyen(lere), (gazetecileri) apolitik ve 'nesnel' biri haline getirmeye çalışanlara" karşı çıktıkları için entelektüel olmayı hak ediyorlar; çünkü onlar, dünyayı kaale almak istiyorlar, yaşanan tüm baskı, rüşvet ve kısıtlamalara rağmen.

Gazete Yazan Adamlar ve İstidacılar

Yaşar Kemal, 1950'lerde gazeteci olarak Van'ın Sor köyüne gider. Aslında bu köye köy demeye bin şahit ister; çünkü kendi deyimiyle ne köy vardır ortada ne bir şey... Gözüne ilişen gübre yığınlarını takip eder ki ne görsün; tarih kitaplarındaki mağara insanı resimlerindeki gibi insanlar. "Mağara İnsanları" başlıklı o çarpıcı röportajında ilk tepkisini şöyle dile getirir: "Hayretten donakalmıştım bu durum karşısında... Yirminci yüzyılın ortasında taş devri."

İçinden şöyle geçirir Yaşar Kemal: "Bu Sor köyü olsa olsa doğuda bir iki tanedir. Böylesi de her yerde bulunur." Ama sonraları Erzurum'undan Ağrı'sına, Bitlis'inden Siirt'ine kadar bütün doğuyu görünce hepsinin hemen hemen bir Sor olduğuna kanaat getirecektir. Bu köyleri yazar gazeteci Yaşar Kemal. Ve "böyle şeyler olur mu?" diyenlere, inanmayanlara ithaf eder yazılarını.

Van'ın Sor'unda yaşayan köylüler gazetenin, gazetecinin ne olduğunu bilmezler. Hem büyük bir misafirperverlikle ağırlarlar Yaşar Kemal'i hem de "bu gazeteci ne ola ki, var mıdır bize bir hayrı?" diye merak ederler. Dağlarda, elle falan değil, "Allah tarafından" yapılmış mağaralarda yaşamakta olan Kürt köylüleri, ta İstanbul'dan kendilerini dinlemeye gelmiş bu adama şaşkınlık ve çelişki içinde bakmaktadırlar. Yaşar Kemal, röportajın "Gazete Bilmeyen Hoca" başlıklı bölümünde bu çelişkiyi şu diyaloglarla anlatır:

"İhtiyar:

–Kimdir bu adam?

Memed:

–Gazetecidir bu.

İhtiyar:

-Ne yapar yani bu? Bize bir hayrı dokunacak mı?

Memed:

–Gazete yazar. Cümle âlemin derdini yazar. Buralara kadar

bize iyilik etmeye gelmiş.

İhtiyar:

–Yani hükümete istida mı yazar?

Memed kızdı:

–Ah be Zübeyr hoca, bir de hoca olacaksın, sen hiç gazete görmedin mi? Duymadın mı? Bir de hoca olacaksın. Sen nasıl okudun ya?

Zübeyr hoca:

–Bize gazete okutmadılar. Bize Kuran okuttular. Başka bilmem. Sen bana bu adam ne iyilik yapacakmış, onu anlat bakalım. Ben ne bilirim gazeteyi.

Memed:

–Tarlasızlara tarla verilmesi için, sizlerin o pis mağaralardan çıkarılmanız için, açların halini, fakirlerin halini yazar...

Zübeyr hocanın neşesi kaçtı. Gözlerine apaşikâr bir umutsuzluk çöktü. Başını dertli dertli salladı:

–Bunları... dedi... herkes yazdı. Biz hükümete istida yazdık. Kaymakam da yazdı. İğneci de yazdı. İğneci mağaralara girmiyordu. Biliyorsun ya, mağaraların kapısına oturup hüngür hüngür ağlayan iğneci. O da yazdı hükümete, hiçbir şey çıkmadı. Ben de bir şey sanıyordum bunu."

Yaşar Kemal'in sonradan kitaplaştırılmış olan gazete röportajları okudukça insanın içini acıtır: "Ben..." der bir köylü, "... memur efendi, ben, on çıplak çocuğun babası, ömründe hiç iç gömleği giymemiş, iki karanlık mağaranın sahibi, bir avuç bile toprağı olmayan, ağanın yarıcısı, dört yüz liranın borçlusu, hasta Abdülhalim..." İlk kez bir "gazete yazan adam", devletin elinin değmediği yörelere gelmiş, aç, susuz, sıcaktan kavrularak, pabuçları yırtılıp ayakları kanayana kadar dağlara tepelere tırmanıp, bugünün tabiriyle "öteki Türkiye'yi" anlamaya, anlatmaya çalışmıştır.

Türkiye'nin batısındakiler, hükümetler, devlet büyükleri ne kadar ders almıştır bu anlatılanlardan ve ülkenin doğusunda var olan nice Sor köyündeki nice Abdülhalimlerin taleplerini duyup insanca bir yaşamın ipuçlarını sunmuşlardır onlara; o tartışılır. Nitekim, yıllar sonra, bir başka "gazete yazan adam", köylerine

"devlet" gelecek diye dağların tepesinde günlerce gecelerce dört gözle kaymakam bekleyen doğu köylülerini dinlemeye gider. Mağara insanları değişmemiş, ama devir değişmiştir. Devlet bir şekilde gelmiştir Güneydoğu'ya; askerler, özel tim bölgede cirit atmaktadır artık.

Gazeteci Celal Başlangıç, Cizre'nin Yeşilyurt köyünde, belki de Yaşar Kemal'in bir zamanlar görüp de inanamadığı, "bu kadar da olmaz!" dediği türden bir olayla karşılaşır: "Beyim asker bize bok yedirdi!" demektedir köylüler. İnsanın duyup da inanası gelmez; söyleseniz zaten kimse inanmaz. Yıllarca süren bir davanın konusu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne kadar giden meşhur "dışkı yedirme olayı" gazeteci Celal Başlangıç sayesinde ortaya çıkmıştır.

Kendisi anlatmıştı; köylülerin doğruyu söylediklerinden emin olmak, haberini bir de başka kaynaktan doğrulatmak için ne yaptığını: "Köy bir Şafî köyüydü. Diyanet oraya imam göndermiş ama köylüler onun arkasında namaz kılmıyor; kendi Şafî imamlarının arkasında kılıyor. Baktım köyde tek tarafsız kişi Diyanetin imamı, ona sordum 'doğru' dedi, ben de yazdım haberi."

Celal Başlangıç, gazete yazan adam olarak, olağanüstü hal bölgesinden hiç kopmadan daha pek çok önemli habere imza atmıştır. Terörle mücadele, ayrılıkçı güçlerle savaş gibi bahanelerle kurulan menfaat şebekelerinin bölgede nasıl siyasi güçlerden beslenerek rahatça iş bitirebildiklerini öğrenmişizdir onun yazılarından. Tunceli'de devlete kazan kaldıran bazı özel timcilerin Manisa'ya gönderilip, burada da Manisalı genç çocuklara tecavüz ve işkence ettiklerini de o ortaya çıkarmıştır. Hatta bu uzun ve korkunç dava sürerken bile zanlı polislerden birkaçının bölgede işkence ve kötü muameleye devam ettiklerini, devletin açıkça bunlara göz yumduğunu, görmezden geldiğini, aynı Yaşar Kemal röportajlarını okurken hissettiğimiz gibi içimiz acıyarak okumuşuzdur Celal Başlangıç'ın kaleminden. Saymakla bitmez ki; Türkiye'deki insan hakları ihlalleriyle ilgili tüm olaylarda, özellikle Metin Göktepe ve Baki Erdoğan davalarında gösterdiği duyarlılık ve ortaya koyduğu gazetecilik bakımından bence son yılların en

başarılı birkaç gazetecisinden biridir. Bu özellikleriyle, genç kuşak gazeteci adaylarının rol modeli olmuştur. Nitekim Diyarbakır'da tanıştığım genç bir gazetecinin söylediklerini hiç unutmam; şöyle demişti: "Ben büyüyünce Celal Başlangıç olmak istiyorum."

Geçtiğimiz hafta, Celal Başlangıç'ın kurulduğundan beri çalıştığı Radikal gazetesi ile ilişkisi kesildi. Genel Yayın Yönetmeni İsmet Berkan, ekonomik krizi neden göstererek 25 gazeteciyi işten çıkardıklarını açıklamış; bunlardan birisi de Celal Başlangıç. Başarılı, okuru olan, üstelik yaşına ve kıdemine rağmen "köşe yazarlığı" değil de hâlâ "muhabirlik" ile iştigal eden böyle bir gazetecinin işten çıkarılması Radikal'e ne kazandırır diye düşündüm; bir şey bulamadım. Tam tersi, seslendiği kitle açısından bakıldığında gazetenin prestij yitireceği de açık. Çünkü Celal Başlangıç, yazdığı afaki köşe yazılarıyla değil, haberciliğiyle varolmuş bir gazeteci. O halde, birileri artık Radikal'de bu tür "iç acıtan" haberler görmek istemiyor dedim kendi kendime.

İşin komik tarafı, İsmet Berkan'ın, 30 Nisan tarihli "kriz basını vurdukça" başlıklı yazısında bu işten çıkarmalara vs. değinerek, kendince açıklamalar getirmesi. Efendim kriz yüzünden promosyon bitiyormuş ve artık gerçek gazetecilikte rekabet dönemi başlıyormuş. Özellikle yazının şu son satırlarını sizlerle paylaşmak isterim:

"Bunun için elimizdeki yegâne silahı, gazeteciliği kullanıyoruz. Daha önce de yazdım, gerçek gazetecilik fark yaratır. Ve Radikal okurları bu farkı zaten çok iyi biliyorlar. Amacımız her gün sizlere bir önceki güne göre daha iyi gazete hazırlamak, Radikal'i başlıca ve güvenilir kaynağınız haline getirmek."

İsmet Berkan bu fark yaratacak gazete hedefine gerçek gazetecileri işten atarak başlıyor anlaşılan. Okuru da bu kadar dangalak, değer bilmez sanıyor... Hükümete istida yazan yazarlarla, gerçek gazetecileri ayırt etmeyi bilemeyince, halkın o gazeteyi almayacağını, güvenmeyeceğini hesaplayamıyor. Halk bir gazetede yazı yazan herkesi gazeteci olarak görmüyor; "böyle şeyler olur mu?" diyenleri, inanmayanları şaşırtacak gerçekleri yazan gazeteciler istiyor. Böyle gazetecilerin kâğıdını kalemini alırsak

gazetecilikte filan rekabet edemeyiz; aynı 1950'lerin Sor köyündeki Zübeyr hocanın burun kıvırdığı gazeteci tipine benzeriz. Ne demişti hoca: "Herkes hükümete istida yazıyor, ama hiçbir şey olmuyor; ben de bunu bir şey zannetmiştim."

Can Ataklı'nın Filikası Vesilesiyle Gazeteciliğin Diyalektiği

Sabah Grubu'nun yükseliş ve düşüş öyküsü Metis Yayınları'ndan çıkan bir kitaba konu oldu: Amiral Battı. Serkan Seymen'in Can Ataklı ile yaptığı uzun söyleşiyi temel alan kitap, bir "tanıklığın" aktarımı aslında. Benzetmeye bakılırsa, bir gemi batıyor (Sabah) ve bir zamanlar bu geminin ikinci kaptanlığını (Yayın Koordinatörü) yapmış birisi (Can Ataklı), filikaya bindirilmiş (kovulmuş/kurtarılmış) batışı izliyor ve değerlendiriyor. Geçmişte kader birliği yaptığı arkadaşları yavaş yavaş sulara gömülürken, o, aynı Titanic filminde olduğu gibi geriye dönüşlerle bir tür iç hesaplaşma yaşıyor.

Can Ataklı gibi, bir zamanlar Sabah-Doğan Grubu kavgalarında köşesinden "tetikçi gazetecilik" yapmış bir şahsiyetin bugün "etikçi gazeteci" gibi algılanmasının zorluğu bir yana bırakılırsa, özellikle 1980 sonrası haberci medyanın gazetecilik pratiğinin sorgulanması açısından önemli bir kaynak bu kitap. Gazeteciliğin felsefesi yapılacaksa eğer, bunun tamamen gazetecinin bireysel değerleri üzerine yapılmasından yana olduğumdan, Ataklı'nın anlattıklarının basının yüz yüze kaldığı çürümede rol almış gazetecilerin duygu, düşünce ve moral değerleri konusunda ciddi ipuçları verdiğini düşünüyorum.

Kitapta Can Ataklı'nın "iyi gazeteci" olmakla, "nüfuzlu gazeteci" olmak arasında gidip gelen çelişkisine tanıklık ediyoruz. Nüfuzlu gazeteciden kastedilen siyaset, iş dünyası ve medya camiasında sözü dinlenen, iyi kazanan, iyi harcayan (gusto sahibi), iyi yaşayan, 1980 sonrası yükselen değerlerin gazeteci tipi... İyi gazeteci ise (benim anladığım kadarıyla) iki ayrı noktadan anlatılıyor: Birincisi iyi haber yazmayı, sayfa çizmeyi, başlık atmayı, iyi resim seçmeyi bilen bir basın emekçisi; ikincisi ise 28 Şubat'a karşı çıkan, basın patronlarının banka sahibi olmasını eleştiren, gazetecinin sosyal hakları ve iş güvencesinin gazetecilik özgürlüğünün

(basın özgürlüğü değil) temeli olduğuna inanan bir bilge kişi.

İşte tam da bu noktada gazeteciliğin diyalektiğini sorgulamamıza yardımcı oluyor kitap. Doğrusu gazeteciler çok karmaşık, genelleme yapılması zor insanlar. İlgi alanları, ideolojik altyapıları, eğitim düzeyleri, kültürel sermayeleri ve diğer birçok özellikleriyle birbirlerinden ayrılıyorlar. Ama temel olarak gazeteci kimliğinin içinde de tüm insanlarda olduğu gibi ikili bir çatışma var; mantık ve duygu. Gazetecilik, esası gereği, aklın ön planda tutulması gereken bir meslek gibi algılanır çoklukla. Oysa Can Ataklı'nın anlattıklarından, günümüz gazeteciliğinde, aklın ve bilginin arka plana itilip, bireysel çıkarların ve temel insani içgüdülerin nasıl büyük bir arsızlıkla ortaya döküldüğünü öğreniyoruz. Özellikle Türkiye gibi fakir bir ülkede gazetecilik yapan insanın cebi para görünce (on binlerce dolardan bahsediyoruz) ahlaki ve etik değerlerin nasıl yerle bir olduğunu ve lüks yaşam tutkusunun gazeteciyi nasıl egemenin oyuncağı haline getirebildiğini görüyoruz.

Nietzsche, insanoğlunun içinde çatışan ikilemi Yunan tragedyalarına gönderme yaparak açıklamıştı. Ona göre iki Yunan tanrısı, Apollo ve Dionizos, birbirinin anti-teziydi. Işık tanrısı Apollo aklı, güzelliği, disiplini, aydınlığı ve bilgeliği temsil ediyordu. Şarap tanrısı Dionizos ise tutkuyu, mantıksızlığı, bağımsız ruhu ve karanlığı… ABD'li gazetecilik profesörü John C. Merill de, "gazeteci kimdir?" sorusuna cevap ararken Nietzsche'ye atıfta bulunmuş ve bu sınıflandırmayı gazeteciyi tanımlamakta kullanmıştı.

Gerçekten de gazeteciler sıklıkla Apollo ile Dionizos arasında gidip gelen karakterler. Kamusal sorumlulukları gereği akıl yürütmek, düşünmek ve ciddi kararlar vermek istiyorlar. Eğitimleri, gerçeğe adanmışlıkları, bilimsel düşünceye olan saygıları ve moral değerlere bağlılıkları ağır basarsa Apollo'ya yaklaşıyorlar; ama doğal içgüdüleri, yanlılıkları, moral değerlerindeki düşüklük, bencillikleri ve önleyemedikleri tutkuları ağır basarsa Diyonizos'a doğru çekiliyorlar.

Sabah Grubu'nun içine düştüğü "sefahatin ardından gelen ani batış", gazeteyi yüzdüren kaptan takımın Dionizos'a dönüşmüş

olmasıyla açıklanabilir mi? Siyasi ve ekonomik pek çok faktörün yanında, gazeteciliğin her zamankinden daha profesyonelleştiği, konformizmin, tek yanlılığın, farklı görüşlere kapalılığın arttığı ve yönetici kastının bir tür elit kulüp üyesine dönüştüğü günümüzde meslek pratiğinin de daha az cesur, daha az bağımsız, daha az yenilikçi ve daha az ahlaki olduğu bir gerçek. Buna karşın Apollo olmak, tabii gazetecinin mistik anlamda mutlu olabilmesi için çok önemli. Düşünmek, araştırmak, kanıtlamak ve bunu kamuoyunun çıkarları adına kullanmak gazetecinin ruhunu okşuyor; onu kendi gözünde kahramanlaştırıyor. Bu ruh hali, her gazeteciyi akıl, bilgi ve doğruluğa doğru çekiyor ama rekabet, öne geçme hırsı, kariyer telaşı ve dünyevi ihtiraslar onun çok uzağa gitmesine engel oluyor. Nitekim benim kitaptan anladığım, Can Ataklı da bunun farkına henüz varmış ve Sabah'tan kovulmasının ardından iki zıtlık arasında takılıp kalmış. Hem iyi yaşamak, konformizmin doruklarında dolaşmak istiyor; egemenle, patronlarla (kendisininki dahil) samimi olmak, yiyip içmek, dolaşmak peşinde… Hem de bazı gazeteciler kadar iyi para kazanamadığından dem vurarak bunu bağımsız gazetecilik yapabilmenin bir koşulu olarak görmek istiyor. Şöyle diyor Can Ataklı kitapta:

"Ben Türkiye standartlarının üzerinde maaş alıyorum. Benim keyfim, aldığım parayla keyifli yaşayayım. İyi giysiler giyeyim, yurtdışına ya da yurtiçine tatile gideceğim zaman rahat davranayım. Yanlış anlaşılmasın, iyi yaşamak izafi kavramdır, parayla bir yere kadar iyi yaşarsınız. Tamam Armani'den giyineceksen paran olur. Villada oturmak için 2500-3000 doları gözden çıkarman lazım. Bunlar parayla tamam. Ama bazı şeyler paradan bağımsız olur. Yaşam gustosu diye de bir şey var. İşte onun için dev servetler bile yeterli olmayabilir. Ne bileyim Bodrum'a gittiğinde en iyi balığı pişiren adamı da bilmen lazım. Salaş bir yer de olabilir orası, oraya gidersin. İkisini de bilmen lazım." (s.81)

Anlaşılan, Can Ataklı da kazanmış ama o kadar da değil… Yani iyi yaşamak için yeterli, gazetecilik bağımsızlığından ödün vermek için yetersiz(!) Bir tür Apollonizos (ikisinin karışımı/sentez) da denilebilir. Kendisi böyle düşünüyor tabii. Oysa kitabın

arka sayfalarına göz atıp da geçmişte patronu adına Doğan Grubu'nu vurmak için yazmış olduğu yazılar önümüze serilince işin tadı kaçıyor doğrusu. Bu ne perhiz bu ne lahana turşusu diyoruz. Tutkularının esiri olmuş gazete patronlarının, medya baronlarının ve onların kötü yönettikleri gazetelerin batmasına seyirci kalabiliyor insan; ama bir zamanlar patronunun oyuncağı ve kariyer ihtirasının kurbanı olmuş gazetecilerin kendi egolarının sularında boğulduğunu görmek acı veriyor insana. Bu ülkenin kendi kişisel çıkarlarından çok toplumun çıkarları üzerine pazarlık yapacak gazetecilere ihtiyacı var çünkü.

Silüet Çok, Haber Yok!

Hulki Cevizoğlu'nun Akşam gazetesindeki köşesinde, gazeteciyle "adını açıklamayan kaynak" arasındaki ilişki konusuna açıklık getirme gayreti beni hayrete düşürdü. Şaşırtıcı olan, meslekte kıdem almış, tecrübeli bir gazetecinin en temel gazetecilik kurallarından birini nasıl olup da böylesine yanlış yorumlayabildiği. Cevizoğlu'nun çıkış noktası, "Beyaz Enerji Operasyonu'nda düğmeye kim bastı?" tartışmasını, hayali/adı gizli bir jandarma komutanının demecine dayanarak başlatan Hürriyet gazetesini desteklemek. Muhabirlik döneminden anılarıyla süslediği yazısında konuya kendince açıklık getiren yazar, "silüetler gerçektir" diyor ve isimsiz haber kaynağı kullanımı konusunda düşüncelerini gazetecilik meslek ilkelerinden yola çıkarak ispatlamaya çalışıyor.

Cevizoğlu'nun argümanlarından anladığımız kadarıyla Türkiye'de, Türkiyeli gazetecilere mahsus olan birtakım isimsiz haber kaynağı kullanma kuralları, bilmediğimiz etik kodlar mevcut. Mesela bugüne kadar hiç duymadığımız "muhabir başarılı bir gazeteci; yalan yazmaz" veya "genel yayın yönetmeni bu konularda çok deneyimli ve titiz bir kişidir" dolayısıyla yaş tahtaya basmaz anlayışı herhalde bize özgü bir anlayış. Cevizoğlu'nun bize özel bu etik kodlardan yola çıkarak varmak istediği nokta şu: haberde kaynak göstermek gerekir, ama haberi veren kaynak adının yazılmasını istemiyorsa buna saygı duyulur ve muhabir haberi kafasından uydurmadığı için "bir üst düzey yetkili" tanımlaması kullanılır.

Aslına bakarsanız, bu "bir üst düzey yetkili" tanımlaması Türkiye basınında kullanıla kullanıla cılkı çıkarılmış bir kolaycılık. Nitekim, Hulki Cevizoğlu da konuya açıklık getirirken Hürriyet gazetesinde çalıştığı dönemlerde rahmetli Çetin Emeç'in birinci sayfaya sık sık silüet çizdirme uygulamalarından tutun da, açıklama yapan ve isimlerinin saklı tutulmasını isteyen askerî yetkililerin kimliklerinin kıdemlerine göre nasıl gizleneceğinin esaslarına kadar birçok bilgi

sunuyor. "Haber kaynağının rahatlığının sağlanması" veya "haber kaynağına olan saygıdan" dolayı isminin saklanması gibi ilk kez duyduğumuz ilkeler de cabası. İşin tuhaf tarafı, ona göre bunlar bütün dünyada kullanılan yöntemler ve ortada şaşıracak hiçbir şey yok.

İşin aslı şu: Gazeteci, normal koşullar altında, gerçek bilgiyi, adını açıklayarak veren haber kaynağına saygı duymalıdır. Sivil ya da apoletli, "elinde belge olmaksızın" açıklama yapan, sonra da "sakın benim adımı yazma" diyen yetkililere saygı duymak kendi bileceği iştir; ancak bu tür yetkililerin verdiği her demeci yayınlamak saygı duyulacak bir iş değildir. Çünkü gazetecilik, doğası gereği şüpheciliği gerektiren bir meslektir. Kimi yetkililer, özellikle kendi uzmanlık alanları dışındaki konularda, üstelik de isim vermeden ne diye açıklama yapmak isterler? Bu sorunun cevabını merak etmeyen, her açıklamaya balıklama atlayan ve apar topar yayımlayan bir kişinin gazeteciliğinden şüphe etmek gerekir. Gazetecinin görevi, yapılan açıklamadan yola çıkarak araştırma yapmak ve verilen bilginin doğruluğundan emin olmadan yazmamaktır. Bunu yaparken, gazetecinin saygı duyduğu tek makam vardır, o da okurları. Gazetecinin görevi, adını gizleyen bir yetkilinin ortaya attığı ispatlanmamış bilgileri yazarak okurun kafasını karıştırmak değil, bilgileri birbirine ekleyerek gerçeği bulmaktır.

Gazetecilerin gizli kaynak kullanma pratiğine yönelik ilk eleştiriler ABD'de Başkan Nixon'ı deviren Watergate skandalından sonra başlar (1974). Washington Post muhabirleri Bob Woodward ve Carl Bernstein'in, Cumhuriyetçi Başkan Nixon'ın Demokrat Parti binasına dinleme cihazı koydurduğunu ve bundan hareketle bir dizi politik yolsuzluk olayını ortaya çıkartmaları, hem bir gazetecilik efsanesi, hem de isimsiz kaynak kullanma şaheseridir. Skandalın ortaya çıkmasında kendilerine yardımcı olan haber kaynağının ismi, üzerinden yıllar geçmiş olmasına rağmen hâlâ açıklanmamıştır. Bu kişi, Post'un o dönemdeki editörü Ben Bradly'nin tabiriyle "Gizli Ses"/"Deep Throat"dur. Deep Throat, iki gazeteciye verdiği gizli bilgilerle küçük bir hırsızlık olayından ABD Başkanını istifa-

ya götüren bir gazetecilik olayına yön vermiştir. Ve gazetecilik tarihinde "Watergate'den önce"/"Watergate'den sonra" şeklinde nitelendirilen gizli kaynak kullanma pratiğinin isimsiz kahramanı olmuştur.

Yine bu olaydan sonradır ki, Amerikalı gazeteciler arasında adını açıklamayan kaynak kullanımının istismar edildiği dönemler yaşanmıştır. Woodward ve Bernstein'den aldıkları gazetecilik dersini kötüye kullanıp birçok asılsız habere imza atan ve arkasından da "ben gazeteciyim, kaynağımı açıklamam!" diyenlere rastlanmıştır. Bu nedenle ABD'de ulusal veya yerel hemen her yayın kuruluşunun kutsal kitaplarında (uyulması gereken kurallar) "isimsiz kaynak kullanımı" başlığı altında bir madde bulunur. Bu maddenin amacı, muhabirlerin daha baştan isimsiz kaynak kullanma konusunda sınırlandırılması, dedikodu veya söylentilerin gazete sayfalarına habermiş gibi yansımasını önlemektir.

Hepimizin bildiği gerçek şu ki, kaynak aslında haberin kendisidir. Eğer gazeteci bir olaya kendi gözleriyle tanıklık etmemişse, o olayı bir başka tanıktan dinleyerek yazacaktır haberini. Eğer bu tanık ismini vermek istemiyorsa, gazetecinin yapması gereken olayı en az iki-üç ayrı kişiye daha anlattırmak ve haberini bundan sonra oluşturmaktır. Kulaktan dolma hikâyelerle haber yazılmayacağı gazetecilik okullarının daha ilk sınıflarında öğrencilere öğretilir. Haberin doğruluğunun temeli, açıklama ve sözlerin eksiksiz ve kaynak belirtilerek verilmesidir. Bütün dünyada kabul edilen ve uygulanan meslek ilkelerinde, isimsiz kaynak kullanımında temel alınan iki ortak nokta vardır:

1- Haber kaynağı ancak verdiği "önemli bilgi" nedeniyle işini kaybedecekse veya hayati bir tehlikeyle yüz yüze gelecekse ismi gizlenebilir.

2- Tecavüz veya işkence mağdurları gibi psikolojik nedenlerle isimlerinin açıklanmasını istemeyen kişilerin sözleri kaynak belirtmeden yazılabilir ya da isimlerinin baş harfleri kullanılabilir.

Burada durup "önemli bir olay" tanımlamasını açmak lazım. Beyaz Enerji Operasyonu ile ilgili haberde kaynak olarak kullanılan üst düzey jandarma komutanının verdiği bilgi (düğmeye biz

bastık) sıradan vatandaş için ne kadar önemlidir? Bu üst düzey yetkili, bir yolsuzluğu ortaya çıkartmamıştır, bu açıklamadan sonra yer yerinden oynamamış, karanlıkta kalan gizli belgeler ortaya çıkmamıştır. Olan sadece sivil otorite ile askerî otorite arasındaki "sözde" saadet zincirinin baltalanması ve yürütülmekte olan bir yolsuzluk operasyonuyla ilgili halkın kafasının gereksiz yere karıştırılmasıdır.

Demek ki bizdeki uygulamasıyla, isimsiz haber kaynakları, kişiler ve kurumlar arası polemik yaratmaktan, başka üst düzey yetkililerin "kim bu adam yahu" türünden tepkilerini toplamaktan öteye geçememiş durumda. Cevizoğlu'nun yazısına dönersek, 1980'lerde kendi başından geçen bir olaya yaptığı gönderme bunun en güzel örneği: Efendim, sayın Cevizoğlu bir gün dönemin ANAP'lı Savunma Bakanı ile yaptığı söyleşiden sonra, Bakan kendisini kapıya kadar geçirir ve makam odasının kapısını açarken(!) "O kişiyi araştırıyoruz" der. Ne demek istediğini anlayamayan Cevizoğlu, "Hangi kişiyi?" karşılığını verir. Bakanın cevabı "Hani sana(!) demeç veren o komutanı… Kimdi o?" Cevizoğlu bir anda birkaç gün önce Hürriyet'te yayınlanan, "adını açıklamayan üst düzey bir Genelkurmay yetkilisinden" aldığı demeci hatırlar. Meğerse bu demece sinirlenen başbakan, Genelkurmay başkanına bu komutanın bulunması talimatını vermiştir. Bu sözleri duyan Cevizoğlu içinden güler; çünkü o demeci veren aslında Genelkurmay başkanının ta kendisidir. Benim takıldığım nokta yine aynı. Gazeteci üst düzey yetkililerden demeç alıyor, yayınlıyor ve birkaç gün sonra kendisi bile bu haberi unutuyor. Yani "haber yap denize at" misali; isimsiz haber kaynağı kullanmak esas ya. Yayınlanan haberin demokrasiye tek faydası, başbakanla üst düzey askerî yetkilileri birbirine düşürmek. Ne diyelim; silüet çok ama ortada haber yok.

Araştırmacı Gazetecilik İçin On Öğüt

Yeni açıklanan Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü raporlarına bakın; hemen her ülkenin kendi çapında bir "gazi gazeteciler" listesi var. Kimisi "ordu" mayınına basıp hayatını kaybetmiş; bir diğerinin "büyük şirketler" mayınından sıçrayan parçalarla gözü kör olmuş; bir başkası "din" mayınını fark edemediği için bir bacağını yitirmiş... Bazıları da sağ sağlim çıkmış mayın tarlasından ama, bu sefer de büyük medyanın büyük yöneticileri çekivermiş onların ipini, "biz bu mayınları boşuna mı döşedik" diye hesap soran egemenlere karşı koyamadıklarından.

Gazeteciler, ne yazık ki halkı bilgilendirme ve uyarma görevlerini yerine getirirken, bir yandan da amaçları, türleri ve etkileri ülkeden ülkeye değişen bu mayınlara karşı tetikte olmak durumundalar. Mesela Türkiye'de bu mayınlar ordu, laiklik veya Atatürk gibi kavramları korumak amacıyla döşeniyorsa, Zimbabwe'de Mugabe rejimini, İran'da Mollaları, Çin'de devletin yüce varlığını, Kolombiya'da uyuşturucu mafyasını korumak, ABD'de ise, tüm dünyayı yöneten büyük şirketler ve Pentagon'un kirli işlerini örtbas etmek için döşenebiliyor gazetecilerin dans ettiği pistlere. Ve maalesef, özgür basın mitinin bugün geldiği noktada gazetecilik başarısı, bu mayınların arasında "ustaca" sekerek en uzun süre dans edebilmekle ölçülüyor.

Amerikalı araştırmacı gazeteci April Oliver, CNN'in deneyimli muhabirlerinden biriyken basmıştı ilk mayınına... Cezası, bir daha mayın tarlalarında gezememek oldu; yani gazeteciliği bitti. Adını duymamışsınızdır belki; ama April Oliver, yıllarını televizyon muhabirliğine vermiş, ortaya koyduğu başarılı gazetecilik örnekleri nedeniyle de CNN'e transfer edilmişti.

Haziran 1998'de, arkadaşı Jack Smith ile birlikte "Valley of Death/Ölüm Vadisi" adlı bir araştırma haber hazırladılar. Haber, Vietnam Savaşı sırasında ABD ordusunun "sinir gazı" kullandığını ortaya çıkarıyordu; üstelik bu kimyasal silah, sadece Vietnamlılara

karşı değil, "Operation Tailwind/Tailwind Operasyonu" adlı özel bir misyonla, ordudan kaçan bazı Amerikan askerlerine karşı da kullanılmıştı.

Gazeteci Oliver ve Smith, haberi hazırlarken Vietnam Savaşı'na katılmış birçok asker ile, ama özellikle de bir emekli komutanla konuşmuşlardı. Vietnam Savaşı sırasında birliklere komuta etmiş bu rütbeli asker, Robert Van Buskirk, CNN muhabirlerine ABD ordusunun Vietnam'da çeşitli zamanlarda sinir gazı kullandığına tanık olduğunu söylemiş, böylece haberin de omurgasını oluşturan açıklamayı yapmıştı.

ABD'de "Tailwind Story/Tailwind haberi" olarak basın tarihine geçen bu araştırmacı gazetecilik örneği; hem April Oliver'in hem de ortağı Jack Smith'in sonu oldu.

Haberin daha ilk bölümü CNN kanalında yayınlanır yayınlanmaz ABD Savunma Bakanlığı Pentagon'dan yalanlama geldi ve bu iki gazeteci hakkında "fabrikasyon haber" yaptıkları gerekçesiyle soruşturma açıldı. Tahmin edeceğiniz gibi, sadece Pentagon tarafından değil, CNN'in üst yönetimi tarafından da... CNN bu iki gazeteciyi işten atmakla kalmadı; hem Pentagon'dan özür diledi, hem de kendi haberinin yalan olduğunu ispatlamak için kurum çapında araştırma başlattı. Oliver ve Smith, her ne kadar haberlerinin arkasında durup doğruluğunu savunsalar da, haber kaynaklarının ses kayıtlarını vs. gösterseler de işlerinden olmaktan kurtulamadılar.

Pentagon mayınına çarpan bu iki gazetecinin işten atılmaları yetmezmiş gibi, günlerce yaygın medyada aleyhlerine yapılan yayınlarla itibarları yok edildi ve bir daha ABD'de hiçbir yayın kuruluşunda işe alınmadılar.

Geçtiğimiz ay ABD'de yayınlanan bir kitap, April Oliver ve Jack Smith gibi zamanında "mayınlara" bastığı için mesleklerini yapamaz hale gelmiş bir grup gazetecinin hikâyesini anlatıyor. Kitaba katkıda bulunan gazetecilerden bir bölümü geçmişte hazırladıkları araştırma haberlerden dolayı ödüller bile almışlar... Ama gün gelmiş, aynı gazeteciler, yaptıkları "bir başka" araştırma haber hükümetlerin ve büyük şirketlerin çürümüş ilişkilerini ortaya koy-

duğu için bir anda kendilerini basın sektörünün dışında, yapayalnız buluvermişler.

Kristina Borjesson'un editörlüğünde çıkan "Into the Buzzsaw: Leading Journalists Expose the Myth of a Free Press/Elektrikli Testerenin İçine: Tanınmış Gazeteciler Basın Özgürlüğü Mitini Açığa Çıkarıyor"* adlı bu kitaptan size sadece bir bölüm aktarmak istiyorum; o da yukarıda kısa hikâyesini anlattığım gazeteci April Oliver tarafından kaleme alınmış olan bölüm.

April Oliver, bugün hâlâ sansürlenen haberinin arkasında duruyor ve CNN'e açtığı trilyonluk tazminat davasının sonucunu bekliyor. Bu arada boş durmuyor. Hem hukuk tahsil ediyor, hem de "Kore ve Vietnam Hayaletleri" başlıklı bir araştırma hazırlıyor. CNN'de sansürlenen kendi haberi ile, Associated Press (AP) ajansının hazırladığı "Kore'deki Katliam" haberine ABD ordusunun tepkisini incelediği bu karşılaştırmalı araştırma da ayrıca dikkate değer.

İşte kitaptan April Oliver'in yazdığı "Sansürle başa çıkma yolları: Araştırmacı gazetecilik için on öğüt" adlı bölüm; belki bir gün lazım olur diye:

1. Eğer elinde tartışma yaratacak bir haber konusu varsa, öncelikle çalıştığın kurumda en alt yöneticiden en üst kademeye kadar herkesi haberinin temel argümanı konusunda bilgilendir. Neyse ki, biz haberimizle ilgili ayrıntıları tüm yöneticilere anlatmış, hatta ufak bir bilgilendirme kitapçığı bile hazırlamıştık. Böylece, CNN yönetimi konuyla ilgili bilgisi olmadığı yolunda bir açıklamanın arkasına saklanamadı. Hem konudan, hem de haber kaynaklarından haberleri vardı.

2. Haber merkezinde haberinle ilgili "araştırma haber" gibi bir tanımlama kullanılıyorsa, hemen bir avukat tut. Hiç "param yok" falan gibi argümanlara sığınma. Bence, CNN'in haberin doğruluğunu denetlemek için görevlendirdiği kişilerle asla yanımızda bir avukat olmadan görüşmemeliydik (CNN'in ikinci baş-

* Borjesson Kristina; Into the Buzzsaw: Leading Journalists Expose the Myth of a Free Press, Amherst, NY: Prometheus, 2002.

kanı Pam Hill, April Oliver ve Jack Smith'e şirket avukatları Floyd Abrams ve David Kohler ile görüşmeleri emrini verdi. Oliver'a, Abrams'ın "anayasal hakları" ve "adı gizli haber kaynakları" konusunda danışmanlık yapacağı söylenmişti. Oysa, ilerleyen günlerde Abrams'ın artık gazetecilere danışmanlık yapmayacağı, ama CNN'in özel danışmanı olarak gazetecileri inceleyeceği açıklandı).

3. Asla ve asla, bildiklerini kamuoyuna açıklamanı engelleyecek kuralları kabul etme! Soruşturma sırasında elimiz kolumuz bağlandı; susturulduk ve haberimiz hakkında yorum yapmamaya zorlandık. CNN, haber üzerindeki politik entrikaları engellemek için bu yolu tercih ettiğini söylüyordu. Oysaki, aynı dönemde haberimiz hakkında doğru olmayan, mesela haber kaynaklarının söylediklerini yanlış aktardığımız gibi, birçok bilgi sızdırıldı basına.

4. Patronun senden, senin hazırladığın bir haberle ilgili sürdürülen araştırmaya yardımcı olmanı isterse sakın kabul etme. Tom Johnson, bizden Pentagon'un Tailwind haberi ile ilgili araştırmasına yardımcı olmamızı istedi. Bu alışılmadık yardımlaşma, CNN'i askerî bir kapitülasyonla karşı karşıya bıraktı; asla bu teklifi kabul etmemeliydik.

5. Araştırman üzerinde şüphe doğuracak tartışmalar başlamışsa, bundan en kısa zamanda haberdar ol.

6. Haberinin doğruluğunu, güvenilirliğini araştıran ekiptekilerin senin gibi gazeteci olmalarında ısrar et. Gazeteciliğin değerlendirilmesi, paralı avukatlar ya da şirket yöneticilerinin işi olmamalı.

7. Nasıl bir baskıyla karşı karşıya kalırsan kal, asla istifa etme! Bana John Olson'dan müthiş bir hata yaptığımı açıklayıp, onurumla istifa etmem yönünde baskı geldi. Ben işten atılmayı tercih ettim. Çünkü haberimin arkasındaydım ve son yılların en iyi araştırma haberi olduğuna güvenim tamdı.

8. Haberine karşı dava açılması öyle sanıldığı gibi kötü bir şey değil. Emekli generallerden John Singlaub tarafından dava edildiğimi öğrendiğimde panikledim aslında. Ama zaman içinde, olayı sakin gözle düşününce, bunun bana yeni bir forum yara-

tabileceğini gördüm. Büyük medya tarafından dışlanıp, sesimiz kesildiğinde, bunun doğruları anlatabilmek için yeni bir fırsat olduğunu gördüm. CNN'in arka odalarında kurulan mahkemeler hariç, Henry Kissenger ve Richard Helms'in yemin altında ne ifade vereceklerini görmek de ilginç olurdu.

9. Duruşmalar başladıktan sonra, çalıştığın şirketin mahkeme masraflarını karşılayacağından emin ol. Asla şirketin avukat önermesine izin verme. Senin yasal savunmaya ihtiyacın var ve bu da seni zor durumda bırakan bir şirket tarafından dikte edilemez.

10. En son, ama en önemlisi; gazetecilik dışında bir hayatın olsun. Soruşturmanın başladığı sıralarda anne oldum. Oğlumuz, küçük parmakları ve yumuk yumuk ayaklarıyla CNN'in hukuk kadrosunun tüm çirkinliklerini örttü. Onun günlük gülümsemeleri bana hayatın gerçek anlamını hatırlattı hep. Aile ve arkadaşlar, her türlü bant kaydından daha önemli. Onlar hep senin arkanda ve alabileceğin herhangi bir gazetecilik ödülünden çok daha değerliler.

İntiharlar Habere Dönüşürken

Sözlükler, intiharı, bireyin kendi öz benliğine yönelik bir şiddet eylemi olarak tanımlıyor. Sosyologlar da, intiharın bireysel, ekonomik, sosyal nedenlerle gündeme gelebildiğini ve aynı zamanda toplumsal bir sonuç olduğuna dikkat çekiyor.

İletişim araştırmacıları ise uzun yıllardır intihar olaylarının yaygın medyada habere dönüşmesinin sakıncaları üzerinde duruyorlar. Medyanın bireyler ve toplum üstündeki etkileri üzerine kafa yoran iletişimcilere göre, bir insanın kendi kararıyla yaşamına son vermesi, yakın çevresi üzerinde olduğu kadar toplum üzerinde de derin izler bırakıyor. Dolayısıyla, intihar olaylarının yazılı ve görsel medyada yer alması, yaşamına son veren kişinin, hayatında hiç tanımadığı, görmediği kitlelere (okur/izleyici) bile ulaşarak onlar üzerinde "etkili" olmasına neden oluyor.

İntihar haberlerinin bireyler üzerinde yarattığı "olumsuz etki" öyle afaki bir düşünce değil; çünkü geçmişte yaşanmış "kötü" örnekler ve bunlardan alınmış dersler var. Bilim adamları bu konuda araştırmalar yapıyor, sayfalar dolusu makale yazıyorlar ve temel olarak haberci medyaya tek bir mesaj veriyorlar:

Çok mecbur kalmadıkça intihar haberlerini çöpe atın! Nitekim, ABD gibi her 17 dakikada 1 kişinin intihara teşebbüs ettiği (günde 84, yılda 30 bin kişiden fazla) bir ülkede bile, intiharların en az haberi yapılan olaylar olması boşuna değil. Peki ama neden?

İngilizcede "Copy-cat suicides" olarak adlandırılan, "imitasyon/taklit intiharlar" günümüz yaygın medyasının sıklıkla yüz yüze kaldığı durumlardan biri.

Amerikalı sosyologlar, 25-30 yıldır ciddi olarak "kopya intihar" vakaları üzerinde çalışıyorlar. Yaşanmış örnekler gösteriyor ki, intihara eğilimli kişiler, gazetede okudukları ya da televizyonda izledikleri intihar haberlerinden etkilenip, aynı yöntemleri kullanarak yaşamlarına son veriyor.

Amerikalı sosyolog David Phillips, uzun yıllardır gözlemlediği

vakalardan yola çıkarak iki sonuca varıyor:

"Birincisi, medyada intihar haberleri ne kadar çok yayınlanırsa taklit intihar vakaları artıyor; ikincisi, intihar olaylarındaki artış, daha çok kopya edilen intiharın gerçekleştiği bölgede gözleniyor."

Nitekim, bir başka kıtadan, Avustralya Flinders Üniversitesi'nden Prof. Riaz Hassan da, yıllardır intihar haberleri ve hemen arkasından gelen yeni intihar vakaları arasındaki bağlantı üzerine çalışmalar yapıyor. Prof. Hassan'ın bir dizi gözlem ve araştırmalardan yola çıkarak vardığı sonuçlara göre:

İntihar haberlerinin yayınlanmasından sonraki üç gün içinde benzer intihar girişimleri artıyor.

Evet, bir gazetede ya da televizyon kanalında yayınlanan intihar vakası, ne kadar uzun ve detaylı verilirse, ertesi günlerde bu intihardan kopya çeken bir başkası, aynı yöntemleri kullanarak yaşamına son vermeye kalkabiliyor; kimileri de maalesef başarılı(!) oluyor. Gazetecilerin, cinayetlerin tersine, intihar olaylarını neden göz ardı etmesi gerektiğinin açıklaması şöyle yapılıyor:

- İntihar(a teşebbüs) edeni ve ailesini daha fazla üzmemek.
- İntihara eğilimli başka kişiler üzerinde özendirici olmamak.

Türkiye medyasına baktığımızda ise, intihar haberlerinin gazeteciler için hep sevilen, cazip haberler olduğunu görüyoruz. Gazetelerimizin üçüncü sayfalarında, cinayet, tecavüz, saldırı gibi adli vakalar yanında intihar haberlerine de sıklıkla yer veriliyor ve bu arada, olaya ilişkin en ince detayların da kullanımına özen gösteriliyor.

Basın kanununun kısıtlayıcı olduğu düşünülen 1000 liralık "ağır cezasını" rahatlıkla göze alan editörler, intihar olaylarını âdeta bir Yeşilçam filmi senaryosu gibi allayıp pullamaktan ve okurlara iletmekten çekinmiyorlar.

"Okulunun en sevilen ve başarılı öğrencisiydi..." diye başlıyor kimi haberler... Ya da, "... Neden sorusunun bir açıklaması yoktu. Saat gece 03.00'da. Gaz bidonundan aldığı benzini üzerine döküp kibriti çakıverdi... Anne ve babası uyurken, o evlerinin banyosunda, kilitli kapının ardında yanarak can verdi" türü detaylarla

süsleniyor haber...

Kimilerinin intihardan önce ailelerine bıraktıkları veda mektupları oluyor: "Anne, baba... sizi çok seviyorum; ama artık bu hayata dayanamayacağım..."

Son günlerde üçüncü sayfalarımızda yine bir hareket, bir canlılık. İntihar haberlerinde artış var.

Örnek mi? 30 Mart 2001 tarihli Hürriyet gazetesinin 3. sayfasında iki ayrı intihar haberi var:

1- "Çılgın baba çocuklarıyla ölmek istedi: Eşiyle tartıştıktan sonra iki çocuğunu da yanına alıp hırsla evden ayrılan mobilyacı D.K. (36) otomobilini Emirgan'dan denize sürdü..." diye başlıyor ve babanın ölümü, çocukların kurtarılmasıyla devam ediyor.

2- "Savcı ile anne kızı vurup intihar etti": Bu haberde de Ankara'nın Şereflikoçhisar ilçesinde görevli bir uzman çavuşun, kendisinden davacı olan iki kişiyi öldürdükten sonra nasıl meslektaşları karşısında tabancasını şakağına dayayıp intihar ettiği anlatılıyor.

Türkiye'de son bir yıl içinde yaygın medyanın en çok ilgi gösterdiği olaylardan biri de Batman'da yaşanan intihar olayları. Son bir yıl içinde gerçekleşen 400'e yakın intihar/intihar girişimi olayında daha çok genç kız ve kadınların rol oynaması bir haber değeri taşıyor kuşkusuz.

Ancak, önce Batman yerel medyasında başlayıp, ardından da ulusal medyaya taşınan bu intihar vakalarında da aynı ABD'de olduğu gibi kopyalama intiharlar şüphesi uyanmakta. İntihar girişimlerinin çoğunda kendini asma ve tarım ilacı içme yöntemlerinin kullanılması ve intihar nedenlerinin de benzerliği bu tür bir şüphenin doğmasına yol açıyor.

Yaygın medyanın; bu intiharların arkasında yatan gerçek nedenleri araştırmadan, sadece intihar vakalarının görsel malzemesi ve detaylarıyla ilgilenmiş oluşunun da olayların artmasında rolü var. Çünkü, olayların ve durumların nedenlerine inmeden, sadece bilanço yayınlayan gazetecilik anlayışı, intihara kışkırtıcılık, özendiricilik ve yol göstericilik, yaygın medyamızın henüz kurtulamadığı eksikliklerinden.

Türkiye'de intihar vakalarının habere dönüşmesinde dikkat

edilecek noktaların yer aldığı bir gazetecilik el kitabı yok. Bu nedenle, ABD'de, saygın gazetecilik eğitim kuruluşu Poynter Enstitüsü'nün bu konuda hazırlamış olduğu bir kılavuzdan örnek vereceğim:

- Kopya intiharları önlemek için, intihar edenin yaşamına son vermek için kullandığı yöntemleri, spesifik detayları haberde kullanmamalı. "Köprü parmaklıklarına bağladığı ipin ilmiğini boynuna geçirdi... kendisini boşluğa bıraktı..." türünden detayları asla yazmamalı.

- Asla intihar etmiş bir insanın fotoğrafını ya da görüntüsünü kullanmamalı.

- İntihar olaylarını romantik bir söylemle sunmamalı. Mesela, "Onun için yapamayacağı yoktu... nitekim..." gibi cümleler kullanmamalı.

- "Bir intihar", "İntihardan ölüm", "Bir intihar girişimi" gibi cümleler kullanmalı; "Başarılı bir intihar girişimi", "Başarısız bir intihar girişimi", "Sadece bir yardım çığlığıydı!" türü başlıklardan kaçınmalı.

- İntihar olaylarını habere dönüştürürken, kendinizce, basit açıklamalar getirmemeli. Mesela, "Bu genç çocuk ölmek istedi, çünkü kimse onu sevmiyordu" gibi genel geçer yargıları habere yansıtmamalı.

- İntihar vakalarını birinci haber olarak ya da büyük kullanmamalı.

- Düz bir haber yazmalı. Böylece, okur/izleyici intihar haberinde özenilecek bir taraf bulamasın.

- Haberlerin sonuna, intihara eğilimli olanların psikolojik destek alabilecekleri telefon numaralarını eklemeli.

Gazeteciler, intihar vakalarının arttığı dönemlerde okuyucu/izleyicileri potansiyel vakalara karşı uyarabilirler. Daha çok psikologlarla yapılacak ortak çalışmalar sonucu, intihara eğilimli kişilerin aileleri ve yakın çevrelerini uyaracak, dikkatlerini çekecek haberler hazırlanabilir.

İşte aşağıda yine Poynter Enstitüsü tarafından hazırlanmış bir metin. Amacı kitleleri intihar olaylarına karşı uyanık tutmak. "İnti-

har Alarmı" başlıklı metin, intihara eğilimli kişilerde gözlenebilecek ruh hallerini esas alıyor.

- İntihar etmekten bahsedenler,
- Yemek yeme veya uyku güçlüğü çekenler,
- Bir anda arkadaşlarından veya sosyal aktivitelerden uzaklaşanlar,
- Hobilerine, işine veya okuluna karşı ilgisi kaybolanlar,
- Daha önce intihara teşebbüs etmiş olanlar,
- Gereksiz risklere atılanlar,
- Son zamanlarda maddi manevi yıkıcı kayıplarla karşılaşmış olanlar,
- Ölüm veya ölmek konusuna özel olarak ilgi duyanlar,
- Kişisel görünümüne eskisine oranla dikkat etmeyenler,
- Alkol ve ilaç kullanımını artırmış olanlar, intihara eğilimli olabilirler.

Son aylarda yaşanan ekonomik, sosyal ve ruhsal kriz ortamını ve yaygın medyamızda yine son zamanlarda büyük bir artış gösteren intihar haberlerini düşünecek olursak, gazetecilerin bu tür haberlerinin sunumunda daha dikkatli olması gerektiğini söylemek çok yanlış olmaz sanırım.

Kendi Hakkını Savunmayan Gazeteci (mi?)

Medya baronlarının siyasi, ekonomik ve ideolojik hegemonya ile olan kirli ilişkileri ortaya döküldükçe, basın özgürlüğü kavramı anlamını yitiriyor; gazetecilik okullarında anlatılan hoş bir ütopyaya dönüşüyor neredeyse. Etibank ve dolayısıyla Sabah Grubu'nun düşmüş olduğu acıklı durum ve hemen arkasından Genel Kurmay tarafından düzmece olarak hazırlandığı kabul edilen "Andıç" haberleri, büyük medya gruplarında çalışan gazetecilerin, gazetecilik yapamamaktan kaynaklanan handikaplarını bir kez daha gözler önüne seriyor. Şu artık kesin: İster Bilgin, isterse Doğan Grubu'nda çalışıyor olsunlar, gazeteciler veya köşe yazarları, patronlarının egemenle uzlaşarak kurdukları saadet zinciri nedeniyle gerçekleri yaz(a)mıyorlar. Yazmaya kalkanlar ya vatan haini oluyor ya işlerini kaybediyor ya da yaşamları tehlikeye giriyor. Çünkü bu saadet zinciri öyle kalınlaşmış ki, artık ciddi hukuk ihlalleriyle gazeteciyi/gazeteciliği hedef alır hale gelmiş.

Böylesi durumlardan vazife çıkartıp, büyük basın gruplarında çalışan gazetecilerin gazeteciliklerini sorgulamak, ya da fırsat bu fırsat deyip onlara gazetecilik dersi vermek biraz abesle iştigal oluyor. Özellikle son günlerde sıkça yapıldığı gibi Sabah Grubu'nun dürüst tanınan yazarlarının "neden patronunun bankasını yazmadın?" şeklinde eleştirilmesini ve bağımsızlıklarının sorgulanmasını çok basit ve sığ bir yaklaşım olarak gördüğümü söylemeliyim. Çünkü ister Bilgin, isterse Doğan Grubu'nda çalışıyor olsun, "gazetecilikten başka geçim kaynağı olmayanların", mevcut medya sahipliği kurumunun ve dolayısıyla gazetecilik mesleğinin düştüğü duruma, en az gazeteci olmayan ama hayatlarını medya eleştirisinden kazanan yazarlar kadar üzüldüklerine eminim.

Bu nedenle, gazetecilere, patronlarının kirli işlerini veya egemenle ortak hazırladıkları "hukuk dışı eylem planlarını" neden

yaz(a)madıkları gibi basit sorular sormaktan ziyade (çünkü bu sorunun cevabını hepimiz biliyoruz artık), nasıl bu kadar güçsüzleştikleri ve kendilerini güçsüzleştirenlere karşı nasıl bu kadar kolay rıza gösterdiklerini sormamız gerektiğini düşünüyorum. Gazetecileri basın özgürlüğü ile halkın haber alma özgürlüğünden taviz vermeye zorlayan bu güçsüzleşme, bilinçsizleşme ya da isteksizlik nerede başladı ve nereye kadar gidecek onu tartışalım diyorum.

Gazetecinin güçsüzleşmesi ve dolayısıyla meslek ilkelerinden taviz vermesi gönüllü ya da gönülsüz olabiliyor. Mesela, Mehmet Ali Birand'ın kendisini Apo'nun işbirlikçisi olarak ilan eden "Andıç"ın düzmece olduğunu öğrendikten sonra verdiği tepki… Bu, Türkiye'de ve dünyada tanınan başarılı bir gazetecinin nasıl gönüllü olarak sindirilmiş olduğunun bir kanıtı olarak düşünülebilir. Belli ki M. Ali Birand, gazetecilik mesleğine devam edebilmek için egemenle bir tür ilişkiye girmeyi, onu fazla ürkütmemeyi kendi rızasıyla kabul etmiş durumda. Çünkü aksi takdirde yaygın medyada iş bulamamak tehlikesiyle karşı karşıya kalacak. Yani Birand, kendi hakkını aramayarak, kişilik haklarına ve mesleki kariyerine yapılan saldırıya aynı sertlikte cevap vermeyerek statükoyu korumayı tercih etmiş durumda.

Cengiz Çandar'ın tepkisi ise daha sert. O, sansürlenen ama "bir şekilde" okuma imkânı bulduğumuz yazısında, Genel Kurmay'ın düzmece bir belge ile kendisini gazetecilik yapamaz duruma getirme çabasına isyan ediyor ve adli makamlara suç duyurusunda bulunuyor. Yazısı, egemenle işbirliği içindeki yayın yönetimi tarafından "suç unsuru var" gerekçesiyle sansürleniyor. Çandar, bütün bunlara karşın ihtiyatlı, Sabah gazetesindeki yazılarını yazmaya devam edeceğini, istifa etmeyeceğini açıklıyor. Bunu da bir tür gönülsüz işbirliği olarak kabul edebiliriz. Çünkü çalıştığı yayın grubu, gazetecinin çiğnenen onurunu savunmadığı halde, onuru çiğnenen gazeteci aynı kurumda çalışmaya devam edeceğini söylüyor. Oysa Çandar'ın yazmaya devam ettiği yazılar da sayfalara konmuyor ve belli ki istifa etmesi bekleniyor.

Gazeteciler basın özgürlüğüne ve kişilik haklarına yapılmış böylesine acımasız bir saldırıya karşı neden bu kadar dirençsiz? 2 Kasım 2000 tarihli Cumhuriyet gazetesinde, Hikmet Çetinkaya imzalı "Basının Bağımsızlığı" başlıklı yazı, tartışma için bir yol açabilir bize. Basın özgürlüğü ve gazetecinin bağımsızlığının ancak "sendikal örgütlenme" ile sağlanabileceğine dikkat çeken Çetinkaya, Çalışma Bakanı Yaşar Okuyan'a çağrı yaparak, "sendikal örgütlenmenin önündeki engelleri kaldırmalı" diyor. Gazetecinin bağımsızlığı ile sendikal örgütlenmenin ne ilgisi var diyeceksiniz. Çok ilgisi var. Çünkü gazetecinin güçsüzleşmesi, kendisini güçsüzleştiren sisteme boyun eğmesi ve kaçınılmaz olarak gazetecilik pratiğinden taviz vermesi sendikasızlaşma ile başlıyor. Gazetecinin çalışma şartlarını, ekonomik ve sosyal güvencesini sağlayan sendikal örgütlenmenin yokluğu, sadece M. Ali Birand veya Cengiz Çandar'ın değil, yaygın medyada çalışmakta olan tüm gazetecileri patronlar karşısında aciz duruma düşürüyor. "Gazeteciyi Egemen Karşısında Güçsüz Kılma Projesi" diyebileceğimiz ve basın özgürlüğünün ruhuna fatiha okutan bu sistem adım adım şöyle çalışıyor.

Sendikasızlaşma: 1980 sonrasında medya sahipliğinin yaptığı ilk ve en önemli(!) iş, gazeteciyi kendi hakkını arayamaz duruma getirmek oluyor. 1950'den beri basın emekçilerinin meslek örgütü olan TGS'nin (Türkiye Gazeteciler Sendikası), yaygın medyadan zorla, tehditle ve korkutularak silinip atılması ve gazetecinin profesyonel haklarının patronların iki dudağı arasından çıkan söze bağlanması güçsüzleşmenin ilk adımı. O güne kadar 212 sayılı yasaya bağlı olarak fikir işçisi statüsünde çalışan gazeteciler, sendikal haklarını kaybedince sekreter, temizlikçi, matbaa işçisi statüsüyle, sözleşmeli olarak çalıştırılmaya başlanıyor. Emeklilik, kıdem tazminatı, bayramlarda tatil, fazla mesai ve telif haklarını da kaybederken, örgütsüzlük nedeniyle ses çıkaramayan basın çalışanları, bu yeni sisteme uyum sağlamak zorunda kalıyor. Bundan sonraki süreçte, her yıl sonunda topluca işten atmalara, az gazeteciyle çok iş çıkarılmasına, sendikanın "kölelik belgesi" olarak nitelendirdiği garip sözleşme metinlerine itiraz etmemeye

alıştırılıyor gazeteci. Kaotik bir ortamda, her gazetecinin kendi bacağından asıldığı, herkesin ayrı bir sözleşmeyle işverenine bağlı olduğu bir sistem yaratılıyor. Ücret dengesizlikleri, kadrosuz ve ucuza çalışmak üzere bekleyen genç stajyerler ve işini kaybetme korkusu gazeteciyi iyiden iyiye köleleştiriyor.

Dağıtım tekeli: Gazeteciyi hakkını aramaktan mahrum bırakan ve varolan alternatif medya kanallarını da yok etmekle tehdit eden bir başka girişim yine 1990'larda iki büyük medya sahibinden geliyor. Doğan Grubu'na ait YAYSAT ve Bilgin Grubu'na ait Birleşik Basın Dağıtım, 1996'da BİRYAY adıyla birleşerek ülkedeki gazete ve dergi dağıtımının tek elde toplanmasına neden oluyor. Böylece, egemenle uzlaşmış medya patronları dışındaki, alternatif yayın organlarının dağıtımı engelleniyor, bu sisteme karşı çıkan gazetecilerin de alternatif mecralardaki üretimlerinin halka ulaşma şansı yok ediliyor. Çünkü BİRYAY, Akşam ve STAR gazetesi örneklerinden de hatırlayacağınız gibi, istemediği gazetenin dağıtımını yapmayabiliyor.

Centilmenlik anlaşmaları: Medya patronlarının, gazetecilerin bir yayın grubundan diğerine geçmesini engelleyen centilmenlik anlaşmaları sistemin üçüncü ayağı. Çalıştığı bir kurumda haksızlığa uğrayan, yazısı sansür/tahrif edilen, ya da çalıştığı yayın organının yayın politikasını beğenmeyen gazetecinin istifa edip bir başka yerde çalışması imkânsızlaşıyor. Doğan, Bilgin ve Uzan gruplarının centilmenlik anlaşmasında, bir gazete veya TV kanalından istifa edip ayrılan gazetecinin, diğer gruplarda işe alınmaması kararlaştırılıyor. İstifa ettiği takdirde bir başka kurumda iş bulamayacağını gören gazeteci de, sistem içinde bir çeşit uzlaşmaya, tahakküme baş eğmeye zorlanıyor.

Gazeteciyi vergi kaçakçısı yapma: Büyük medya gruplarının etkili yazarlarını vergi kaçakçısı konumuna düşürmek yine 80 sonrası yeni medya sahiplerinin aklına geliyor. Dolar üzerinden verilen yüksek maaşlar zarf içinde ödenirken, asgari ücretle çalışıyormuş gibi vergi ödeyen bu kalemler, hem devlete kazık atmaya hem de çok para kazanmaya alıştırılıyor. Böylelikle hem gazetecinin emeğinin karşılığı olan kıdem tazminatı budanıyor, hem de

gazeteci kendi kimliği ile hiç bağdaşmayan bir edime zorlanıyor.

Patronların diğer işleri: Medya sahiplerinin bankacılıktan elektrik dağıtımına, inşaattan sigortacılığa uzanan geniş yelpazedeki diğer ortaklıkları oto-sansür mekanizmasının giderek artan bir ölçüde meşrulaşmasına neden oluyor. Etibank örneğinde de izlediğimiz gibi, bankanın Tasarruf Sigorta Fonu'na devrinden bir gün önce bile Sabah gazetesinde "Etibank'ın müthiş kârı" türünde haberler yer alabiliyor.

Bu endazesinden çıkmış gazetecilik ortamında, Hikmet Çetinkaya'nın önerdiği "Sendikalizmin ateşini yeniden yakmak" iyi bir başlangıç olabilir düşüncesindeyim. Şu anda sadece Cumhuriyet gazetesi ve Anadolu Ajansı'nda toplu sözleşme yapma yetkisi olan TGS, gazetecilerin kaybettikleri gücü ve basının bağımsızlığını yeniden kazanmaları için doğru bir adres olabilir. Nitekim TGS'nin de üye olduğu ve dünyada 450 bin gazeteciyi temsil eden Uluslararası Gazeteciler Federasyonu (FIJ), 3 Mayıs 2000 Dünya Basın Özgürlüğü Günü'nü "Gazetecilerin hükümetlerden ve medya sahiplerinden bağımsızlığı" konusuna ayırmış ve Türkiyeli gazetecileri de sendikalarına sahip çıkmaya davet etmişti. Basın özgürlüğünün gazetecinin özgürlüğünden geçtiğini düşünüyorsak, basın çalışanlarının ekonomik ve sosyal hakları için mücadele etmek gerektiğini unutmamalıyız. Aksi takdirde kendi hakkını savunmayan gazetecinin başkasının hakkını nasıl koruyacağı sorusunu sormamız gerekecek.

Andıç nedir: Sabah gazetesinin eski sahibi Dinç Bilgin, Nazlı Ilıcak'ın yönettiği bir TV programında, 28 Şubat 1997 tarihinden sonra medyaya yapılan müdahaleleri anlattı. Dinç Bilgin, gazetelerin Ankara bürolarının Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından devşirildiğini öne sürdü. Sabah gazetesinin o dönemdeki yazarları Mehmet Ali Birand'ın ve Cengiz Çandar 'ın andıçlanma sürecini aktardı.

PKK şeflerinden Şemdin Sakık'ın yakalanmasının ardından, onun olduğu iddia edilen bir ifade, önce Kanal D'de Uğur Dündar'ın programında gündeme gelmişti. Ertesi gün ise bu ifade Hürriyet ve Sabah gazetelerinde yayımlanmıştı. Sabah gazete-

sinde yaşananları, Dinç Bilgin, Can Ataklı ve Ergun Babahan'dan öğrendik. Bu haber yayımlanmazsa Cengiz Çandar ve Mehmet Ali Birand'ın yaşamının tehlikeye gireceği de Sabah yöneticilerine söylenmişti.

"Andıç" belgesi gazetelerde yayımlanınca her şey yerli yerine oturdu. Yalnız Şemdin Sakık ifadeleri değil, bazı yalan dolan haberlerin nasıl imal edildiği ve gazetecilerin bu amaçla nasıl kullanılabileceği iyice gözler önüne serildi.

Bu olaylar patlak verdiğinde bizler andıç kelimesinin ne anlama geldiğini bilmiyorduk. 2 yıl sonra bazı gazetecilere ve sivil toplum kuruluşlarına bir belge yollandı. Bu belge, resmî bir belgeydi ve altında bazı üst düzey komutanların adı vardı. Nazlı Ilıcak, bu belgeyi kamuoyuna açıklayan bir basın toplantısı yaptı. Genelkurmay'a sorular yöneltti. Ardından Genelkurmay Başkanlığı belgeyi doğrulayan bir açıklama yaptı. Bu belge işte meşhur "Andıç" belgesiydi.

Belgenin içinden anladığımız kadarıyla, bazı gazeteciler, bazı kurumlar (bunlar içinde o dönemde Altan Öymen'in genel başkanı olduğu CHP de vardı) düzmece ifadelerle suçlanacaklardı ve bu suçlamalar bazı etkili gazeteler ve gazeteciler yoluyla kamuoyuna ulaştırılacak, suçlanan isimler etkisiz hale getirileceklerdi.

Mehmet Ali Birand'ın yönettiği 32. Gün programında Andıç günlerini yeniden yaşadık. Şemdin Sakık'ın ifadesi diye yayımlanan belgelerde bazı gazetecilerin Abdullah Öcalan'dan para aldıkları öne sürülüyordu. İnsan Hakları Derneği Genel Başkanı Akın Birdal da, bu ifadede PKK elemanı olarak gösteriliyordu. Aradan bir süre geçtikten sonra Şemdin Sakık'ın ifadesi diye sunulan ifadenin tamamen düzmece olduğu ortaya çıktı. Şemdin Sakık böyle bir ifade vermemişti. (Kaynak Vikipedia)

İnsanlık Adına Kamerayı Bırak(ma)mak

Türkiye, gazetecilerin son yıllarda sık sık başvurdukları bir protesto yöntemi var. Mesleklerine ya da meslektaşlarına bir haksızlık yapıldığını düşündüklerinde, o haksızlığı yapan kişi ya da kurumun karşısında fotoğraf makinelerini yere bırakıyorlar; kameralarının ışığını söndürüyorlar.

Böylelikle, karşısındakine şu mesajı iletmek istiyorlar: "Ben olmazsam sen bir hiçsin"... "Bugün seni görmeyeceğim; o halde sen de bugün varolmayacaksın."

Bu protesto yönteminin muhabirlik mesleğini ve gazeteciliğin doğasını çok güzel yansıttığını düşünüyorum. Evet, gazeteciler sıradan insanların ulaşamadığı kişilerle, olaylar ve durumlarla, kendilerine verilmiş birtakım ayrıcalıklar nedeniyle karşı karşıya geliyorlar.

Bu nedenle, onların vazifesi halkın giremediği yerlere girmek, konuşamadığı kişilerle konuşmak, soru sormak, fotoğraf ve görüntü almak, ardından da en kısa zamanda haber merkezine dönüp haberi editörlerine teslim etmek.

Ancak, gazeteciler mesleklerini yaparken sadece lüks otellerde, toplantı salonlarında, restoranlarda karşı karşıya gelemiyorlar haber kaynaklarıyla; kimi zaman da korkunun kol gezdiği savaş alanlarında, çatışma bölgelerinde görev yapıyorlar.

Gün geliyor güvenlik güçleriyle halkın birbirine düştüğü, toplumsal olaylara tanıklık ediyorlar, bazen de cinayet ve saldırıların ortasında buluyorlar kendilerini. Gazetecileri polisiye olayların ortasına, savaş meydanlarına veya lüks otellerin lobilerine bir mıknatıs gibi çeken şey, "Hadi bir gidelim görelim, bakalım neler oluyormuş", keyfiyeti değil kuşkusuz.

Gazeteciler, her olayı mesleki sorumlulukları gereği, yani toplumun haber alma özgürlüğü adına "tanıklık etme" ve "aktarma" anlayışıyla izliyorlar. Bu nedenle, fotoğraf makinelerinin yere bırakılması, kameraların kapatılması, gazetecinin toplumsal rolünün

anlaşılabilmesi açısından önemli bir mesaj içeriyor.

Şimdi, son günlerde gazetecilik mesleği üzerine yeniden başlatılan "insanlık mı, gazetecilik mi?" tartışmasına biraz da bu boyutuyla bakmak gerekir.

Hem Adana'da yaşanan, imam nikahlı karısını 55 kez bıçaklayan koca, hem de Derya Tuna'nın bacağından kurşunlanması olaylarında, özellikle muhabirlere (olayları görüntüleyen fotoğrafçı ve kameramanlara) yöneltilen saldırıları çok acımasız ve haksız bulduğumu söylemeliyim.

Gazetecilik etiğini, gazetecinin gazetecilik yapmasını engelleyecek birtakım "insani kurallar" silsilesi olarak gören sansürcü zihniyete başından beri karşı çıkmışımdır. Bunun nedeni gazetecinin insani değerlerden nasibini almamış, kaba ve duygusuz kişiler olduklarına inanmam değil tabii ki.

Dünyada yaşanan pek çok haksızlık, işkence, zulüm ve cinayetin, sadece ve sadece gazeteciler tarafından görüntülendiği için ortaya çıktığını bilmem ve gazeteciler işlerini yapmaya devam ettikleri sürece "kötülerin kötülük yapma isteklerinin azalacağına" olan inancım.

Hem Adana'da, hem de İstanbul'un göbeğinde yaşanan olaylarda, "Neden kameralarını bırakıp yardım etmediler?" sorusunu soranların, hatta bununla da yetinmeyip, "Allah kahretsin böyle gazeteciliği!" türünden hakaretler yağdıranların daha çok "meslek içinden" gelen kişiler olması ilginçtir.

Gazetesinin birinci sayfasında Derya Tuna'nın vurulduktan hemen sonra acı içinde kıvranan vücudunun görüntüsü manşete oturmuş olan Vatan gazetesi yazarı Ruhat Mengi haykırıyor mesela: "Çekime devam etmek yerine şöyle bir hareketlenseler, hep birlikte ilerleseler, bağırsalar adam anında korkup kaçacak!"

Keşke o gece Ruhat Mengi kalsaymış gece nöbetine diyesi geliyor insanın. O olsa, kamerasını elinden atıp, Derya Hanım'ın yanındaki aşçısını, uşağını, şoförünü, menajerini, akrabalarını filan bir hamlede ekarte edip, bir nevi Tomb Raider misali hayat kurtarıcı rolüne soyunacaktı demek...

Savaşlar ve çatışmalar kadar, polis ve adliye haberleri izleyen

muhabirler için de sorulabilecek en saçma sorunun, "haber mi önde gelir, yoksa insanlık mı?" olduğunu düşünüyorum.

Gazetecinin, suç ve suçluluk olayında taraf olmadığı sürece, olayın kurgusunda, tasarlanışında ve gerçekleşmesinde rol oynamadığı sürece, güvenlik gücü ya da koruma rolü oynamasına da karşıyım.

Gazetecilerin sadece bu tür durumlar ve olayları eksiksiz aktarabilmek için dokunulmazlıkları olduğunu, dolayısıyla, söz konusu olacaksa, önce muhabirin güvenliğinin sağlanması gerektiğini savunuyorum (Hele hele Türkiye gibi gazeteciye dönük saldırıların çok sık yaşandığı ülkelerde).

Adana'daki olayda, bir adam karısını delik deşik ederken, kadını kurtarmak isteyen vatandaşı engelleyen güvenlik kuvveti yerine, polislerin acizliğini görüntüleyen ve kamuoyunu/yetkilileri bu konuda bilgilendiren gazetecilerin topa tutulmasına ise tamamen karşıyım.

Eğer iddia edildiği gibi "olacağı önceden haber alınmadıysa", Derya Tuna olayında da, gözlerinin önünde gerçekleşen ve haber değeri taşıyan bir olayı belgeleyen muhabirlerin, işlerinin gereğini yaptıklarını düşünüyorum.

Ama Derya Tuna'nın kurşunlanması olayının büyük basınımızda veriliş tarzının, kapladığı alanın/sürenin, hatta ülkenin tek ve en büyük olayı gibi sunulmasının tartışmaya açık olduğunu da ekliyorum. Burada da sorumlu tutulması gerekenin "gidip haberi getiren" muhabir değil, birinci sayfaları ve haber bültenlerini hazırlayan editörler olduğu kanısındayım.

Gazetecinin, olacağını önceden haber aldığı kriminal olaylar ve durumlar karşısındaki tavrının, gazetecilik etiği çerçevesinde değil, suç ve suça iştirak çerçevesinde incelenmesi gerektiğini de söylemeliyiz.

Derya Tuna olayında, magazin muhabirlerinin saldırının olacağını önceden haber aldıklarına dair ortaya atılan iddialar var; ancak henüz kesinlik kazanmış değil. Kesinlikle tartışmaya ve araştırılmaya muhtaç konular. Muhabirler (haber merkezleri) saldırının olacağını bilerek mi gittiler olay yerine?

O halde, mesela saldırıda yaralanan Vatan gazetesi muhabiri neden tedbirsiz yakalandı? Saldırının olacağını sadece bazı gazete(ci)ler mi biliyordu? Öyleyse, kimdi bu gazeteler, gazeteciler (gazetecilerin saldırıdan haberdar oldukları söylentisi Milliyet tarafından ortaya atılmıştı)?

Gazetecilerin önceden bildikleri iddia edilen bu planlı saldırı söylentisi, acaba Derya Tuna ve arkadaşlarına neden iletilmemişti? Çok daha önemlisi, Derya Tuna'nın Şamdan dergisi kapağına transparan pozlar vermesi ile başlayıp, Şavaş Ay'la "söyleşmesi" ile devam eden süreçte, medyanın sürekli "Acaba İbrahim Tatlıses ne diyecek bu işlere?" söylemiyle iki tarafı birbirine "bileyen" ve hatta "kışkırtan" rolünün, bütün bu olanlardaki sorumluluğu ne kadardır?

Şimdi bu soruların sorulması gerekirken, oturmuş sokaklarda haber peşinde koşan muhabirleri çarmıha geriyoruz. Oysaki sorun, kamerasını bırakıp Derya Tuna'ya yardım etmeyen muhabirde değil, Derya Tuna'nın bacağından vurulması için gerekli zemini hazırlayan, haberiyle, röportajıyla ve yorumuyla şiddeti teşvik eden gazetecilik zihniyetinde.

Sütunlarından foto muhabirlerine gazetecilik etiği öğretenlerin, hayatında bir gün bile şiddete, savaşlara tanıklık etmemiş; polis adliye muhabirliği yapmamış; toplumsal olayları, çatışmaları, direnişleri izlememiş; şiddeti, işkenceyi ve kötü muameleyi elindeki makinenin deklanşörüne basarak tarihe geçirmemiş gazeteciler olduğunu görüyoruz.

Gazetecilik oturduğumuz yerden üç beş Gucci defilesini eleştirmekten çok daha farklı ve meşakkatli bir meslek maalesef. Derya Tuna'nın bacağından kurşunlanması haberlerinde muhabirin rolü ve sorumluluğu üzerine ders vermek gayretkeşliği içinde "Efendim sizin insanlığınız nerede?", "Kadın bana yardım edin diye bağırırken nasıl olup da görüntü alırsınız?", "Sizi gidi medyatik şahitler!" diye bağıranlar, gazetecinin gerektiğinde kamerasını bırakmayı bilmesi gerektiğini söyleyenler, "insanlık adına, insanlık dışı olayları görmemizi" istemeyenlerdir.

Unutmayalım ki, yüzümüze "İşte şimdi gördün!" diye bağıran

foto muhabirleri olmasaydı, dünyanın dört bir yanında insanın

insana ettiği zulme tanıklık etmemiz de mümkün olmayacaktı.

Televizyon Haberlerinde Milliyetçi Söylem

Bütün kaotik, akışkan ve hızla tüketilen doğasına karşın, televizyon haberlerinin bireyler üzerinde kendine özgü bir etkileme gücü olduğu kesin. Haber bültenlerinin beyinleri dumura uğratırcasına bombardımana tabi tuttuğu ve izleyiciyi, yüz yüze kalınan içerik silsilesiyle, zaman zaman uyuşturup, zaman zaman provoke ettiği; bireysel ya da grupsal anlamda hareketlere yöneltebildiği iletişim araştırmacıları tarafından yıllardır söylenegelen bir durum. Kişilerin veya grupların, televizyon haberlerinin etkisiyle belli kurum veya kişilere karşı tepki/sempati duyması ve yine yaygın medya haberleriyle "banal milliyetçiliğin" yaygınlaştırılması da Türkiye'de çok alışık olduğumuz şeylerden.

Günümüz televizyon haberciliğinde milliyetçi ve hatta ırkçı söylemin yeniden üretilmesi ise Hollandalı dilbilimci Teun A. Van Dijk'ın çok sayıda makalesine, kitabına kaynaklık etmiş bir konu. Van Dijk, televizyon haberlerinin bireyler ve gruplar üzerindeki etkisinden söz ederken, "zihinleri kontrol edebilmek ya da düşünceleri değiştirebilmek için mesajların bir etkisi olduğunu kabul etmek gerekir…" düşüncesinden hareket ediyordu.

Van Dijk'ın haber söylemi kuramından yola çıkarak hazırlanmış değerli bir çalışma, bir yüksek lisans tezi, "Televizyon Haberlerinde Ulusal Kimliğin Yeniden Üretimi: Abdullah Öcalan Haberlerinde Söylem" henüz tamamlandı. İstanbul Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi'ne, (adaşım ve arkadaşım) Esra Ercan tarafından sunulan bu çalışma, Abdullah Öcalan'ın Kenya'da yakalanışından İmralı'ya getirilişine uzanan süreçte, çok izlenen kanalların ana haber bültenlerini inceliyor.

Esra Ercan, bu tezin amacını, "Türk televizyonlarının haber bültenlerinde Abdullah Öcalan'ı konu edinen haberlerde, ulusal kimliğin yeniden üretimine katkıda bulunan haber söylemini incelemek" olarak anlatıyor. Bir başka deyişle, Öcalan'ın (yaygın medya diliyle söylersek, çocuk katili/bölücübaşı Apo'nun) yaka-

lanması sürecinde, haber bültenleri kullanılarak, 'biz' ve 'öteki'nin nasıl keskin çizgilerle birbirlerinden ayrıldığı, bir parçası olunmaya çalışılan Avrupalılık kavramının haberlerde nasıl genelleştirilmiş bir "kötülük", "terörist yanlılığı" ve "Türk düşmanlığı" söylemiyle sunulduğuna ışık tutuyor bu çalışma. Tez boyunca, Türk ulusal kimliğinde süreklilik arz eden "yok olma ve bölünme korkusunun", haber söyleminde nasıl açığa çıktığı gözler önüne seriliyor.

Türkiye televizyon haberciliği tarihine "altın harflerle" geçecek olan bu dönemde, haber merkezlerinin acayip "yaratıcı!", ama bir o kadar da "matrak" haber üretebilme becerilerini de yeniden hatırlatıyor bize Esra Ercan. Öcalan'ın İtalya'da bulunduğu süreçte, fotomontaj yardımıyla Neron kılığında ekrana çıkıp "kendinizi yakmayın…" diyen Öcalan mı istersiniz; Massimo Dalema'yı Maksimum Dallama olarak ekrana taşıyan Star televizyonunu mu… Galatasaray Juventus maçı öncesinde, "Apo Juventusluymuş…" haberiyle başlayıp, maçtan sonra saçlarını yolarak "Bijinetti Juve" sloganı atan Öcalan'ı mı… Doğrusu 3 Aralık 1998 tarihli (Galatasaray-Juventus maçı) Star TV ana haber bülteninin bir bölümü özellikle alıntılanmayı hak ediyor:

VTR: (1) Maçtan görüntüler. (2) Fotomontajla yaratılmış bir Öcalan fotoğrafı: Juventus forması giymiş Öcalan tribünde.

SES: Juventus'un İstanbul'a gitmek zorunda kalmasına canı sıkılan Apo'nun futbol sevgisi yıllar öncesine dayanıyor.

VTR: (3) Apo ve PKK'li erkekler futbol oynuyor. (4) Apo'nu takım elbiseli görüntüsü. (5) Fotomontaj: Juventus beresi ve forması ile Öcalan villada maç izlerken.

SES: Oysa yıllar önce Apo bir röportajında Galatasaraylı olduğunu açıklamış, bu beyanatı yayınlayan Milliyet gazetesi de sıkıyönetim tarafından toplatılmıştı. Yıllar sonra Apo'nun Juventuslu olduğu ortaya çıkınca Milliyet'in boş yere kapatıldığı da anlaşıldı.

VTR: (6) Maçtan görüntüler.

SES: Apo bu tarihi maçı villasında televizyon karşısında izlerken linguini alle bongore denilen İtalyan kabak çekirdeği yedi… Apo'nun yediği linguininin İtalyan cinsi kabak çekirdeği olduğu

anlaşıldı. Apo linguini denilen İtalyan kabak çekirdeğini çıtlatırken, sevgilisi Ayfer Kaya pizza hamuru açtı.

VTR: (7) Fotomontaj: Sini üzerinde pizza hamuru açan Ayfer Kaya.

Uzatmaya gerek yok; bu komik gazetecilik pratiği Öcalan'ın boğazına çekirdek kaçması ve Ayfer Kaya'nın sırtına vurarak genzini temizlemesine yardımcı olması gibi "önemli" detaylarla devam ediyor… Burada asıl önemli olan, bu haberlerin yayınlandığı dönemde, Türk insanının farkında olmadan İtalya ve İtalyanlar aleyhine büyük bir nefret kampanyasına sürüklenmiş ve gruplar halinde sebze halini basarak İtalyan meyveleri üzerinde tepinmesine kadar varan hastalıklı sürecin başlamış olması. Nitekim sadece bu bile, televizyon haberlerinin milliyetçi ve ırkçı söylemin yeniden üretilmesinde oynadığı kilit rolü anlatmaya yeter.

Türkiye'de yazılı ve görsel basının sembolik şiddet veya ırkçılığın yeniden üretimi konusundaki "katkıları" üzerine hazırlanmış veya hazırlanmakta olan, en azından benim bildiğim, Almanya, Fransa ve Esra Ercan'ınki gibi Türkiye kaynaklı üç yüksek lisans veya doktora çalışması var. Bu çalışmalar, ileride bir derleme olarak kitaplaştırılırsa, iletişim araştırmacıları için değerli bir kaynak olacağı düşüncesindeyim.

Çocukların Haber Kaynağı Olarak Kullanılma(ma)sı

"Küçük mendilci kız" Leyla'yı hatırlarsınız. Mc Donald's önünde mendil satarken görevliler tarafından derin dondurucuya kapatıldığını söyleyen 10 yaşındaki Leyla Alkış. Uğur Dündar ve Reha Muhtar'ın canlı yayına çıkarabilmek için "gazeteci üstü" bir çaba harcadıkları ve son anda "Reha abisini" tercih ederek, Show Haber'e, yaşadığı dramatik olayı anlatan küçük Leyla.

Leyla'nın ailesinin Mc Donald's çalışanları aleyhine açtığı davanın ilk duruşması 25 Ekim'de Bakırköy 1. Ağır Ceza Mahkemesi'nde yapılmış. Mendilci kızı derin dondurucuya kapattıkları iddia edilen tutuklu sanıklardan Mc Donald's bölüm müdürü İnal Ünal ile garson Vedat Beşli, olayın basına yansıdığı gibi olmadığını söylemişler. Başından beri bu iki kişinin söylediklerine medyada yer verilmediği için savunmalarını merak ediyordum doğrusu. Çünkü başta televizyonlar olmak üzere tüm haberciler olayı Leyla'nın gözüyle yansıtmış ve "canavar Mc Donald's" çalışanları ile konuşmaya kimse tenezzül etmemişti. Basın, 26 Ekim günü ilk kez bu suçlanan iki kişinin savunmalarına da yer vermek zorunda kaldı:

Suçlanan garson, "Onu şaka yoluyla götürdüğüm soğuk odada 'müşterileri bir daha rahatsız edersen, seni buraya kapatırım' dedim. Leyla ağlamaya başladı. Sonra müdürümüz geldi. Bana 'Ne yapıyorsun?' dediği sırada içeriye giren müşterilerle tartışmaya başladık" demiş. Müdür İnal Ünal ise çok daha ilginç bir açıklamada bulunmuş: "Leyla'nın ağlamasını duyunca odaya gittim. Vedat'a 'ne yapıyorsun?' dediğim sırada müşteriler içeriye girdi. Bize saldırmaya kalkıştılar. Kapıyı kapattım. Leyla'nın bulunduğu yer derin dondurucu değildi. Ürünlerin tazeliğini korumak için koyduğumuz depodur. Sıcaklığı +4 veya –4 derecedir. Zaten Vedat Leyla'yı orada 2 veya 3 saniye bekletmiştir."

Kimin doğru söylediğini bilmiyoruz. Mendilci kızın –4 derece veya –18 derece ısıda bir odaya kapatılmış olması olayın vaha-

metini ne kadar değiştirir ona da mahkeme heyeti karar verecek. Ama ben, bu haberi okurken, geçtiğimiz yıl Columbia Journalism Review'da Elizabeth Stone tarafından yazılan bir makaleyi hatırladım. New York Times'da çocuklar hakkında yazılar yazan ve ABD Fordham Üniversitesi'nde Medya dersleri veren Stone, belli bir yaşın altındaki çocukların haber kaynağı olarak kullanılıp kullanılamayacağını, özellikle trajik bir olay yaşamış çocukların canlı yayınlara çıkarılmasının doğru olup olmadığını tartışıyordu yazısında. "Çocukların Haber Kaynağı Olarak Kullanılması" başlıklı bu makalede temel olarak şu sorulara yanıt aranıyordu:

Gazeteciler, trajik bir olay yaşamış ya da tanıklık etmiş çocuklarla röportaj yapmalı mıdır?

Çocuklar ciddi bir suça, şiddete veya travmaya tanık olmuşlarsa onlarla nasıl konuşmak gerekir?

Ya çocuk kendisi ağır bir suç işlemişse?

Çocuklara haber kaynağı olarak ne kadar güvenilir?

Yetişkinler bile kamera ışıkları karşısında sonu nereye gideceğini bilmedikleri yanlış açıklamalar yapabilirken, çocuklar başkalarına ya da kendilerine yasal olarak zarar verebilecek açıklamalarda bulunabilirler mi?

Ortada bu sorulara cevap verecek kapsamlı bir araştırma yok aslında. Elizabeth Stone sadece tanınmış haber programı yapımcılarıyla ve eğitimcilerle konuşarak konuya nasıl yaklaştıklarını öğrenmek istemişti. Mesela, özellikle onlu yaşlardaki gençlerin yaşadığı dramlara çok sık yer veren CBS 48 saat programı yapımcılarından Abra Potkin şöyle diyordu: "Gazeteci olarak benim sorumluluğum sonuçta gerçeği göstermek; bu da kimin korunması gerektiği gibi bir meseleden daha önemlidir." National Public Radyodan Anne Gudenfauf ise bu görüşe katılmıyordu: "Bence çocukları koruma sorumluluğumuz, haberi verme sorumluluğumuzdan çok daha ağır basmalıdır."

Birçok ülkede çocukların özellikle canlı yayınlarda haber kaynağı olarak kullanılmasına yönelik yasal sınırlamalar yok; ancak gazetecinin vicdani sorumlulukları göz önüne alınarak çeşitli kurumların aldıkları kararlar var. Mesela aile içi taciz, boşanma

veya cinayet gibi olaylar sonucu mahkemelik olmuş çocukların haberleştirilmesi tamamen gazetecilerin insafına bırakılıyor. Deprem, sel, yangın gibi felaketlerde yakınlarını yitirmiş ve şok yaşayan çocukların canlı yayınlarda konuşturulması ise tamamen çığrından çıkmış durumda.[1] Çünkü bütün yapımcılar biliyor ki, ağlayan, yakınlarını kaybetmiş ve mağdur olmuş çocuk görüntüleri hep yüksek reyting getiriyor; gazeteciler de reyting uğruna çocukların duygularını istismar etmekten çekinmiyorlar.

Birçok medya kuruluşundan farklı olarak CNN'de çocukların haberde kaynak olarak kullanılması konusunda yazılı kurallar oluşturulmuş. Kanalın 18 yıllık çalışanı Earl Casey tarafından hazırlanan altı maddelik bildiride, çocuklarla özellikle "flaş haberlerde" söyleşi yapılıp yapılmayacağı, yapılırsa nelerin sorulabileceği gibi konulara açıklık getiriliyor. Bu sınırlamalarda, çocuğun yaşı, dahil olduğu şiddet olayı, olayın kurbanları ile olan yakınlığı, ailenin çocukla görüşülmesine izin verip vermediği ve söyleşinin canlı mı yoksa banttan mı yapılacağına dair bilgilerin göz önüne alınması öngörülüyor. "Anne babasından biri öldürülmüş bir çocukla asla röportaj yapmayız" diyor Casey, "hem de yaşının kaç olduğuna bakmaksızın..." "Eğer çocuk bir suça tanık olmuşsa ve olayı çözecek bilgilere sahipse ailesinin izniyle görüşebiliriz; ama bu görüşme asla canlı yayında olmaz."

Mahkemelik olmuş olaylarda çocuklar neden haber kaynağı olarak kullanılmasın ya da canlı yayınlara çıkarılmasın? Bu sorunun iki basit cevabı var:

1- Çocuklar yetişkinlere oranla daha vicdansız oluyorlar; daha kolay yalan söyleyebiliyor ve sevmedikleri insanları kolayca harcayabiliyorlar. Çünkü çocuklar suçladıkları insanın, ister yakınları olsun isterse tanımadıkları kişiler, kendi açıklamaları nedeniyle ne gibi bir durumla karşı karşıya kalacaklarını tahmin edemeyecek kadar bilinçsizler.[2]

2- Çocuklar canlı yayın sırasında milyonlarca kişi tarafından izlendiklerinin ve söyledikleri her bir kelimenin kamuoyu üzerinde yaratacağı etkinin farkında olmuyorlar. Bu nedenle yetişkinlerin tersine, gazeteciler tarafından kolaylıkla manipüle ediliyor;

söylemek istemedikleri şeyleri söylemeye zorlanıyorlar. Bu da bazen kendilerinin, bazen de başka suçsuz insanların zan altında kalmasına neden oluyor.

Elizabeth Stone, çocukların canlı yayınlarda muhabirler tarafından nasıl zor durumlara düşürüldüklerini güzel bir örnekle de açıklıyor makalesinde: Jonesboro'da bir lisede arkadaşları üzerine ateş açan ve ölümlerle yaralanmalara neden olan çocuklarla ilgili röportajlar. Olayın tanıklarından 11 yaşındaki Andrew Golden ve 14 yaşındaki Mitchell Johnson'a bir TV muhabirinin "Bu çocukların daha önce de kötü davranışları olduğunu görmüşsünüz; peki neden müdüre şikâyet etmediniz?" şeklindeki sorusunu örnek veriyor Stone. Ve iki çocuğa da suçluluk duygusunu yüklediği için eleştiriyor. Psikolog Richard Lieberman da şöyle diyor:

"Bu çocuklar dahil olmadıkları bir suç nedeniyle utanç ve suçluluk duygusuna itilmişlerdir. Televizyoncular onlara, 'daha önceden bir şeyler yapsaydık bütün bunlar olmayacaktı!' gibi yanlış bir yargıyı kabul ettirmeye çalışmışlardır."

Gazeteciyi tarif eden çok sevdiğim bir söz var; kim söylemiş bilmiyorum: "Yüz kişilik kalabalık arasında sessizce ağlayan bir çocuğun sesini duyabilen kişidir gazeteci" derler. Gazetecilik mesleğinin ne kadar duyarlı, bilinçli ve vicdan sahibi kişilere has bir uğraş olması gerektiğini anlatan çok güzel bir tanımlamadır bu. Bir anlamda meşhur "gazeteci olunmaz, gazeteci doğulur" sözünün de sağlaması gibidir; çünkü merak eden, başkalarının üzüntülerini kendisine dert edinen ve tanımadığı insanların hakları için mücadele edebilecek sorumluluğa sahip kişiler olmalıdır gazeteciler.

Ama her dramatik olayda kameralarını çocuklara yöneltmekten çekinmeyen, onlara olur olmaz sorular sorarak kendilerine

1 Türkiye'de yaşanan deprem felaketi sonrası, televizyoncuların, yakınlarını kaybeden küçük çocuklara "annen baban öldü; ne hissediyorsun?" türünden sorular sorduklarını hatırlarsınız. Kameralar karşısında ağlamaları ve yaşadıkları dramı en çok reyting sağlayacak şekilde anlatmaları istenen bu çocukların maruz kaldıkları durum bir çeşit "gazeteci tacizi" olarak nitelendirilebilir.

ve başkalarına zarar vermelerine neden olan, kendi kanallarında canlı yayına çıkmaları için ceplerine para tomarları tutuşturan gazeteciler de var ne yazık ki. Küçük mendilci kız Leyla bu çocuklardan sadece bir tanesi... Gazeteciler onun ağlayan sesini duydular, apar topar kapıp canlı yayınlara çıkardılar. Ortada ağlayan mağdur bir kız çocuğu, bir büyük Amerikan şirketi ve iki gözü dönmüş adam hikâyesi vardı. Şimdi bu dava mahkemede devam ediyor; gerçekler ortaya çıkacak, hep beraber izleyeceğiz.

2 Ömer Seyfettin'in Kaşağı romanı bunun için iyi bir örnek olabilir. Kaşağı'da, kendi işlediği suçu kardeşinin üzerine atan ve büyüdükçe bunun vicdan azabını çeken bir çocuk kahraman vardır.

Milliyet Bir Erkek(miş)!

İster inanın ister inanmayın ama Milliyet gazetesi bir erkek! Bunu ben de pek çoğunuz gibi henüz öğrenmiş bulunuyorum. Başrolünde Taner Birsel'in oynadığı reklam filmini izledikten sonra, daha önceleri "gazete kimliği ve cinsiyet" üzerine neden hiç düşünmediğime hayıflandım.

Türkiye'de (ve dünyada) yazılı basın genellikle kadın aleyhine seksisttir. Yani gazeteleri yönetenler, birinci sayfaları hazırlayanlar, başlıkları atanlar çoğunlukla erkektir ve haberler de erkek bakış açısıyla oluşur. "Dişi terörist", "Yavrunuzun sayfası", "Nasıl da geçirdik!" türü başlıklar Türkiye'de bu ekolün tipik örneklerindendir. Bu açıdan bakıldığında Türk basınında çok satan ulusal gazetelerin hemen hepsinde erkek baskın bir durum zaten vardır. Ancak, hiç düşünmeden kurumsal kimliğini "erkek" ilan eden bir gazete, herhalde dünya tarihinde ilktir.

İstikrarlı bir kimlik insan hayatının olduğu kadar kurumların da vazgeçilmez bir parçası ve gazetelerin de kuşkusuz istikrarlı bir kimliğe ihtiyacı var. Ancak, Milliyet gazetesinin Abdi İpekçi'den sonra yaşadığı kimlik bunalımı başlı başına bir olay. Gelen her yayın yönetmeniyle farklı bir imaja bürünen gazete, şimdi de kendisi için şu kimliği seçmiş: Beyaz, yakışıklı, şehirli, orta yaşlı, başarılı, bekâr, karşı cinse ilgi duyan, siyasete meraklı, atletik, etnik kimliği olmayan, muhtemelen agnostik, ancak hayatın güzel yanlarını "yoğun işleri nedeniyle" atlamış ve iş işten geçmeden eski kimliğinden sıyrılmak, değişmek isteyen bir erkek.

Milliyet'in televizyon için hazırlanan reklamında Taner Birsel, minimalist (olabilecek en sade) tarzda döşenmiş, beyazın baskın olduğu, steril bir bekâr evinde görülüyor –kahramanımız kadınları seviyor ama evde kadın beslemiyor. Milliyet'i temsil eden erkek ve evinin bu "kutudan yeni çıkmış Paşabahçe" görüntüsü, gerilerde kalmış "temiz toplum kampanyalarını" çağrıştırmak için mi bilemeyiz; ama reklam filmi arasına serpiştirilen kırmızı güller

apaçık Amerikan Güzeli'nden arak. Yaratıcı(!) bir ekip tarafından hazırlanan reklam metnine bakarsak, "Milliyet'in bir erkek olarak ruh halini" daha iyi anlarız:

"Artık bazı şeyleri itiraf etmek istiyorum

Kendimi bildim bileli ciddi bir adam oldum; belki sorumluluklarım yüzünden.

Oysa içimde fırtınalar kopardı… Mesela kadınlar.

Ceplerim gizlice yazdığım aşk şiirleriyle doluydu, ama bunları sevdiğim kadınlara okuyamadım.

Maçlarda sesim kısılıncaya kadar bağırmak, takımım yenilince de sessizce ağlamak istedim… Ama öylece çekip gittim.

Cıvıl cıvıl kafelerde, konserlerde gençlerin arasına karışıp erimek istedim, ama o tanışma sözcüğünü bulamadım bir türlü.

Ama bu bahar içim içime sığmıyor… Değişeceğimi hissediyorum.

Bu bir gazetenin, Milliyet'in öyküsü.

Bir gazete kendi devrimini gerçekleştiriyor ve bu bahar ikiz olarak yeniden doğuyor."

Matrak değil mi? Sizi bilmem ama ben bu reklamı izledikten sonra Georges Duby'nin Erkek Ortaçağ/Aşka Dair ve Diğer Denemeler adlı kitabını hatırladım. Ortaçağ Fransa'sında aşkın nasıl aristokrat erkeklere değil de, toplumsal istikrarsızlık örneği olan gençliğe ait bir sapma olarak görüldüğünü anlatır Duby. Yoo... Hayır dedim sonra kendi kendime. Milliyet'in üzerine yamanmaya çalışılan yeni kimliğin ortaçağ erkeği imajından kurtulmakla ne ilgisi var!

Biraz araştırınca durumun aslını öğrendim. Anlatıldığına göre, büyük medya araştırma kurumlarından biri, gazete okurları arasında anket yapmış. Ankete katılanlardan Milliyet'i tanımlamaları istenmiş. Gençler özet olarak şöyle demişler: "Milliyet benim babamdır." Kadınlar ise "Milliyet'te kendilerini bulamadıklarını" söylemişler. Belli ki bu sonuç gazete yönetimini rahatsız etmiş ve kadınlarla gençleri de kucaklayacak yeni bir yayın politikası izlemeye karar vermişler. Siyaset ağırlıklı, ciddi havadan sıyrılıp, biraz daha "light (hafif)", yaşamın canlı renklerini de gören bir gaze-

te olmak. Ve anlaşılan bu düşünce büyük bir heyecan yaratmış gazete içinde –Yayın Yönetmeni Yalçın Doğan'ın sloganı: "İçim içime sığmıyor."

Kendi devrimini gerçekleştiren Milliyet, bu yoğun duygulanmanın ürünü olmalı. Ama bu heyecan kasırgası kısa sürmüş ve erkek Milliyet'in erkek yöneticileri gazetenin mevcut yapısını sulandırmaktan –kaş yaparken göz çıkarmaktan– korkup, "genç" ve "dişi" okuru bir ek ile, –pardon düzeltiyorum "ikiz gazete" ile– memnun etme yolunu seçmişler: Milliyet 2000.

Gelin görün ki ikiz kardeşler birbirine taban tabana zıt. Gazetede siyasi-ekonomik haber yazan Nilgün Cerrahoğlu ve Meral Tamer dışındaki tüm kadın yazarlar; Zeynep Oral, Duygu Asena, Ayça Atikoğlu, Alin Taşçıyan, Asuman Aydın, Ece Temelkuran, Jülide Sevim; artık Milliyet 2000'de. Ana gazete ise, bir nevi reklamda gördüğümüz "mümkün olduğunca kadından arındırılmış steril bölge"ye dönüşmüş. Hasan Pulur, Metin Toker, Umur Talu, Yalçın Doğan, Hasan Cemal, Güneri Cıvaoğlu, Osman Ulagay, Güngör Uras, Derya Sazak, Sami Kohen, Yavuz Baydar, Melih Aşık, Doğan Heper, Fikret Bila, Abbas Güçlü'den oluşan yazar kadrosu taş gibi yerinde duruyor; Türkiye ve dünyadaki ciddi gelişmeleri yorumlayıp "babalarımıza" iletmeye devam ediyorlar. Milliyet 2000'deki haberler ise annelere ve gençlere yönelik: "Kadınlar İçin Viagra Çıktı", "Prezervatif Kadının Cebinde" ve "Milenyum Yıldızı Açıkladı: Soyunmam" benim ilk bir haftada hatırımda kalanlar.

Bu başlıklara bakarsak, Milliyet kendi devrimini gerçekleştiremeden karşı devrimin kurbanı olmuş. Neden derseniz, Milliyet 2000 de bir nevi erkekler için hazırlanıyor derim ben... Çünkü Türkiye topraklarında yaşayan, 18 yaşın üzerinde(!) herkes bilir ki bu ülkede kadınlar prezervatif taşımaz. Fitness yazılarıyla, güzellik, moda ve daha sağlıklı mutfak köşeleriyle Milliyet 2000 eki –pardon ikiz gazete– kadını bir dekorasyon objesi olarak gören ve çok satan diğer medyalardan etkilenmiş olmalı. Peki ama kemikleşmiş Milliyet okuru bunu satın alır mı? Ya da yeni okur, bu işleri yıllardır yaparak uzmanlaşmış asılları dururken taklitlerine gider mi? Bir zamanlar Milliyet logosunun hemen altında "Halkın Gazetesi"

yazardı ve Milliyet o zamanlar benim de babamın, bir o kadar annemin ve benim gazetemdi. Şimdilerde kimliğini değiştirmeye ve piyasa koşullarına adapte olmaya çalışan bir Milliyet ile okur kitlesi nasıl bir bağ kuracak bilinmez; çünkü artık "basında güven" kalmadığı gibi, okura da güven kalmadı.

İslamcı Vampirler mi? "İslamcı Vampirler" mi? Yoksa İslamcı "Vampirler" mi?

Yıllarca Türkiye medyasına "Atina'dan bildiren" bir Rum arkadaşım gün gelip de işsiz kaldığında, "Neden Yunan gazetelerinde iş aramıyorsun?" diye sormuştum. Cevabı tüylerimi diken diken etmişti: "Bugüne kadar yaptığım haberlere İstanbul merkezde atılan başlıkları görsen bunu sormazdın. Haberlerime atılan yalan, yanlış ve ırkçı başlıklardan sonra hiçbir Yunanlı gazeteci bana iş vermez!"

Türkiye basınında dış haberlerin, özellikle de diplomatik haberlerin sunumunda genellikle milliyetçi, hatta zaman zaman ırkçılığa varan bir tutum var kuşkusuz. Yurtdışından bildiren diplomasi muhabirleri, her ne kadar yansız habercilik yapmaya çalışsalar da, haberler merkeze ulaştığında bambaşka bir söylemle çıkıveriyor okuyucunun/izleyicinin karşısına ve belki muhabirin kendisi de "Aaa! Bu benim haberim mi?" diye kuşkuya düşüveriyor.

Geçtiğimiz hafta bunun tersine bir örneği yaşandı. "İstanbul'dan İngiltere'ye bildiren Independent gazetesi muhabiri Pelin Turgut'un 23 Haziran'da yayınlanan "Court bans Turkey's Islamist 'vampires'.." başlıklı haberi büyük Türkiye medyasında hiç utanılmadan bambaşka anlamlara gelecek şekilde çevrildi ve ortaya çok çirkin bir gazetecilik örneği çıktı.

Haberi önce Hürriyet'te okudum: İslamcı vampirlere yasak!

Allah akıl fikir versin; basınımıza yine acil kan aranıyor diye düşündüm. Bu ülkede Fazilet Partisi'ne oy vermiş milyonlarca sıradan insanı "genelleştirilmiş ötekine", yani birer "kan emiciye" dönüştüren bu başlığı hangi editör atmış olabilirdi ki? Haberin girişini okuyunca şaşkınlığım daha da arttı. Meğerse dış haber servisi tarafından hazırlanmış bir çeviriymiş ve İngiltere'de yayınlanan meşhur Independent gazetesinden aktarmaymış. Belki göreniniz vardır; haber şöyle:

"Fazilet Partisi'nin kapatılma kararı, Avrupa basınında geniş yer buldu.

İNGİLTERE

The Independent: Mahkeme İslamcı vampirleri yasakladı. Türkiye'de halkın büyük bölümü siyasi İslami hareketi kaygıyla izliyor. Emekli Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş da bu kesimi 'kan emici vampirler' diye adlandırmıştı."

Ardından Milliyet geldi... Bu kez aynı başlık sadece bir "tırnak" farkıyla yinelenmişti. Belli ki aynı haber havuzundan kullanılan çeviri bir iki editör fırçası yemişti: "... "İslamcı Vampirler" yasaklandı..." idi başlık. Ve Independent gazetesinde yayınlanan haberin çevirisinde "Mahkeme İslamcı vampirleri yasakladı" cümlesi yer alıyordu.

Şimdi takdir edersiniz ki bu tırnak farkıyla yapılan küçük çeviri hataları, acemi bir çevirmenin İngiliz polisiyelerindeki Scotland Yard'ı İskoçya bahçeleri olarak çevirmesinden daha büyük bir vicdani sorumluluk yüklüyor insana. Haberin orijinalini yazan Pelin Turgut'u tanımam; ama umarım Hürriyet ve Milliyet gazetelerini arayarak ne hakla haberini bu şekilde sunduklarını sormuştur. Çünkü orijinalinde 13 paragraf tutan haberin sadece bir paragrafında yer alan, o da zamanın Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş'ın düşüncelerini yansıtan "kan emici vampirler" sözü, sanki İngiliz gazetesi Independent'ın görüşüymüş gibi sunulduğunda işin rengi değişiyor doğrusu.

Independent'ta yayınlanan haberin Türkçe çevirisi "Mahkeme Türkiye'nin İslamcı 'Vampirlerini' yasakladı.." Independent editörleri (ya da Pelin Turgut) sadece Vampir kelimesini tırnak içine alarak bu tanımlamanın kendilerine ait olmadığını göstermek istemişler açıkça. Oysa Hürriyet'in yaptığı gibi "İslamcı Vampirlere Yasak" şeklinde çevrildiğinde, Independent gazetesinin kendi yorumu haline dönüşüyor ve Batı basınında, Fazilet tabanına karşı ciddi bir önyargı ve aşağılama olduğu izlenimi doğuyor. Milliyet ise "İslamcı Vampirler" Yasaklandı... diyerek yine bel aşağısı bir vuruş gerçekleştiriyor, sadece vampir kelimesi yerine İslamcıları da tırnak içine alarak kendini rahatlatıyor ve yine Independent

gazetesine bir gol atıyor. Independent, artık Türkiye İslami çevrelerinde "inananları" vampir olarak gören gazete imajından istese de kurtulamaz herhalde.

Oysaki makalenin tamamı okunduğunda tam da tersi bir tablo çıkıyor. Pelin Turgut'un haberinde, Türkiye'nin bu parti kapatma kararıyla, demokratik reformların adaptasyonu konusunda sorgulandığı AB sürecinde ciddi eleştirilere maruz kalacağı yönünde eleştirilere yer veriliyor. FP'li Abdullah Gül'ün de "Türkiye'de demokrasi üzerine bir kez daha gölge düştü... bu açıkça politik bir karar," sözlerine yer veriliyor.

Hürriyet ve Milliyet, her ikisi de, dış basında Fazilet'in kapatılması konusundaki haberlere yer verirken İngiltere, Fransa, Yunanistan, İtalya, İran ve Almanya gazetelerinden örneklere yer vermişler. Bu gazetelerin hepsinde FP'nin kapatılması kararının, AB sürecinde Türkiye lehine olmayacağı yönünde haberler var. Oysa iki gazete de bunu başlığa çıkarmak yerine Independent'ın satır aralarında buldukları, onu da yalan yanlış çevirerek anlamını saptırdıkları bir cümleyi başlığa çıkartmayı yeğlemişler: İslamcı Vampirler.

Evet, gazetecilikte sıklıkla kullanılan bir yöntem var; birisine küfür mü etmek istiyorsunuz, birisi sizin yerinize ediversin, siz de haberini yapın. Gazeteci, kafası bozulan kişiye hakaret etmek yerine bir haber kaynağı buluyor, kaynak o kişiye atıp tutuyor, gazeteci de rahatlıyor, iyi hissediyor kendisini. Independent gazetesinden yapılan çeviriyi bu bağlamda görmek gerek. Laikçi basınımız kendi öz düşüncesini, FP'nin kapatılmasından duyduğu "manevi" hazzı, bir İngiliz gazetesinde çıkan haberi iğdiş etmek pahasına mal bulmuş mağribi gibi yansıtıveriyor. Bunu yaparken en temel gazetecilik kurallarını ihlal etmiş, demokrasiye, insan haklarına ve bir partiye oy vermiş milyonlarca sıradan yurttaşa hakaret etmiş kimin umurunda!

Ciddi Haberden Korkarım!

Geçtiğimiz haftalarda, Radikal İKİ'de Reha Muhtar'ın "Gerçekliğin önüne set çekilmesi açısından Türkiye'de belki de halka en çok zarar veren televizyoncu" seçilmesine fena halde bozulmuş durumdayım. Birincisi, günümüz medyasında haberlerin gerçek anlamından uzaklaşmasının tek sorumlusu Reha Muhtar(mış) gibi sunulduğu ve diğer (mesela Ali Kırca gibi) meslektaşlarının bir nevi olumlanıp "temiz çocuk" kategorisinde gösterilmesinden. İkincisi ise daha akademik bir nedenle; bu argümanın New York Üniversitesi iletişim profesörlerinden Neil Postman'ın çok da yanlış anlaşıldığını düşündüğüm bir tezinden yola çıkılarak desteklenmesinden.

Neil Postman, analizlerinin klasikleşmiş bir akademik sızlanma, televizyondaki "zırvalıklara" karşı bir tür elitist yakınma şeklinde algılanmasından çekindiğini açıklamış bir araştırmacı-yazar. Üstelik ortada bir zırvalık varsa, bunu "sokaktaki sıradan insanın" da ayırt edebilecek kadar zekâsı olduğunu söyler. Bu nedenledir ki, ben onun şu sözlerini alıntılamak isterim:

"(…) televizyondaki saçma sapan programlara hiçbir itirazım yok. Kaldı ki bence televizyondaki en iyi şeyler bu saçma sapan programlardır. Çünkü hiçbir şeyi ve hiç kimseyi ciddi olarak tehdit etmezler. Ayrıca bir kültürü, ürettiği apaçık saçmalıklarla değil, kayda değer saydığı şeylere bakarak ölçeriz. Bizim problemimiz burada yatar; zira televizyon en saçma ve dolayısıyla tehlikeli haline büyük emeller peşinde koştuğu zaman, kendisini önemli kültürel konuşmaların taşıyıcısı olarak sunduğu zaman kavuşur. Buradaki ironi, entelektüel eleştirmenlerin televizyonu durmadan bu yola doğru itiyor olmalarıdır."

Günümüz medya ortamında da, televizyon haberlerinin en tehlikeli hali "habercilik tarzı ile çocukların diline düşen" Reha Muhtar ile Show Haber değildir elbette. "Gerçeğin özünü" yok etmekle suçlanacak birileri varsa, bu işi "büyüklerin" diline düş-

mek için yapanlar olmalı bence.

Son günlerde yaşadığımız mezarlık evler ve korkunç işkence metaforları içinde televizyon haberciliğine bakarsak, ne kadar yalancı bir ahlaki oyun ile karşı karşıya olduğumuzun daha rahat farkına varırız. En ciddi haber bülteninden, en mütevazı tartışma programına kadar "parlak zekâlı" aydınların medyaya yeni düşen seyirlik vahşet üzerine yorumlarına bir bakın. Loş aydınlatmalı bir stüdyoda iki ya da üç aklı selim kişi ciddi tavırlarla Hizbullah terörünü yorumlamaya çalışıyorlar: "Biz bu tür görüntüleri daha önce Vietnam'da, Kamboçya'da, Bosna'da, Çeçenistan'da da (…) gördük" diyorlar. Evet biz bu tür vahşet haberlerini ve arkasından gelen sofistike analizleri daha önce de görmüştük. Depremin hemen ertesinde "fay hattı" üzerinde kurulan Siyaset Meydanlarını düşünün. Sabahlara kadar süren, hiç bitmeyecekmiş gibi gelen yoğun tartışmaları. Her seferinde acı çeken insanların hissettikleri şiddetten daha çok uzaklaşmadık mı? Kevin Robins'in deyimiyle, "vahşet bir imaja dönüştü" ve biz bu imajın üzerinde keyfi yorumlar yapar hale geldik.

Hizbullah vahşeti de ister NTV'de isterse Show TV'de yinelenip ısıtılıp ekranlara yansıdıkça, tanık olduğumuz şiddetin etkileri giderek azalmaya başladı, kabul edilebilir katlanılır hale geldi. Çünkü başı sonu olmayan, sadece "bugün de 3 ceset bulundu" türünden haberler bizde bilmek değil, bilgiden kaçınma duygusu yaratır oldu. Bazı bilgiler televizyon ekranından üzerimize doğru geldikçe bunalır, kanal değiştirir olduk.

Yine depreme dönersek, 17 Ağustos'taki ilk şokun ardından gerçekleşen her artçı deprem ertesinde, insanların acılarını ekranlardan paylaşmak isteğimiz azalmadı mı? Bugün haber kanallarının deprem bölgesinde yatıp kalkan kaç muhabiri var acaba? Acılar tüketildi, öfkeler yatıştı (ya da bize öyle geliyor). Artık deprem kitleri de yatak odalarından çıkarılıp depoya kaldırıldı. Bir buçuk ay süren korku, yerini gelecek planlarına bıraktı. Korkutulmak isteyenler artık Hizbullah vahşetini izleyebilirler; yetmezse korku filmine de gidilebilir. (Nitekim son günlerde, yine birtakım ciddi haber bültenlerinde "vahşeti gördüm, ah! Siz de bir görseniz" şeklinde, "izin verseler

göstereceğiz" durumu yaratılmakta ve şiddetten reyting sağlama içgüdüsü sezilmekte.)

Televizyon ekranının, bize sunduğu enformasyon bombardımanıyla bizleri uyuşturup, gerçekliği oturma odası dışında tutması Reha Muhtar'ın suçu değil; evrensel bir gerçek. Üstelik neler olup bittiğini öğrenme arzusu ile yanıp tutuşan "sokaktaki vatandaş"tan bazı rahatsız edici bilgileri saklayan da tek başına Reha Muhtar değil. Mesele gerçekliğin önüne set çekmekse eğer, bu işi Reha Muhtar'ın vülger tarzından daha kibar yapanlar var çünkü. Oysa Muhtar, cezaevinden kaçmak için tünel kazan mahkûmlara, "Bu tüneli neden kazdınız kardeşim?" diye sorabilecek kadar komik bir adam sadece.

Yaptığı haberlerin "ciddi haber" niteliği taşımadığı, haberde adı geçen kişi ve nesnelerin apolitik, sulu, gayrı ciddi, bellekten hemen uçup gidiverecek, muhalif olmayan işler olduğunu söyleyeceksek, diğer televizyon kanallarındaki habercilere taşıyamayacakları bir misyon yüklemiş oluruz. Reha Muhtar hariç, herhangi bir ana haber bültenini izleyenlere soruyorum; şöyle bir belleğinizi yoklayın, Hizbullah terör örgütü ile Zehra Vakfı arasındaki ilişkiyi anlatmanızı istesem kaçınız yanıt verebilir? Ya da Zehra Vakfı nedir? Sosyoloji okuyan iki üniversite öğrencisine sorduğumda yanıt şu oldu: "Nurcu bir Vakıf." Peki ama, Hizbullah neden dini bir vakfın üyelerini kaçırıp öldürdü? Bilmiyorlardı ve neden bilmediklerini de bilmiyorlardı. Günlerdir televizyonlarda bas bas bağırılan haber bültenleri arasında, siz bu sorunun yanıtını alabildiniz mi? Mezar evlerden kaç ceset çıktığını (yani son durumu) belki(?) biliyor olabiliriz, ama daha önemli enformasyonlardan yoksunuz. İçinde yaşadığımız döneme ilişkin gerçekten ne kadar şey biliyoruz ve bunun ne kadarı bize elitist, az-çok aydın(!) televizyon sunucuları tarafından veriliyor? Neil Postman'ın dediklerine dönersek, eksik veya yanlış bilgiyi üretilen zırvalıklarda değil, ciddi duruşlu haber bültenlerinde sorgulamak daha sağlıklı olacaktır.

Robert Fısk'in Kötü Kaderi ve Hasan Pulur

Enformasyon çağının kirlenmiş, çarpıtılmış medya ortamında, gazeteci kimliği kavramının içinin boşaldığını ve gazeteciliğin de değersiz bir uğraş haline dönüştüğünü savunanlar var. Onlara göre, artık bir meslek olarak gazeteciliğin onurundan, kamuya karşı sorumluluğundan veya gazetecinin güvenilirliğinden söz etmek imkânsız ve nafile. Çünkü, bugün yaygın medyada gazeteci kimliğini temsil edenler, çürümüş, satılmış, onursuz ve meslek ahlakı olmayan insanlar.

Bizler de oturup gazetecilik mesleğini övdükçe veya bir gazetecilik ütopyası yarattıkça, yaygın medyada gazeteciliği temsil eden bu çarpık kimlikleri referans almak zorunda kalıyoruz ve onları gereksiz yere yüceltmiş oluyoruz. Aristo mantığıyla bakarsak belki de doğru; şöyle ki:

- Gazeteci, halk için, halk adına, iktidara karşı muhalefettir.
- Gazetecinin kamuya karşı sorumluluğu vardır.
- Gazeteci, kamudan gizlenen gerçeklerin peşindedir.
- Gazeteci, haksızlıklara karşıdır.
- Gazeteci vicdan ve bilinç sahibidir.
- Gazeteci başkalarının acılarını kendisine dert edinendir.
- Gazetecilik onurlu bir meslektir.
- Hasan Pulur bir gazetecidir.
- Öyleyse Hasan Pulur, bu yukarıda saydığımız özellikleri temsil etmektedir.

Evet; gazeteci kimliğinin içini çok basitçe şu yukarıdaki 7 maddeyle doldurmaya kalktığımızda Aristo mantığıyla çıkan sonuç bu. Neden Hasan Pulur? Çünkü, en azından Türkiye yaygın medyasında, birkaç on yıldan beri "gazeteci" denildiğinde ilk akla gelen isimlerden biri Hasan Pulur.

Mesela, bugün sokağa çıkıp sıradan vatandaşa "bana bir gazeteci adı söyle" deseniz, alacağınız birkaç cevaptan birisi Hasan Pulur olacaktır. Oysa, gerçekte bu düz mantık, gazetecilik mesle-

ğini tarif etmekte ne kadar uygulanabilir? Başka bir deyişle, Hasan Pulur, bizim yücelttiğimiz gazetecilik ütopyasını ne kadar temsil etmektedir?

Buna karar vermek için Hasan Pulur'un gazetecilik mesleği ve gazetecilerle ilgili düşüncelerine bakmak gerekir tabii. Kendisinin 14 Aralık'ta Milliyet gazetesinde yazdığı "Bush değil, Fisk tuzağa düştü" başlıklı makalesi, yılların gazetecisi Pulur'un meslek anlayışı konusunda ipuçları verebilir bize. Bu yazısını, Pakistan sınırında Afganlı mülteciler tarafından öldüresiye dövülen Independent muhabiri Robert Fisk'e ayırmış Pulur.

Fisk, 25 yıldır Ortadoğu'dan bildiren deneyimli bir İngiliz gazeteci. 1970'lerden beri, başta Beyrut olmak üzere Ortadoğu'nun her köşesinde işlenen insanlık suçlarına onurlu, sorumlu bir gazetecilik anlayışıyla karşı çıkan, bu nedenle Amerikalı meslektaşları tarafından "çenesi kapatılması gereken"ler arasında sayılan, ama yine de kendi deyimiyle "gerçekleri söylemekten kaçmayan" bir gazeteci. Nitekim, 11 Eylül ve arkasından gelen savaş sırasında da yazdığı tüm yazılarda, ABD ve İngiltere politikalarına karşı duruyor ve yılların deneyimiyle bu savaşın anlamsızlığını ve Afgan halkına taşıdığı acıları anlatmaya çalışıyor.

55 yaşındaki Robert Fisk'in 8 Aralık 2001 günü başına gelenler gerçekten çok korkunç. Pakistan sınırından Afganistan'a giriş yapmaya çalışırken arabası bozuluyor. Yanında kendisi gibi Independent muhabiri olan Justin Huggler var. Etrafta toplanan ve yardımcı olacakmış gibi görünen 50 kadar Afganlı mülteci, bir anda, durup dururken, taşlarla saldırıyorlar iki gazeteciye.

Canlarını zor kurtarıyor Fisk ve arkadaşı. Bu arada miyop olan Fisk'in üç gözlüğü de kırılıyor, cep telefonu çalınıyor; ama hepsinden önemlisi, 25 yıldır bölgede edindiği haber kaynaklarının kaydedildiği telefon defteri kayboluyor. Bütün bunlara karşın öfkeli değil. "Ben de Afganlı olsam aynı şeyi yapardım Robert Fisk'e ya da herhangi bir Batılıya" diyor.

Şimdi bu olay karşısında Hasan Pulur'un yazdıklarına bakalım:

"The Independent gazetesi yazarı Fisk, ilk günden beri Afganistan harekâtına karşıydı; 'İkiz Kuleler' faciasından 4 gün sonra

yazdığı 16 Eylül 2001 tarihli yazısının başlığı 'Bush, tuzağa doğru ilerliyor'du... Meğer Bush değil, Robert Fisk tuzağa doğru ilerlemiş ve pat diye düşmüş! Her fırsatta haklarını, canlarını savunduğu Afgan mülteciler, Robert Fisk'i yakalayıp bir güzel dövmüşler, ağzını burnunu kırmışlar, kan revan içinde bırakmışlar, canını zor kurtarmış..."

Pulur, sanki bir gazeteci değil, Amerikan Dışişleri Bakanlığı basın sözcüsü. Robert Fisk'in dayak yemesinden ne kadar hoşnut, ne kadar keyifli, "..ağzını burnunu kırmışlar.." derken.

Milliyet yazarı, bireysel olarak kuşkusuz Fisk'le aynı görüşleri paylaşmak zorunda değil. Ama bir gazeteci olarak, en azından uluslararası hukuk kurallarına ve en temel uluslararası insan hakları metinlerine saygı duymak zorunda. Böyle bakıldığında da her gazetecinin yolunun Fisk'in yanına düşmesi gerektir. Oysa Pulur ve Pulur gibiler, belki de Fisk ölse çok daha memnun olacaklar. Çünkü Robert Fisk gibi gerçek gazeteci kimliğinin temsilcileri, onların varlığı karşısında bir tür tehdit. Onlar, yıllardır büyük medya kurumlarındaki sırça köşklerinde ahkâm keserken, akşamları da en güzel bar ve lokantalarda kafaları çekip fıkra anlatırken, Fisk gibiler, dünyanın tozunun atıldığı, insanların işkencelerden, zulümlerden, savaşlardan geçtiği bölgelerde haber uğruna canlarını feda ediyorlar. Şimdi bunlardan hangisi gazeteciyi temsil ediyor?

Geçtiğimiz günlerde Medyakronik yazarı Ümit Kıvanç da Afganistan'da hayatlarını kaybeden gazetecilerden yola çıkarak sormuştu haklı olarak, "Peki bu gazeteciler neden ölüyor?" diye. Şöyle diyordu Kıvanç:

"Eğer gazetecilik, bir Ertuğrul Özkök yapımı halinde, hükümetlere angaje, kamuoyuna politika dayatan, tavır empoze eden bir propaganda faaliyeti olacaksa, bu meslektaşlarımız niye gidip oralarda ölüyorlar? Eğer arkalarından üzülen ve yazı yazma gereği duyan bir meslektaşımız, ana akımın güncel yönü nedeniyle sorgulanmayacağını bildiği için, yalan yanlış bilgilerini bize kesinleşmiş gerçekler gibi sunabilecekse, niye muhabirler 'biraz daha gerçek' uğruna hayatlarını tehlikeye atıyorlar? Günümüzün med-

yası, bir yandan ulusal ve uluslararası iktidarların güçlü bir parçası; ama öbür yanda, gazetecilik hâlâ insanlık için çok gerekli bir faaliyet; üstelik giderek, pek çok durumda hakikatin ortaya çıkmasının biricik aracı. Dünya üstünde binlerce gazeteci, hâlâ, 'Haber, birilerinin ortaya çıkmasını önlemeye çalıştığı şeydir' tarifine göre sahiden haber peşinde koşuyor. Ne yazık ki, bu meşakkatli ve özverili faaliyeti, iktidar odaklarının yanında saf tutma dışında bir bakış açısı bulunmayan yöneticilerin emrinde çalışırken sürdürmek zorunda kalıyorlar. Bütün meslektaşlara sesleniyorum, şu soruyu sormanın zamanıdır: Meslektaşlarımız niçin gidip oralarda ölüyorlar? Ne uğruna?"

Gazeteciliğin gerçekten öyle içi boş, isteyenin istediği gibi dolduracağı bir kimlik olduğunu düşünmek mümkün mü? Bence değil. Robert Fisk'ten ya da diğer savaşlarda, çatışmalarda yaralanmış, yaşamlarını kaybetmiş gazetecilerden bahsederken onurun, adanmışlığın anlamını tartışmaya açmak, göreceliğinden dem vurmak da gereksiz bir demagojiden öteye gitmez. İnsan hayatının söz konusu olduğu, hukukun, temel insan haklarının ihlal edildiği yerde filozoflardan çok gazeteciye ihtiyaç duyulur çünkü.

Hasan Pulur o talihsiz yazısını şu satırlarla bitirmiş:

"Neyse, meslektaşımıza hem geçmiş olsun, diyelim, hem de uyaralım. Sakın, Kuzey Irak'a ya da oraya yakın yerlere pek gitmesin. Ola ki aynı şey, bir daha başına gelebilir, dayak yer! Onun kaderi de bu!"

Aslında Robert Fisk'in kötü kaderi Hasan Pulur'la meslektaş olmak değil mi?

Gitti Bizim "Adam Köpeği Isırırsa" Klişesi

Globalleşen dünya küçülüyor, farklı kültürler bir arada müthiş bir uyumla harmanlanıyor deniyor; ama pratiğe baktığımızda, "Bütün kültürler iyidir, ama bazı kültürler daha iyidir" gibi bir durum çıkıyor ortaya. Örnek: Dünya Kupası vesilesiyle dillere dolanan, her fırsatta aşağılanan Kore mutfağı.

Daha önce Ümit Kıvanç yazıp, yabancı basından verdiği bir linkle, Güney Korelilere karşı geliştirilen "Köpek yiyen adamlar" önyargısına dikkat çekmişti. Geçenlerde, Kore'den dönen bir arkadaşım da "Yahu ne diyeyim, adamlar köpek yiyor kardeşim..." diye lafa girince, şu bizim gazetecilik okullarında dillere pelesenk olmuş meşhur "habercilik" klişesi geldi aklıma: "Köpek adamı ısırırsa haber olmaz, ama adam köpeği ısırırsa haber olur."

Böylesi bir haber tanımının, artık özelde Kore'deki gazetecilik okullarında, genelde de tüm dünyada pek bir anlam ifade etmeyeceği geçti aklımdan. Düşünsenize, yılda ortalama bir milyon köpeğin çeşitli yemek tariflerine uygun pişirilip yenildiği bir coğrafyada, bir adamın bir köpeği ısırmasından daha sıradan ne olabilir ki?

Haber sıradanlığı kaldırmaz hakikaten. Globalleşen dünyanın bir ülkesinde, 20 yaşını geçmiş her 100 erkeğin 92'si, her 100 kadının da 68'i hayatlarında en az bir kez köpek etinden yapılmış bir gıda ile (poshintang) beslenmişse, gelin bu konuda haber yazıp insanları şaşırtmayı deneyin. İlginç deseniz, değil; yeni bir şey deseniz, bu geleneğin yüzlerce yıllık tarihi var; e acı var, kan var deseniz, hangi mezbahada kan yok ki diyecekler...

Ama her şey bu kadar basit değil. Köpek eti yeme meselesi, Koreliler için bir haber değeri taşımasa da, global medyanın gündem yaratıcıları açısından, son bir çabayla, pekâlâ önemli bir hadise haline gelebiliyor.

Çünkü, kendilerini medeni olarak adlandıran egemen toplumlar ve onların örgütleri, elbirliğiyle, sadece dünya üzerinde üre-

tilecek domates ve biberin standartını oluşturmakla kalmıyorlar, aynı zamanda, yenilmesi uygun olan hayvanlarla, yenilmesi uygun olmayan hayvanlar arasındaki ayırımı da yapıyorlar bizim için. Dana eti, ama at eti değil... But ve kanat, ama asla sakatat değil... Midye, ama kokoreç değil... gibi. Aslında bir vejetaryene sorsak, "Köpek eti yemekle dana eti yemek arasında ne fark vardır?" diye, suratımıza nefretle bakar herhalde. Ama medeni dünyanın vardır bir mantıklı açıklaması elbet: Sığırlar aptaldırlar, bir işe yaramazlar, asil değildirler ve en önemlisi, onlara frizbi fırlattığınızda, yukarı sıçrayıp dişleriyle yakalayabilecek kadar zeki değildirler; dolayısıyla onları yiyebiliriz(!?)

Oysa, global kültürel değerler, insaniyet ve medeniyet kavramı açısından bakıldığında, köpek kavramının yarattığı çağrışımlar çok farklı. Batı düşüncesinde, köpek asildir, dosttur, kedi gibi nankör değildir, sahibine kul köle olur... Bu nedenlerle, köpek eti yemek, ancak "vahşet" olarak tanımlanabilecek bir durumdur... Bakınız, Almanlar hiç köpek yiyor mu? Ya da İngilizler? O unutulmaz İngiliz atasözünü hatırlayınız: "Bir İngiliz'in (erkek olanın) en yakın dostu köpeğidir." İtalyanlar da köpek yemez mesela... İsviçreliler de... O güzelim St. Bernard'ların pişirilip yendiğini düşünebiliyor musunuz? Veya, ülkemizde meşhur olan ismiyle, Lassie'leri düşünün (aslı Collie'dir); nasıl kıyılır ki onlara?..

Bu egemen kültür-yerel kültür çatışması, ne hikmetse hep uluslararası spor camiasının bir araya geldiği durumlarda patlak veriyor ve medya tarafından yeniden üretilip tüm dünyaya yayılıyor. Nitekim, Kore'nin ve Korelinin geleneksel ağız tadı anlayışı yüzünden Orientalist bakış açısıyla yargılanıp mahkûm edilmesi de, hep spor karşılaşmaları nedeniyle oluyor.

Kore mutfağına yönelik ilk saldırılar 1988 Seoul Olimpiyatlarıyla başlamış. Global hayvan hakları eylemleriyle tanınan Fransız sinema oyuncusu Brigitte Bardot ve arkadaşları, 1988'de "Kore: Sadist Ülke" ve "Kore'nin Acımasız Mutfağı" kampanyasını başlatmışlar. Tahmin edileceği gibi, bu kampanya Batı basınında "hak ettiği" yeri bulmuş ve dünya medyasında bir "Vahşi Kore Mutfağı/ Yamyam Koreli" imajı almış başını yürümüş. Nitekim, bugünlerde,

2002 Dünya Kupası nedeniyle de, köpek eti yemenin politik ve kültürel bağlamda tartışıldığı bir medya ortamıyla karşı karşıyayız.

Buna rağmen, sıradan Korelinin bu global kültürel baskıya yüz vermeyişi, hatta tam tersi, Dünya Kupası sırasında kendilerine yöneltilen "endüstrileşmiş ama medenileşememiş" bakışına kafa tutması dikkate değer. Şöyle diyorlar, o pek sevdikleri köpek eti çorbası için: "Batılılar beğenmeyebilir, iyi de olmayabilir, ama bu bizim çorbamız." Aynen, "İçersen, evde çorba var" kabilinden de, Dünya Kupası'na özgü, köpek etinden yapılma bir soğuk içeceği, Coca Cola'ya alternatif olarak stadlarda satmayı bile düşünmüşler hatta. Köpek eti yenmesine (ama en çok da köpeklerin kesilmeden önce gördükleri eziyete) karşı olan hayvansever Koreliler bile, Batılıların ve Batı medyasının işi böylesine alt kültür-üst kültür meselesine indirgeyen taraflı tutumuna acayip bozulmuşlar ve tepki göstermişler. Nasıl göstermesinler; bu ilk değil ki... Hatırlarsınız, Dünya Kupası öncesi, Salt Lake City Kış Olimpiyatları sırasında, Amerikan NBC kanalının tanınmış program yapımcılarından Jay Leno'nun bir esprisi de, aslında köpek eti yerine Dunkin' Donuts'ı tercih eden "globalleşmiş" Koreli gençleri bile çok kızdırmıştı. Güney Koreli kayakçı Kim Dong-sung 1.500 metre finallerinden diskalifiye edilip, yerine ABD'li Apolo Anton Ohno altın madalyayı kazanınca, Tonight Show'da şöyle demişti Jay Leno: "Hayal kırıklığı yaşayan Koreliler köpeklerini tekmeleyebilir, hatta isterlerse yiyebilirler de..."

Vallahi, Bardot escargot, Leno hamburger yemeye, Güney Koreli de köpek çorbası içmeye devam etsin, ama ne diyeyim, bu iş çok büyüdü, fazla dillere düştü, normalleşti, sıradanlaştı... Güney Korelinin bu global direnişteki başarısı, gazetecilik eğitimcileri için hiç iyi olmadı... Şimdi biz "haberi" anlatmak için eskisinden daha iyi bir tanımlamayı nereden bulacağız? Gitti bizim güzelim "adam köpeği ısırırsa" benzetmesi.

Gerçek Kurban Hakikat Olunca

Paul Greengrass'ın geçtiğimiz hafta vizyona giren doküman-ter-draması Kanlı Pazar, izlendiğinde insanın sırtına taşınması zor yükler bindiren filmlerden biri. Bunun nedeni, belki de 1972'nin 30 Ocak'ında, İngiliz Kraliyet Ordusu ve Özel Timi tarafından insafsızca katledilen 13 Kuzey İrlandalı sivil haklar savunucusunun hikâyesinin, o tartışmalı "Bloody Sunday"in, bir Amerikan aksiyon filmi soğukluğuyla değil de, insani boyutuyla (hakikaten kanıyla canıyla) yansıtılmış olmasıdır beyaz perdeye, kim bilir? Ama, bu filmi asıl anlamlı kılan şey, sadece sanatsal veya dokümanter değeri değil kuşkusuz. 30 yıldır açılıp açılıp kapatılan davalarda bir türlü "hakikat"e ulaşılamayan bu kara kutu ile ilgili iki "farklı gerçekliği" de çekinmeden ortaya koyması; bir yandan Kuzey İrlandalı gözüyle emperyalizmin acımasızlığına eleştiri getirirken, diğer yandan da İngiliz bakışını, olayları meşrulaştırma çabasını ve suçluluk duygusunu bir arada verebilmesinde.

Greengrass'ın filmi bu yıl İngiltere'de vizyona girdikten sonra, Kanlı Pazar davası da kaçınılmaz olarak yeniden kamuoyunun gündemine geldi. Gerçi, geçen yıllar içinde kapatılan, küllenmesi beklenen dava ve sorgulama defteri 1998'de Tony Blair'in emriyle yeniden açılmıştı, ancak yine de bu kadar ses getirmemişti. Film gösterime girdikten sonra, Kanlı Pazar soruşturmasında en çok konuşulan kişiler arasında, operasyona katılan Özel Tim askerleri kadar bazı İngiliz gazeteciler de vardı. Çünkü bir grup gazeteci, hem olayların hemen ertesinde, hem de geçen yıllar içinde o gün Derry kasabasında yaşanan olayın "resmî görüş" dışında kalan boyutları üzerine çok sayıda araştırma haber ve belgesel üretmişlerdi.

Bu gazetecilerden ikisi, İngiliz ITN Kanal 4 televizyonundan Alex Thomson ve onun eski yapımcısı, şimdilerde BBC Belfast'ta program editörü olan Lena Ferguson, Kanlı Pazar soruşturmasında kilit tanık olarak ifade vermeye çağrıldılar. Thomson ve Ferguson, 1997

yılında Kanal 4'te yayımlanan bir haber programda Derry'deki olaylara katılmış beş askerle konuşmuş ve resmî tarih yazıcılarının söylediklerini çürüten açıklamalar almışlardı. Gazeteci ve haber kaynakları arasındaki anlaşmaya göre, askerlerin kimlikleri gizli kalacaktı; çünkü haber kaynaklarının can güvenliği söz konusuydu. Filmi izleyenler bilecekler, Derry'de insanların üzerine ateş açan bir grup asker, görevlerini yaptıklarını ve İngiliz yasaları adına teröristlere günlerini gösterdiklerini düşünüyorlar. Oysa birkaç Özel Tim askeri, vicdanlarıyla bir hesaplaşmaya giriyorlar ve masum, silahsız sivillere ateş ettikleri için kendilerini ve komutanlarını suçluyorlar. Ancak, ne yazık ki olaydan hemen sonra verdikleri ifadelerde, hepsi sözleşmiş gibi "ateş etmek mecburiyetinde kaldıklarını, çünkü ilk önce karşı taraftan taciz ateşi geldiğini" söylüyorlar.

İşte Alex Thomson ve Lena Ferguson adlı iki gazeteci, o tartışmalı haber programda bu beş askerden birine, o zaman söyleyemedikleri şeyi, "O gün sivil haklar için yürüyüş yapan insanlardan hiçbirinin elinde silah yoktu. Onlar vuruldular, çünkü vurulmaları gerekiyordu", sözlerini söyletmişlerdi. Yine bir başka asker ise şu açıklamayı yapmıştı gazetecilere: "Kumandanlardan birisi bize operasyondan bir gün önce 'Yarın birkaç ölüm istiyoruz' dedi." (Bu sözcükler Greengrass'ın filminde de kullanılmıştı)

Söyleşileri gerçekleştiren iki gazeteci, askerlerin hâlâ hem Özel Tim'den (ispiyoncu oldukları gerekçesiyle) hem de IRA'den (intikam gerekçesiyle) ölümden korkar gibi korktuklarını ve kendilerini tehdit altında hissettiklerini gözlemlemişlerdi. Bu nedenle, askerlerin kimlikleri gizli tutulmuş, gazeteciler de haber kaynaklarına "hiçbir koşul altında isimlerini açıklamayacaklarına dair" söz vermişlerdi. Bütün araştırmacı gazetecilerin sıkça başvurduğu bir yöntem olan "haber kaynağının verdiği çok önemli bilgi nedeniyle yaşamı tehlikeye girecekse, adı gizli tutulabilir" kuralından hareketle, 1997 yılındaki tartışma yaratan programdan bugüne kadar, açıklama yapan askerlerin isimleri ne kamuoyuna ne de resmî yetkililere açıklandı.

Ancak bu yılın Mayıs ayında, belki de Greengrass'ın Kanlı Pazar filminin yarattığı yeni tartışma ortamı nedeniyle, bu iki gazeteci, Thomson ve Ferguson, Derry soruşturmasını yürüten

uluslararası hâkimler ekibi tarafından haber kaynaklarını açıklamaları için baskı görmeye başladılar. Soruşturmayı yürüten Lord Saville'e göre, gazetecilere açıklama yapmış olan beş askerin bir kez de resmî yetkililer tarafından sorgulanması gerekiyordu. Bu nedenle kimliklerinin bir an önce açıklanması ve tanık sandalyesine oturmaları isteniyordu.

Alex Thomson ve Lena Ferguson, ayrı ayrı sorgulandıkları koltuklarda hemen hemen aynı şeyleri söylediler: "Bizden bir gazeteci olarak haber kaynağına verdiğimiz sözü tutmamamız ve kredibilitemizi yok etmemiz isteniyor. Adı saklı haber kaynağı kullandıktan sonra, kaynaklarımıza verdiğimiz sözü tutmak à la carte yemek ısmarlamak gibi seçime dayalı bir şey değildir; bir zorunluluktur. Asla ve asla kaynaklarımızın kimliğini açıklamayacağız."

2002 Mayıs'ına gelindiğinde, soruşturma komitesinin gazeteciler üzerindeki baskısı giderek artmaya başladı ve eğer haber kaynaklarını açıklamamakta ısrar ederlerse, "hapsi boylayacakları" kibarca ifade edildi. Kanal 4 muhabiri Alex Thomson, bu tehdit karşısında tepkisini şöyle dile getiriyordu: "Araştırma gazeteciliğin vazgeçilmez prensibi olan 'hayatı tehlikeye girecekse haber kaynağı açıklanmaz' ilkesinden taviz vermektense hapse girmeyi tercih ederim ve buna da hazırım."

Kanlı Pazar soruşturması hâlâ devam ediyor; olayı izleyen, araştıran, haberleştiren ve hakikatin farklı versiyonlarını yansıtmaya çalışan gazeteciler üzerindeki baskılar da. O talihsiz günde Derry kasabasında olaylara maruz kalan/tanıklık eden 1700 sivil, birçok gazeteci, asker ve fotoğrafçının sorgulandığı araştırmadan ne çıkacak bilemeyiz. Ancak Paul Greengrass'ın Kanlı Pazar'ın yaşandığı Derry'de, gerçek kasaba sakinlerini kullanarak çektiği filme de baktığımızda, bu tür insanlık dışı olaylarda, nedense, gerçek kurbanın hep "hakikat" olduğu düşüncesi bir kez daha doğrulanmış oluyor.

AB ve Gazetecilik: Ortak Bir Kamusal Alana Doğru

Avrupalılaşma veya Avrupa'nın geleceği medya aracılığıyla nasıl okunabilir? Acaba AB kurumları ve politikalarının medyadaki yansımaları, Avrupa kamusal alanının oluşmasında nasıl bir rol oynuyor? Avrupa kamusal alanından kastımız, ortak ekonomik, sosyal, kültürel ve iletişimsel unsurların aracılığı ile lokal ve ulusal kimliklerin yanında ortak bir Avrupa kimliğinin/bakışının da varolabileceği tahayyülüne denk düşüyor. Böylesi bir kimlik, Avrupa halklarının politik katılımını ve entegrasyon sürecine desteğini artıracak bir unsur olarak görülüyor.

Modern demokrasilerde vatandaşlık, halkın bilgilenme hakkını da beraberinde taşıyan bir kavram. Bir topluma ait olmanın (verilmiş) hakkı olarak da tanımlayabileceğimiz vatandaşlığa AB'ye üye ülke halkları açısından bakıldığında, artık sadece bir ulusa aidiyet değil, üst bir kimlik olarak "Avrupa Vatandaşlığı" da gündeme geliyor. Bu nedenle, üst bir kimlik olarak "Avrupalılar" artık sadece ulusal hükümetlerin değil, Avrupa Parlamentosu, Komisyonu ve Mahkemelerinin de işleyişinden doğru/eksiksiz/kirletilmemiş bilgi almak ve siyasal katılımlarını da bu bilgiler üzerine inşa etmek durumundalar.

Şimdi baştaki sorumuzu yinelersek, acaba basın, siyasal iletişimin en önemli ögelerinden biri olarak, bu özlenen ulusüstü Avrupalı kimliğinin oluşmasında, halkın bilgilendirilmesinde ve dolayısıyla kamuoyunun inşasında nasıl bir rol oynuyor? Acaba AB üyesi ülkelerin basınında gözlemleyebileceğimiz bir "Avrupa bakış açısı" söz konusu mu? Bütün bu sorulara cevap verebilmek ve analiz etmek için AB kurumları ve aktörlerinin AB'ye üye ülkelerin medyasında nasıl sunulduğuna bakmak gerekiyor.

Öncelikle bir saptama: Kendilerini uluslarüstü olarak konumlayan ve Avrupa'dan tarafsız, bağımsız haberler verdiğini iddia eden International Herald Tribune, Financial Times Europe, Le Monde

Diplomatique ve Wall Street Journal Europe gibi (transnasyonel) yayınlar, ancak Avrupa iş elitinin ekonomi/siyaset dünyasından güncel haber alma ihtiyacını gideriyor. AB komisyonunun desteğiyle kurulan ve yine uluslarüstü olarak niteleyebileceğimiz Euronews TV kanalı ise, Avrupa ülkelerinde yaygın olarak izleniyor; ancak, ulusal TV kanalları kadar yaygın değil. Geçmişte AB Komisyonunun pan-Avrupa TV kanalları kurmak için desteklediği European Broadcasting Union (EBU) tarafından kurulup bir yıl içinde izlenmediği için kapanmak zorunda kalan Europa TV ve Eurikon deneyimleriyle kıyaslandığında, Euronews en azından yaşatılabilen bir kanal.

Ancak, dediğimiz gibi, AB üyesi ülkelerde sıradan vatandaşın temel enformasyon kaynağı hâlâ ulusal medya. O tanıdıkları, bildikleri, anne-babalarının okuduğu gazeteler, alıştıkları TV kanalları. AB'ye üye ülkelerde halkın yüzde 60'ı haber almak için TV kanallarını, yüzde 40'ı ise gazeteleri tercih ettiklerini söylüyorlar. Bu medya kanallarının büyük çoğunluğunun ulusal kanallar olmasındaki temel etken, kuşkusuz ana dilde yayın yapılıyor olması. Oysa Avrupa medyası olduğunu iddia eden gazeteler ve TV kanallarında taş çatlasa üç Avrupa dilinden, İngilizce, Fransızca ve Almanca yayın yapılıyor. Bu durum, AB üyesi olup da, mesela ana dilleri İspanyolca, Yunanca, İtalyanca, Portekizce veya Macarca olan ulusların kendileri için gerekli enformasyonu almak için bu ulusüstü medya kanallarına rağbet etmemesi sonucunu getiriyor.

Avrupa entegrasyonu, ulusal medya kanallarının gelişip farklılaşmasına neden olurken, haber içeriklerinin oluşum sürecini de etkiliyor. Brüksel'de her geçen sene daha çok ülkenin gazetecisi görev yapmaya başlıyor ve köhneleşmiş, sıradanlaşmış eski AB gazetecilerinin yerine yeni kuşak, araştırmacı gazeteciler geliyor. Lakin, yine de AB üyesi ülkelerin medyasında "Avrupalılaşma"nın izlerini bulmak çok zor. Çünkü, AB ülkelerinin medyasında yayımlanan AB'ye ilişkin haber içeriklerinde, hâlâ ulusal hassasiyetler ve kalıplaşmış, önyargılı bakış açıları hâkim.

AB Komisyonu'nun sistematik olarak kamuoyu yoklamaları

yapan birimi Eurobarometer'in araştırmalarına göre, aslında Avrupa halkı AB konusunda yeterince bilgi sahibi değil. Bilgi eksikliği, güven problemini de beraberinde taşıyor. Çoğu Avrupa ülkesinde AB politikalarına karşı olumsuz bir bakış açısının hâkim olduğu ve halkın AB politikalarına desteğinin giderek azaldığı son yıllarda sıklıkla dile getiriliyor. Bunun en önemli kanıtı olarak da AB Anayasası için yapılan referandum sonuçlarına ve ortak para birimi Euro'nun kullanımı ile ilgili kamuoyu yoklamalarına bakmak yetiyor. Fransa'da AB Anayasası için yapılan referandumda halkın %70'inin, Hollanda'da da %63'ünün "hayır" demesi, işte bu güven eksikliğinin bir sonucu olarak değerlendiriliyor. Kimi akademisyenler, Avrupa genelinde gözlenen AB politikalarına karşı duruşa, AB'nin bir tür "elit bürokratlar demokrasisi" olarak algılanmasının neden olduğunu iddia ediyorlar. Ama yine de temel tartışma AB üyeliğine karşı çıkış ekseninde değil. Nitekim, AB üyesi ülkeler arasında en Avrupa karşıtı basına sahip İngiltere'de bile, kamuoyu yoklamaları, halkın büyük çoğunluğunun Britanya'nın AB içerisinde kalmasını istediğini ortaya koyuyor.

AB üyesi ülkeler arasında kolektif/uluslarüstü bir Avrupalı kimliğinin oluşup oluşmadığını basın aracılığı ile okumaya çalışan akademisyenler genellikle şu üç noktaya dikkat ediyorlar:

AB'ye üye ülkelerin ulusal medya kanallarında AB ile ilgili gelişmeler iç haber olarak mı, yoksa dış haber olarak mı sunuluyor?

Haberlerde "biz" ve "onlar" bakışı ne derece hâkim? Bir başka deyişle, "biz" dendiğinde ulus kimliği mi, yoksa Avrupalı kimliği mi öne çıkıyor? Haberlerde gözlenebilir bir Avrupa bakış açısı var mı?

AB'ye ilişkin gelişmeler, entegrasyon süreci ve yürütmeye ilişkin bilgiler üye ülkelerin medyasında eş zamanlı olarak yer alıp, benzer tartışmalara mı neden oluyor?

Amsterdam Üniversitesi'nden Martin Gleissner ve Claes H. de Vreese'in AB Anayasası'nın daha ilk taslağı tartışılırken (2003), konuyla ilgili haberlerin medyada sunumu üzerine yaptıkları bir araştırma konuya açıklık getirebilir. İki akademisyenin AB Anayasa

taslağının AB üyesi ülkelerde gündeme taşındığı günlerde Almanya, İngiltere ve Hollanda basınında yaptıkları içerik taramalarından şu sonuçlar çıkmış: İngiliz medyası AB Anayasası haberlerine diğer iki ülkeden daha fazla yer veriyor. İngiltere'yi sırasıyla Almanya ve Hollanda izliyor. İngiliz basınında AB Anayasası'na ilişkin haberler ağırlıklı olarak negatif bir içerikle hazırlanıyor ve konu hakkında en çok görüş bildirenler ulusal aktörler, yani İngilizler. Alman medyasında da konu hakkında görüş bildirenler genellikle ulusal aktörler, ancak, haber içeriklerinde İngiliz medyasına oranla daha pozitif bir yaklaşım sergileniyor. Hollanda medyasında ise, diğerlerinin aksine, AB Anayasası hakkında görüş bildiren haber kaynakları ağırlıklı olarak Hollanda dışındaki Avrupa ülkelerinden veya AB bürokratları olarak görünüyor; buna karşılık, haber içerikleri çoğunlukla negatif bir söylemle hazırlanıyor.

Benzer incelemeler, farklı dönemlerde basında yer alan AB haberlerinin (mesela ortak para birimi Euro'nun veya entegrasyon sürecinde yeni katılımların tartışıldığı dönemlerdeki haberler) sunumu üzerine de yapılıyor ve hep benzer sonuçlar alınıyor. AB'ye kuşkucu bakanıyla, AB yanlısı olanıyla, birbirinden çok farklı zamanlama ve gündemlerle, farklı haber içeriklerini üreten ve ülkeden ülkeye değişen bir AB gazeteciliği var Avrupa'da. Kısacası, siyasal iletişim ve siyasal gazetecilik açısından bakıldığında, AB'nin algılanması, değerlendirilmesi ve sunumunda henüz uluslarüstü bir Avrupa bakışına rastlamak çok zor. Avrupa'nın coğrafi sınırları genişledikçe ve kültürel haritasındaki çeşitlilik arttıkça, yeni iletişim stratejileriyle milli hassasiyetlerden arınmış bir Avrupalı bakışı ve Avrupa kamusal alanı yaratılabilecek mi, yoksa AB tartışmaları hep ulusal ölçeklerde mi sürdürülmeye devam edecek, bunu hep birlikte göreceğiz.

Batı Medyasında Yahudi Düşmanlığı Fobisi

Tanınmış gazetecilik örgütü FAIR'in (Fairness and Accuracy in Reporting/Habercilikte Doğruluk ve Adil Tutum) kurucularından, Yahudi asıllı Amerikalı Norman Solomon, 2000 yılında İsrail-Filistin meselesi ve medya konusunda yazdığı bir makalede bunları söylüyor. Ona göre, geçtiğimiz hafta Cuma günü Başkan George W. Bush'un yaptığı gibi, "Bölgede şiddet bir an önce durmalı!" diyen Amerikan yönetiminin benzer çağrıları, Amerikan basınında hep onurlu politik yaklaşımlar olarak destek görüyor; ama ABD'nin bölgedeki şiddetin devamında oynadığı rol sıklıkla gözardı ediliyor.

"Bugüne kadar taş fırlatan hiçbir Filistinli'nin 'demokrasi yanlısı gösterici' olarak sunulduğu tek bir haber bile görmedim" diyor Solomon. "Peki ama, on yıllardır işgal altında yaşayan ve bağımsızlıkları için sokaklara inmiş bu insanları tarif etmek için hangi sözcükleri kullanmak gerekir?"

Gazetecilik mesleği "vahşeti gizlemekle", "resmî politikaları yüceltmek" arasında sıkışıp kalınca, satır aralarında sarfedilen kelimeler daha bir önemli oluyor tabii. Batı ve Batı ittifakı medyasının Ortadoğu'ya ilişkin söyleminde "etik" ilkelere pek dikkat etmesi de bundan belki: Ortadoğu'da olan bitene bakıp, kimi nasıl tarif etmeliyiz? İsrail tankları ve ağır silahlarına, patlayan vücutları ve taşlarla karşılık veren Filistinli çocuklara "terörist" mi demeliyiz? Sopalarla kol kıran İsrail askerlerini nasıl tanımlamalıyız? Ya da, İsrail polisi sokaklardan topladığı Filistinlileri acımasızca infaz etmeye devam ederken barış çağrısı yapan İsrail hükümetinin haberini nasıl vermeliyiz? (İsrail Filistinlilerden ağır silahlara vücutlarıyla karşılık vermeyi durdurmalarını istedi... olabilir mi?)

Yaser Arafat'ın Ramallah'ta bir göz odaya hapsedilmesiyle bölgede artan şiddet ve endişeli bekleyişin ardından, Batı ve Batı ittifakı medyasında gözlenen "ortak" tavır, hep aynı "korkak"

tavır. Aman kime ne dersek İsrail ile (dolayısıyla başkalarıyla!) ilişkiler bozulur, aman bir yanlış kelime kullanırsak Yahudi düşmanı diye damgalanırız, ayıp olur anlayışı.

Bu Yahudi düşmanlığı ile damgalanma meselesi çok önemli. Çünkü, İsrail-Filistin çatışmasını izleyen, aktaran gazetecilerin her gün yüz yüze geldikleri ciddi bir problem. Gazetecinin her ırktan, renkten, dilden, dinden insana olduğu gibi, tarihinde çok acılar çekmiş ve örselenmiş bir ırk olan Yahudilere karşı da önyargılı, ırkçı tutumlardan uzak durması gerektiği tartışılmaz bir ilke. Ama, İsrail-Filistin meselesinde ipin ucu kaçmış durumda. Gerçek şu ki, gazeteciler ve politikacıların Araplar hakkında olumsuz bir yorum yapmakla İsrail hakkında olumsuz bir yorum yapmak arasında gidip gelen etik otokontrol mekanizması hep İsrail lehine işliyor. Türk basınının birçok kaleminde de gördüğümüz gibi, asıl baskı altında tutulan Filistin ve halkı olduğu halde, Araplar hakkında olumsuz yargılarda bulunmak, bu ırka hakaret etmek ya da aşağılamak konusunda bir korkumuz, çekincemiz yok. Oysa, İsrail aleyhine söylenen her olumsuz söz, bir gazetecinin ya da politikacının Yahudi düşmanı/ırkçı olarak damgalanmasına neden olabilir ve bu da sanki Arap düşmanı/ırkçı olmaktan daha ağır bir suçtur gibi bir inanış var ortada.

Bu korkuyu en güzel Başbakan Bülent Ecevit'in "İsrail soykırım yapıyor" açıklamasının ardından yaşanan diplomatik skandal ve hemen arkasından gelen "Yanlış anlamayın ben İsrail halkına çok değer veririm" düzeltmesinde de görmek mümkün. Burada, Ecevit'in soykırımla itham ettiğinin İsrail yönetimi olduğu ve doğrudan İsrail halkı ile dünya Yahudilerini kastetmediği çok açık aslında. Üstelik, Türkiye ve dünya medyası iki haftadır İsrail'deki savaş karşıtı Yahudilerin, Bağımsız Filistin'i destekleyen İsrailli-lerin, Filistin'e karşı savaşmak istemedikleri için askerden kaçan cesur Yahudilerin hikâyeleriyle doluyken...

Kimilerine göre, politika dünyasında olduğu kadar, medya dünyasında da çok güçlü ve etkili bir Yahudi lobisi var. Bu lobi, İsrail aleyhine yazılan her yazıya, etkili olan her habere anında tepki veriyor ve gazeteciler arasında çok ciddi bir "Yahudi düş-

manlığıyla damgalanma korkusu" yaratıyor. Ortadoğu'da belki de en uzun süre muhabirlik yapmış olan İngiliz gazeteci Robert Fisk'e göre, İsrail aleyhine yazı yazan her gazetecinin Yahudi düşmanı olarak tanımlanması işten bile değil. Fisk'in ikinci İntifada'nın başladığı sıralarda (13 Ekim 2000) Independent gazetesinde yazdığı "I'm being vilified for telling the truth about Palestinians - Filistinliler hakkındaki gerçekleri yazdığım için bana iftira atıyorlar" başlıklı makalesi, gazetecinin yıllardır yaşadığı bu sıkıntıyı anlatıyor. İsrail-Filistin meselesine ilişkin haberleri yüzünden birçok kez Avrupa'daki İsrail lobisi tarafından suçlandığına dikkat çeken gazeteci, günümüzde İsrail'i eleştirmeye yeltenen gazetecilerin karşı karşıya kaldıkları tacizi Mc Carthy dönemi Amerika'sına benzetiyor.

Nitekim, Filistin asıllı Amerikalı bilim adamı ve yazar Edward Said de, 12 Ekim 2000 tarihli Guardian'da yayınlanan "Double Standards-Çifte Standart" başlıklı makalesinde aynı konuya değiniyor: "ABD medyasının en kötü tarafı, ürkütücü İsrail lobisinin hâkimiyetinde olması. Bu nedenle çapraz ateş ve Filistin şiddeti konusunda daima çarpıtılmış haberler yayınlanıyor. İsrail'in işgalci, Filistin'in işgale karşı savaştığı gerçeği gözardı ediliyor."

Peki ama, Batı'daki İsrail lobisi nasıl oluyor da medya üzerinde bu kadar büyük bir baskı kurabiliyor? ABD'deki İsrail lobisi ve medyadaki uzantılarını biraz daha net görebilmek için, Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi'nin yayın organı Detay'ın 18. sayısında Mehmet Karlı tarafından yapılan araştırmaya bakmak faydalı olabilir:

"ABD'deki Yahudi lobisi belli başlı 5-6 örgütün çatısı altında toplanıyor. Bu örgütlerin en önemlileri Amerikan Yahudi Kongresi (AYK), Amerikan Yahudi Komitesi (AYKO), Amerikan İsrail Kamu İşleri Komitesi (AİKİK), B'nai B'rith, İftira Karşıtı İttifak (İKİ) ve Yahudi Ulusal Güvenlik İşleri Enstitüsü (YUGİE). Bu örgütler dışında yüzlerce daha başka dernek de bulunuyor. Lakin diğer dernekler, yerel karar mekanizmaları üzerinde baskı kurmaya yönelik daha ufak çaplı görevler üstlenirken, bu örgütler Washington'da federal politikalar üzerinde çalışıyorlar (...) Cemaatin siyasi karar mekanizmaları üzerindeki gücünün önemli bir ayağını da medya oluşturuyor.

ABD'nin saygıdeğer gazetelerinden New York Times'ın 1910'lardaki yayımcısı Adolph S. Ochs 1913'te kurulan İKİ'nin Yürütme Kurulu'na giren ilk isimlerdendi. Cemaatin sahip olduğu yayın kuruluşları arasında New York Times'ın yanında New York News, Washington Post gazeteleri ve NBC, CBS gibi önemli televizyon şirketleri de bulunuyor."

Norman Solomon'a göre, ABD'deki İsrail lobisi basın üzerinde şöyle böyle değil, çok fazla etkili:

"Sessizlik kimi zaman sağırlığa dönüşüyor; bu sadece haberlerde değil, yorum yazan gazeteciler arasında da böyle. ABD hükümetlerinin İsrail'e askerî ve ekonomik yardımları yılda milyarlarca doları buluyor. Ama medya profesyonelleri arasında bu yardımlar sanki hiç dokunulmaması gereken bir tabu. İsrail'in desteklenmesine, vahşete karşı çıkmak ise fena halde eleştirilen, hatta anti-semitizmle suçlanmanıza kadar varabilecek bir durum."

Yıllardır bölgeden geçtiği Filistin yanlısı haberleri nedeniyle Yahudi düşmanlığı ile damgalanmış Robert Fisk'e bakılırsa, son yıllarda İsrail lobisi Avrupa'da hiç olmadığı kadar faaliyette. Gazetecinin "onursuzca faaliyetler" olarak tanımladığı bu durum, artık tek tek gazetelere yapılan ziyaretlere, hatta isim verilerek gazetecilerin eleştirilmesi ve editörlere şikâyet edilmesine kadar varmış. İsrail büyükelçilerinin ve lobicilerinin kendisi hakkındaki şikâyetlerinden bıkmış olan Fisk şunu soruyor editörlerine:

"Eğer Arap büyükelçiler ya da lobiciler aynı İsrail gibi davransa, onları dinler miydik acaba? Onlara saygı duyar mıydık? Hemen tek taraflı bir kapak haberi yapıp yayınlar mıydık? Kahretsin, yapar mıydık?"

Hal böyle olunca, son iki haftadır Batı medyasında hâkim olan haber söylemini anlamlandırmak daha bir kolay olabilir sanırım. Haber bültenlerine, gazetelerin manşetlerine bakıyoruz, aslında ortada İsrail aleyhine bir imaj görüyoruz. Oysa dikkatimiz hep buradan başka taraflara, ille de "intihar komandoları" ve "canlı bombalara" doğru çevriliyor. İşgalci İsrail aleyhine olan durum sanki biraz da Filistin aleyhine dengelenmeye çalışılıyor. Eh;

masum insanların öldürülmesi kabul edilemez tabii. Bu nedenle, tek kötü (İsrail) yerine, iki kötü (İsrail de Filistin de) olması "Batı ittifakı medyasının" işine geliyor. Biri "işgalciyse" öteki de "bombacı", söylemi yaygınlaşıyor. Filistin direnişi ile İsrail işgali hiç utanmadan "yumurta mı tavuktan, tavuk mu yumurtadan" söylemiyle haberleşiyor. İsrail'in hukuk dışı, insanlık dışı eylemleri ortadayken, gazete yazarları "İsrail mi çekilsin?.. Peki ama önce Filistin yönetimi intihar komandolarına söz geçirsin" diyebiliyor. İsrail'in sivil kayıpları abartılırken, Filistin'in sivil kayıpları küçümseniyor.

Bütün bunlar olurken, İngiliz solunun prestijli dergisi, New Statesman, Yahudi düşmanı olarak damgalanmaktan korkmaksızın, tartışmalı bir kapakla giriveriyor İsrail-Filistin meselesine. Derginin 18 Mart sayısının kapağını, İngiliz bayrağı üzerinde yükselen Davud'un Yıldızı süslüyor ve hemen altında "A Kosher Conspiracy?" sorusu soruluyor. Burada, "Kosher" sözcüğünün Yahudiler için ne anlama geldiğini açmak lazım. Kosher, Yahudilikte "Helal" ya da "Haram olmayan" anlamında kullanılıyor. Nasıl Müslümanlıkta yenilmesi uygun olan yiyeceklere "Helal" deniyorsa, Yahudilikte de "Kosher" deniyor. Ama bu sözcük, özellikle anti-Semit literatürde pejoratif anlamda sadece "Yahudi"yi tanımlamak için de kullanılıyor. Dolayısıyla, New Statesman'ın en masum haliyle "Helal Komplo" olarak çevrilebilecek bu kapağı, aslında pek çok yöne çekilebilecek ve Yahudi düşmanlığı fobisini bir hayli kışkırtabilecek nitelikte.

Dergi bununla da kalmamış, içerikte, İsrail'in Ortadoğu'daki varlığını sorgulayan ve İsrail'i "Batı'nın ikinci dünya savaşı sonrasında 'Yahudi problemini' çözmek için Arap dünyasının kalbinde yarattığı bir devlet" olarak tanımlayan zehir zemberek bir de makale yer alıyor.

Tahmin edileceği gibi, derginin piyasaya çıkmasıyla, Londra'daki ofisi İsrail lobisinin protesto gösterilerine sahne oldu bile. Derginin editörü Peter Wilby, geçtiğimiz hafta Mısır'da yayınlanan Al Ahram gazetesine yaptığı açıklamada biraz ileri gittiklerini, kapakta kullandıkları Davud'un Yıldızı ve "kosher" sözcüklerinin potansiyel bir anti-Semitizm taşıdığını ve özür dilemeye hazır olduklarını itiraf

ediyor; ama ardından da ekliyor: "Müslümanların tersine, Yahudiler de kendi meselelerini hem bana hem de diğer editörlere izah etmek durumundalar."

Al Ahram muhabiri Omayma Abdül Latif'e konuşan Peter Wilby, İngiliz solunun artık "Yahudi düşmanlığı" ile suçlanma fobisini üzerinden atmış olduğuna dikkat çekiyor. Özellikle ikinci İntifada'nın başladığı Eylül 2000'den beri İngiliz solunda İsrail imajının değiştiğine dikkat çeken Wilby, "Artık bizim gözümüzde İsrail'in acınacak bir durumu yok" diyor. İngiliz yaygın medyasında hâlâ İsrail lobisinin güçlü etkisi hissedilse bile, New Statesman gibi sol yayın organları, anti-semitizm suçlamalarına karşın, daha çok Filistin yanlısı, İsrail karşıtı haberlerle gündeme gelecekler ve tartışma yaratacaklar gibi görünüyor.

Enronla Batan Gazetecilik

Birileri oturup "Watergate'den Enrongate'e değişen Amerikan gazeteciliği"ni yazacak olsa, ortaya çok acıklı bir hikâye çıkardı herhalde. Bir tarafta, küçük bir hırsızlık olayından başlayıp ABD başkanını istifaya götüren yolsuzluklar zincirini çözen müthiş bir araştırmacı gazetecilik örneği var; öbür tarafta ise ABD'nin bugüne kadar yaşadığı en büyük politik ve ekonomik skandalı bilinçli ya da bilinçsiz "atlamış", ama yine de büyük bir aymazlıkla tavana bakıp duran yeni bir gazetecilik anlayışı. Birinde kahramanlarımız temiz, çalışkan, onurunu, heyecanını yitirmemiş, Washington'un politik entrikalarına alet olmamış, gazetecilik mesleğinin bir kamu hizmeti olduğuna inanan haberciler; diğerinde ise mesleki heyecanlarını kaybetmiş, tembelleşmiş, politikacılarla, büyük şirketlerin yöneticileriyle yasak ilişkiler kurmuş, bu nedenle Enron gibi bir devin çökmekte olduğuna dair gerçekleri görmezden gelmiş ve hatta eğer söylenenler doğruysa, "yazdıkları" için kendi patronlarından değil, "yazmadıkları" karşılığında başka patronlardan maddi çıkar sağlamış gazeteciler...

Son günlerde Amerikan basınında yazılıp çizilenlere bakılırsa, enerji devi Enron'un batışı, gazetecilik mesleği açısından da pek çok soru işaretini beraberinde getiriyor. Enron'un yöneticilerini olduğu kadar, birçok politikacıyı, aracı kurumu ve denetim şirketini de töhmet altına sokan, Amerikan Kongresi önünde ifade vermek durumunda bırakan bu çöküşteki "pisliğin", kıyısından köşesinden gazetecilere de bulaştığı gün be gün ortaya çıkıyor. Mesele, tahmin edileceği gibi, Amerikalı gazetecilerin skandal patlak verdikten sonraki performansı değil. Skandalın ortaya çıktığı Aralık ayından beri Amerikan basınında yazılıp çizilenlere, araştırmacı gazetecilik örneklerine söylenecek bir şey yok. Son üç aydır şirketin tüm finansal kayıtları gazeteciler tarafından didik didik ediliyor, Enron kasasından çıkmış, 71 senatör ve 188 Kongre

üyesine yazılı sayısız çek bir bir ortaya dökülüyor, hükümetlerin enerji deregülasyonu kararlarında Enron'un etkisi masaya yatırılıyor, Enron'un eski başkanı Kenneth Lay'in nasıl olup da son bir yıllık dönemde çalışanlara ve hissedarlara hissettirmeden şirketteki payını satmış olduğu tek tek gün ışığına çıkartılıyor. Kısacası, Amerikan basınının Enron'un batışı sonrasında sergilediği gazetecilik gerçekten muhteşem.

Gelin görün ki, gazetecilerin skandal patlak vermeden önceki performası hiç de iç açıcı değil. Bu nedenle, bugün ABD'de pek çok onurlu gazeteci, Enron'un batışı öncesinde "uyuklayan" ve bu "bomba gibi" haberi "görmeyerek" kamu hizmetini yerine getirmeyen meslektaşlarına (ekonomi muhabirlerine, yazar ve editörlere) ateş püskürüyor. Mesela, ABD'de yayınlanan Shift dergisinin editörü ve Washington Post yazarı Clive Thompson'a göre, Enron pisliğinin yaratılmasında gazetecilerin payı çok büyük. Belge olarak, Enron'un iyiden iyiye çöküşe doğru gittiği dönemlerde bile medyada yayınlanan "günlük güneşlik" haberleri gösteriyor yazar. Enron'un "global e-ticaret lideri" olarak sunulduğu başlıkları ya da Enron yöneticilerini "dâhi" ilan eden Washington Post ve New York Times yazarlarını... Şöyle diyor Thompson:

"Enron politik bir skandal, ama aynı zamanda bir gazetecilik skandalı da. Editörler ve gazeteciler hakikaten de çok aşağılayıcı nedenlerden ötürü uyudular bu batışta. Bir kere Enron'un politikacılarla içli dışlı ilişkisi gün gibi aşikârdı ve en sıradan editör için bile dikkate alınması gereken bir durumdu. Ayrıca, çoktan beri şirketin finansal durumunun kötüye gittiğine dair analizler yapılıyordu. Mesela Sanders Morris Harris Group'dan John Olson, defalarca Enron'un finansal göstergeleri konusunda olumsuz analizler yaparak uyarmıştı; ama gazeteciler hiç oralı olmadılar. Şimdi dönüp medyanın batıştan önceki üretimine baktığımda, sanki ortaokul yıllığındaki şiirlere bakıyormuş gibi oluyorum... çok acı veriyor bana."

Gerçekten de, Thompson'un sözünü ettiği analiz şirketinden

John Olson, batış öncesi gazetecileri uyarmaya çalışmış, ama nedense gazete veya televizyonlarda haber olmayı başaramamış. Oysa aynı Olson, batış sonrasında, gazetecilerin en çok rağbet ettiği haber kaynağı oluvermiş. Sayılar daha açıklayıcı olursa, Enron'un batışından önceki 10 yıl içinde medyaya toplam 150 kez fikir açıklayan John Olson, sadece geçtiğimiz son üç ayda 167 kez haber kaynağı olarak kullanılmış. O, şimdilerde bir medya starı, ama ne yazık ki iş işten geçtikten sonra. Peki ama bu bilgilere gerçekten ihtiyaç duyulduğunda gazeteciler neredeydi? Enron yöneticileri sistemli bir şekilde Amerikan halkına kazık atıp "tüymekteyken" neden kimse gazetecilikle meşgul değildi? Alternet yazarı Ben Schiller de bu soruyu soranlardan:

"Bütün ekonomi yazarları bugüne kadar hangi cehennemdeydiler? Fortune dergisi mesela... Bu derginin 2001 Aralık ayına kadar Enron hakkındaki yayınları hep olumlu. Enron, dünyanın en iyi 100 şirketi arasında 22. sırada gösteriliyor ve 'ABD'nin en yenilikçi şirketi' olarak takdim ediliyor. 1999'da bir Alman şirketi, VEBA, Enron'la ortaklık kurmayı reddetmiş; nedeni, şirketin kötü görünen mali durumu. Gazeteciler bunu da hiç önemsememişler. Şimdi ise bu olay yeni keşfedilmiş gibi mercek altına alınıyor."

Bir başka Amerikalı gazeteci, Andrew Sullivan'ın haberine göre, durum gazetecilik mesleği açısından daha da acıklı. Sullivan'ın kendisine ait web sitesinde yazdıklarından anlaşılan şu ki, gazeteciler enerji devi Enron'un çöküşünü bilinçsizce, başka bir deyişle "faka basarak" atlamamışlar; işin içinde maalesef Enron'un medya mensuplarıyla kurmuş olduğu kirli ilişkilerin de rolü var. Şöyle yazmış Sullivan:

"Enron şirketi en az beş tanınmış gazeteciye 'birtakım hizmetlerinden' dolayı para ödemiş. New York Times yazarı Paul Krugman, Weekly Standards'dan Bill Kristol, National Review Online'dan Lawrence Kudlow ve Sunday Times'ın Londra muhabiri Irwin Stelzer, Enron'dan toplam 550 bin dolar para almışlar. Ayrıca Peggy Noonan adlı bir başka gazeteci de –köşe yazarı olmadan önce– birtakım konuşma metinlerini hazırlamak için Enron'da çalışıyormuş."

Peggy Noonan'ın durumu biraz karışık, çünkü çöküş sırasında Enron'dan maaş almıyormuş. Ama geriye kalan dört gazeteci, sözü geçen miktarda parayı neden aldı, henüz açıklığa kavuşmuş değil. İçlerinden bir tek New York Times yazarı Paul Krugman ifade vermeyi kabul etmiş, ama diğer üç gazeteci susma haklarını kullanıyorlarmış. Kayıtlara göre, sadece Weekly Standards yazarı Bill Kristol'a ödenen para 100 bin dolar. Böyle bir para, yazdıklarıyla kitleleri etkileme gücü olan gazetecilere neden verilir ki? Şirket hakkında olumlu haberlerin yayınlanması için mi? Medya ile ılımlı ilişkiler kurmak için mi? Ya da sadece, diğer meslektaşlarının da kuşkulandığı gibi, batmakta olan bir devin çöküşünü kamuoyundan gizlemek amacıyla mı?

Chicago Tribune yazarı ve Amerikan Ekonomi Muhabirleri Derneği Başkanı Bill Bernhardt'a kalırsa gazetecilere bu kadar da yüklenmemek gerekiyor:

"Ekonomi muhabirlerinin haberi atladığını düşünmek bence adil değil; ama haberlerinde daha dengeli olmalıydılar. Birçok ulusal gazetede Aralık ayı öncesinde yeterli sayıda haber yayınlanmadığı, uyarı görevinin yerine getirilmediği doğru. Ama bence bu haber atlamak değil; tembel gazetecilik. Benim görüşüme göre, gazeteciler üzerinde gereksiz yere aşırı baskı yaratılıyor. Gazeteci gazetecilik yapmalı, finansal danışmanlık değil."

Bill Bernhardt ne kadar meslektaşlarını savunursa savunsun, Enron ile çürümüş, hatta batmış bir gazetecilik örneği var ortada. Şimdilerde, Amerika'da meslek ilkelerini gözeten gazeteciler bir araya gelip bu çürümenin nedenlerini tartışıyorlar. Özellikle son yıllarda Washington'daki devlet görevlileriyle pek içli dışlı olan, hafta sonlarında ve tatillerde kilit noktalardaki devlet görevlileriyle (haber kaynaklarıyla) gezip tozan, nikahlarında şahitlik yapacak kadar yakınlaşan gazetecileri eleştiriyorlar. Bu arada, Enron skandalına karışan beş gazeteci dahil, yolsuzluklarda adı geçenlerin neden hep tutucu ve liberal kanadın gazetecilerinden çıktığı da ayrı bir merak konusu.

Gazeteci, politika ve iş dünyasından dost edinmeli mi? Edinirse, bunun sınırları ne olmalı? Gazeteciler gazetecilik dışında

iş yapmalı mı? Yaparsa, bu, gazetecinin kamuya karşı sorumluluğuna ve halkın haber alma özgürlüğüne darbe vurur mu? Yılda 50 bin dolar kazanarak 500 bin dolarlık geliri olan iş adamlarını, hukukçuları, borsacıları, lobicileri veya politikacıları izlemek, haberleştirmek mümkün mü? Bütün bu sorular bir kez daha masaya yatırılıyor ABD'de. Alternet yazarı Richard Blow, olan bitene bakarak şunları söylüyor:

"Gazetecilik harika bir meslek. Seviyorsan yaparsın ve genellikle de insanca yaşanacak kadar bir gelirin olur. Ama bilirsin ki, hiçbir zaman üst düzey bir bankacının kazandığı kadar para kazanamazsın. Bankacılar kadar para kazanmak isteyen gazeteciler, bence, başka bir meslekte kariyer yapsalar daha iyi olur."

Bütün bu tartışmalardan bizim de almamız gereken dersler yok mu?

İntihar Bombacısı Cinayet Bombacısı

Vücuduna iliştirilmiş bombalar taşıyan bir kişi, kamuya açık bir mekânda kendisini patlatırsa ve ölürken beraberinde masum insanları da götürürse, bu kişi intihar bombacısı mıdır; yoksa cinayet bombacısı mı?

ABD'de Beyaz Saray veya Fox Haber kanalı yöneticilerine sorarsanız bu insanlar birer cinayet bombacısı. CNN, MSNBC ve Associated Press ajansı yöneticilerine göre ise, onlar intihar bombacısı.

Geçtiğimiz cuma günü Kudüs'te kendisini havaya uçuran ve beraberinde beş sivilin de yaşamını kaybetmesine neden olan kadın intihar komandosunun eylemi ardından, "cinayet bombacısı" tanımını ilk kez Başkan George W. Bush kullandı. Başkan Bush'un sözcüsü Ari Fleischer, gazetecilere yaptığı açıklamada şöyle diyordu:

"Bunu kullanmamızın nedeni, daha doğru bir tabir oluşu. Bunlar intihar bombacıları değil. Çünkü, sadece kendilerini öldürmüyorlar. Bunlar tamamen başkalarını öldürmeye niyetlenmiş kişiler. Bunlar katil." (15 Nisan, USA Today)

Beyaz Saray'ın İsrail-Filistin savaşına dair terminolojide yaptığı bu önemli ve "anlamlı" değişikliğe ilk adapte olan Fox Haber kanalı oldu. Geçtiğimiz cuma gününe kadar bu tür eylemcileri "intihar bombacısı" olarak tanımlamakta devam eden Fox Haber, Beyaz Saray'ın Ortadoğu'daki savaşa dair yeni söylem arayışı çabalarından çok etkilenmiş olmalı ki, o tarihten beri bültenlerinde "cinayet bombacısı" terimini kullanıyor.

Fox Haber yapımcılarından Dennis Murray'e göre, "Bomba taşıyarak kendisini öldüren bir kişi intihar bombacısı olabilir. Ama aynı kişi başkalarını da öldürüyorsa iş değişiyor. O zaman bir katile dönüşüyor; bir cinayete alet oluyor ki, bunu da en iyi ifade eden terim 'cinayet bombacısı'".

CNN sözcüsü Christa Robinson'a kalırsa, intihar komandolarını

"cinayet bombacısı" terimiyle açıklamak doğru değil. Şöyle diyor Robinson:

"Cinayet bombacısı terimi sadece başkalarını öldüren insanlar için kullanılabilir. Mesela, halka açık bir yerdeki çöp kutusuna patlayıcı yerleştirenler için... Ama, aynı zamanda kendi yaşamlarına da son verenleri açıklamakta yetersiz kalıyor."

MSNBC yöneticisi Erik Sorenson da, aynı şekilde, bombalama eyleminde kendisini de öldürerek dünyaya bir mesaj vermeye çalışan eylemci bireyin varlığını yadsıyamacaklarını; dolayısıyla, cuma günü olanları açıklamak için çeşitli yollar arayan Beyaz Saray'ı takip etmeleri gerekmediği görüşünde.

İsrail ordusunun Cenin'de gerçekleştirdiği kıyımın görüntüleri televizyon ekranlarında akmaya devam ederken, Beyaz Saray'ın Filistinli intihar eylemcilerini tanımlama retoriği üzerinde bu kadar ince düşünüp, yeni terimler üretme peşinde koşması ve yaygın medya kanallarını yönlendirmeye çalışması nasıl açıklanabilir? Ortadoğu'da sivil insanlar üzerine "hakiki" cinayet bombaları yağdırılırken sessiz kalan; öte tarafta, vücutlarına bağladıkları patlayıcılar eşliğinde hem kendi yaşamlarına hem de başka sivillerin yaşamlarına son veren; ancak bu yolla dünyaya "mesaj" gönderebileceklerini düşünen Filistinli gençler karşısında "kriminoloji" otoritesi kesilen ABD yönetiminin ve kimi haber kanallarının yanlılığına ne demeli?

Filistinli intihar eylemcilerinin dünyaya ve kendi yaşamlarına karşı meydan okuyuşunu yok sayan, haberlerdeki varlıklarından bile rahatsız olarak günlük dilden temizlemeye çalışan bu girişime en güzel cevap yine bir gazeteciden geldi. Zamanında Irak, Bosna, Kosova ve Makedonya'daki savaşları muhabir olarak izlemiş Kuzey Amerikalı gazeteci James T. Phillip'in intihar bombacısı/cinayet bombacısı kavramlarının farkını kendince açıkladığı metin alıntılanmaya değer:

- Cinayet bombacısı olmak isteyen kadın veya erkeklerin masum siviller üzerinde etkili olacak en acımasız yöntemleri öğrenmeleri için çok ciddi bir eğitimden geçmeleri gerekir. İntihar bombacısı olmak isteyen kadın veya erkekler için ise, yıllar

süren eziyet ve acılara katlanmak ve masum sivillerin nasıl acımasızca katlediğine her gün tanıklık etmek gerekir.

- Cinayet bombacısının eğitimi, zorbaların silahlarını bilediği korkutucu okulların arka bahçelerinde başlar. İntihar bombacıları ise evde eğitilirler.

- Cinayet bombacıları, masum sivilleri yok eden silahlar tarafından taşınırlar. İntihar bombacıları ise, patlayıcıları vücutlarının üzerinde taşımak zorundadırlar. Düşmanla irtibat kurduklarında, cinayet bombacıları yaşamaya devam ederler; intihar bombacılarının vücudu ise binbir parçaya ayrılır.

- Cinayet bombacıları alkışlanır; intihar bombacıları ise lanetlenir.

- İntihar bombacıları, yaptıkları eylemin hesabını sadece tanrı karşısında verirler. Cinayet bombacıları ise, hâlâ ölümlüler tarafından sorulabilecek sorulara yanıt verecek durumdadırlar: "Savaşta ne yaptın baba?.. O bombayı fırlattığında kaç sivilin öldüğünü biliyor musun?.. Eğer o kadar sivilin öleceğini bilseydin, sana bu emri veren üstlerinle tartışır mıydın?.. Sivillerin hayatını kurtarmak için ne yaptın baba?.."

İsrail-Filistin meselesinde kim katil, kim bombacı, kim masum, kim suçlu, kim sivil kim asker, sorularının yanıtı, her gün yaygın medya kanallarında üretilen yeni gerçeklik ve "taze" söylem çerçevesinde şekilleniyor. Hiç üstüne vazife olmadığı halde, gazetecilere kimi veya neyi nasıl tanımlamaları gerektiğini öğretmeye çalışan, onları taraflılığa yönlendiren Beyaz Saray da bu furyaya öncülük etmekte. Aslında, süper devlet olarak böyle bayağı spin doktorluğu ile uğraşmak yerine, Ortadoğu'da akan kanı durdurmak için biraz çaba gösterse hiç fena olmayacak.

Alastair, Tanrı ve Şeytan

İngiliz devlet televizyonu BBC ile iktidardaki İşçi Partisi'ni birbirine düşüren ve sonunda Tony Blair'i (B-Liar mı desek?) kamuoyu önünde hesap vermek durumunda bırakan "Irak dosyası" skandalının maestrosu, hükümetin "iletişim direktörü" Alastair Campbell, sonunda istifa etti. Geçmişte medya baronu Rupert Murdoch'ın yayınlarında gazeteci olarak iştigal eden Campbell, İşçi Partisi iktidara geldiğinden beri Tony Blair'in imaj danışmanı veya "medya bakanı" olarak da nitelendirebileceğimiz bir görevdeydi. Anglosakson dünyada, Campbell gibilere "Spin Doktoru" adı veriliyor.

Alastair Campbell'a Büyük Britanya gazetecileri "İşçi Partisi'nin propaganda makinesi" de diyorlardı. Türkiye'de pek bilinmese de, günümüz Batı medyasında bir fenomen haline gelmiş olan bu "spin doktorluğu" müessesesi, son 10 yıldır özellikle İngiliz basınının ve dolayısıyla da halkının başına bela. İlk kez 1984 ABD Başkanlık seçimleri sırasında New York Times tarafından kullanılıp Anglosakson terminolojiye girdiği söylenen spin doktoru tabirini Fontana Modern Düşünce Ansiklopedisi şöyle tanımlıyor: "Bir politikanın sunumunu yönetmek için sorumluluk almış olan danışman." Sözcük, İngiltere'de ilk kullanıma girdiğinde negatif bir anlam taşıyormuş; ancak, geçen yıllar içinde kanıksanmış ve genel geçer bir tanımlamaya dönüşmüş. İçeriden bakanlara göre bu bir tür "temsil" politikası; çemberin dışında kalanlar için ise en kaba tabiriyle "manipülasyon".

Klasik basın danışmanlığı ya da halkla ilişkiler faaliyetinin tersine, siyasetin sunumunu, siyasetin kendisinden çok daha önemli hale getiren Campbell ve Campbell gibilerinin işi, alışık olduğumuz manipülatörlükten öte "profesyonel yalancılık". Gazeteciyi, her zamankinden daha beter bir şekilde politikacının elinde oyuncak haline getiren ve egemen gücün (hükümetler, büyük şirketler, işadamları) tacizine maruz bırakan spin doktorları, 11 Eylül sonra-

sında bu tacizi medya aracılığıyla tüm dünyaya yaymaya başladılar. Bunun en abartılı örneğini ise, Alastair Campbell, Irak'a saldırının kamuoyu önünde meşrulaştırılması için ürettiği son yalanla verdi. Ne yaptı? İngiliz gizli servisinin Saddam Hüseyin'in kimyasal silah gücünü araştırdığı raporunda "Irak, elinde bulundurduğu kimyasal ve biyolojik silah gücünü 45 dakika içinde kullanabilir…" şeklindeki ifadesini, "Irak, elinde bulundurduğu kimyasal ve biyolojik silah gücünü 45 dakika içinde kullanacaktır…"a dönüştürdü. Ve bu raporu, gizli serviste çalışan kimyasal silah uzmanı Dr. David Kelly aracılığıyla, BBC muhabiri Andrew Gilligan'a sızdırdı. Gilligan, gizli haber kaynağından gelen haberin çarpıtılmış olduğunu haberin yayınlanmasından ve Irak'a saldırının gerçekleşmesinden çok sonra anladı. Arkasından ise tam bir fiyasko. Malum, BBC ile Tony Blair bu "çarpıtılmış haber" yüzünden birbirine girince, gazeteci Gilligan haber kaynağının adını açıkladı… Haberin kaynağı Dr. Kelly sorgulandı… Yalan makinesi Alastair Campbell ve sevgili Başbakanı "Tony B-Liar", Dr. Kelly'e sahip çıkmadı ve bir sabah adamcağızın ölüsü bulundu. İntihar mı etti, yoksa susturuldu mu, belli değil. Ailesi, intihara eğilimi olmadığını, ancak başına gelenlerden hükümeti sorumlu tuttuğu, aldatılmışlık hissi yaşadığı yolunda demeçler veriyor. Tony Blair ve havarisi kamuoyu önünde ciddi şekilde imaj kaybına uğradı. Bugüne kadar pek çok yalan haberin yayımlanmasında başrol oynayan iletişim direktörü Alastair Campbell ise, komplo dünyasındaki görevine "elveda" dedi. Şimdilik, gazeteciliğe dönmeyi düşündüğünü, en çok da spor yazıları filan yazmayı arzuladığını beyan etmiş. Hayırlı uğurlu olsun.

Fakat, Campbell gitti diye Spin Doktorluğu müessesesi ortadan kalkmayacak. Yerine yenileri, belki de çok daha iyileri gelecek. Ve egemen dünyanın egemen şahsiyetlerinin/kurumlarının kirli emellerini gerçekleştirmeleri, bunu yaparken de tüm dünya kamuoyunda destek almaları için yeni yalanlar üretme ve yayma mekanizması devam edecek; Dr. Kelly olayından alınan dersler de bir kenara yazılarak.

Bu spin doktorları enteresan adamlar. Onları klasik basın danışmanı ya da hükümet sözcüsünden farklı kılan noktalar

var. Bir hükümetin basın danışmanı/sözcüsü, genellikle bir grup elemanla başbakanlık binasında oturup gazetecilere açıklama yapan kişidir. O gün olmuş, yapılmış işleri, söylenmiş sözleri basına aktarmak, neyin nasıl yazılması gerektiği konusunda uyarmaktır onun görevi. Gazeteciler, genellikle basın danışmanları tarafından manipüle edilebileceklerini, belli mesajların belli adreslere iletilmesinde aracı olarak kullanılabileceklerini bilirler ve ona göre önlemlerini alırlar. Basın danışmanları da, olan bitenin medyaya aktarılması yanında, "hangi gazeteciyi hoş tutarsak mesajlarımızı iletmekte kullanırız" diye düşünüp, kendi çaplarında küçük stratejiler kurarlar... ve bu karşılıklı oyun böyle sürüp gider.

Spin doktorluğu ise, sıradan bir basın danışmanı ya da hükümet sözcüsüne göre çok daha fazla yaratıcılık gerektiren bir meslek. Temelde, onun rolü de diğerleri gibi hükümetle ilgili kötü haberleri en aza indirmek, iyi haberleri de çoğaltmak. Ama spin doktoru, bunu yaparken politik ajandayı manipüle edecek şekilde, hiç yoktan bir iletişim stratejisi kurmak zorunda ki, bu da onu özellikle önemli karar alma süreçlerine dahil eden bir durum. Yani o, bilginin (anlamın/imajın) üretiminden sorumlu ve günümüzde "güç" ile "bilgi" arasındaki koparılamaz bağ, onu diğerlerinden çok daha etkili bir konuma taşıyor. Spin doktoru, bir yandan barındırdığı gücün konsensüsüyle (egemen politika) neyin doğru neyin yanlış olduğunu belirliyor, diğer yandan da kendi kurduğu gerçekliğe erişimin, manipülasyona erişimle eş değer olduğunu saklamayarak, yani manipülasyonu sıradanlaştırarak kamuoyu önünde daha da güçleniyor. Kısaca söylemek gerekirse, spin doktoru bir hükümet sözcüsünün en çürümüş hali. Aslında oyunun kuralı basit; spin doktoru stratejisini şu temeller üzerine kuruyor:

- Hükümetle ilgili çok sayıda günlük güneşlik haber üretmek.
- Bunun için yalan, söylenti ve dedikoduyu malzeme olarak kullanmak.
- Kötü haberleri hemen yalanlamak ve en kısa sürede o haberi yapan yayın kuruluşunun güvenilirliğini yok etmek.
- Muhalefeti yıpratmak (her türlüsünü).
- Gazetecilerin kredibilitesini zedelemek ve bu sayede med-

yada yayınlanan kötü haberleri "çarpıtma" oldukları gerekçesiyle savuşturabilmek.

- Medya aracılığıyla kahvedeki seçmene ulaşmak ve oyunu garantilemek.

Irak dosyasında çuvallayana kadar bu görevi başarıyla sürdüren Alastair Campbell ve onun gibileri en güzel anlatan yazıyı geçenlerde İngiliz Observer gazetesinden Terry Jones yazdı, "Alastair, God and the Devil" başlıklı makalesinde (6 Temmuz Pazar, Observer). Şeytan bir gün dünyadaki imajını düzeltmek için Alastair Campbell'a gider. Campbell ona, "Yapacağın tek şey, insanlara dünyadaki tüm kötülüklerin kaynağının sen değil de Tanrı olduğunu göstermek", der. Şeytan güler, "Kim inanır ki buna? Herkes benim tüm kötülüklerin anası, Tanrı'nın da tüm iyiliklerin kaynağı olduğunu adı gibi bilir"... "Sen o işi bana bırak", der Campbell. Oturup, Tanrı'nın Şeytan'ı suçladığı konularda aslında Şeytan'ın masum olduğu, çünkü o pis işleri aslında gizli servislerin yaptığı, Tanrı'nın da Şeytan'ı suçladığı için "yalancı" olduğu yolunda bir rapor yazar. Ortalık birbirine girer tabii. Olan bitenle masalsı bir dille dalga geçen yazının sonunda, Tanrı sinirlenip Şeytan'ı işten kovar. Şeytan, "Tanrım, ben olmazsam bütün bu pis işleri kime yaptıracaksın ki?", diye sorduğunda, "Alastair Campbell'a" yanıtını alır. Ne diyelim, daha birkaç ay önce yaşadığımız işgal vahşetine, dökülen bunca masum insan kanına, hakkın, hukukun küresel ekonomik ve politik çıkarlar adına yok sayılışına baktıkça, Tanrı bizi yeni Alastair Campbell'lardan korusun demekten başka çare yok sanırım.

The Guardian'dan Unutulmaz Düzetlme ve Açılkamalar*

Sanırım 11 Eylül'ün hemen ertesiydi. Medyakronik'e "tribün desteği" veren bir okur, Pentagon'a yapılan saldırı sonrası gazetelerde okuduğu "yakınlardaki bir alışveriş merkezi de zarar gördü" gibi bir bilgiye takılmıştı... Hatırımda kaldığı kadarıyla, şöyle diyordu okur:

"Washington'da, Pentagon'u da içine alan bölgeye The Mall denir. The Mall, aynı zamanda İngilizcede alışveriş merkezi anlamına geliyor. Bizim gazeteciler, ajans haberlerinde The Mall lafını görünce, hemen alışveriş merkezi sanmışlar, araştırmadan, anlamadan yanlış çevirmişler; halbuki bu Mall, o Mall değil."

Okurun ifadesinde, "Pes doğrusu! Bu ikisi de birbirine karışır mı?" türünden olmasa da, sanki "Gazeteciye de hiç yakıştıramadım" yollu bir serzeniş vardı.

Ne yalan söyleyeyim, bu düzeltmeyi okuyunca kendimi o haberi yazan gazetecinin yerine koymuş, doğrusu aynı hatayı ben de rahatlıkla yapabilirdim, diye düşünmüştüm. Ne bileyim ben "Washington'da Pentagon'u da içine alan bölgeye" Amerikalıların "The Mall" dediklerini? Hele hele 11 Eylül saldırısının gerçekleştiği, yani haber merkezlerinin arı kovanı gibi çalıştığı, zaman baskısının, depresyonun had safhada olduğu bir günde böyle bir detayla kim uğraşırdı ki? Ama okur affetmiyor işte; bilen okurun gözünden hiçbir şey kaçmıyor.

İşin aslı şu, bütün gazeteciler bilir ki, gazeteler böyle sayısız hatayla doludur. Sıradan bir okuyucu, günlük gazeteleri her gün şöyle dikkatlice incelese, kim bilir bunun gibi kaç örneğe rastlar. İmla yanlışlarından tutun da (artık hiçbir gazetede eskiden olduğu gibi tashih servisi yok), isim yanlışlarına, haberde adı geçen kişi yerine başkasının fotoğrafının kullanılmasına kadar pek çok hata bulunabilir gazetelerde. Bunun en önemli nedeni, kuşkusuz, gazeteciliğin zamana karşı yarış mesleği olması. Sonuçta, gazete

sayfalarını dolduranlar da bizim gibi insanlar ve o inanılmaz hızlı tempo içinde pek çok şey gözden kaçabiliyor, ne kadar dikkat edilse de kolaylıkla hata yapılabiliyor. Bazen gazeteci haber kaynağı tarafından yanıltılıyor, bazen de görgü tanıkları "yalan" söyleyebiliyor. Kimi zaman muhabirler hiç bilmedikleri bir konuda haber yazarken sayılarda, temel bilgilerde yanılgıya düşebiliyor, kimi zaman da halkla ilişkilerciler, basın danışmanları gazeteciyi yanlış bilgiye yönlendiriyor ya da editörler hata yapıyor. Esas olan, bir gün sonra yapılan yanlışlığı fark edip düzeltmek. Bu anlamda, bizim Türkiye gazetelerini Batı gazetelerinden ayıran en önemli fark, basınımızda yerleşik bir "düzeltme ve açıklama" politikasının olmaması.

Gerçekten de Türkiye basınında bir gün önce gazete sütunlarında yer almış irili ufaklı hataları ertesi günün gazetesinde düzeltme alışkanlığı yok. Arada sırada bir düzeltme yayınlansa, okurun göremeyeceği en "ücra" köşelerde ya da arka sayfalarda kaybolup gidiyor. Yapılan hata yapıldığıyla kalıyor, birçok medya mağduru da –en masumundan "Pentagon-Mall" örneğinde olduğu gibi– meramını medya gözcüsü sitelerde anlatmak zorunda kalıyor.

Peki ama, gazete yönetimleri neden düzeltmelerden hoşlanmıyor? Bunun bir nedeni, "bu işi layıkıyla yapmaya kalksak, her günün gazetesi bir gün öncesinin düzeltmeleriyle dolar" düşüncesi olabilir. Bir başka neden de "gazeteci hata yapmaz" anlayışı belki de. Sanki gazeteler hata yaptıklarını okuyucuya itiraf ederlerse, okuyucunun gazeteciye olan güveni sarsılacak, bir daha o gazeteyi okumayacak. Oysa tam tersi, kendi kendisini denetleme ve yaptığı hataları itiraf etme becerisi, bir gazeteye olan güveni sarsmak yerine, sağlamlaştırabiliyor.

Bunun en güzel örneği İngiltere'nin saygın gazetelerinden The Guardian. Gazete, 1997 yılında ülkedeki ilk "Okur Editörü" müessesesini kurmuş. Okur editörü, sadece her günün gazetesini

* Yazımızın başlığında imla bir hatası olmuştur; doğrusu "Düzeltme ve açıklamalar"dır. Düzeltir, özür dileriz.

dikkatle okuyarak gözden kaçan hataları bulmakla kalmıyor, aynı zamanda okurlardan gelen eleştirileri ve uyarıları da değerlendiriyor. Ertesi gün ise, düzeltme ve açıklamalar sütununda bir gün önce yapılan hataları yayınlıyor. Guardian'ın ilk okur editörü Ian Mayes, 60 yaşını geride bırakmış, yıllarca sanat sayfası editörlüğü yapmış deneyimli bir gazeteci. Görevini okurlara şöyle tarif etmiş:

"Evet, hatalar yapıyoruz. Her gün gazete sayfalarında okuduğunuz bilgiler bazen gerçeği yansıtmıyor. Ve sizin de (1.2 milyon aklı başında okur) bunu anlayacak kadar zeki olduğunuzun bilincindeyiz. Elimizden geldiği kadar hata yapmamaya çalışıyoruz; yine de her zaman başarılı olamayabiliriz. Ama söz veriyoruz, yanlış yaptığımız zaman ertesi gün size dönüp mutlaka itiraf edeceğiz."

Ian Mayes, günlük "Düzeltme ve Açıklamalar/Corrections and Clarifications" sütununu yazmaya başladıktan sonra okuyuculardan çok olumlu tepkiler almış; gazetenin güvenilirliği artmış. Kalite kontrolünden geçtiklerini gören muhabirler ve yazarlar da daha dikkatli olmaya başlamışlar. Yıllar içinde, okurla arasında çok sıcak ilişkiler kuran bu sütun, zaman zaman Guardian'ın mizah merkezi haline de gelmiş. Kendi hatalarıyla dalga geçebilen (arada muhabirlerin, yazarların tepkisini çekse de), ama bunu yaparken gazetecilik mesleğine olan güveni sarsmayan, tam tersi sağlamlaştıran bu sütundan birkaç ilginç örnek size... Bu tür hatalar sadece bizde olmuyor, elin Batılısı da yapıyor niyetine:

- Dün 7. sayfada Leon Troçki'nin bir fotoğrafı yayınlandı, ama yanlışlıkla altına Tolstoy yazıldı.

- Kosova'dan kaçan etnik Arnavutlar, dün gazetemizin 20. sayfasında yayınlanan fotoğrafta eşeklere değil, katırlara biniyorlardı; resim altında yanlış belirtilmiş.

- 14 Temmuz'da, Guardian 2'de müzisyen Jean Michel Jarre'ı anlatan bir portre yazısında, "... ve hatırlayın Napolyon bile Moskova'ya girememişti" demişiz. Aslında girmişti.

- Lancashire'in şehirlerinden biri olan, Morecambe'ı dün Guardian 2'nin ikinci sayfasında yanlış yazmışız. Bu sık yaptığımız bir hata.

- Dün, birinci sayfada, bir gün öncekiyle aynı Austin karikatürünü gördüğünü sanan okurlar yanılmıyordu. İki gün üst üste aynı karikatür yayınlandı. Kusura bakmayın.

- 16 Şubat'ta 3. sayfada yayınlanan bir haberde Bartok'un keman konçertosunu tamamlamadığı gibi bir izlenim çıkıyor; oysa üç keman konçertosu, bir de viyola konçertosu bitirdi.

- Dün Guardian 2'de Descartes, yanlışlıkla Decartes olarak yazılmıştır.

- 10 Kasım'da, Guardian sanat sayfasında yayınlanan bir makalede, yeni açılan Sadler's Wells tiyatrosunun mimari danışmanının adı üç kez yanlış yazılmıştır. Boley Farrel Fisher değil, Burrell Foley Fisher olacaktı.

- "Türlerin Kökeni"nin yazarı Charles Darwin'in evi Kent'deki Down House'dur. 10 gün önceki bir haberde yanlış yazılmıştı.

- Dün yayınladığımız bir düzeltmede Charles Darwin'in Kent'teki evini yine yanlış yazdık. Down House değil, Downe House olacaktı.

- Bir düzeltmenin düzeltmesine düzeltme... Darwin'in Kent'teki evinin adı Down, yaşadığı köy de bu adla, Down olarak anılıyor.

- Nietzsche, dünkü "Ülke Günlüğü"nün 22. sayfasında iki kez yanlış yazılmıştır.

- Guardian Eğitim ekinin 8. sayfasında DNA ile ilgili muhteşem gerçekler haberinde şöyle demiştik: "İnsan vücudu 75 milyon hücreden oluşmuştur. Bu hücreleri uç uca bağlasanız 100.000 kilometrelik bir yol olur ve bu da Dünya'nın Mars'a olan uzaklığından daha fazladır." Aslında, birçok okurumuzun söylediği gibi, "Dünya ve Mars arasındaki uzaklık, tabii değişken ama, kesinlikle 100.000 km'den daha fazla: En az 100.000.000 km ve en fazla 380.000.000 km."

- Hamam adlı filmin eleştirisinin yer aldığı 9 Ekim tarihli gazetemizde Türkiye'nin başkenti İstanbul olarak yazılmıştır. Oysa başkent hâlâ Ankara.

- Şair Milton, Oliver Cromwell'e dair şiirinde onu "adamlarımızın şefi" olarak nitelendirir, dün 18. sayfada bir köşe yazarımızın yazdığı gibi "adamlarımızın birincisi" olarak değil.

- Dün Guardian 2'nin 9. sayfasındaki "Bir Hipokondriak'ın Günlüğü" köşesinde tanıdık bir şeyler gören okurlar için açıklama: Bu geçen haftaki yazının aynısıydı. Özür dileriz.

- Dünkü baskılarımızdan birinde "Hayatın Değeri" adlı şiir Andrew Morton'a ait olarak yazılmış. Aslında Andrew Motion'un şiiri. Andrew Morton, Prenses Diana ve Monica Lewinsky'nin biyografilerini yazan kişi. Ayrıca şiirin içinde geçen "ass-mess/kıç pisliği", aslında "ash-mess/kül pisliği" olacaktı. İkisi için de çok özür dileriz.

II. Bölüm

11 Eylül ve Gazetecilik Üzerine

24 Saat Medya(nın) Savaşı

Günümüz savaşlarında, medyanın rolü üzerine son yıllarda çok yazılıp çizildi. Mesela Körfez Savaşı'nın "sanal gerçekliği"ni sorgulayan Fransız düşünür Jean Baudrillard, sonunda "bu savaş aslında hiç olmadı" diyerek, medyanın eğer isterse olmayan bir savaşı bile var edebilme becerisine parmak basanlardan biriydi.

Savaş gibi, toplu ölümlerin, katliamların "oyunun kuralından" sayıldığı bir vahşi ortamın, günümüz medyasında nasıl olup da seyirlik bir meta haline dönüşerek evlerimizin oturma odalarına sızdığı, ama sızarken de içinden geçtiği filtreler sayesinde, medyaya egemen "kuvvetlerin" izin verdiği ölçüde "seçilmiş", "değerlendirilmiş" ve "onaylanmış"; hatta son kullanma tarihi belli bir ürün olarak belleklerimize kazındığı da çok konuşuldu.

"Oturma odası savaşı" ya da "sansürsüz savaş" söylemi, Vietnam Savaşı'ndan miras medya klişeleri. Hani o meşhur "savaş tarlalarda değil televizyon ekranlarında kazanıldı" retoriğinin kalıplaşmış hali; bir zamanlar ABD'nin savaşı kaybetmesinde medyanın rolüne biçilmiş, ama istenince günümüz "uydu" savaşlarına da "uydu-rulabilen" bir tür kaftan.

Bugünkü tartışmalar ışığında, medya-savaş denkleminde yazılıp çizilenlere baktığımızda, daha Vietnam Savaşı sırasında medyanın oynadığı düşünülen bu "olumlanmış" rolden hareketle, günümüz savaşlarına göndermeler yapıldığını gözlüyoruz. Oysa, günümüzdeki durumun tam tersine, Vietnam örneğinde, "medyanın savaş gerçekliğini olduğu gibi yansıttığı" savından hareket edilmişti.

1960'lı yılların sonunda ABD'de baş gösteren savaş karşıtı hareketlere ve arkasından gelen yenilgiye kafa yoran "resmî" araştırmacılar, sonunda şu sonuca varmışlardı: "Eğer kameralar Vietnam'a girmeseydi biz bu savaşı kazanırdık!"

Onlara göre, eğer Amerikan birliklerinin Vietnam'da yaptığı zulüm ve katliamlar televizyon habercileri tarafından halka açıkça

gösterilmeseydi, Amerikan halkı aslında savaşa karşı tutum takınmayacak; tam tersi savaşa destek verecekti.

Vietnam Savaşı'nın televizyon ekranlarından yayınlanan ilk savaş olması itibarıyla ayrıcalıklı bir yanı var kuşkusuz. Ancak, bu yaygın mite karşı çıkan, en azından bu standart savaş-medya retoriğine farklı yaklaşan araştırmacılar da var. Örneğin University of California San Diego'dan İletişim profesörü Daniel Hallin'in yıllar önce yayınlanan "Amerikan medyasında Vietnam Savaşı'nın sunumu" başlıklı araştırması bunlardan biri.

Hallin'e göre, yaygın mitin aksine, Vietnam Savaşı sırasında halkı savaşa karşı durmaya ikna eden, aslında medya filan değil, halkın kendisiydi. Çünkü, 1968'in başlarında, Amerika'da, birkaç istisna hariç, medya, savaşı desteklemişti. Nitekim, aynı yılın Şubat ayında, toplam tirajları 22 milyon olan 38 Amerikan gazetesinin editörü arasında yapılan bir araştırmanın sonucu, bu gazetecilerden hiçbirisinin Vietnam'dan çekilmeyi desteklemediğini ortaya koyuyordu. Ama, aynı dönemlerde, Amerikan halkı, nedense kendisini savaş karşıtı bir birlikteliğin içinde buluvermişti. İşte Daniel Hallin'in dayandığı nokta da buydu zaten. Şunu iddia ediyordu Hallin:

"Bu dönemde, aslında medyanın gücü değil, halk arasındaki söylentilerin ve özellikle de Vietnam'dan dönen gazilerin kamuya açık yerlerde yaptıkları savaş karşıtı konuşmaların gücü etkilemişti insanları."

"O gün medya eleştirmeni olmaya karar verdim..."

Nitekim eskinin gazetecisi, şimdinin medya eleştirmeni Amerikalı Jeff Cohen de, 1971'in Ocak ayında yaşadığı bir olayı şöyle anlatıyordu bir makalesinde:

"Detroit'te bir toplantıdaydık. Burada Vietnam gazileri halkın karşısında yaşadıkları dehşeti yeniden hatırlıyor; kimisi, bir parçası olduğu katliamları ağlayarak anlatıyordu. Bazı gaziler arada medyayı da eleştirdiler; savaşa gitmeden önce yaptıkları yayınlarla insanları aldattıkları için. Bu sırada gazetecilerden biri kamerasının ışığını söndürdü ve alet edevatını kutusuna yerleştirmeye başladı; belli ki onun istediği haber bu değildi. Gazeteci, gazilerin

ıslıkları ve yuhalamaları arasında salonu terk etti; ben de o gün medya eleştirmeni olmaya karar verdim."

Kısacası, gazetecilerin Vietnam Savaşı sırasındaki rolü, öyle savaşın sonucunu etkilediğini iddia edeceğimiz kadar abartılacak bir durum değildi Hallin'e göre. Peki şimdi dönüp günümüz savaşlarına baktığımızda aynı şeyi söylemek ne kadar mümkün?

Bugün kuşkusuz çok farklı bir tabloyla karşı karşıyayız. Bir kere medya, gerçekliği yansıtma iddiasını çoktan bırakmış, tam tersine gerçekliği kendisi yaratır hale gelmiş durumda. Ve bu gerçekliğin yeniden yaratılma sürecinde, global Batı medyasının müthiş bir üstünlüğü var. Körfez Savaşı sırasında CNN'in oynadığı rolü, 11 Eylül sonrasında da, El Cezire adlı bir TV kanalı ortaya çıkana kadar, Anglo-Amerikan Batı ittifakı medyasının yaptığı "tek tabanca" yayınları hatırlarsak hiç de yanılmadığımızı anlarız.

Benim Anglo-Amerikan gazete ve televizyonlarından izleyebildiğim kadarıyla, Batı medyası, savaş gerçekliğinin yeniden üretiminde hakikaten çağ atlamış durumda. Yoksa 11 Eylül'ün hemen ertesinde "Haçlı savaşı" diye başlayıp, "terörizmle savaş" diye devam eden, sonra bir anda "terörizmle uluslararası savaş" oluveren, Kâbil'in düşmesinin ertesinde de aniden "Afganistan'da demokrasiyi yeşertecek savaş" söylemiyle, her yeni duruma göre yeniden kurulan bu gerçeklik silsilesi arasında başımız dönmezdi herhalde.

İşin can alıcı yanı, Anglo-Amerikan Batı ittifakının bu savaş gerçekliğinin yeniden üretimi konusunu artık işin uzmanlarına, yani profesyonellere bırakmış olması. Savaşın/ideolojinin PR'ı ya da kitlelere süslü kutularda pazarlanması olarak tanımlayabileceğimiz bu meslek, "propaganda bakanlığı" adı altında II. Dünya Savaşı yıllarından beri var belki, ama bugün geldikleri noktada, Goebbels'i kat be kat aşmış olduklarını da söylememize gerek yok sanırım.

Bugünün profesyonel Goebbels'leri (benzetmek gibi olmasın ama), İngiltere Başbakanı Tony Blair'in iletişim danışmanı Alastair Campbell ve ABD Başkanı George W. Bush'un özel medya danışmanı Karen Hughes. Bu iki politik PR'cı, 11 Eylül'den sonra kafa

kafaya vermişler, dünya çapında 24 saat medya denetimi yapan bir sistemi nasıl kurarız diye düşünmüşler.

Sonunda, Londra, Washington ve İslamabad'da oluşturulacak merkezi enformasyon üsleri aracılığıyla, dünya üzerinde savaşa dair tüm yayınları (özellikle de El Cezire'yi) izleyerek, gerektiğinde Atlantik'in iki yakasından düğmeye basabilecekleri bir zincir oluşturmuşlar. Savaşla ilgili beklenmedik haber ve yayınlar karşısında, dünya kamuoyuna en hızlı şekilde karşılık verebilecekleri bir sistem bu. Adına kabaca "Medyayı Taliban yalanlarından temizleme" veya "Kamuoyunu iyi savaş haberleriyle kendi yanlarına çekme" sistemi de diyorlar çekinmeden.

Mesela Tony Blair'in, El Cezire televizyonuna demeç veren ilk başbakan oluşu, eski tabloid gazeteci Alastair Campbell'in bu konudaki hızlı düşünme, karar verme yeteneğinin bir ürünü. Gazetecilerin 2 ay boyunca Afganistan'a sokulmaması, Pakistan'da her sabah gazetecilere demeç veren Taliban büyükelçisi Mullah Abdül Selam Zaif'in konuşmalarının Pakistanlı yetkililerle görüşülerek yasaklanması da hep bu denetimin birer parçası.

İslamabad'daki medya üssünün hikâyesi ise daha ilginç. Geceler boyunca süren, hedef gözetmeyen bombalamalarda, sivil yerleşimlerin de vurulduğu yolunda Ortadoğu kaynaklı haberlerin saatler önce global medyada belirmesi ve bu arada Londra'daki medya merkezi çalışanlarının uykuda oluşu hiç hoşlarına gitmemiş. Pakistan'ın İslamabad şehrinde bir medya merkezi kurmak için kolları sıvamışlar. Amaç, yerel saat farkından dolayı Taliban'ın Londra'dan 5 saat, Washington'dan da 10 saat öncelikli olarak medyada belirmesine karşı önlem almak. (Guardian; 10 Kasım Cumartesi)

Bu Anglo-Amerikan medya timi, Blair'in eski danışmanlarından Allan Percival başkanlığında İslamabad'a çıkartma yapmış. Bir iki hafta içinde çalışmaya başlaması beklenen bu ofisin Ortadoğu'dan Avrupa'ya Taliban'la eşzamanlı yayın yapması ve dünya kamuoyuna "gerçekleri", başka bir deyişle "iyi haberleri" ulaştırması bekleniyor.

Anlatılanlara göre, her gün Londra saatiyle 14:30'a kadar Bay

Campbell'in hâkimiyetindeki medya merkezi faaliyette olacak; bu saatten sonraki medya denetimi, o sırada doğusunda sabah saat 09:30 olan ABD'deki meslektaş Karen Hughes'a geçecek; Washington semalarında gün kararırken de bu kez İslamabad'daki medya merkezi kontrolü ele alacak ve dünya çapında üretilen haberleri gözleyerek, Londra'yla Washington uykudayken medyadan yayılan enformasyonu denetleyecek.

Blair ve Bush, 24 saat medya(nın) denetimiyle sürdürdükleri bu savaşta, dünya kamuoyu gözünde haklılıklarını nereye kadar kabul ettirebilirler bilinmez.

İngiltere'de yayınlanan Doğu Asya'nın Gözü gazetesi yazarı Abul Taher'e bakılırsa "medyayı yönlendirdikçe savaşı kaybetme olasılıkları artabilir"; çünkü ona göre, "savaşın masum kurbanları oldukça, savaş karşıtları da olacaktır". Aynı Vietnam'daki gibi...

Pentagon Özel Rambo Gazeteciler Birliği

Irak'a "olası" bir operasyon öncesi, bölgeden haber geçme "olasılığı" olan gazetecileri askerî eğitimden geçirmek dâhiyane fikri, yine Amerikan Savunma Bakanlığı'ndan (Pentagon) çıktı. Neymiş efendim, savaş tarlalarına girecek gazetecinin gaz maskesi kullanmaktan harita okumaya, mayın tanımaktan ilkyardıma kadar pek çok konuda bilgi sahibi olması gerekirmiş. Bu nedenle, Irak'a gidecek olan gazeteciler bu temel askerî becerileri Pentagon'daki "Rambo boy"lardan öğrenirlerse, cephede rahat ederlermiş.

24 Kasım tarihli Hürriyet gazetesi haberi "Gazetecilere yaylalar, yaylalar..." başlığıyla verdi. Pentagon'un "Gelin dostlar, beraber yürüyelim biz bu yollarda" çağrısına 58 gazeteci "eyvallah" diyerek katılmış. Sırtlarında 10 kiloluk yüklerle dere tepe geçip, koşu moşu yapmışlar; "düşman bölgede" (burada gazetecinin düşmanı Irak ordusu olmalı) ateşten nasıl korunacaklarını filan öğrenmişler. ABD Quantico Deniz Piyadeleri Üssü'nde gerçekleştirilen bu askerî eğitim kursu sonunda Amerikalı komutanlar şöyle buyurmuşlar: "Gerçekleri aktaracağız. Açıklayabildiklerimizi açıklayacağız." Ne âlâ... Fakat, kursa katılan gazetecilere sertifikalarını vermeden önce yaptıkları bir teklif kafaları bozmuş biraz; "Yahu siz şu kendi cep telefonlarınızı, uydu telefonlarınızı kullanacağınıza, gelin bizim size verdiğimiz ekipmanı kullanın..." demiş Pentagon'daki apoletliler –ki işte orada "Yok deve!" diye bağırmış sanırım askerî kursiyer ve de potansiyel Rambo gazetecilerimiz.

Bu savaş muhabirlerine askerî eğitim tantanası da ne ola ki sahiden? Savaş muhabirliği öyle mevsimlik işçilik gibi, sadece para kazanmak için yapılan bir iş olsa, hadi biraz anlayacağız. Ama hangi haber kuruluşu Allah'ın çölüne savaşı izlesin diye "çaylak" muhabir gönderir ki zaten? Evet, savaş muhabirliği kolay değil, gazetecinin güvenliği ve bölgeden canlı dönmesi çok önemli ama, bunun için de belli bir ordunun belli bir bölüğü

olması gerekmiyor kuşkusuz. Üstelik, öyle savaş muhabirleri var ki günümüzde; ve 1. Dünya Savaşı'ndan beri savaş muhabirlerinin işlerine bakarsak, tarihte; değme komandoya taş çıkartacak kadar savaş tecrübeleri var.

Nitekim Pentagon'un bu "askerî eğitim kursu" çağrısı, Amerikalı gazeteciler arasında da ciddi bir tartışma başlattı geçtiğimiz hafta. Kimi editörler bu kursa adamlarını gönderebileceklerini söylerken, kimileri de kesinlikle karşı çıktılar. Mesela, Baltimore Sun gazetesi editörü Robert Ruby "iyi bir düşünce bu", diyordu Editors and Publishers dergisine verdiği demeçte: "Bazı arkadaşlarımızı yollayabiliriz bu kursa." Ama Boston Globe'un editörü James Smith teklifi nazikçe geri çeviriyordu: "Biz bu tür bir eğitime karşıyız. Çünkü, bu bizi Amerikan ordusundan taraf yapar, ki bu duruma düşmek istemeyiz."

Amerikan ordusu bunu ilk kez yapmıyor gerçi, 1991'deki Körfez Savaşı sırasında da bir grup gazeteci askerî eğitimden geçirilmiş, Pentagon tarafından akredite olmuş ve ne yazık ki belli bölgelere sadece bu akredite olmuş gazetecilerin girmesine izin verilmişti. Bazı çok iyi savaş muhabirleri, sadece Pentagon'un eğitiminden geçmedikleri için savaş alanına sokulmamışlardı.

Eğer Bağdat'la bir savaş patlak verirse, bu savaşın "yılın haberi" olacağı kesin. Ve birçok gazeteci de şimdiden bu olası savaşı izlemek için kolları sıvamış durumda. Ancak, orada nelerle karşılaşılacağı, sansürün ve gazetecilere karşı ayırımcılığın (ABD komandosu olanlar ve olmayanlar arasında) bu savaşta da gündeme gelip gelmeyeceği meçhul.

Ben de Şubat ayına doğru başlaması beklenen 2. Körfez Savaşı'na gitmeye hazırlanan üç savaş muhabiri arkadaşıma Pentagon'un "Rambo gazeteci" girişimi hakkında ne düşündüklerini sordum.

Daha önce Bosna, Irak ve Afganistan'da bulunmuş Belçika VTR televizyonundan Rudi Vranckx şunları söyledi:

"Gazetecinin savaş bölgesine giderken deneyimli ve tedbirli olması önemli. Ben de şimdiden hazırlanmaya başladım; ama bunu Pentagon'dan talep edecek değilim tabii. Onlar, sanırım

daha önce olduğu gibi, sadece kendi eğittikleri gazetecileri savaş alanına sokmayı planlıyorlar. Askerlerle bu kadar yakın ilişki kurmaya karşıyım; çünkü o zaman gazeteci iyiden iyiye tarafsızlığını yitiriyor."

Bosna ve Körfez savaşlarını Fransa'da yayınlanan Le Figaro gazetesi adına izlemiş Eric Biegala'nın tepkisi ise daha sertti:

"Bütün bunlar palavra. Gazeteci neden savaş tarlasına girmeden önce askerî eğitimden geçsin? Bizim işimiz habercilik, askerin işi savaş kazanmak. Askerî eğitimi onlar kendileri için yapsınlar. 1991'de de Irak'ta aynı şey olmuştu; bazı bölgelere sadece Pentagon'un çocukları tarafından eğitilmiş gazeteciler girebildi. Onların tek derdi kendi taraflarında olan bir medya yaratmak. Ben şahsen metelik vermem bu teklife ve profesyonel olarak bu tür eğitimlere katılmayı zul sayarım. Ben onurumla savaşta ne olup bittiğini doğru bir şekilde anlatmakla yükümlüyüm. Onlar ise, bizim onurumuzu yok edip, gazeteciliğimizi patriyotik emellerine alet etmek istiyorlar. Kesinlikle bu tür askerî kurslardan uzak durmalıyız."

Türkiye'nin en başarılı savaş muhabirlerinden biri olan Mete Çubukçu ise "Irak Savaşı'nın arifesinde Amerikalı gazetecilere, Amerikan Ordusu-Deniz Piyadeleri tarafından eğitim verilmesi, gazetecilerin askerî kampa alınması, askerî üniforma giymesi, bu kampta asker gibi yaşaması bana göre yanlıştır" dedi ve bu karşı çıkışın nedenlerini şöyle açıkladı:

"Birincisi, Amerikan ordusu söz konusu savaşın 1 numaralı aktörüdür ve doğrudan taraftır. Savaşta taraf olan bir ülkenin kendi gazetecilerine eğitim vermesi, muhtemel bir savaşta ordunun gazetecilerden de taraf olması beklentisini arttırır. Gazeteciler de ister istemez psikolojik baskı altında kalır. Sorulması gereken şudur; Amerikalı gazeteciler muhtemel bir Irak Savaşı'nda hem haber, hem de çalışma pratiği açısından (rahat çalışma, görüntü ve habere ulaşma, askerî olanaklardan faydalanma) Amerikan ordusu ile mi yoksa bağımsız olarak mı hareket edeceklerdir? Savaş muhabirleri tabii ki varolan koşullarda hayatta kalmak, habere ulaşırken karşılaşacağı tehlikeleri asgari

düzeye indirmek için teorik ve pratik eğitimden geçmelidirler. Ancak bu eğitimin ideal olanı bağımsız, sivil kuruluşlar tarafından verilmesidir. Dünyada bu tür eğitimler veren bağımsız güvenlik şirketleri vardır. BBC'nin zaman zaman kendi gazetecilerini bu tür eğitimden geçirdiğini ve bu eğitimi almayanların savaş bölgelerine gönderilmediğini biliyorum. Reuters ise geçtiğimiz günlerde Irak Savaşı'nı izlemesi muhtemel elemanlarını Mısır'da benzer bir eğitimden geçirmişti."

ABD'de 11 Eylül Sonrası

ABD'nin Irak politikalarına karşı çıkan bir sivil toplum kuruluşunun üyesi, Daniel Mulner, 9 Kasım 2001'de, Chicago'da her zaman alışveriş yaptığı postaneye gitti. Üyelere yollanacak mektuplar için 4000 adet pul satın almak istiyordu. Gerisini şöyle anlatıyor:

"Görevli kadın memura üzerinde ABD bayrağı olmayan pullardan satın almak istediğimi söyledim. Kadın da bana 'Özgürlük heykeli resmi olan sizin için iyi mi?' diye sordu... Bu çok iyi olurdu tabii. Ancak, ben pulların gelmesini beklerken, kadının içeride bir telefon görüşmesi yaptığını gördüm. Çok geçmeden postane polislerle doluverdi. Beni bir kenara çekip sorguladılar. Neden ABD bayrağı olmayan pul istediğimi, 4000 tane pul alacak kadar nakit parayı nereden bulduğumu sordular. Polisleri ikna etmek çok uzun zaman aldı."

1 Kasım 2001'de ise düşünce ve ifade özgürlüğü için çalışan Amerikan Kitapçılar Birliği, üyelerine bir mektup yolladı. Artık ülkedeki kitapçılardan özgürce alışveriş yapmanın mümkün olmadığını anlatan mektupta şunlar yazılıydı:

"Değerli üyemiz, Geçen hafta Başkan Bush tarafından imzalanan anti-terör yasası, hükümete kitap alım satımıyla ilgili her türlü bilgiye ulaşma imkânı tanıyor. Buna, kitabın başlığı ve kim tarafından satın alındığına dair bilgiler de dahil. Maalesef temel özgürlüklere aykırı olan bu konuda avukatlara itiraz hakkı da tanınmıyor."

11 Eylül sonrası ABD'de yaşananları yeni tür bir McCarthy'cilik olarak nitelendirmek mümkün mü? Belki 1950'lerin ABD'sinde olduğu gibi hükümet politikalarını eleştiren profesörler işlerini kaybetmiyor, solculukla damgalananlar ülkeyi terk etmek zorunda kalmıyor ve ülke çapında kronik bir cadı avı yaşanmıyor. Ama yine de, son beş aydır düşünce ve ifade özgürlüğüne getirilen

kısıtlamalar ve sansürcü önlemler almış başını yürüyor.

Nitekim Eylül ayından beri Sansüre Karşı Ulusal Koalisyon (National Coalition Against Censor) örgütü çok sayıda telefon ve e-mail alıyor.

Kurumun destekçileri, medya çalışanları ve öğrencilerden gelen ihbarlarda, hükümetin Afganistan politikasını eleştirenlerin karşı karşıya kaldığı baskılar ve sansür önlemleri anlatılıyor. NCAC, geçtiğimiz günlerde internet sitesinde bu ihbarlardan oluşan bir index yayınladı. Sanat dünyasından medyaya, eğitimden eğlence âlemine kadar 11 Eylül'ün sansürcü zihniyetinden payını alanların listesi var burada. İlk bakışta Daniel Mulner'in Chicago postanesinde yaşadığı türden "komik" sayılabilecek olaylar bunlar. Ancak, liste uzadıkça durumun vahameti daha net ortaya çıkıyor ve ABD'nin nasıl bir şüphecilikle sansür ve milliyetçilik histerisine kapılmış olduğu daha net görülüyor.

İşte size Sansüre Karşı Ulusal Koalisyon'un (NCAC) listesinden birkaç örnek:

- Texas Üniversitesi'nden gazetecilik profesörü Robert Jensen, 14 Eylül'de Houston Cronicle gazetesinde bir makale yazdı ve ABD politikalarını eleştirdi. Bu yazı nedeniyle okul rektörü tarafından aynı gazetede yazılan bir karşıt makaleyle gülünç duruma düşürüldü. Prof. Jensen, kampüs içinde marjinalize edildiğini söylüyor.

- New Mexico Üniversitesi'nden tarih profesörü Richard Berthold, sınıfta öğrencilerine "Kim gidip Pentagon'a kusarsa benim oyumu alır!" deyince disiplin cezasına çarptırıldı.

- Eylül ayında, Baltimore sanat müzesinde sergilenen bir yağlıboya tablo, polis tarafından kaldırıldı. 1990 tarihli akrilik tablonun adı "Terörist" idi.

- Boston Senfoni Orkestrası, geçen Aralık'ta sergileyecekleri "Klingheffer'ın Ölümü" adlı operayı sahnelemekten vazgeçti. John Adams tarafından 1985'te yazılan opera, bir savaş gemisinde Filistinli korsanlar tarafından öldürülen bir Amerikalı'nın hikâyesiydi.

- Florida'da, Daytona Beach Fotoğraf Müzesi direktörü, Aralık ayında istifa etti. Resmî yetkililer Şubat'ta sergilenmesi düşünülen "Afganistan Fotoğrafları" sergisinin listeden çıkarılmasını istemişlerdi.

- Saldırıdan hemen sonra, ulusal ve yerel radyolara servis veren Clear İletişim kanalı listesindeki 150 şarkının dikkatli çalınması, mümkünse kullanılmaması için uyarı verdi. Bu şarkılar arasında Steve Miller Band'in "Jet Airliner"ı, Pretenders'ın"My city was gone"ı, Neil Diamond'ın"America"sı, Rolling Stones'un "Ruby Tuesday"i ve John Lennon'ın "Imagine"i vardı.

- 17 Eylül'de Bill Maher'in tanınmış "Politically Incorrect" adlı programı, ABD politikaları eleştirildiği için yayından kaldırıldı.

- Ekim ayında, Newsday gazetesi, "The Boondocks" adlı karikatür bandını yayından kaldırdığını açıkladı. Bant çizeri savaş karşıtı karikatürler çiziyordu.

- Kasım ayında, St George Spectrum (Utah), birinci sayfadan özür yazısı yayınladı. Karikatürist Steve Benson'un bir gün önce yayınlanan karikatüründe Başkan Bush üzerinde "Siviller öldürülür" yazılı bir füzeye binmiş olarak hicvedilmişti.

- Eylül ayında, Texas City Sun editörü Tom Gutting, Başkan Bush'u korkaklıkla suçlayan makalesi nedeniyle kovuldu.

- Yine Eylül ayında Oregon'da Daily Courier yazarı Don Guthrie, Bush'u 11 Eylül'den sonra New York'a geç gelmesi nedeniyle suçladığı yazısı nedeniyle kovuldu.

- Amerika'nın Sesi Radyosu Afganlı lider Molla Ömer Muhammet ile yapılan söyleşinin yayınlanmaması için baskı gördü. Çalışanlar sansürcü zihniyete karşı çıkınca, söyleşi 23 Eylül'de yayınlandı.

- Ekim 2001'de, Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleeza Rise beş büyük televizyon kanalının yöneticilerini arayarak Usame bin Ladin'in görüntülerini yayınlamamalarını istedi. Rise, Ladin'in konuşmalarının gizli şifreler içerdiğini iddia ediyordu.

- 20 Eylül'de, St Louis'deki Washington Üniversitesi'nde bir öğrenci yürüyüşü oldu. Öğrenciler 11 Eylül'e uluslararası hukuk

kuralları çerçevesinde karşılık verilmesini talep ediyorlardı. St. Louis Post Dispatch muhabiri, okul yönetimi tarafından kampüse sokulmadı.

- Santa Cruz'da yayın yapan KOMY-AM'in program yapımcısı Peter Werbe'nin konuşması ABD politikalarını eleştirince kesildi.

- Missouri'de, Jefferson County okulunda bir 5. sınıf talebesi, Eylül ayında 3 gün okuldan uzaklaştırma aldı. Öğrenci, sırasının üzerine yanmakta olan Dünya Ticaret Merkezi kulelerinden birini çizmişti.

- Kansas Topeka'da, Mc Carter ilkokulu öğrencileri, okul yönetimince Halloween (Cadılar bayramı) kutlamaları sırasında geleneksel kostümlerini giymemeleri konusunda uyarıldılar. Yönetim, sadece milliyetçi kostümlerin giyilmesini istiyordu.

- Bexley Ohio'da, bir okul yönetimi ABD ve İslam konulu bir söyleşi için Müslüman konuk çağırınca, okul aile birliği tarafından eleştiri yağmuruna tutuldu. Tabii bunlar, sadece kayıtlara geçmiş birkaç örnek; ama bir araya toplandıklarında olayın vahameti daha net ortaya çıkıyor. Sansüre Karşı Ulusal Girişim Koalisyonu, her gün kendisine gelen yeni ihbarlarla listesini genişletiyor. Peki ama sıradan Amerikalı'nın bütün bu olanlara karşı tepkisi ne? Pew Center tarafından People & The Press (İnsanlar ve Basın) dergisi için yapılan araştırmanın sonuçları hiç de iç açıcı değil. Kasım ayında yapılan araştırmaya göre: Her 10 Amerikalı'dan 6'sı ordunun (gazetecilerin değil) haberler üzerinde daha çok kontrolü olmasını istiyor;

- Yüzde 50'si ise Usame bin Ladin'in görüntülerinin basında yayınlanmaması gerektiğini düşünüyor.

ABD'de, zaten 26 Ekim'de çıkarılan yeni anti-terör yasası da sivil hak ve özgürlüklerin kısıtlanması açısından büyük tehlikeler içeriyor; buna rağmen halkın bu vurdum duymazlığına bakılırsa, bundan sonra ABD'de sansürlenmeden, işten atılmadan, uyarı almadan, okuldan uzaklaştırılmadan, komşunuz tarafından polise şikâyet edilmeden yaşayabilmeniz için hükümet politikalarını koşulsuz desteklemeniz gerekiyor.

Yalan Medya Gerçek Dünya

Amerikan medyası, belki de hiç bu kadar erkekleşmemiş, ya da böylesine savaş çığlıklarıyla birer askerî cephane techizatına dönüşmemişti. Post-World Trade Center dünyanın Amerikalı gazetecileri, sanki yek vücut bir "ulusal fallusa" dönüşmüş; kadınlı erkekli, yazarı çizeriyle, yaşadıkları acının şokunu henüz atlatamamış Amerikan halkına, "Ey Araplar; biz size daha iyi bombalar geçiririz!" naraları attırıyorlar:

"Bu tür insanlarla başa çıkmanın tek yolu var, öldürmek. Kimileri tam olarak bu işin içinde yer almasa da öldürmek zorundasın." Eski Bakan Lawrence Eagleburger (CNN; 11/9/2001)

"Bu 21. yy Pearl Harbor'una cevap vermek çok basit... Piçleri öldüreceksin. İki gözünün ortasına silah sıkacaksın, parçalara ayrılacak; zehirleyeceksin gerekirse. Bu böcekleri barındıran ülkeler ve şehirler varsa onları da bombalayacaksın." Steve Dunleavy (New York Post; 12/9/2001)

"Şimdi zaman terörist saldırıya bire bir katılmış olanı bulup çıkarma zamanı değil. Ülkelerini işgal etmeliyiz; liderlerini öldürmeli ve onları Hıristiyanlığa döndürmeliyiz. Zamanında Hitler'i ve adamlarını bulmak için oyalanmadık. Almanya'yı ve şehirlerini bombaladık, sivilleri öldürdük. Bu savaş... ve savaş da bu." Ann Coulter (New York Daily News; 12/9/2001)

Bill O'Reilly: "Taliban hükümeti işbirliği yapmazsa, hava kuvvetleriyle saldıracağız, muhtemelen. Değil mi? Onları patlatacağız çünkü..."

Sam Husseyni: "Tam olarak kimleri öldüreceksiniz?"

Bill O'Reilly: "Hiç fark etmez!" The O'Reilly Factor (Fox News; 13/9/2001)

ABD'li gazeteciler, televizyoncular, birkaç istisna dışında, son bir haftadır kimlere mikrofon uzatıyor, kimlerden demeç alıyor, kimlerin fikrini merak ediyorlar. Oğulları 18 yaşına gelmiş (askere gitmeye hazır) anneler, teröre terörle cevap vermenin sonuç

getirmeyeceğini düşünen aklı başında Amerikalılar, Kongre'de tek (ve yalnız) savaş karşıtı konuşmayı yapan kadın temsilci Barbara Lee'nin* argümanları ya da bu alçakça saldırının bugüne kadar izlenen "vahşi" Amerikan dış politikasının bir geri ödemesi olabileceğini ileri süren Chomsky gibi, Herman gibi, Michael Albert gibi yazarların, düşünürlerin görüşleri neredeler?

Amerikan medyası, şu yaslı kaos ortamında iki noktaya odaklanmış ve bu odak noktalarına destek veren haber kaynaklarına sayfalarını, ekranlarını açmış durumda:

- Amerikan ulusal kolektif bilincini yönlendirebilme kabiliyeti yüksek, önceden ya da şimdi bulundukları makam gereği kamuoyu nezdinde inanılırlıkları olan kişi ve kurumlar; ki bunlar yoğun olarak "öç alma" söylemiyle çıkıyorlar karşımıza.

- Büyük Amerika'nın sahip olduğu "iyilik", "ululuk", "zenginlik", "başarı", "özgürlük", "demokrasi" gibi değerleri yeniden hatırlatarak, "Bakın işte sahip olduğumuz bu üstünlüklerden dolayı bizi sevmiyorlar" retoriğine sarılan haber kaynakları.

Ulusal çapta etkinliği ve yaygınlığı olmayan alternatif Amerikan basını ise, ısrarla 11 Eylül sonrasında kamuoyunu biraz daha düşünmeye sevkedecek, olayları soğuk kanlı ve çok boyutlu değerlendirmeyi sağlayacak yayınlar yapıyor. Bu alternatif kanallardan biri olan Fairness&Accuracy in Reporting (Adil ve Doğru Gazetecilik) adlı yayın organında, Amerika Birleşik Devletleri ve "misilleme" kavramı üzerine yakın tarihten hatırlatmalar yer alıyor. Bunlardan bazılarını alıntılamak isterim:

1986'da Berlin'de bir diskoda patlayan ve iki Amerikan askerinin de ölümüyle sonuçlanan bombalı saldırının hemen ertesinde, ABD'nin suçlu olarak "teşhis" ettiği Libya'yı bombalaması... İçlerinde Kaddafi'nin 1 yaşındaki kızı da olmak üzere 36 sivil ölmüştü bu misillemede. (Washington Post, 9/5/86) Aralık 1988'deyse, misillemenin üzerinden 20 ay geçmeden, Pan Am 103 uçağı İskoçya semalarında patlayıverdi... şüpheli Libya.

Daha yakın zamanda, 1998'de Clinton, Afrika'daki Amerikan Büyükelçiliği'nin bombalanmasına misilleme olarak Usame bin Ladin'in Afganistan'daki kampına 60 adet Cruise füzesi yollamış-

tı. Yine Clinton, kimyasal silah ürettikleri gerekçesiyle, Sudan'da bir fabrikayı içindeki insanlarla havaya uçurduğunda da medyadan büyük alkış almıştı. (In These Times; 6/9/98) Ama sonradan yapılan araştırmalarda, bu ülkede kimyasal silah üretimiyle ilgili herhangi bir ipucuna rastlanamamıştı.(New York Times; 27/10/1999-London Observer; 23/8/98)

Nitekim birçok sosyolog ve siyaset bilimci Amerikan ordusunun bir ölüm makinesine dönüştüğünü söylemekteydi. Bu ordu, 1999'da Yugoslavya'ya 23.000 bomba attı; 500-1500 sivilin ölümüne neden oldu. 1998'deki Irak saldırılarında da 1.200 kişi yaşamını yitirmişti.(AFP; 23/12/98)

Şimdi bu tür hatırlatmalar Amerikan yaygın medyasında yer almayınca, New York Times yazarı Thomas Friedman'ın "Neden bizden nefret ediyorlar?" sorusuna cevap vermek daha kolay oluyor tabii: "Amerika yüksek değerleri, adaleti, demokrasiyi, özgürlüğü, gücü, zenginliği, barışa olan bağlılığı, liberal yaşam tarzını simgeliyor... bu da tiranlara, despotlara uymuyor; işte nefretin nedeni bu."

Hayatın tüm gerçeklerine, yaşanan güne, geçmişte yaşanmışlara ve maalesef yaşanacaklara baktıklarında, kendi kendilerine verdikleri bu cevaptan tatmin olabiliyorlar mıdır? Bu zincirleme terör reaksiyonunu çocuklarına nasıl izah edecekleri yolunda 900'lü danışma hatları da kuran Amerikan aklı, tarih derslerinde, "Amerikan misilleme tarihi" başlığı altında ayrı bir "chapter/bölüm" koymayı da unutmaz sanırım.

Çocuklar deyince; son günlerde okuduğum en insani boyutu yüksek makalelerden biri de Alternet.org yazarı Tim Wise'in yazısıydı. Henüz altı aylık olan kızına hitaben yazdığı makalesinde şöyle diyordu Wise:

"Bizler, senin ailen, sana bir ulusun toplu kıyım histerisinden, insanları 'avlayıp' toplu olarak katletmesinden bahsetmek zorundayız. Ve üzerine biraz daha toplu ölüm yaşamak –diğerlerini haklı olduğumuza inandırmak için. Toplu ölümler çözüm değil. Ama, bizim kolektif, ulusal erkeklik organımız onlarınkinden daha büyük... Sana bu yaşında bunlardan bahsetmek zorunda kalmam

üzücü belki. Ama unutma büyüklük önemlidir. İster misil, ister

yüksek binalar, isterse o binaları yıkan uçaklar. Şekilleri ise, şimdi-

den bir tarafa not et, rastlantısal değildir."* İşte size yalan medya-

nın gerçek dünyası.

* California temsilcisi Barbara Lee, kongrede yaptığı konuşmada Amerika'ya yapılan saldırıyı ağır bir dille kınadıktan sonra şöyle dedi: "Hesap sormak peşinde olmamalıyız. Zaten yeterimce masum insan öldü. Eğer bir karşı saldırı peşinde olursak, çok sayıda masum kadın, çocuk ve diğer siviller çapraz ateş altında kalacaklar." Lee, aynı zamanda Berkeley Universitesi'ni de içine alan ve Vietnam savaşı sırasında anti-savaş gösterilerin en yoğun yaşandığı bölgeyi temsil ediyor. (The Guardian; 17/9/2001)

Gerçeği Sansürle Sıvamak

İngiliz İşçi Partisi'nin yaramaz çocuğu, parlamentonun en taşkın ve provokativ milletvekili Tony Benn, İngiltere medyasının tartışıldığı bir seminer için Oxford Nuffield College'daydı geçtiğimiz hafta. 1950'de, henüz 25 yaşındayken parlamentoya giren ve o tarihten beri, hem bir parçası olduğu İşçi Partisi'ne, hem de karşıt kamplara karşı fırlattığı ağır eleştiri oklarıyla dikkatleri çeken Benn için şu tanımlamayı yapıyor İngilizler: "İngiltere sarayı için kraliçe neyse, parlamento için de Tony Benn odur."

Doğrusu, İngiliz Parlamentosu'nun en dikkat çeken figürü, bu 70'ine yaklaşmış politikacı, arkasında taşıdığı kocaman sırt çantasıyla salona gelip konuşmaya başlayınca, hakkında söylenenlerin hiç de yabana atılmayacağı hemen anlaşılıverdi. Oxford'daki çok uluslu dinleyici kitlesinin karşısında, İngiliz medyasına, İşçi Partisi'ne ve başbakanı Tony Blair'e çok ağır eleştiriler yöneltti.

Yaygın mitin aksine, BBC'nin ciddi anlamda hükümet kontrolünde olduğunu anlatarak konuşmasına başlayan Benn, devlet televizyonunun halkın bilmek istediklerini değil, egemen gücün denetimi ölçüsünde "izin verileni" yayınladığını söylüyor ve BBC'yi gücü elinde tutanın oyuncağı olarak tarif ediyordu. Hükümetin BBC üzerindeki baskısını "korkunç" kelimesiyle tarif ederken, "BBC'de sanıldığı kadar halkın bilmek istediklerinin yayınlanmasına izin verilmiyor" diyordu. İngiltere'nin kâbusu, medya tekeli Rupert Murdoch gibiler karşısında BBC'nin hükümetlerden bağımsız olmasının gerektiğini hatırlatırken de, "demokrasi, pazar ekonomisinin güçleri tarafından yönlendirilmemeliydi" cümlesini kurdu. Ardından da, "zaten bugün dünyanın içinde bulunduğu en büyük tehlike İslami fundamentalizm değil, finansal fundamentalizmdir" deyiverdi.

Nitekim bugün, Tony Benn'i doğrulayacak önemli bir gelişme oldu. Cumartesi günü Londra'da 20.000 kişinin katıldığı savaş karşıtı gösterilerin medyada sunumundan rahatsız olduğu anla-

şılan Blair ve iletişim danışmanı Alastair Champbell, çok izlenen televizyon kanallarının (BBC, ITN ve Sky News) yöneticilerini bir "sohbet" toplantısına çağırdılar. İngiltere'de iktidar sözcülerine bakılırsa, cumartesi sabahı Hyde Park'tan başlayıp Trafalgar Meydanı'nda son bulan ve anti Blair-anti Bush sloganlarla, savaşın, bombalamanın durdurulmasını talep eden yürüyüşün aktarıldığı haberler ve savaşa dair başka bazı yayınlar İngiliz halkında moral bozukluğu yaratabilir, ekonomiyi de olumsuz etkileyebilirmiş. (Guardian; 15 Ekim 2001)

Neler rahatsız ediyormuş İngiliz halkını diye sorarsanız, Blair ve danışmanlarına göre, mesela George W. Bush'un da "Taliban'ın tek taraflı propaganda makinesi" olarak tanımlayıp sansürlemeye çalıştığı El Cezire kanalından aktarılan görüntüler ve mesajlar, Afganistan'da sivil hedeflerin vurulduğuna dair haberler ve cumartesi günkü yürüyüşte de olduğu gibi, savaş karşıtı sloganların atıldığı eylemlerin geniş, ayrıntılı sunumu pek memnun etmiyormuş sıradan insanları. Canları sıkılıyormuş bunca işin arasında. Savaş sırasında yapılan kimi yayınlar operasyonların geleceğini ve ulusal güvenliği tehlikeye atabilirmiş. Ayrıca Usame bin Ladin'in El Cezire televizyonuna verdiği demeçlerde terör mesajları olup olmadığı da İngiltere'nin tanınmış askerî strateji uzmanları tarafından araştırılmaktaymış. Ve başbakan Tony Blair, sansürcülük olarak algılanmazsa, bu konularda biraz sohbet etmek istiyormuş bu üç kanalın sözcüleriyle.

Guardian'ın medya sayfasına göre, Blair hükümeti cumartesi günü bir araya gelen kalabalığın sayısı karşısında şaşırmışlar ve bu tür eylemlerin medyada sunumunun İngiltere'de yaşayan Müslüman cemaat üzerinde de etkili olacağından endişe ediyorlarmış. Yürüyüşü haberleştiren BBC ekibi ise Blair'in endişelerine cevap olarak, "biz insanlara mikrofon uzatıp söylemek istediklerini dinledik sadece" demişler masum masum.

* http://www.alternet.org/

Sansürün çok değişik yöntemleri var. Bir ülkede basın özgürlüğünü kısıtlamak istiyorsanız ille de yazılı yasaklar koymanız, faşizan önlemler almanız gerekmiyor. Bazen sözle uyarılıyor gazeteci, bazen yazılı, bazen de sohbet sırasında tava getiriliyor (tabii en kötüsü gazetecinin zaten halihazırda yasağa tav olması/oto-sansür). Bir Tony'nin (Benn) diğer Tony'ye (Blair) dair anlattıklarına bakılırsa, bugünkü İngiltere başbakanı, Thatcher gibi medyayı agresifçe karşısına alıp terbiye etmiyor, medyayla yumuşak ilişkiler kurmak istiyor; hatta biraz da medyanın potansiyel gücünden ürküyor. Dolayısıyla bugün televizyon kanalları yöneticileriyle yapacağı sohbet davetinde "sansür olarak algılanmazsa..." diye bir cümle kurmuş. Ne hoş. İngiltere'de de hükümetler kendi dümen suyuna giden, kendi kurguladığı gerçeklikten başka gerçekliğin peşinde olmayan, halkın rahatını kaçırıp kendilerini kötü hissetmelerine yol açmayan bir basın istiyorlar; tek farkları var o da bunu kibarca ifade etmeleri.

Batı Medyasında "Ötekibastı" Hastalığı

Şimdi bu "ötekibastı hastalığı" da nedir diyeceksiniz?.. 11 Eylül sonrasında, haberiyle, fotoğrafıyla, televizyon programı ve belgeselleriyle, Batı medyasında gördüğüm "ötekini" yeniden keşfetme; diniyle, yaşam tarzıyla, görünüşüyle kendisinden farklı kıldığı egzotik Doğu'yu aniden hatırlama durumu olarak kullanıyorum bu tanımlamayı.

İstemeden, aniden, bulaşıcı ve mecburi bir hatırlama olduğu için de bir tür "hastalık" olarak görüyorum bu durumu.

Böyle bir yargıya nereden vardığımı daha açık anlatabilmek için özellikle İngiltere medyasında gözlemlediğim büyük değişimi anlatmaya çalışacağım.

Aslında genel olarak Batı medyasında, son 20 yıldır dış haberlerin çok az yer tuttuğu, dünyadan bildiren muhabirlerin işlerini kaybettiği ya da merkeze çekildiği, okurların/izleyicilerin de gelişmekte olan ya da geri kalmış ülkelere dair haber ve programlardan çok, kendilerine ait haber ve programları talep ettikleri zaten söylenegeliyordu.

Soğuk Savaş'ın bitmesi, Bosna ve Kosova savaşlarının sona ermesi ve Körfez Savaşı'nın rutinleşmesiyle başlatılıyordu bu "dış haberlerden kesilme" süreci. Örneğin, bundan iki ay önce, Guardian, Independent gibi saygınlığı olan gazetelerde, dış haberler sadece yüzde 10'luk bir alana sahipti. Tabloid gazetelere doğru gidildikçe bu oran yüzde 5'lere ve bazen de yüzde sıfırlara kadar iniyordu.

Bir zamanlar ırk ayırımcılığı, açlık, AIDS ve diğer bulaşıcı hastalık haberleriyle gündemde olan Afrika'da, bir tek İngiliz gazetesinin bile muhabiri kalmamıştı artık.

Kısacası, Batı medyası "dünyaya açılan pencere" olma iddiasından vazgeçmiş, kendi arka bahçesinde olan bitenle ilgilenmeyi, "öteki dünyaya" ait insan hakları ihlalleri, iç savaşlar, açlıktan ölümler gibi konuları da görmezden gelmeyi (görmeyen göz

katlanır misali) tercih etmişti.

İngiltere'de uzun yıllar BBC ve diğer televizyon kanalları için belgeseller hazırlamış olan deneyimli televizyoncu Paddy Coulter'dan aldığım bilgilere göre, haberciliğiyle, programcılığıyla ve belgeselleriyle dünya çapında farklılıkları yansıtma iddiası olan BBC1'de, son yıllarda dünyaya ait yapımların süresi yılda 80 saate kadar inmişti (BBC2'de yılda 250 saat, ITV'de 150 saat, yayın hayatına çok sonradan başlayan ve rekabete katılan Channel 4'de ise 520 saat).

Bu programların da yüzde 20'si turizm, yüzde 7'si kültür, yüzde 38'i vahşi dünya (insanlar değil), yüzde 7'si de çatışmalarla ilgiliydi.

İnsan hakları ihlalleri haberleri ya da ilgili belgeseller artık hiç yer almıyordu televizyonlarda. Tüm dünyada olduğu gibi, ciddi olaylara dair yapımlar azalırken, reality şovlar, yarışma programları, dışarıda yaşayan İngilizler ya da iç olaylarla ilgili haber ve programların sayısı artıyordu. Belgeselin doğum yeri olan Büyük Britanya'da üretilen belgesellerin kalitesi düşüyor, televizyonlarda "zararsız böcekler"(!) üzerine yapılmış belgeseller gösterilebiliyordu mesela.

1999 yılında, İngiltere'de, yaygın medyada çalışan 38 üst düzey yönetici, yapımcı, yönetmen ve muhabirle yüz yüze görüşmeler yapılmış ve onlara "Sizce hâlâ TV'ler gelişmekte olan ülkelerle ilgili haberler vermeli mi?" diye sorulmuş.

Yüzde 38'i "evet" derken, geri kalanı ya "bilmiyorum" ya da "hayır vermemeli" yanıtını vermiş.

"Sizce insanlar bu tür programları izliyor mu?" sorusuna ise yüzde 10'u "evet", yüzde 28'i "hayır" demişler.

"Peki gelişmekte olan ülkelerle ilgili belgeseller insanların ilgisini çeker mi?" sorusuna da yüzde 17'lik bir oran "iyi yapılırsa evet", yüzde 10 "muhtemelen", yüzde 5 "hayır", yüzde 5 ise "bilmiyorum" yanıtını vermişler.

Anladığım kadarıyla İngiltere medyası da "çok sayıda insanın izlediği programlar mı, yoksa çok çeşitli, ama kimsenin izlemediği programlar mı yapalım" çelişkisi arasında kalmış ve tercihini ucuz,

ama reyting getiren programlardan yana koymuş.

Bir başka deyişle daha az çeşitlilik, daha az kaliteden yana...

Şimdi böyle bir durum varken, 11 Eylül ve arkasından gelen savaş ile birlikte İngiliz medyasına baktığımızda "ötekibastı" durumunu daha rahat belirleyebiliyoruz.

Hangi gazeteyi açsam, hangi TV kanalına baksam az gelişmiş dünya insanları, renkleriyle, yaşam tarzlarıyla, inançlarıyla, "dehşetleriyle" ve "öfkeleriyle" öyle bakıp duruyorlar karşımda. Birinci sayfalar, ikinci sayfalar, üçüncü sayfalar hep ya Afganlı insan görüntüleri ya da İngiltere'nin herhangi bir şehrinde yaşayan Müslüman genç, yaşlı, çocuk fotoğraflarıyla bezeli. Hani bir sabah kalkarsınız ve yüzünüzü kırmızı kırmızı allar basar; ona benzer bir durum.

İngiltere medyasında bir Ortadoğu, bir İslam inanışı, bir Müslüman azınlık merakıdır sormayın gitsin. Geçenlerde birkaç gazeteyi karıştırırken fark ettim ki, ulusal haberler arka sayfalarda sıkışıp kalmış, ona karşılık örneğin, "Londra'da bir okulda oyun oynayan Müslüman kız çocuklar" fotoğrafı üçüncü sayfaya oturuvermiş. Ya da birinci sayfanın tam ortasında eşeğinin üzerinde seyirtmekte olan bir Afganlı dede fotoğrafı.

Televizyonlar da farklı değil. Birçok kanalda "İslam gerçeği" belgeselleri, İngiltere'de yaşayan Müslüman azınlıklarla ilgili tartışma programları vesaire yayınlanıp duruyor.

Haberciler dijital kameraları, satelit bağlantılı telefonlarıyla Afganistan'dan bildiriyorlar ve Batı dünyası yeniden, ama acımasızca (hem döverek hem sempati duyarak) ötekini keşfediyor. İngiliz ve Amerikan savaş uçakları sivil yerleşim bölgelerine yanlışlıkla(!) Tomahawk füzeleri yollarken, dünyanın en gelişmiş toplumunun medyası da ister istemez olan bitene kayıtsız kalamıyor herhalde. Bu da "ötekibastı" hastalığı oluyor.

Şimdi de Farklı Kültürler Farklı Gazetecilik Safsatası

"ABD'nin terörle savaşı(!)" başladığından beri ısıtılıp ısıtılıp önümüze konan "uygarlıklar çatışması", "kültürler arası savaş" ya da "Doğu-Batı farklılığı" söyleminden nihayet gazetecilik de nasibini aldı ve Batılı medya gözlemcileri sonunda farklı kültürlerin farklı gazetecilik pratiği yarattığına karar verdiler. Şaka değil; bu yargı 22 Mart tarihli Columbia Journalism Review'dan (CJR) geldi. CJR öyle sıradan bir kaynak değil; yıllardır ABD'nin prestijli gazetecilik okulu Columbia Journalism School tarafından yayınlanan ve medya âleminde ağırlığı olan bir dergi.

Ben okuduğumda gözlerime inanamadım; CJR'nin editörü Neal Hickey tarafından kaleme alınan makalenin başlığı aynen şöyleydi: "Different Cultures, Different Coverage/Farklı Kültürler, Farklı Gazetecilik." Doğrusu bu başlığı atarken sergiledikleri cesarete hayranım... Çünkü, emek verilerek yapılmış bir araştırmanın ardından yazılan makaleye atılmış bu başlık, yaklaşık okuma süresi olan 10-15 dakikada kendi kendisini çürütüyor, insana da "bu ne perhiz bu ne lahana turşusu" dedirtiyor.

Öncelikle size araştırmadan bahsedeyim: CJR editörleri, 11 Eylül sonrasında Doğu ve Batı televizyonlarında savaş haberlerinin sunumu üzerine bir inceleme yapmaya karar vermişler. Bunun için de, Katar merkezli Arap kanalı El Cezire ile ABD'den CNN, ABC, CBS, NBC ve İngiltere'den BBC kanallarının belli tarihler arasındaki yayınlarını karşılaştırmayı uygun görmüşler. Hemen El Cezire'den yayın bantları istenmiş; BBC, CNN ve diğer üç TV kanalından da. Arap ve İslam Bilimi Profesörü George Saliba, oturmuş El Cezire'nin haber metinlerini tercüme etmiş. CJR'ye Ortadoğu'dan katkıda bulunan Stephan Franklin, 14, 15, 17 ve 18 Ocak tarihinde El Cezire'den rastgele seçtiği haber bültenlerini izlemiş, notlar almış. Aynı günlerde, İngiltere ve ABD'deki malum kanalların haber bültenleri de izlenmiş, kaydedilmiş. Ve yapılan

analizler sonunda karar verilmiş ki, Doğu ve Batı medyasının aynı olayları sunumunda önyargılar, tarafgirlik, çarpıtma vs. yanında, "çok derin bir kültürel farklılık var".

Şimdi, Doğu medyası ve Batı medyasının aynı olaylara, özellikle de Ortadoğu'daki savaşlara bakışında değişik perspektifleri olduğu herkesin bildiği bir durum. Afganistan'da olup bitenlere veya İsrail-Filistin meselesine bir CNN ile bir El Cezire'nin aynı bakış açısıyla bakmasını beklemek de biraz saflık olur. Önyargılar, taraflılık, hatta zaman zaman nefret ve düşmanlık histerisine varan bir ilişki var Arap basını ile Batı kavramı veya Batı basını ile Arap kavramı arasında. Bazen o kadar abartıyorlar ki, ben bir keresinde Mısırlı bir gazetecinin hiç tanımadığı Musevi bir gazetecinin bulunduğu ortamdan, "ben onun olduğu mekânda olamam" diyerek ayrıldığına bile tanık oldum. Yine 11 Eylül sonrasında ABD basınına baktığımızda da, benzer hassasiyetleri ve önyargılı tutumu bu kez de Doğu ve özellikle Arap dünyası ile ilgili haberlerde görüyoruz vesaire. Ancak, bunların kültürel farlılıkla falan ilgisi yok, tamamen politik meseleler; sadece bu hassasiyetler abartıldığında gazetecilik pratiğine "kötü habercilik" olarak yansıyor ve sonuçta olan okuyucuya, izleyiciye oluyor. Fakat, televizyon haberlerinden yola çıkarak, Doğulu ve Batılı gazeteciler arasında "derin bir kültürel farklılık olduğunu söylemek" çok önemli ve ciddi bir iddia. Peki ama bu yargıya nasıl varmış CJR?

Bunu anlamak için CJR'nin örnek olarak aldığı haber bülteni karşılaştırmalarına bakalım: Afganistan'da bombalamanın başladığı 7 Ekim günü, CNN muhabirleri savaş alanının dışında, bombalanan bölgelerin çok uzağında olayları aktarmaya başlamış. Kanalda o gün, Şimon Peres, Jaques Chirac ve Rudolph Giuliani'den görüş alınmış, Beyaz Saray ve Pentagon'un savaşa dair açıklamaları yayınlanmış. Oysa aynı gün, El Cezire muhabirleri Kâbil sokaklarında sıradan Afganlı ile konuşarak halkın bombalamaya tepkisi, sivil yerleşim birimlerinin bombalanması, açlık ve ölüm korkusu ile ilgili haberler yayınlamaktaymış. (Ben buraya kadar bir kültürel farklılık göremiyorum, ya siz? Taliban yönetimi iktidara geldiğinde tüm Batılı medya kanalları ülkeden kovul-

muş, ama El Cezire televizyonu Afganistan'da kalarak yayınlarına devam etmişti. Dolayısıyla savaş patlak verdiğinde Kâbil'in ortasından yayın yapabilme becerisine sahip tek kanal El Cezire'ydi.)

Yine Kâbil'in düştüğü 13 Kasım'da, El Cezire muhabirleri Kâbil sokaklarında halkın tepkisini yansıtıyorlarmış. Bir tarafta Kuzey ittifakı askerlerini alkışlayan Afganlılar varmış, diğer tarafta da Kuzey İttifakı askerleri tarafından tekmelenen Taliban cesetlerine dehşet içinde bakan halk. Aynı saatlerde, BBC muhabiri John Simpson, şehrin sokaklarından birinin ortasında, bir sürü mutlu çocuk eşliğinde kahraman edasıyla "stand-up" yapıyormuş: "Bugün havada özgürlük kokusu var... İşte dünyanın en uç noktadaki dini yönetimi Taliban'ın sonu." CJR'nin analizine göre, kentin teslim oluşunu El Cezire'den de BBC'den de daha başarılı sunan kanal ise CNN'miş. Çünkü, CNN muhabiri, bundan sonra ülkede bir etnik çatışmanın başlayabileceği gerçeğine dikkat çekmiş. (Buradan şu sonucu mu çıkarmamız gerekiyor: Arap gazeteciler "kültürel farklılıklarından dolayı" Kuzey ittifakının Kâbil'e girişini İngiliz gazetecilere oranla daha başarılı verdiler. CNN ise, ABD'li olmanın "kültürel farklılığıyla", Afganistan'ın geleceği üzerine çok yerinde yorumlar getirdi.)

15 Ocak tarihli haber bültenlerine bakıldığında ise, ABD'deki tüm haber kanallarının Afganistan'da esir düşen Amerikan asıllı Taliban askeri John Walker Lindth ile ilgili gelişmelere ağırlık verdikleri, oysa aynı gün El Cezire kanalında bu konuda "sıfır" haber yayınlandığı gözlenmiş. (Gazetecilik doğası gereği bir seçme ve reddediş mesleği. Bir haber bülteninde neyin yayınlanıp neyin yayınlanmayacağı ya da hangi haberin ne kadar geniş işleneceği gibi mevzular, Güney Afrika'dan Güney Kore'ye kadar her ülkede belli editoryal kriterlere göre belirleniyor. Gazeteciler neyin haber olacağına karar verirken olayın "izleyiciye yakınlığı" veya "ilginçliği" çok büyük önem taşıyor. Dolayısıyla, ABD'li izleyici için Amerikan asıllı bir Taliban askeri önemli, ilginç bir haber olurken, El Cezire'nin 35 milyonluk Arap izleyici kitlesi için de, mesela aynı dönemde patlak veren İsrail-Filistin çatışması daha önemli olabiliyor. Bunda da şaşılacak, kültürel farklılık görecek bir durum yok.)

Uzatmayayım, CJR'nin bu haber bültenleri karşılaştırması böyle sürüp gidiyor, okuyucu da "bütün bunlar arasındaki derin kültürel farklılık nedir?" sorusuna cevap vermeye çalışıyor. Bu soruya cevap vermek mümkün değil tabii. Çünkü, ister CNN, isterse El Cezire olsun, örnek olarak kullanılan tüm kanallar ortak bir kültürün ürünü, o da medya kültürü. BBC de, NBC de, ABC de, temel bir teknolojik altyapıyı kullanarak izleyiciye savaşa dair birtakım imajları ve sözleri aktarmaya çalışıyorlar. Bunu yaparken kullandıkları dilin Arapça ya da Amerikanca olmasının, kameramanın, muhabirin Arap veya İngiliz olmasının bir önemi yok; çünkü hepsinin ortak dili televizyon gazeteciliği dili.

Anthony Giddens, Sosyoloji adlı kitabında, kültürü "belirli bir grubun üyelerinin sahip oldukları değerler, izledikleri normlar ve yarattıkları maddi ürünler" olarak tanımlıyor. CJR'nin araştırmasına bu gözle bakıldığında, örnek olarak seçilen TV kanalları ve gazetecilik pratiği açısından bir kültürel farklılıktan ziyade, tam tersi bir kültürel benzeyişten söz edilebilir aslında. Gazetecilik pratiği, Doğu'da olsun Batı'da olsun değişmiyor; eğer taraflı, dengesiz, olayları, olguları olduğu gibi yansıtmayan bir haber bülteni hazırlayacaksanız, bunu elinizde olan medyanın olanaklarını kullanarak kitlelere çaktırmadan, ustalıkla yapma şansınız var. Eğer tarafsız, dengeli, doğru habercilik yapmak isterseniz, onu da gerçekleştirecek kudrete sahipsiniz. Bunun Doğulu veya Batılı olmakla en ufak bir ilgisi alakası yok. Yoksa, mesela dünyanın en "antropolojik" haber merkezi olan BBC World Service'de (BBC Dünya Radyosu) 45 dilde 24 saat yayın yapan Asyalı, Avrupalı, Afrikalı, Ortadoğulu gazetecinin, hiçbir kültürel farklılık hissetmeksizin ortak bir gazetecilik dili ve ortak mesleki normlarla üretim yapabilmelerini nasıl açıklayabiliriz?

Bence CJR editörleri, Doğu'yu mümkün olduğunca farklı kılmak adına, Doğu gazeteciliğiyle Batı gazeteciliği arasında da kültürel farklılık olduğu tezini ortaya atacaklarına, "medya kültürünün" savaşlar, çatışmalar, bunca nefret ve ikiyüzlülüğe rağmen dünyanın her yerinde aynı olduğu düşüncesinden hareket edebilirlerdi. Bunu ispatlamak için de, örneğin 11 Eylül sonrasında

İslamabad'daki Taliban Büyükelçisi Molla Abdül Selim Zaif'in basın toplantılarıyla, ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in Beyaz Saray'daki basın toplantılarının yayınlandığı bültenleri karşılaştırabilirdi. Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri Taliban'a kapılarını kapatınca, medyanın Afgan yönetiminden haber alabildiği tek yer Pakistan'daki bu büyükelçilik olmuştu. Molla Abdül Selim Zaif, her sabah başına üşüşen yüzlerce gazeteciye, ülkesine savaş açan ABD'nin resmî dili İngilizceyi kullanarak açıklamalar yapmak ve tabii ABD'yi lanetlemek zorundaydı. O günlerde MSNBC'ye yaptığı bir açıklamada "Bu iş çok zormuş" diyordu. "Her gün değişik ülkelerden ve dillerden gelen yüzlerce gazetecinin karşısındayım. Hepsinin farklı bakış açısı, farklı istekleri var. Ben ise hepsine aynı mesajı vermeye çalışıyorum."

Bu uluslararası medya camiası, çok geçmeden Molla Abdül Selim Zaif'in diplomatik becerilerini geliştiriverdi. İlk silahını 14 yaşında eline alan ve o tarihten beri hiç durmadan savaşan 34 yaşındaki büyükelçi, çok geçmeden medyanın dilini konuşmayı öğrenivermişti. Önceleri elini nereye koyacağını, ne diyeceğini bilemeyen, hatta gazetecilere, "Bir daha buraya gelmeyin" gibi anlamsız sözler söyleyen büyükelçi, bir süre sonra toplantılara başlamadan "lütfen cep telefonlarınızı kapatın" uyarısı yapmaya, gazetecilerle göz kontağı kurmaya, sorulara duraklayarak, düşünerek cevap vermeye, sırasında espriler yapmaya ve açıklaması bittiğinde de, aynı Amerikalı meslektaşları gibi, "Next?" diyerek, bir sonraki soruya hazırlanmaya başlamıştı.

Zaif'in medya kültürü karşısında sergilediği bu inanılmaz dönüşüm ve "ötekine" benzeyiş, dünyanın dört bir yanından gelen gazetecilerin, ellerindeki hammaddeyi kültürel farklılık gözetmeksizin nasıl büyük bir beceriyle işleyebildiklerine müthiş bir örnekti. En azından CJR editörlerinin üzerinde düşünmeleri gereken bir örnek.

Bir Başkadır CNN Kurmacaları

CNN-int mutfağında üretilen kurmacaları, ay pardon, "özel haberleri" hayretler içinde ve çok şey öğrenerek izliyorum.

Bu kanalın yapımcıları, hem sıradan haber izleyicisine bedavadan aksiyon filmi heyecanı yaşatarak eğlendirmeyi pek iyi beceriyorlar, hem de fabrikasyon haber üretme işini kurumsallaştırıp, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) savaşçı ve istilacı dış politikalarına destek amacıyla hiç saklamadan, öyle profesyonel bir aymazlıkla icra edebiliyorlar.

CNN'nin Atlanta'daki haber merkezinde üretilip, sıcak sıcak dünyaya yayılan son ürün, "Video Kasetteki Terör" başlıklı özel haber. 19 Ağustos akşamı ekranda küçük bir bölümünü yakalayabildim; devamını ise kanalın internet sitesinde buldum (http://www.cnn.com).

CNN'in yakışıklı Kâbil muhabiri Nic Robertson, içinde Usame bin Ladin ve El Kaide örgütü üyelerinin görüntülerinin yer aldığı 64 adet video kaseti "ele geçirmiş."

11 Eylül'ün sorumluları olarak 11 aydır aranmakta olan bu malum şahsiyetler, kasetlerdeki kayıtlarda hem ABD'ye, hem de Batı'ya sövüp sayıyorlarmış. Dolayısıyla, bu kasetlerdeki görüntüler "exclusive/özel" başlığı altında ekranlardan bize sunuluyormuş.

Haberin (kasetlerin) kaynağı gizli. Nic Robertson şöyle anlatıyor kasetlerin kendisine gelişini:

"Kâbil'de uzun süredir tanıdığım bir haber kaynağım var. Zaman zaman ofise uğrar, sohbet ederiz. Güvenilir bir kişidir kendisi. Bir gün bana gelip elinde birtakım video kasetlerin olduğunu, ilgilenip ilgilenmeyeceğimi sordu. 'Tabii ilgileniriz', dedim."

Daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış görüntüler böyle ulaşmış kanala... Peki neler var bu kasetlerin içeriğinde? Bazıları askerî eğitim kamplarında çekilmiş. Kimisinde bin Ladin var, kimisinde yok. Bir kısmında kimyasal silahlar ile ilgili "sofistike" deneme-

ler (bu konuya ayrıca değineceğiz), bir kısmında da bin Ladin'in konuşmaları var.

Ladin, bilindiği gibi yine, "İslam dünyasından aramıza katılan kardeşlerimizle çok güçlüyüz. Allah'ın izniyle hem Yahudilere hem de Amerikalılara derslerini vereceğiz..." türünden laflar ediyor.

Mayıs 1998'de kaydedildiği söylenen görüntülerde, 11 Eylül saldırıları ile ilgili spesifik bir açıklama yok; ancak, sağ olsun CNN muhabiri Robertson terör analistleri, El Kaide uzmanı yazarlar ve gazeteciler ile konuşarak haberini örmüş; bu görüntülerle 11 Eylül'ün sorumlularının açıkça belgelendiği yolundaki tezini inci gibi işlemiş.

Benim asıl üzerinde durmak istediğim, bu özel haberin omurgasını oluşturan kimyasal silah denemeleriyle ilgili bölüm. CNN'in "rahatsızlık verici" olması nedeniyle izleyicilerden özür dileyerek yayınladığı bu bölümde, üç ayrı köpeğin zehirli gaz verilerek katledilişlerinin görüntüleri var.

CNN muhabiri Nic Robertson'un "sofistike" olarak tanımladığı bu kimyasal silah deneyleri, ahır gibi bir odada, elbiseli, çıplak ayaklı, yüzünü göremediğimiz iki-üç adam tarafından gerçekleştiriliyor.

Görüntüler şöyle: Köpeklerin boyunlarındaki iple bağlandıkları "ahırımsı" odaya dışarıdan bir gaz veriliyor. Köpekler bir süre sonra korkunç acılar çekerek ve kıvranarak ölüyorlar. Hakikaten çok rahatsızlık verici olan bu "sofistike deney" görüntülerinin ardından, uluslararası terör uzmanları ve kimyasal silahlar konusunda deneyimli askerî danışmanlar oturup ciddi ciddi yorumlar yapıyorlar CNN için:

Sarin mi, sinir mi?

- "Efendim bu Sarin gazı olabilir."

- "Hmm... Görüntülerden anladığımız kadarıyla, bu semptomlar, yani önce kasların iflası, ardından nefes alma güçlüğü ve ani ölüm, kullanılanın sinir gazı olduğunu düşündürüyor."

Adı açıklanmayan, sadece baba Bush'un başkanlığı döne-

minde danışmanlık yaptığı söylenen bir başka uzmanın ise, aynı görüntüleri izledikten sonra şu yorumu yaptığı anlatılıyor bize:

- "Bu kasetlerdeki görüntüler, hayvanlar üzerinde kimyasal silah denemesi yapan şahısların, aynı silahları insanlar üzerinde de kullanmak için büyük bir istekleri ve yeterlilikleri olduğunu açıkça gözler önüne seriyor!"

5 N, 1 K

İşte benim hayran olduğum(!) gazetecilik tam da bu. Çalıştığınız kanal CNN gibi bir dünya devi ise, bir göz ahır odada gerçekleşen insanlık dışı bir kimyasal silah denemesini çok sofistike, çok yüksek teknoloji ürünü bir deney olarak sunmak ve bundan yola çıkarak da birtakım kişileri, milletleri ya da ülkeleri "potansiyel terörist" olarak hedef tahtasına yerleştirmek hakkına sahip oluveriyorsunuz.

Ne zaman, nerede, kim tarafından ve ne amaçla gerçekleştirildiği belli olmayan; kaynağı saklı birtakım görüntülerin karşısına uzmanları, analistleri, gazetecileri ve yazarları oturtup yorum yaptırtabiliyor ve bunu da aklı başında bir habermiş gibi yayınlayabiliyorsunuz. Daha ne olsun?

Vuralım, ezelim, savaşalım...

Hem 11 Eylül sonrasında, hem de Irak'a saldırı konusunda CNN'in sıkça başvurduğu "vuralım, savaşalım, ezelim, geçelim... zaten onlar kötü adamlar" söyleminin yeri ayrı olmak kaydıyla, yine aynı konularda, başka medya kuruluşlarının manipülatif, çarpıtılmış ve yalan habercilik uygulamalarına değinmeden geçmemek gerekir.

Çünkü, son günlerde özellikle Amerikan yazılı basınında çıkan haber ve yorumlarda Irak'a saldırının nasıl büyük bir şevkle desteklendiğini, yalan yanlış bilgilerle işgalin zorunluymuş gibi sunulduğunu; bir yandan da savaş kavramının gazeteciler tarafından nasıl büyük bir ustalıkla sıradanlaştırılıp, normalleştirildiğini, günlük yaşamın bir parçası haline getirildiğini görüyoruz.

Bu uğurda elinden geleni ardına koymayan "nefer gazeteciliğe" bir örnek olarak USA Today gazetesini verebiliriz. Geçenlerde FAIR adlı gazetecilik örgütünün (Fairness and Accuracy in Reporting / Habercilikte doğru ve adil tutum: www.fair.org) dikkat çekip, duyarlı okurlara eylem çağrısı yaptığı, 8 Ağustos tarihli USA Today'in satır aralarına gizlenmiş tarihi yalan, haber analizi derslerine konu olacak nitelikte.

Olay şu: Muhabir John Diamond, Irak-ABD ilişkilerini incelediği bir haberde "Hatırlayacağınız gibi Saddam dört yıl önce de BM silah denetçilerini ajan oldukları gerekçesiyle ülkeden atmıştı..." gibi bir cümle kuruyor.

Oysa, FAIR'in de açıkladığı gibi, Saddam Hüseyin'in Birleşmiş Milletler (BM) silah denetçilerini Bağdat'tan kovması gibi bir hadise olmamıştır. Bu sadece dört yıl önce ortaya atılan, ama çok geçmeden doğru olmadığı anlaşılan bir medya mitidir.

1998'de, Irak'taki BM silah denetçilerinin (UNSCOM) başı olan Richard Butler, bu ülkeye bir saldırı olacağı düşüncesiyle ekibini Bağdat'tan kendisi çıkartmıştır. Hatta bu dönemde, Rusya Büyükelçisi tarafından, Güvenlik Konseyi'nden izin almadan ülkeyi terk ettikleri için eleştirilmişlerdir.

Bütün bunlar ayrıntılarıyla o tarihteki Washington Post'ta, New York Times'da ve hatta USA Today'in kendisinde haber olarak yer almıştır. Ancak, USA Today editörleri ve muhabir John Diamond, kendi arşivlerine dönüp bakmak yerine, "BM denetçilerini ülkeden kovan Saddam" imajını yeniden üreterek piyasaya sürmeyi bir marifet saymaktadırlar.

Anlayacağınız, sağcı ve saldırgan ABD basını son günlerde bu tür yanlı ve yalan haberlerle savaşa zemin hazırlamak yolunda emin adımlarla ilerliyor. Bizim medyamızda ise yaklaşan savaşa dair ne ciddi bir haber, ne bir askerî analiz, ne de kamuoyunu bilgilendirecek açıklamalar mevcut. Büyük Türkiye basını tüm dünyayı, ama özellikle de Ortadoğu'daki komşu ülkeleri çok yakından ilgilendirecek/etkileyecek bu savaş hakkında neler yazıp çiziyor son günlerde sahi?

Hiçbir şey! Biz Kasım'da seçim olacak derdindeyiz ama, Kasım

ayı gelmeden Irak'a girmesi muhtemel bir ABD ve onun İngiltere'den sonra en emre âmâde müttefiki olan bir Türkiye görüntüsü var karşımızda. Lakin, basınımızda Ortadoğu'da başlaması an meselesi olan bu savaşla ilgili bir haber yapma isteksizliği, bir bilgi kıtlığıdır gitmekte. "Kim, nerede, ne zaman, kiminle" haberlerine sayfalar dolusu yer veren editörlerimiz, yazarlarımız, iş savaş konusuna gelince pek bir cimriler nedense.

Yine dikkat çeken bir başka nokta da, bu olağanüstü dönemde ordudan medyaya, dolayısıyla kamuoyuna yapılan açıklamalarda gözlediğimiz azalma; barış zamanı, kendilerini hiç ilgilendirmeyen mevzularda (Kopenhag Kriterleri, türban, 8 yıllık eğitim vs.) heyecanla görüş bildiren generallerin aniden gömüldükleri suskunluk...

Generallerimiz hiç konuşmuyor değiller tabii. Arada bir, "Kuzey Irak Misak-ı Milli sınırları içindedir!", türünden kaygı verici açıklamalar yapıyor ve arkasını getirmeden hemen ortadan kayboluyorlar. Dolayısıyla, mesela ABD'nin Irak'a saldırması durumunda Türk askerinin de bölgeye girip girmeyeceği, İncirlik'in kullanılıp kullanılmayacağı, kullanılırsa bu işbirliğinin Türkiye'ye ne getirip ne götüreceği gibi konulardaki merakımız havada, sorularımız cevapsız kalıyor.

Geçmişinde her fırsatta "ordu bakışını", "apoletli görüşü" hep birinci sayfalardan vermeyi vazife olarak görmüş büyük Türkiye basını, neden iş milli güvenlik ve savaş meselesine gelince askeriyenin söyleyeceklerini merak etmiyor; ve barış döneminde hiç susmayan ordumuz da kendi uzmanlık alanı savaş söz konusuyken neden suspus oluyor, anlayamıyoruz doğrusu.

El Cezire: Peygamber Değil tv Kanalı

El Cezire'nin Mısırlı yöneticisi Yosri Fouda'yı Londra'dan Oxford'a bir akşam yemeğine davet ederken hepimiz aslında neyle karşılaşacağımızı az çok biliyorduk: BBC Arapça Servisinde yetişmiş, Bosna, Afrika ve Ortadoğu muhabirliği yapmış, servisin 1990 sonlarında kapatılmasının ardından Associated Press Ajansı'na geçmiş, sonra birdenbire BBC'nin iki yıllık altyapısını satın alan Katar Emirliği'nin çağrısıyla El Cezire adlı kanalın kurulmasına emek vermiş genç bir gazeteci. Ama bizim, yani Avustralya, Yeni Zelanda, Hindistan, Kamerun, Hong Kong, Mısır ve Türkiye'den bir grup gazetecinin asıl merak ettiğimiz, 11 Eylül'ün El Cezire için, El Cezire'nin de 11 Eylül için ne ifade ettiği; El Cezire'nin iddia edildiği gibi bir propaganda kanalı olup olmadığı; Arap liginden uluslararası lige sıçramanın, kanalın habercilik pratiğini ne yönde etkilediği... ve benzeri şeyler.

Öncelikle 11 Eylül... Şöyle diyor Yosri Fouda:

"11 Eylül ile birlikte bir propaganda savaşı başladı. 11 Eylül ile 7 Ekim tarihleri arası, ABD'nin propaganda savaşının etkili olduğu tarihlerdir. Bu tarihler arasında Bush konuştu, 'Ladin baş şüphelidir' dedi, Blair konuştu, 'Suçlu belli, şüphe yok' dedi. 7 Ekim'de ise, bin Ladin kaseti yolladı bize. Na yaparsınız bu durumda? Bir tarafta Başkanlar, Başbakanlar arayıp kasetin yayınlanmamasını istiyor; öte yandan da, 'Bizimle misiniz, yoksa değil misiniz?' diye dünyayı taraflılığa çağırıyorlar. Bu gazeteciliğin doğasına aykırı. Bizim için 'Düşmanın propagandacısı' deseler de yayınladık kaseti. Beklediğimizin çok üzerinde bir başarı oldu. Birdenbire spot ışıklarının altında kaldık. Batı'da insanlar aniden Müslüman bir Arap kanalı olduğunu öğrenerek korktular. 'Araplar kanal yönetebilir mi?' 'Kamera kullanabilir mi?' soruları soruldu... Çok ilginç bir dönemdi."

Kasetin haber değeri Usame bin Ladin kasetleri nasıl ulaştırdı kanala? Kasetleri yayınlama kararı nasıl alındı?.. Usame bin

Ladin'in geniş bir halkla ilişkiler ekibi olduğunu ve kasetlerin bu kişiler tarafından kanala ulaştırıldığını anlatıyor Fouda. Gazeteciyi en çok şaşırtan şey, yayınladıkları ilk bin Ladin kasetinin ellerine geldiğinde tüm haber değerlerini taşıyor olmasıymış.

"Bu kaset sadece bizim değil, o gün dünyadaki hangi kanalın eline geçse yayınlaması gerekirdi. Oysa biz yayınladık diye teröristlerin propaganda aleti dediler bize. Aynı dönemde CNN'in ekranında ABD bayrağı dalgalanırken, biz sadece habercilik yapmaya çalışıyorduk. İşin daha komik yanı, daha sonra biliyorsunuz bir başka bin Ladin kasetini 'haber değeri taşımıyor' gerekçesiyle yayınlamadığımızda, bu sefer de 'vay neden yayınlamıyorsunuz?' diye suçlandık."

El Cezire kuşkusuz Batı'nın Ortadoğu'da olan biteni farklı bir gözle görebilmesi için büyük bir fırsat oldu. O güne kadar global haber pazarında var olan ABD hâkimiyetine de bir anda son verdi. Ama bu durum kimilerinin hiç hoşuna gitmedi. Yosri Fouda da, Batı'nın kendisinden farklı olanı yok etmek için her türlü yolu denediğini, ama bunu yaparken, farklı olanın elindekine de nasıl şımarık bir çocuk gibi kıskançlıkla baktığını görerek şaşırmış:

"Şu kodlu mesajlar meselesi çıktığında kendimi gülmekten alamadım. Korkutmak, sindirmek için her yolu deniyorlar önce. Ama sonra bir bakıyorsunuz, Batılı TV kanalları bizim elimizdeki görüntüleri alabilmek için neler yapıyorlar. Eğer bu kadar kötüyse, neden bütün haber kanalları dört dönüyor bizdeki görüntüleri alabilmek için?"

Sözle, tehditle susturamayınca başka yöntemler de kullanılamaz mı? Hele hele savaş sırasında? Nitekim, Kuzey İttifakı askerlerinin Afganistan'a girmesinden sonra bombalanan El Cezire binası...

"Önce çok inanmadık bunun bilinçli yapıldığına. Ancak, sonra öğrendik ki, bize çok uzak olmayan BBC ofisinde çalışanlardan o saatlerde iş yerini terk etmeleri istenmiş."

El Cezire söylendiği gibi "Müslüman kardeşlik" üzerine kurulu bir habercilik mi yapıyor?..

"Bence gazetecilik geçmişle, düşünceler ve inançlarla sınırlan-

dırılmamalı" diyor Fouda... "Kimi meslektaşlarımız şöyle düşünüyor: 'Ortada İsrail-Filistin meselesi var. Bütün Batılı kanallar İsrailli yetkililerle konuşuyor zaten, biz de konuşmayıverelim. 'Bence bu hatalı. Adil ve dengeli olmaya çalışıyoruz biz. İkinci intifada başladığından beri sabah saat 09.00'dan akşam 10.00'a kadar haber veriyoruz. Barak iki kez, Perez birçok kez çıktı haberlerimize. Şaron için de kaç defa 'ister misiniz?' diye sordular. Hatta geçenlerde canlı yayına çıkarıyorduk, mikrofon ve kulaklık kullanmak istemediği için yapamadık çekimi. O şekilde stüdyo ile bağlantı kurması mümkün değildi çünkü. Ama bunu bile, 'El Cezire Şaron söyleşisini iptal etti', gibi başlıklarla sunuyorlar; çok şaşırıyorum. Ama bir Arap perspektifimiz var tabii. Ben bunu Bosna'da gazetecilik yaparken de hissetmiştim. 60 bin Müslüman kadın tecavüze uğradı orada biliyorsunuz. AP için çalışıyorum o sıralar, hiç unutmam, geçtiğim her haberde 'çok duygusal' olduğumu söylerdi editörüm."

Arap dünyasının kalbinde, Arap perspektifiyle yayıncılık yapan bir kanalın yöneticisi olarak, basın özgürlüğü için ne düşünüyor Yosri Fouda; ve bugün bulunduğu noktada kendisini ne kadar özgür hissediyor?

"Doğrusunu söylemek gerekirse, BBC'de olduğundan daha özgür hissediyorum kendimi. Bence özgürlüğü ölümle bir tutmak gerek. Nasıl insan ölümü bir kez ziyaret edip dönemiyorsa, özgürlük de öyle işte. Katar'da gerçekten özgür yayıncılık yapabiliyoruz. Ama şunu da unutmamak gerek, biz bir televizyon kanalıyız, peygamber değil. Elimizden geldiğince en iyi haberciliği ve programları yapmaya çalışıyoruz. Ticari bir kanal değiliz belki ama, yine de reklam gelirimiz var ve çoğu da Suudi Arabistan merkezli şirketlerden geliyor. Aslında Filistin meselesiyle ilgili yayınlarımızdan Suudiler de memnun değil son zamanlarda ve baskı kurmak için ellerinden geleni yapıyorlar. Ama Katar Emirliği bu konuda bize sonsuz güvence vermiş durumda."

Nedir Katar Emirliğini El Cezire'yi yaşatmak için bu kadar fedakârlık yapmaya iten?..

"El Cezire, 11 Eylül'ü saymazsanız, Arapça konuşulan coğraf-

yada bir kültürel ve politik fenomen olarak doğdu 1997'de. İlk kez sansürsüz haberler, talk şovlar yayınlandı Arap âleminde; o güne kadar tabu sayılan din, seks ve politika konuları medyanın rutin olarak kontrol edildiği bu bölgede insanların evine ulaştı. Bugün uydu anteni olan herhangi bir Arap ailesi, çoluklu çocuklu mutlaka El Cezire izler. Şimdi böyle bakarsanız, benim El Cezire'yi görmek istediğim lig de burasıdır. Bu kanal, insanların oy verme hakları olduğunu bilmedikleri bir coğrafyada demokrasiyi anlatmak, tanıtmak, halkı eğitmek durumundadır. Dolayısıyla, aynı Nobel Ödülü alan Mısırlı yazar Necib Mahfuz gibi, dünyaya değil, kendi insanına yaptığı katkılarla değerlendirilmeli El Cezire de. Veya İngiltere için Charles Dickens neyse, Arap dünyası için de El Cezire o işte. Lokal, ama profesyonel bir televizyonculuk bize yeter."

El Cezire gerçekten de Arap dünyasında kültürel bir devrim yaratmış geçtiğimiz 5 yıl içinde. Birçok Arap ülkesindeki TV kanalları El Cezire'yi taklit etmeye, bu kanaldaki yayınlara benzer programlar üretmeye başlamışlar. Bu nedenle, Yosri Fouda'ya göre 35 milyonluk Arap izleyici kitlesi üzerindeki sorumluluk onlara yetiyor ve CNN gibi tüm dünyaya seslenen bir kanal olmak gibi bir iddiaları, istekleri yok. Ama, Ortadoğu ile ilgili bir durum söz konusu olduğunda, her zaman CNN'in karşısında bir El Cezire olduğunu da hesaba katması gerekiyor.

Peki ama, gelecekte bu durum değişemez mi? Şimdilik Küçücük Katar Emirliği El Cezire'ye kol kanat germiş durumda. Ama gün olur, ABD Irak'a savaş açar ve Katar'daki üslerini de kullanmak ister. O zaman ne olacak El Cezire'nin durumu?..

"Evet, Katar'da ABD üsleri var, ama Irak hedef olduğunda kullandırmayacağız diyor Katar Emirliği. Bu tür olasılıklar, problemli durumlar var evet... Katar'dan kovulsa bile, bir gün başka bir yerde mutlaka var olmaya devam edecektir El Cezire. El Cezire kapansa, onun değerlerini yaşatacak bir başka kanal mutlaka çıkar diye düşünüyorum. Aslında şu anda tek eksiğimiz Arap medya liginde bizimle rekabet edecek bir başka kanalın bulunmaması zaten."

Gazetecilerin Yazamadığını Bir Ekonomi Profesörü Yazdı

Bush ve Blair Bugün Kaç Çocuk Öldürdüler?

Amerikan savaş uçakları, 22 Ekim'i 23 Ekim'e bağlayan gece, Kandahar'ın 25 mil kuzeyindeki Çavkar-Karez köyünü bombalayıp 93 sivilin ölümüne neden olduklarında, bir Pentagon yetkilisi şu açıklamayı yapmıştı: "Oradaki insanlar öldü; çünkü biz ölmelerini istedik!" Neden? Çünkü Taliban sempatizanıydılar(?) ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'e Çavkar olayı sorulduğunda ise şu yanıtı vermişti: "Bu küçük köyle ilgilenecek halim yok!"

Afganistan'da ölen sivillerle ilgilenecek hali olmayan sadece Rumsfeld değildi doğrusu. Bombalamanın başladığı 7 Ekim gecesinden bu yana, Batı medyasında sivil hedeflere yapılan saldırılar ya çok az yer aldı, ya da tahmini rakamlarla geçiştirildi. Tahmini rakamlar, "tahmin edileceği" gibi kafa karıştırıcı, yanıltıcı ama, hepsinden öte yok sayıcıydı.

Afganistan'da sivillerin de bombalandığına dair ilk haber, 8 Ekim'de Türkiye gazete ve televizyonlarında da yayınlanan bir imajdı. Celalabat kentinde dondurma satarak hayatını kazanan 16 yaşındaki Asadullah'la Reuters haber ajansı muhabiri konuşmuştu; genç, bir bacağını ve iki parmağını bombalamada kaybetmişti. ABD Savunma Bakanlığı'nın "Biz sadece Taliban'ı bombalıyoruz" açıklamalarına rağmen, savaş uçaklarının hedef gözetmeksizin sivil yerleşimleri de bombaladığına dair bilgiler basında yer almaya başladı. 9 Ekim'de, Pakistan Observer gazetesi (İslamabad) ilk geceki bombalamada 37 sivilin öldüğünü yazdı. Kâbil'de 20, Herat'ta 9, Kandahar'da 4, Celalabat'ta 4 kişi. 10 Ekim tarihli İngiliz Guardian gazetesi ise, bu tarihe kadar 76 sivilin katledildiğini duyuruyordu. Aynı gün, Hindistan'ın çok satan gazetesi Times of India, 300'den fazla sivil yerleşimin bombalara hedef olduğunu yazıyordu. 16 Ekim'de, Alternatif Amerikan basınında, bombalamanın ilk haftasında hayatını kaybedenlerin sayısının 400'ü bul-

duğu yazıldı. Ufak bir hareketlenme oldu Batı basınında. ABD ve İngiltere'nin insani savaş söylemini sorgulayan manşetler, yorumlar gözlendi; bombalamaya ara verilmesi gündeme geldi.

Bölük pörçük, inanılırlığı olmadığı için bizim de pek umursamadığımız, sakallı, şalvarlı, geri kalmış, burkalı, çarşaflı insan hayatlarına dair sayılar; televizyon ekranlarında insandan çok imaja dönüştükleri için bizim de insanca acıyamadığımız yaşamlara dair bilgiler bir belirip bir kayboluyordu medyada. En çok 9 Ekim gecesi yanlışlıkla bombalanan BM binası ile, Doğu Kâbil'de yüksek sınıftan Afganlıların yaşadığı Makroyan bölgesinin bombalanmasına dair haberler geniş yer tutmuştu basında. Yaygın medya, Afganistan'da, açlık ve yoksullukla boğuşmak yetmezmiş gibi, gece yarıları tepelerine düşen füzelerle ölen sivil Afganlılara ayırmak istemiyordu sayfalarını. Batı, "Ramazan'da bu zavallıları bombalasak mı bombalamasak mı?" sorusuna cevap aramakla meşguldü; sonuçta bombalamaya devam edildi zaten. Ama yazılanlar yine gerçeklerden uzaktı. Nitekim, savaşta ölen sivillerin sayısı 1000'lerle ifade edilmeye başlandığında, Los Angeles Times gazetesinde bir muhabir şöyle yazıyordu:

"... Rakamlar gerçeği yansıtmaktan öte tahminde kalsa bile, bazı uzmanlar 1000 kadar Taliban ve karşıt kuvvetin öldürüldüğünü söylüyorlar. Bunların arasında bir düzine kadar da sivilden bahsediliyor..."

Bu sırada ABD'de, University of New Hampshire'da ekonomi Profesörü Mark W. Harold işini gücünü bırakmış, Afganistan'da işlenen cinayetlerin çetelesini tutmaya koyulmuştu. Profesör Harold, ta 7 Ekim'den başlayarak Batı basınının haberciliğinden kuşku duymaya başlamıştı. Bu nedenle, yaygın ABD basınını bir yana bırakıp, internet üzerinden farklı kaynakları izlemeye koyuldu. Savaşın başlamasından bu yana geçen üç ay boyunca günde 12 ile 14 saat arası internette dolaşarak Afganistan'da sivil hedeflere yapılan saldırılarla ilgili bilgi topladı. "Bu gerçekten yapılması gereken ciddi bir araştırmaydı; ben yapmasam medya bunu hiç yapmayacaktı" diyordu.

Mark W Harold'un araştırmasının sonuçları Aralık ayında

www.cursor.org adlı sitede yayınlandı. Rapora göre, Washington'un anti-terör kampanyası, günde ortalama 65 sivil Afganlının hayatına maloldu ve Afganistan'da Aralık itibariyle 4000 sivil öldürdü.

Profesör Harold, 37 sayfalık bu raporu hazırlamak için resmî kaynakların yanı sıra çok satan Batı gazetelerini (ABD ve İngiltere basınını etnosantrik yanlılıktan korkarak baz almamış), AFP, Afgan Islamic Press, Reuters gibi haber ajanslarını, bölgede bulunmuş gazetecilerin tanıklıklarını, saygın sivil toplum örgütlerinin raporlarını (RAWA/Devrimci Afgan Kadınlar Birliği, Emergency İtalia), Times of India, El Cezire, BBC ve News Online gibi az çok yansız yayın yapabilen medya kurumlarını izlemiş. Topladığı bilgileri karşılaştırmalı olarak kontrol eden ve mutlaka birkaç kaynaktan doğrulatan araştırmacı, sonunda kesin rakamlara ulaştığına emin olmuş. Bir de tabii şu karara varmış: "Dünyadaki birçok haber ajansı, birçok ülkenin gazetecisi ve gazetesi yalan söylüyor."

Evet, medyanın, gazetecilerin yapamadığını bir ekonomi profesörü yapmış ve Afganistan'da bugüne kadar kaç masum sivil insanın canına kıyıldığını gözler önüne sermiş; ancak, yaygın medya hâlâ bu bilgileri kullanmamakta ısrarlı. Mark W. Harold, topladığı bilgileri paylaşmak için Washington Post köşe yazarı, emekli askerî danışman William M Arkin'i aramış, cevap alamamış. Sonuçta, rapor ve analiz bağımsız internet sitesi cursor.org'da yayınlanabilmiş.

Tablolarla, grafiklerle, fotoğraflarla ve birinci el tanıklıklarla desteklenmiş olan bu rapor Türkiye basınında yer aldı mı bilmiyorum. Ancak, Profesör Harold gerçekten de zor olanı başarmış ve savaşa dair iddia ve gerçekleri bir arada ortaya koyan bir araştırma çıkmış ortaya: Bush ve Blair bugün kaç sivil öldürdüler?

Raporun aslına ulaşmak isteyenler için adres şöyle: www.cursor.org/stories/civilian_deaths.htm

Medyanın Hâlâ Yanıtlayamadığı 10 Soru

"Ne kadar çok çalışırsam, o kadar çok biliyorum...
Ne kadar çok bilirsem, o kadar çok unutuyorum...
Ne kadar çok unutursam, o kadar az biliyorum...
Peki ama, ben niye Oxford'da okuyorum?"

İngiltere'nin tanınmış üniversitelerinden Oxford'da, öğrencilerin pek sevdikleri bir tekerleme bu. Ben son günlerde bu tekerlemeyi özellikle Amerika Birleşik Devletleri (ABD) medyası için kullanmaya karar verdim; tabii son satırdaki cümleyi şöyle değiştirerek: "Peki ama, ben neden gazetecilik yapıyorum?"

Geçenlerde, hemen hemen aynı soruyu ABD'de yayınlanan alternatif bir gazetenin yazarı, Cynthia Cotts da soruyordu. Village Voice yazarı Cotts, 25 Şubat'ta yayınlanan "Medyanın yanıtlayamadığı 10 soru" başlıklı yazısında, ABD'de gazetecilerin 11 Eylül'den beri yaşadıkları enformasyon kıtlığından hareketle, savaş dumanları arasında kaybolup gittiklerinden ve birtakım önemli soruların cevaplanmadan havada asılı durduğundan söz ediyordu.

Ona göre, 11 Eylül saldırısının ardından, gazetecilerin içinde bulundukları halet-i ruhiye, tam bir karmaşadan ibaret ve gazeteciler, komplo teorileriyle akla yatkın hale getirilmiş resmî konsensüsler arasında sıkışıp kalmış, neye inanacaklarını, hangi bilgiye güveneceklerini şaşırmış durumdalar.

Şöyle tarif ediyor bu durumu Cynthia Cotts: "Bilenlerin konuşmadığı, konuşanların da pek bir şey bilmediği bir ortam." O, New York merkezli, haftalık, bağımsız, alternatif bir gazetenin yazarı, bu nedenle New York Times gibi büyük yayın organlarının bu bilgi kirlenmesine, enformatik cehalete katkıda bulunduklarını düşünüyor... Ve bu kaotik ortamda, medyanın hâlâ yanıtlayamadığı şu soruları, biraz da ironik bir bakış açısıyla gündeme getiriyor:

1. Usame bin Ladin nerede? 11 Eylül saldırısının hemen ardın-

dan Başkan Bush şöyle demişti: "Bunu kimin yaptığını bulacağız ve o şeytanı ölü veya diri yakalayacağız. Onu deliğinden çıkartıp adaletin önüne getireceğiz." Ama bugüne kadar resmî yetkililerden yapılan açıklamalara bakılırsa, ne Taliban'ın üst düzey bir yetkilisi ne de El Kaide'den bir kişi yakalanmış değil. Usame bin Ladin ölmüş bile olsa, mezarının nerede olduğunu Allah bilir(!)

2. Onlar New York'ta kaç sivil öldürdüler? New York Times (NYT), ilk günden beri Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırıda yaşamını kaybeden veya kaybolanlara dair sayıları "Ölü ve Kayıp" başlığıyla her gün yayınlamaya devam ediyor. 30 Eylül'deki NYT'nin haberinde, resmî kayıtlara göre, o gün Dünya Ticaret Merkezi'nde olan 5960 kişinin kaybolduğu, 306 kişinin de yaşamını kaybettiği yazılıyordu. Ama 14 Şubat tarihli aynı gazetede, 11 Eylül saldırısında ölenlerin sayısı birdenbire 2838 kişiye yükseliverdi. Sayılardaki bu belirsizlik hâlâ devam ediyor ve her gün değişiyor.

3. Biz Afganistan'da kaç sivil öldürdük? Kimse resmî bir açıklama yapmıyor. Başlangıçta, sivil ölümlerinin asgari sayıda tutulacağı söylenmişti; ama 12 Şubat tarihli İngiliz Guardian gazetesinin haberine göre, uzmanlar Afganistan'daki sivil ölümlerinin sayısını 2000 ile 8000 arasında tahmin ediyorlar. Nitekim New Hampshire Üniversitesi'nden bir ekonomi profesörünün araştırması da, savaşın başladığı ekim ayından ocak başına kadar toplam 4000 sivilin hayatını kaybettiğini ortaya koyuyor. Oysa NYT'nin editörlerine bakarsanız, Afganistan'da ölenlerin sayısı sadece "yüzlerle ifade edilebilir."

4. Aşağı Manhattan'da nefes almak güvenli mi? Eylül ayından beri resmî yetkililer ve Hava Kirliliği uzmanları, Manhattan'da (New York) bu konuda bir problem olmadığını söyleyip duruyorlar. Oysa kimi yerel gazetecilerin üniversitelerle birlikte yürüttükleri çalışmalar gösteriyor ki, havada yüksek oranlı toksik partiküller var. NY Times bu konuda da haber yapmak konusunda çok "utangaç" davranıyor.

5. Gazeteci Danny Pearl'ün kaçırılmasında kimi suçlamak lazım? Eğer savaş sisli bir ortamsa, gazeteci Pearl olayı da buğu-

lu bir oda. Başlangıçta, resmî yetkililer, Pakistan Cumhurbaşkanı General Pervez Müşerref'in ABD ile işbirliğini durdurmasını isteyen militan İslamcılardan söz ediyorlardı. Birkaç hafta sonra, Wall Sreet Journal'da (hükümetten alınan bilgilere dayanılarak) Pearl'ün kayboluşuyla ilgili Hindistan merkezli örgütlerden ve fidye istenmesinden bahsedildi. Habere göre, olay gazetecinin yeterli önlem almayışı nedeniyle gerçekleşmişti. Son olarak, araştırmaların bir İngiliz vatandaşı da olan Şeyh Ömer Said üzerinde yoğunlaştığı yayıldı ortalığa. 1994'te de Kaşmir'de Batılı turistleri kaçırdığı gerekçesiyle tutuklanmış olan Said, ifadesinde şöyle diyordu: "Basın Pearl'ün kayıp haberlerini yazarken gazeteci zaten ölmüştü."

6. ABD savaşta gazeteci öldürür müydü? Ekim ayında, Harper's yayın evinden Rick McArthur Körfez Savaşı'ndan edindiği tecrübelere dayanarak şu açıklamayı yapmıştı:

"Bu savaş, basına uygulanan aşırı sansür önlemleri nedeniyle, Yeşil Bereliler tarafından bir Amerikalı gazetecinin öldürüldüğü ilk savaş olabilir."

Nitekim, McArthur'un söyledikleri gerçekleşiyor gibi... Şubat başlarında, Afganistan'da, Washington Post muhabiri Dough Struck, üç sivilin öldürüldüğü bir köye girmeye çalışırken bir Amerikalı kumandan tarafından durduruldu, kafasına makineli tüfek dayalı olarak "kıpırdarsan vururum" tehdidiyle tam 20 dakika bekletildi.

7. Teröristler bizden eşcinsel olduğumuz için mi nefret ediyor? Saldırı sonrasında ABD basını bunu da yazmıştı. Onlara göre, İslami terör seküler olan her şeye, mesela eşcinselliğe de düşmandı. Sonradan bu düşüncelerinden ötürü özür dilemek zorunda kaldılar. Neden mi? Afganistan'a barış götüren güçler, "Güney Asya'nın homoseksüel cenneti" olan Kandahar'da eşcinsel haklarını(!) da yeniden gündeme getirdiler. Taliban rejimi altında ölüm cezasına layık görülen Sodomi kente geri döndü ve Paştun erkekleri favori sporları olan "genç erkek tavlama" partilerine yeniden kavuştular. Seküler Amerika için büyük başarı.

8. El Kaide'nin uyuşturucudan elde ettiği gelirde kimi suçla-

mak lazım? Onlu yaşlardaki uyuşturucu müptelalarını tabii ki. En azından, bize sunulan gerçeklik bu. Bush yönetimine göre, El Kaide örgütü illegal uyuşturucu gelirinden elde ettiği parayı teröre yatırdığından, Amerikan gençliğine "aman sakın yasadışı uyuşturucu almayın" çağrısı yapılıyor. Vanity Fair dergisinin mart sayısında ise Maureen Orth'un daha ilginç bir önerisi var. Ona göre, bu uyuşturucu meselesini çözmek için bölgede cirit atan gizli servislerden kurtulmak ve trafiği ABD, Pakistan ve Afganistan üçlüsünün kontrolüne vermek gerek. Reason dergisinden Jacob Sullum'a kalırsa da, İslamcı teröristlerden kurtulmak istiyorsak, şu uyuşturucu savaşından tamamen vazgeçmeliyiz, çünkü uyuşturucuyla savaş karaborsada yapay olarak kârlılığı artırıcı etki yapıyor.

9. Endonezya terörist bir devlet mi? New York Times ve Washington Post'ta yayınlanan son haberlere göre evet. Ama, ocak ayı sonunda Asya Topluluğu'nda bir konuşma yapan Endonezyalı gazeteciler aynı şeyi söylemiyorlar. Onlara göre ABD kendi kafasında terörizmi yeniden tarif ediyor ve bu yeni terörizm tarifini kendilerine karşı bir tehlike olarak karşısına koyuyor. Hatta bazı Endonezyalılara göre, ABD ekonomisine karşı tehlike arz eden şeyler bile artık bu terörizm tanımının içine giriyor.

10. ABD İsrail'e destek vermeye devam etmeli mi? 11 Eylül sonrasında yanıt verilmesi gereken en zor soru bu. Çünkü 11 Eylül'ün kendisi kadar, ABD'nin Ortadoğu politikası da kırılması zor olan bir ceviz, hatta hiç iyileşmeyecek olan bir yara.

Kitle Kandırma Silahı: Medya

1996-97 yılları arasında Glasgow Üniversitesi Medya Grubu'nun Ruanda'daki iç savaşın medyada sunumu üzerine yaptığı araştırmadan şu sonuç çıkmıştı: Gazeteler ve televizyonlar, o sırada Afrika'da bir ülkede iki kabile arasında süren bu çatışmalara, politik bir analiz getirmeden, tamamen sansasyonel ve şoke edici haber değerleri açısından yaklaşıyordu. Bölgedeki çatışmalara dair haberlerde hep insanların (kabilelerin) "şiddeti", "deliliği", "insanlık dışı halleri" ve "vahşeti" ön plana çıkartılıyordu. Dolayısıyla, bu haberleri izleyen / okuyan Batılı zihinlerde, bu tür savaşların o bölge insanının doğasından kaynaklanan şiddet ve vahşet eğilimlerinden kaynaklandığı gibi bir kanaat oluşuyordu.

Oysaki, savaşlar insanların doğal faklılıklarından değil, birtakım sosyo–kültürel ya da ekonomik süreçlerle, çıkar çatışmalarından doğuyor. Çünkü, bugün pek çok bilim adamı etnik kökenin biyolojik temeli olmadığını, etnik kimliklerin de toplumsal olarak kurgulanmış, gruplar arası ilişkilerle yaratılan bir şey olduğu savını dile getiriyor. Dolayısıyla, özellikle son 20 yıldır sıklıkla duymaya alıştığımız "etnik savaş" tanımlamasının da, herhangi bir nedenle savaş isteyen beyinler tarafından düşman yaratmak amacıyla üretilen ve medya marifetiyle geniş kitlelere yayılan bir olgu olduğunu iddia ediyorlar.

Günümüzde medyanın sadece savaş tarlalarından haber vermek, savaşı sunmakla yetinmediğini; aynı zamanda savaşın bir parçası, manipüle edicisi olduğunu bir kez daha anlıyoruz. ABD ve İngiltere'nin Irak'ı işgali ile içine girdiğimiz "savaş ve medya omuz omuza" döneminin bize gösterdiği şudur ki, artık medya eski savaşlarda olduğu gibi sadece propaganda taktikleri için kullanılmıyor. Paul Virillo'nun dediği gibi, "Onlar aparatlarıyla algının, zamanın ve mekânın mantığını değiştirerek savaşların mantığını değiştirmeye cesaret ediyorlar."

11 Eylül 2001'den başlayarak, ABD'nin dış düşmanları ve terö-

rizmin destekleyicileri oldukları ileri sürülen Arap âlemi ile ilgili medyada yer alan söz ve imajları kim üretiyor, kim dağıtıyor ve kim satın alıyor? Sinemasal propagandadan askerî kontrol altındaki televizyon muhabirliğine kadar artık medyanın en temel kitle imha silahı olduğunu ve orduları yenmeden önce kalplerle zihinleri yenmek gerektiğini bugün bize bir kez daha ispatlayan Anglo-Amerikan medyası değil mi? Bağdat'taki Firdevs Meydanı'nda yıkılan Saddam Hüseyin heykelini, orada olup bitenin büyük Batılı kanallardan aktarılışını ve daha sonraları aynı meydanda göremediğimiz birçok farklı ayrıntının (mesela alana sokulmayan insanların) alternatif medyada yer alan görüntülerini hatırlarsak durumu daha net kavrarız.

Evet, daha 11 Eylül'den başlayarak Batılı kolektif hafızaya medya tarafından kazınan ve iki koskoca "uygar" ulusu Arap dünyasına düşman ilan ederek petrol savaşını meşrulaştıran sistem bugün bakıldığında şöyle özetlenebilir: Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırının ertesinde New York'ta etrafı çevrilen kurtarma bölgesine "War Zone", yani "Savaş Bölgesi" adı verilmiş ve milliyetçi ABD medyası da bu tabiri pek sevmişti. Pentagon'un, ikiz kulelere yapılan saldırının ardından, Ortadoğu'da sırasıyla birçok ülkeye "öç operasyonları" düzenleyeceği fikri daha o zamandan hafızalara kazınmaya ve uluslararası camiadan onay beklenmeye başlanmıştı.

Afganistan'ın işgalinden başlayarak, ABD ve İngiltere'de, kendi ülkelerinden çok uzakta ve farklı bir bölgede gerçekleşen kanlı savaşların medyada "öyküleştirilmesi" süreci başlatıldı. Hem İngiliz hem de ABD medyası savaşta akan kanı, şiddeti, sivil ölümlerini kaba gerçekçilik ile değil de, daha çok öykü formatında, belgesel nitelikli bir habercilik anlayışıyla vermeye başladı. Zaten "gerçek gazeteciler" (embed olmayanlar) savaş bölgesine sokulmuyordu, girebilenler de ağır sansür önlemleriyle karşılaşıyorlardı.

Bu programlarda, Türkiye'de bazı yazarlarımızın da dikkat çekip köşelerini ayırdıkları gibi, Arap halklarının, ama özellikle de Iraklıların ne kadar "zavallı", "geri kalmış", "vahşi", "insanlık dışı", "üstü başı dökülen" insanlar oldukları imajı her gün yeniden üre-

tilerek medyadan sunuldu.

Önce, Saddam Hüseyin rejiminin ürettiği kitle imha silahları nedeniyle bu ülkeye savaş açılacağı söylendiyse de, BM denetçileri bu konuda bir kanıt bulamayınca, hemen medya söylemi değişti: Baas Partisi tarafından büyük eziyetler görmüş Irak halkının kurtarılması gerekiyordu. Üstelik, bu zavallı halkın esas korktuğu şey savaş değil, Saddam Hüseyin rejiminin getirdiği acılar, açlık ve sefaletti.

Associated Press (AP) gibi büyük haber ajansları dünyanın dört bir yanında gerçekleşen savaş yanlısı ya da savaş karşıtı göstericileri Pro-Troops veya Anti-Troops olarak vermeye başladılar. Yani dünya kamuoyu, "ordu yanlısı" veya "ordu karşıtı" olarak ikiye ayrıldı. Savaşa karşı olmak, Amerikan ordusunun ulvi emellerine karşı olmakla eşdeğer tutuldu.

Bağdat'ın düşmesiyle de Batı medyasından yansıyan kaos ve yağmalama görüntüleriyle de aynı Glasgow Üniversitesi Medya Grubu'nun Ruanda'daki çatışmalara dair incelemesindeki gibi, Irak halkının ne kadar vahşi, zavallı ve geri kalmış olduğu izlenimi yaratılmaya çalışıldı. Bu halk işgali hak ediyordu; kurtarılmayı, uygarlaşmayı hak ediyordu.

Bu savaş, El Cezire ve Abu Dabi TV gibi Arap görüşünü yansıtan, ABD yalanlarını çürüten alternatif televizyon kanallarına rağmen, Batılı medya devlerinin "savaşın meşrulaştırılması" ve "yeni savaşlara zemin hazırlanması" anlamında büyük zaferiyle sonuçlandı. Daha Irak tam olarak düşmeden, yeni istilalara (mesela Suriye) zemin hazırlayan ve bunu kolektif hafızamıza iyi kötü bir olasılık yerleştiren medya söylemi aldı başını yürüdü. Şimdi bütün dünya ABD'nin bölgede daha uzun süre konuşlanacağını, kilometrelerce öteden taşıyıp getirdiği birliklerini yıllarca Ortadoğu'dan çekmeyeceğini ve kafasına göre terörist ilan ettiği devletlere savaş açacağını filan konuşuyor. Bir dünya kabadayısı, bir süper güç, tüm uluslararası antlaşmaları, uluslararası hukuku hiçe sayarak, ama medyanın tam desteğiyle tüm kanunsuzlukları meşrulaştırıyor. Bunu, medyayı bir "kitle kandırmaca silahı" olarak kullanarak yapıyor. Dünyayı algılamamızda etkili olan, ihtiyacımız

olan temel bilgileri bize ileten araçlardan biri olan medya da kaçı-

nılmaz olarak savaşla yan yana, savaşın yanında yer alıyor.

Savaşın Tesadüfi Kahramanından Gazetecilik Dersleri(!)

11 Eylül sonrasında, İngiltere'de, kitapçı raflarında, televizyon ekranlarında, gazete haber ve söyleşi sütunlarında en çok promosyonu yapılan iki kitap vardı.

Birincisi, Pakistanlı gazeteci Ahmed Rashid'in Yale Üniversitesi Yayınları'ndan çıkan "Jihad: The Rise of Militant Islam in Central Asia/Cihad: Orta Asya'da Militan İslam'ın Yükselişi" adlı kitabı, ikincisi de, İngiliz yazar Michael Griffin'in Pluto Yayınları tarafından basılan "Reaping the Whirlwind: The Taliban Movement in Afghanistan/Kasırgayı Biçmek: Afganistan'da Taliban Hareketi" adlı çalışması.

Ahmed Rashid, yıllardan beri bölgeden geçtiği haberlerden dolayı, tanınmış bir gazeteciydi. Hem Afganistan'ı, Taliban'ı çok iyi biliyordu, hem de 7 Kasım'da savaşın başlamasından sonra da bölgeden bilgi yüklü haberler geçmeye devam etmişti.

Michael Griffin ise, gazeteci değildi. Savaşın patlak vermesinden çok önce, bir araştırmacı, gözlemci olarak Afganistan ve çevre ülkelerde dolaşmış, Taliban ve bağlantılarını inceleyerek kitabını yazmıştı.

Griffin'in kitabı, 2001 Mart'ında piyasaya çıktığında, Avrupa'da pek alıcı bulamadı. Ancak, 11 Eylül 2001'den sonra, o satmayan kitap, bir anda herkesin gözbebeği oluverdi. Michael Griffin, Batı'nın, Batılının paniklediği, "neler oluyor?" diye meraka düştüğü o kaotik ortamda, medyanın yeni starı olarak televizyon kanallarına, gazete sütunlarına buyur edildi; olan biten hakkında ne düşündüğü soruldu, görüşleri alındı. Belki kendisi bile, hiç beklemediği bir anda, İngilizlerin tabiriyle 11 Eylül'ün "accidental hero"su yani, tesadüfi kahramanı oluverdi.

Geçtiğimiz hafta, European Journalism Centre/Avrupa Gazetecilik Merkezi tarafından Hollanda'da düzenlenen "Çatışma Gazeteciliğinde Etik" konulu seminerde, Michael Griffin'le tanış-

ma fırsatım oldu.

Griffin, bu üç gün süren seminerin yöneticisiydi. Portekiz, Belçika, Türkiye, Hollanda, Estonya, Letonya, Slovakya, Ermenistan, Romanya ve İsveç'ten toplantıya katılan gazeteci ve akademisyenlerin konuşmalarını, tartışmalarını yönetecek anahtar kişi olarak seçilmişti.

Bu talihsiz seçim –söyleyecek başka söz bulamıyorum, nedenlerini açıklayacağım–, maalesef, çok başarılı sonuçların çıkabileceği bir semineri berbat etmekle kalmadı, katılımcıları da hayrete düşürdü, tek kelime ile altüst etti.

Öncelikle, biz –katılımcılar– neler bekliyorduk bu seminerden onu anlatayım ki, neden hayal kırıklığına uğradığımız daha iyi anlaşılabilsin.

"Çatışma Gazeteciliğinde Etik" başlıklı bir seminerde, her şeyden önce bir felsefi derinlik, sorgulayıcılık bekliyor insan. İster savaş/çatışma bölgesinde, isterse merkezde olsun, gazetecilik pratiğinin her yönüyle irdeleneceği, savaş sırasında sansürün, propagandanın, manipülasyonun masaya yatırılacağı, gazetecinin devlet, ordu, gizli servisler arasındaki zorlu enformasyon alışverişinin tartışılacağı bir ortam bekliyorsunuz.

Gazetecinin milliyeti var mıdır? Savaş/çatışma patlak verdiğinde, gazeteci otomatik olarak ülkesine/milletine hizmet veren bir tür nefere mi dönüşür; yoksa tarafsız kalabilmek mümkün müdür?

Gazeteci, savaş karşıtı mı olmalıdır? Yoksa, savaştan savaşa fark mı vardır? Etnik savaşları izleyen muhabirler, kaçınılmaz olarak kendi ırkdaşları lehine taraflı gazetecilik mi yaparlar, yoksa, bu taraflılığı bertaraf edecek yollar bulunabilir mi?

Savaşın tanımı nedir? Terörizmin tanımı nedir? Terörist kimdir? Ve bu tanımlar, bugünün dünyasında, bugünün gazetecilik anlayışıyla kime, neye tekabül etmektedir... Sonuç olarak, tabii ki 11 Eylül ile başlayıp, hâlâ sürmekte olan savaşın günümüz medyasında sunumu, etik açıdan nasıl değerlendirilebilir?

İşte maalesef, Michael Griffin'in, bu sorulara yanıt bulmak gibi bir kaygısı yoktu. Ya da yanıt bulmak istemiyordu. Böyle bir semi-

neri yönetmekteki yetersizliği çok barizdi. Bu yetersizlik, öncelikle gazeteci olmamasından, ikincisi de, gidip incelediği, kitabını yazdığı bölgenin insanlarına karşı, Oryantalist bir bakış açısıyla ve önyargılarla yaklaşmasından, olaya "biz" ve "onlar" çerçevesinde bakmasından kaynaklanıyordu.

Bir kere, 11 Eylül ile başlayıp, Afganistan'da savaş ile devam eden, içinde öç, uluslararası suçlar, uluslararası yasaların ihlali, bin Ladin, El Kaide, Suudi Arabistan, Pakistan gizli servisleri, vs. gibi çok sayıda sostan bolca kullanılan "terörle savaş" çorbasına çok net bir bakışı vardı:

Bu savaş olması gerektiği için olmuş bir savaştı! Çünkü, onun gözlemlerine göre, 11 Eylül'ün tek suçlusu "şüphesiz" bin Ladin ve El Kaide örgütüydü. İkiz kulelerde binlerce insanını kaybetmiş bir ulusun, bu kaybın baş suçlularına(!) karşı savaş açması kaçınılmazdı.

Üstelik, bu savaş, Griffin'in sözlüğünde "Afganistan'ın liberasyonu" olarak geçiyordu, "Afganistan'ın işgali" olarak değil. Yani, bu savaş sayesinde Afganlı kadınlar çalışmaya başlamış, kız çocukları okula dönmüş, öyle, Batı'nın, "Yardım Sevenler Derneği" türünden, hayrı da dokunmuştu meseleye.

Şimdi takdir edersiniz ki, daha ilk baştan Afganistan'da olan biteni "olması gereken oluyor" şeklinde tarif eden bir zihniyet kalıbıyla, savaş/çatışma gazeteciliğinde etik tartışmak, havanda su dövmekten farklı bir durum değil.

Savaşı mazur gösterenlerin argümanlarını, savaşın nedenlerini ve sonuçlarını sorgulamayan, bunlar üzerinde ahlaki bir politik analiz getiremeyen tek taraflı bir bakış açısı, insanı sığlığa ve daha baştan taraflılığa götürüyor.

Bu nedenle, mesela benim gibi gazetecilik etiğine biraz kafa yoran bir akademisyen veya 11 Eylül sonrası Afganistan'dan bildirmiş Belçika VTR televizyonundan Rudi Vranckx gibi bir savaş muhabiri, bu durum karşısında şaşkınlığını gizleyemiyor. Ve tabii, birtakım sorular soruyor insan karşısındakine.

Griffin, ne yazık ki, etik çerçevede gazetecilik pratiğini sorgulayan insanlara karşı da tahammülsüz. Nitekim, mesela Rudi

gibi kendisine "savaş karşıtı" olduğunu ve gazetecinin de temelde "savaş karşıtı" olması gerektiğini düşündüğünü söyleyen bir gazeteciye, "O halde bu seminerde ne işin var?" gibi bir soru da sorabiliyor.

İnsanı böyle şoktan şoka sürükleyen, ilginç bir seminer oldu bu anlayacağınız. Griffin'in bize sunduğu tüm yazılı metinler Amerika Birleşik Devletleri (ABD) kaynaklıydı. Konuk konuşmacı olarak davet ettiği Sırp gazeteci Gordana İngiç'in eski Yugoslavya'daki savaşa bakışındaki sinisizminden, duygusallığından, "Kimse bilemez, ben oradaydım, savaşı gördüm" bakışından, CBS'in Kâbil muhabiri Rendal'ın Pentagon sözcülüğünü andıran gazeteciliğinden rahatsızlık duymamak mümkün değildi.

Şimdi bakıyorum da, bu semineri yönetmek için, Michael Griffin yerine, Ahmed Rashid gelmiş olsaydı, acaba nasıl bir tablo çıkardı ortaya? Batı Avrupa entelektüel camiasını biraz olsun gözlemlemiş bir kişi olarak, böyle bir ihtimalin ne kadar düşük olduğunu biliyorum.

Ama yine de, Batı'nın öyle her alanda "etik"e, özellikle de "gazetecilik etik"ine pek bir düşkün olduğunu hatırlarsak, iş Doğu/Batı savaşlarına geldiğinde sergilediği bu ikiyüzlülükten sıyrılabilmek açısından bir fırsat olamaz mıydı, diye de düşünüyorum.

Ahmed Rashid'in, muhtemelen Müslüman olduğu gerekçesiyle, tarafsız olamayacağı varsayımıyla, böyle bir toplantıya liderlik yapabileceği düşünülmemiştir. Peki ama, Michael Griffin gibi, Batılı, savaş yanlısı, Protestan ve taraflı olduğunu üzerine basa basa söyleyen bir yazarın "Çatışma Gazeteciliğinde Etik" başlıklı bir seminere ne katacağı düşünülmüştür acaba?

II. Cnn-El Cezire Muharebesi

John MacArthur'un I. Körfez Savaşı sırasında haberci medyanın nasıl büyük bir ustalıkla manipüle edildiğini anlattığı Second Front/İkinci Cephe* adlı kitabı, istenirse savaşın kitlelere nasıl süslü kutularda pazarlanabileceğini göstermesi açısından ibret vericidir.

1991'de ABD'nin Irak'ı işgaline Amerikan kamuoyundan olur alınması projesinde aslan payını kapan Hill&Nowlton (H&N) adlı şirketin yoktan var edip medyaya dağıttığı fabrikasyon haberleri yeniden okumak, insanı çileden çıkartır. Hele hele bunlardan birisi vardır ki, belki hatırlayanlarınız çıkar, H&N Grubu'nun "altın vuruşudur":

10 Ekim 1990'da, Irak yönetiminin insan hakları ihlalleriyle ilgili görgü tanıklarının dinlendiği bir toplantıda, 15 yaşındaki Kuveytli bir kız, Amerikan kamuoyunu çok derinden etkileyecek ve Irak'ın işgaline yeşil ışık yaktıracak bir açıklama yapar. Kuveytli Neyire (tam adı güvenlik gerekçesiyle saklanmıştı), gözleriyle tanıklık ettiğini söylediği olayı şöyle anlatır:

"Kuveyt el Addan hastanesinde gönüllü hemşireydim. Bir gün Iraklı askerlerin ellerinde silahlarla hastaneye girdiklerini gördüm. Kuvözdeki bebeklerin bulunduğu odaya girdiler. Bebekleri kuvözlerden dışarıya çıkardılar ve onları koridorda, öylece ölüme terk ettiler."

3 ay sonra savaş başlar. Savaş başlayana kadar, Neyire'nin acıklı hikâyesi gazetelerde, televizyon haberlerinde, radyo programlarında defalarca tekrarlanır ve "zalim Irak" imajı belleklere iyice yerleştirilir. John MacArthur şöyle der:

"ABD kamuoyu için, hiçbir şey bir Kuveyt hastanesinde 312 bebeğin Iraklı askerler tarafından ölüme terk edilmesinden daha etkili olamazdı."... Halkın desteği alınmıştır.

Ne yazık ki, Amerikan kamuoyu Neyire'nin aslında gönüllü bir hemşire değil, Kuveyt Kraliyet ailesinin bir ferdi olduğunu

ve ifade verdiği sırada kendisine H&N şirketinden bir yetkilinin eşlik etmekte olduğunu çok geç öğrenir. Aralarında Uluslararası Af Örgütü'nün de bulunduğu insan hakları ihlalleri üzerine çalışan çok sayıda kuruluş, Neyire'nin ifadelerinin gerçekliği üzerine araştırmalar yaptılar; ancak, doğruluğuna dair tek bir kanıt bile bulamazlar.

Aynı günlerde dünya kamuoyu bir uluslararası yayıncılık devinin de yükselişine tanıklık eder. Körfez Savaşı'nın havai fişek gösterisine benzeyeni sanal, ışıltılı "şovu", Atlanta merkezli Amerikan kanalı CNN aracılığıyla tüm dünyaya yayılmaktadır. Pentagon'un savaşa dair yönlendirici mesajları, savaşı pazarlayan halkla ilişkiler şirketlerinin fabrikasyon haberleri artık hep ilk önce CNN'in International (uluslararası) versiyonu aracılığıyla girer evlerimize. Pentagon'dan emekli paşalar, üst düzey askerî yetkililer CNN kadrosuna alınır ve danışman maaşıyla istihdam edilir. CNN, ABD'nin yarı-resmî televizyon kanalı olarak dünya üzerinde İngilizce diliyle üretilen enformasyonu domine etmeye başlar.

Tabii, o sıralarda henüz El Cezire adlı bir TV kanalı kurulmamıştır. İngiliz BBC televizyonu Ortadoğu'dan Arapça yayın yapan bir kanal kurma işine girişmese, belki de böyle bir kanal hiç olmayacaktır. BBC'nin Arapça TV projesi gözden düşüp, Arap asıllı, eğitimli elemanlar işsiz kalınca, Katar Emirliği bu kadroya sahip çıkıverir. Onlar da, 1996'dan beri, koskoca Arap dünyasına uydudan BBC kalitesinde televizyonculuk yapmaya başlarlar.

Batı dünyasının El Cezire televizyonuyla ilk tanışıklığı ise, bildiğiniz gibi 11 Eylül sonrasından. İkiz Kuleler'e yapılan saldırının hemen ertesinde, ABD tarafından hedef gösterilen Usame bin Ladin'in ilk görüntülerini yayınlayan kanal, propaganda savaşlarında CNN'in tartışılmaz üstünlüğünü tehdit eder hale gelir. Paniğe kapılan ABD'li yetkililer önce El Cezire'nin yayınlarını engellemeye çalışırlar; başaramayınca, Afganistan'ın işgali sırasında kanalın Kâbil bürosunu "yanlışlıkla" bombalarlar. El Cezire'nin yöneticileri yılmadıkları gibi, "Bundan sonra CNN'in karşısında Arap âleminin görüşünü yansıtan bir kanal var; ayaklarını denk alsınlar!" mesajlarını yollarlar.

Nitekim, bugün Irak'ın işgali, sadece düzenli orduların değil, TV kanallarının da savaş tarlalarında çarpıştığı bir dönemi işaret ediyor bize. Savaşın medyadan aktarılması sürecinde iki TV kanalı, CNN ve El Cezire, sanki savaş içinde savaşıyorlar. Başka bir deyişle, sanki dünya kamuoyu iki farklı savaşa tanıklık ediyor: biri CNN'inki, diğeri ise El Cezire'ninki.

Her iki kanal da izleyici üzerinde istediği etkiyi yaratmak için belli bir plan dahilinde yayın yapıyor. Ancak, iki kanalın da gündemi farklı. El Cezire, Bağdat ve çevresinde bombalarla yerle bir edilen sivil yerleşim bölgelerinde dolaşıp halkla söyleşiler yapıyor, CNN ise, ABD birliklerinin içine "gömülmüş" (embeded) muhabirleriyle Pentagon'un izin verdiği harekât görüntülerini naklen yayınlıyor. CNN'de gördüklerimiz, daha çok güçlü, kuvvetli, yakışıklı, donanımlı, techizatlı Amerikan komandoları (gözlerinde kar gözlükleri, kulaklarında walk-man'leri ve memlekete dönüşte eşe dosta göstermek için turistik çekim yaptıkları dijital kameralarıyla pek bir eğlenir gibiler). Öte yandan El Cezire'de, aynı Amerikan askerlerinin Iraklılar tarafından esir alınmış, vurulmuş, öldürülmüş hallerini görüyoruz. El Cezire, Amerikan askerlerinin ilk sorgulanma görüntülerini ya da cansız bedenlerini sansürsüz yayınlarken, CNN'de Donald Rumsfeld Iraklı yetkililerin savaş esirlerine uluslararası anlaşmalara uygun muamele etmeleri gerektiğini söylüyor. Arkasından El Cezire'den tokat gibi bir haber: Afganistan'da ABD ordusuna esir düşenlerin Guantanamo adasında gördükleri, uluslararası anlaşmalara aykırı muamelenin görüntüleri... El Cezire'de Bağdat yakınlarına düşen İngiliz savaş uçağının pilotlarını linç etmek için arayan Iraklıları izlerken, CNN'de "Bizim uçağımız filan düşmedi" diyen bir İngiliz komutan. CNN Irak ordusundan bahsederken "teröristler" diyor, El Cezire'de konuşan Iraklı yetkililer ise ABD askerlerinden "gangsterler" olarak söz ediyor. CNN sürekli Pentagon'da açıklamalar yapan Beyaz Saray sözcüsü Ari Fleicher'a bağlanıyor, El Cezire ise Bağdat'ta gazetecilere konuşan Irak Devlet Başkan Yardımcısı Taha Yasin Ramazan'a... İki ayrı kanaldan, iki ayrı savaş... Bize düşen ise her ikisini de izleyip bu kaotik söz ve mesajları yap-boz oyunu gibi bir araya getirip, "ora-

da" gerçekten neler olup bittiğini anlamaya çalışmak.

Kuşkusuz, propaganda muharebesi, savaşın içinde en önemli cephelerden birini oluşturuyor. Ancak, gazeteciler, televizyoncular, savaşlarda ve çatışmalarda kendilerini belli bir ülkenin veya ulusun gönüllü neferi olarak görmekten vazgeçmedikçe; çatışmaları ve savaşları çözülmesi gereken bir problem olarak değil de, bir tarafın kazanıp diğer tarafın kaybedeceği bir oyun olarak yansıtmaya devam ettikçe; problemin iki tarafına da insani boyutuyla bakamadıkça; savaşın nedenlerinden çok sonucuna (kim galip gelecek?) takılıp kaldıkça; şiddeti, kanı ve gözyaşını reyting sağlayacak haber unsurları olarak görme çarpıklığından kurtulamadıkça, savaşlarda hep insanlar ve "hakikat" kaybedecek, "medya gerçeği" ise kazanacak.

* MacArthur, John R.; Second Front: Censorship and Propaganda in the Gulf War, Berkeley, California University Press, 1992.

III. Bölüm

Popüler Kültür ve Gazetecilik Üzerine

Sevgili Medyatik Ölüm

Dr. Jack Kevorkian, nam-ı diğer Bay Ölüm (Mr. Death), 1987 yılında Michigan'daki bir mahalli gazeteye şu ilanı vermişti: "Ölümcül hastalığı olup da onuruyla ölümü seçenlere danışmanlık yapılır." Kartvizitinde yazılanlar da hemen hemen aynıydı: "Jack Kevorkian, Tıp Doktoru, özel ölüm elçiliği. Sadece randevu ile."

İlan televizyonların dikkatini çekmekte gecikmedi. Amerika'nın yüksek reytingli "Donahue" şovunda dünyanın ilk intihar makinesini –Mercitron– nasıl yarattığını anlatırken buldu kendisini. Evinin mutfağında(!) ürettiği makine sayesinde ölmek isteyen kişi bir düğmeye basarak vücuduna zehir enjekte ediyor, bir anlamda kendi ipini kendisi çekiyordu. Morfinin bile dindiremediği, dayanılmaz acılar çeken ve birkaç ay içinde ölmesi kaçınılmaz olan hastalara yardım etmekti amacı. Onuru ile ölümü seçen insanlara saygı duyulmasını bekliyor ve ötenaziyi savunuyordu.

İlk randevu 1990 yılında gerçekleşti. 54 yaşındaki Alzheimer hastası Janet Atkins, gönül rızasıyla, kendi ölümünün düğmesine bastı. Dr. Jack Kevorkian'ın eski Volkswagen minibüsünün arkasında Mercitron'dan koluna potasyum klorid enjekte ederken yaşama ve acılara korkusuzca meydan okuyordu.

Kevorkian, 1998 Kasım'ına kadar çoğu kadın –kendi açıklamasına göre kadınlar ölüme karşı erkeklerden daha cesurdu– 130 kişinin acısız ölümüne yardımcı oldu. Ötenazi için başvuranlar arasında kalp hastaları, kanserliler, AIDS'liler, kronik yorgunluk sendromu çekenler, anormal ve çaresiz acılar çektiklerini söyleyenler, Parkinson hastaları ve Multiple Siklerozlular vardı. Kilise, tıp dünyası ve Michigan savcılarının şiddetle karşı çıktığı bu performanslar sonucunda doktorluk yapması yasaklanan, ancak eyalette ötenazi karşıtı bir yasa olmadığı için hapse atılmayan Kevorkian gizli saklı işine devam etti. Kimi gün bir otel odasında, kimi zaman hastasının evinde, ötenazi karşıtı sivil toplum kuru-

luşları yetişmeden gerekeni yapıyordu. Olan biteni basın aracılığı ile izleyen Amerikan halkı ikiye bölünmüştü. Bir tarafta acı çeken, çaresiz insanların ölme hakkını savunanlar, diğer tarafta ise Dr. Jack Kevorkian'ı Tanrı'dan rol çalmakla suçlayan dinci kesim.

Bu sıkı tartışma ortamı, medya dünyası için bulunmaz bir parçaydı. "Merhametin doktoru mu; seri katil mi?" diye soruyordu gazeteciler. Bir anda kendisini spot ışıkları altında bulan Kevorkian gazetecilere ve televizyonculara verdiği demeçlerle sıradan Amerikalı'nın gündemine oturuvermişti. İnternette DeathNet adlı bir site açılarak Kevorkian'ın eylemlerini destekleyen ve desteklemeyenler arasında anketler yapıldı. Dış görünüşüyle çocukların kâbuslarını süsleyen "Fredy"yi andıran 70 yaşındaki Kevorkian'ın özel hayatı da ilginçti. Türkiye'den göçmüş Ermeni bir aileye mensup olduğunu ve çocukluğunun Anadolu'da öldürülen atalarının hikâyelerini dinleyerek geçtiğini anlatıyordu. Ermenilerin başına gelenleri Yahudi soykırımından daha korkunç bulduğu yazıldı. Şöyle diyordu Kevorkian:

"Almanlar Yahudileri hiç değilse gaz ile zehirleyerek öldürdüler. Oysa Türkler Ermenileri kılıçlarla doğrayıp gövdelerini dört bir tarafa dağıttılar. Yahudiler bu kadar acı çekmedi."

Ölüm doktorunun hobilerini merak edenlerin de yaşam sayfalarına bakması yeterliydi. Resim yapmak Kevorkian'ı dinlendiriyordu. 1960'lı yıllardan beri şiddet ve ölüm içerikli resimler yapan Kevorkian, Genocide (Soykırım) adlı tablosunda kendi kanını boya olarak kullanmıştı.

Medyanın ilgisinden güç alan Kevorkian, bir adım daha atmaya karar verdi. Ölümlerine yardımcı olduğu insanların organları hayat kurtarabilirdi. 45 yaşındaki Joseph Tushkowski'nin intiharına yardım ettikten sonra vücudundan çıkardığı böbreği hastaneye götürdüğünde doktorlardan hiçbiri organ naklini kabul etmedi. Kevorkian bir saat sonra eliyle bir arterini kapalı bir arterini açık tuttuğu böbreği cenaze evine teslim etti. Aynı gün olayı televizyondan izleyen Kevorkian'ın avukatı Micheal Odette artık bu görevi yürütemeyeceğini açıkladı; yedi yaşındaki oğlu şöyle demişti:

"Baba artık bu adamı savunmamalısın. Onu hapse atsınlar ve anahtarını da eritsinler!"

1998'in Kasım ayı doktor Kevorkian'ın medya sahnesindeki ölümcül vuruşunu yaptığı tarih oldu. CBS'in meşhur "60 Dakika" programının yapımcısı Mike Wallace, bir ötenazi seansını yayınlamak gibi dâhiyane bir fikir attı ortaya. Medyatik popülizmin doruklarında gezinen Bay Ölüm, yayını kabul etti. Thomas Youk adlı bir hastanın, vücuduna enjekte edilen zehirin etkisiyle yaşama veda edişini kaydettiği videoteybi Kevorkian kendisi yolladı CBS'e. 22 Kasım Pazar günü yayınlanan "TV'de ölüm" 15 milyon kişi tarafından izlendi. Bundan sonra olanlar medya dünyasında bir süredir klişeleşen etik-reyting-kâr üçlemi. Yani insanları ölürken videoya çekip bunu bir sürü yabancıya göstermeli miyiz? Evet belki bazılarımız böyle bir program başlayınca televizyonlarını kapatıyor ama ya kapatmayan 15 milyon? Tabii bütün bunların ötesinde bir insanın ölümü üzerinden para kazanan bir TV kanalı reyting uğruna daha ne kadar ileri gidebilir?

CBS sözcüsü Kevin Tedesco programa yönelik eleştirilere şöyle yanıt veriyordu: "Ötenazi, üzerinde durulması gereken önemli bir konu, üstelik bizimki ilk değil, daha önce Hollanda'daki bir başka televizyon kanalı da bir insanın ölümünü naklen yayınlamıştı. Biz bütün insanların dini inançlarına saygı duyuyoruz; herkesten de bizim haber verme özgürlüğümüze saygı duymalarını istiyoruz."

Neyse ki dünyada haber verme özgürlüğünü kullanmak isteyen tek TV kanalı CBS değil. Bu sayede Doktor Kevorkian'ın intiharlarına yardım ettiği hastaların otopsi kayıtlarını da öğrenebiliyoruz. Merian's Friends adlı doktor kontrollü ötenaziyi savunan bir grubun açıklamaları tüyler ürpertici. Acı çeken insanların acılarına derman olduğunu iddia eden Jack Kevorkian'ın vücutlarına zehir enjekte ettiği hastalarının bazılarının otopsi sonuçlarında hiçbir ölümcül acı çekme izine rastlanmamıştır. Üstelik Kevorkian ne hastalarının psikiyatristleriyle ne de doktorlarıyla irtibat kuruyormuş. Kısacası "Ben acı çekiyorum ve ölmek istiyorum" diyen herkese memnuniyetle yardımcı olmuş. Kendi istekleri ve Jack

Kevorkian'ın asistanlığında yaşamlarına son veren hastalardan Frank Long'un "akıl hastasıdır" raporu varmış. Judith Curren'a intiharından önce uzunca bir süre kendi kocası tarafından gizlice anti-depresyon ilaçları verildiği saptanmış. Ve Rebecca Badger'a doktorların yanlışlıkla Multiple Sikleroz teşhisi koyduğu anlaşılmış.

Tabii bütün bunlar CBS'in 60 Dakika programının yapımcılarını hiç mi hiç ilgilendirmiyor. Onlar halkın haber alma özgürlüğünü kullandıklarını ve bir ötenazi seansının haber değeri taşıdığını savunuyorlar. Şimdilerde Avustralya'da yayın yapan Kanal 9, bir ötenazi seansını naklen yayınlamak için anlaşma yapmak üzere. Bu seferki başrol 54 yaşında mesane kanseri olan June Burns adlı bir kadına verilmiş. Financial Times gazetesinde yer alan habere göre, June Burns'un ne kadar acı çektiğini ve ölmek istediğini anlatan 90 saniyelik bir reklam filmi gün boyunca çocuk programlarının arasında bile defalarca yayınlanıyormuş. Eğer anlaşma sağlanır ve naklen ölüm gerçekleşirse, Kanal 9 yapımcılarının eleştirilere verecekleri cevabı kestirmek çok zor değil: "Daha önce CBS de aynısını yaptı!"

İnsanlar tüm yabancılaşma ve karmaşalarına rağmen hâlâ ölmüş yakınlarının güzel günlerinde çekilmiş fotoğrafları ile teselli buluyorlar. Oysa medya yine toplumun bir adım ötesinde. Bizlere "O âna adanmış" yeni bir alternatif sunuyor: Medyatik ölümler. Hani herkes bir gün bir dakikalığına meşhur olacaktı ya. Eğer diriniz meşhur olamadıysa ölünüzü meşhur ederiz. Böyle bakıldığında geçtiğimiz günlerde ölümü seçerek intihar eden, Boğaziçi Üniversitesi Felsefe öğrencisinin ailesine bıraktığı veda mektubundan alıntı yapmamak elde değil. "Fazla büyütmeyin. Sadece öldüm işte. Organlarımı bağışlayın, vücudumu kadavra yapın; benim için fark etmez. Anne, olayı medyaya yansıtıp Reha Muhtar'a filan çıkmayın; medya da olayı geyik haline getirmesin. Uyuşturucu filan kullanmıyorum, satanist değilim. Hoşça kalın!"

Ne Sağcıyız Ne Solcu Futbolcuyuz Futbolcu

ATV'de yayınlanan ve yüzde 24'lük izlenme oranı ile rekor kıran "Bizim Stadyum", üzerinde uzun uzun durulması, analiz edilmesi gereken bir program. Önce en masum haliyle değerlendirelim; sıradan bir izleyici için televizyonculuklarıyla, habercilikleriyle tanıdığımız bu üç ünlü isim –Ali Kırca, Uğur Dündar ve Reha Muhtar– tuttukları takımları kıyasıya savunarak, izleyiciye esprili ve hoşça vakit geçirtmişlerdir. Fenerbahçe, Galatasaray ve Beşiktaş gibi ulusal çapta taraftarı olan üç büyük takımın üç ünlü taraftarı, ATV çatısı altında "ne olacak bu futbolun hali?" sorusuna cevap aramışlar ve bunu yaparken de çok eğlenmişlerdir.

Oysa duruma son yılların moda deyimiyle "medyanın ekonomi politiği" açısından bakacak olursak durum biraz değişir. Çünkü yaşadığımız yüzyılda, para-güç-iktidar ilişkilerinde hep ön saflarda yarışan medya tekelleri ile, geniş halk kitlelerini peşinden koşturan futbol camiasının bu sıkı fıkı ilişkisi nereden bakarsanız bakın açıklar vermekte. Medya-iktidar-para-güç ilişkilerini, Galatasaray, Beşiktaş ve Fenerbahçe örneklerinden hareket ederek daha rahat açıklayabiliriz ve üç ünlü "enkır"ın (Amerikancası Anchor), bilerek veya bilmeyerek nasıl "siyaseten yanlış" bir konuma düştüklerini anlarız.

Türkiye'de futbol kulübü başkanlığı ile siyaset ve ekonomi sahnesinde boy gösterme arasında doğru bir orantı görülmekte. Şöyle bir belleğimizi yoklayalım; özellikle 1980 sonrası ekonomideki yeni yapılanma projesinden pay almış işadamlarının gözü hep futbol kulüplerinde. Paralı adamlar, futbol kulübü başkanı olunca arkalarına aldıkları destek ile güç sahibi oluyorlar. Bu güç ile, mevcut iktidarın destekçi kanadıyla işi pişiriyorlar. Bu iş pişirme iki şekilde olabiliyor: Birincisi "ekonomik" (ihaleler vs), ikincisi ise "sportif" (Futbol Federasyonu ile kurulan ilişkiler açısından). Sonra bir bakıyoruz, sistem içi politik kamplaşmaların portreleri, büyük takımların kamplaşmalarında da asli figür haline geliver-

miş. (Ali Şen, Ömer Çavuşoğlu, Cem Uzan, Adnan Polat, Alp Yalman…)

Türk futbolu, Türk medyası olmadan bir hiç olacağı için, bu sistemin bir diğer ayağı da medya rüzgârını kendi tarafına çekmekten geçiyor. Medya ile futbol kulüpleri arasındaki ilişkiler, taraftar yazar ve yöneticileri kulüp üyesi yapmak gibi masumane başlayıp, sonunda bunların yönetim kurullarına alınmasına kadar gidiyor. Bu yetmezmiş gibi, medya dünyası da futbol kulübü yöneticilerine kucak açıyor. Ali Şen'in ATV adına Bosna'da gazetecilik yapmaya kalkması, Sabah'ta köşe yazarlığına başlaması gibi. Eski başkanlar medya sektöründe iş bulamazlarsa, bu kez siyaset sahnesinde şanslarını deniyorlar. Adnan Polat'ın İstanbul, Alp Yalman'ın Kadıköy belediye başkan adayı olduklarını hatırlayın.

Medya-siyaset-para-güç ilişkilerinin örnekleri sadece İstanbul'un üç büyük takımında değil tabii. Türkiye'de iktidara kim gelirse, kendi tuttuğu takımı ihya ediyor. Özal döneminde Malatyaspor'un 1. Lige çıkarılması belleklerde. Yine bir seçim sırasında Özal'ın Kocaelispor'a, "Beni destekleyin sizi birinci lige çıkaracağım" vaadi, Kocaeli'de ANAP'ın 1. Parti çıkması ile gerçekleşmişti. Önümüzdeki günlerde de Mesut Yılmaz'ın memleketlisi Rizespor'un 1. Lige çıkması bekleniyor (en azından Rizeliler tarafından). Öte tarafta bir bakıyoruz yine karanlık yatırımlarıyla dikkatleri üzerine çeken Jet-Pa'nın patronu Fadıl Akgündüz Siirtspor'u satın alıyor, Antalyaspor'a sponsor oluyor, bu arada btv kanalını da almayı ihmal etmiyor. Geçen seçimlerde Tansu Çiller, Fadıl Akgündüz'ü Siirt'ten milletvekili adayı yapmaya kalkınca, medyadaki karşı lobinin "dost güçleri" (Fatih Altaylı ve Emin Çölaşan) bir salvo ile Akgündüz'ün balonunu söndürüveriyorlar.

Aslen medya patronu olup da, medya gücü ile futbol gücünü açık açık birleştiren Star kanalının sahibi Uzan Grubu'nu da unutmamalı. İstanbulspor'u satın aldıktan sonra "ne akla hizmet" değeri 1 olan sporcuya 5 verdiği bilinmeyen Uzan Grubu'nun, devlet içindeki kaleleri sağlam değil. Bu nedenle 1. Lig maçlarının Telsim Ligi olarak adlandırılması projesi, bakan Fikret Ünlü'nün girişimleriyle önleniyor. Onlar, şimdilik gün olur devran döner

diyerek beklemedeler; bildiğimiz kadarıyla Gülgun Feyman'a İstanbulspor'dan henüz bir teklif yok.

Şimdi düşünecek olursak, üç büyük kanalda, her gün hemen hemen aynı saatlerde kamuoyu oluşturan üç kişinin (Kırca, Dündar, Muhtar), futbol kulüpleri ile bu yakın markaj ilişkisi, sadece "benim takımım seninkini döver" gibi safiyane duygularla algılanabilir mi? Üçünün de mesleği habercilik. Habercilik, hiçbir kişi veya kuruma angaje olmamayı gerektiren bir meslek; tam tersi, kişi ve kurumları sorgulamaları, siyaset ve iş dünyası ile çıkar ilişkilerini didik didik etmeleri gerekiyor. Oysa bakın bu üç ünlünün televizyon ekranında saatlerce reklamını yaptıkları takımların durumuna…

Uğur Dündar'ın Fenerbahçesi: Silah ihalelerinin ve Rusya'daki yatırımların tanınmış ismi Ali Şen, kulüp başkanıyken şöyle bir açıklama yapmıştı: "Ben o kadar büyük oynuyorum ki, Fenerbahçe Cumhuriyeti'ni kursam ve burada bir parti kuracak olsam %50 oyla iktidara gelirim." Başkanlığı bıraktıktan sonra gazetecilik gibi yan işlere bulaşsa da siyasetten kopmadı. Geçtiğimiz aylarda Çevik Bir'in Cumhurbaşkanı olabilmesi için, iş, sivil toplum kuruluşları ve medya dünyası arasında lobiciliğe soyundu; hüsranla bitti.

Kulübün yeni seçilen başkanı (Uğur Dündar'ın as başkanı) Aziz Yıldırım, NATO'nun Türkiye ihalelerinin vazgeçilmez ismi. Demirel'e yakınlığı ile tanınıyor ve NATO ihaleleri hiç sekmeden Aziz Yıldırım'da kalıyor. Yıldırım'ın Doğan Medya Grubu'nun etkin isimlerinden Uğur Dündar'la kurduğu iş arkadaşlığını, "devlet içindeki Galatasaray ağırlıklı lobiyi Fenerbahçe lehine çevirmek" çabası olarak algılayanlar çoğunlukta.

Ali Kırca'nın Galatasaray'ı: Son yılların en iyi oynayan takımı. Başkan işadamı Faruk Süren, teknik direktör Fatih Terim. Fatih Terim, kulübe şampiyonluklar ve başarılar kazandırdıkça hem medya hem de siyaset dünyasında dostluklarını geliştirdi. Tansu Çiller'den Fetullah Gülen'e kadar herkesle çekilmiş bir fotoğrafı var. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ATV'deki Siyaset Meydanı'nı yarıda kesip, Fatih'in Dortmund başarısını kutluyor. Fatih

Terim, Mehmet Ağar gibi MHP kökenli politikacılarla çok samimi, Galatasaraylı bir grup oyuncu ise Fethullah Gülen'in sempatizanı (Fethullah Hoca'nın Hakan Şükür'ün nikah şahidi olduğunu hatırlayın). Mesut Yılmaz ve oğlu, fanatik Galatasaraylı ve Futbol Federasyonu başkanı Haluk Ulusoy'un Mesut Yılmaz'la arası çok iyi. İki yıl önce, ligdeki 17 takımın "Federasyon hakemleri Galatasaray'ı kolluyor!" diyerek ligden çekilmeye kalkmaları ve Meclis'teki Galatasaraylı lobinin yarattığı sıkıntı hafızalarda. Medyada da geniş bir Galatasaray lobisi var –özellikle Galatasaray Lisesi mezunu köşe yazarlarından. Ali Kırca, Galatasaray'ın şirketleşme ve halka açılma çalışmalarından haberdar; buna rağmen teklif gelirse yönetim kurulu üyeliğini düşüneceğini açıklıyor.

Reha Muhtar'ın Beşiktaş'ı: Şu andaki başkan Süleyman Seba yakında görevi bırakacak. Yerine gelmeyi düşünen adaylardan Mehmet Gül, MHP İstanbul milletvekili. Karşısındaki güçlü adaylardan biri Rahmi Koç tarafından desteklendiği söylenen Hüseyin Arat. Beşiktaş kongresinde çalışan ünlü siyasetçilerden bazıları Ünal Erkan, Sadettin Tantan ve Hikmet Çetin. Partisi Meclis dışında kaldıktan sonra Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in danışmanlığını yapan Hikmet Çetin, bir ara Beşiktaş Kulübü Başkanlığı için düşünüldüyse de, sonra vazgeçti. Yine medyadan öğrendiğimiz kadarıyla Rahmi Koç'un Hüseyin Arat aracılığıyla Beşiktaş Kulübü'ne hükmetme planları kurduğu ve bunu önlemek için Mehmet Gül ve Serdar Bilgili'nin güç birliği yapacağı konuşuluyor. Beşiktaş, medyadan en çok izlenen şov haber "enkır"ı Reha Muhtar'ı kestirmiş gözüne. İki meslektaşının tersine, "Ben gazeteciyim gazetecilikten anlarım" diyerek bu teklifi geri çevirmiş Muhtar.

Geçtiğimiz günlerde elime sosyolog Pınar Selek ve Ayşe Kısmet'in "Cağaloğlu'ndan İkitelli'ye Mürekkep Kokusundan Plazalara/Bir Göçün İncelenmesi" adlı makaleleri geçti. (Asosyoloji, 1995) Araştırmalarının temel sorusu, medya sektörünün Cağaloğlu'ndan İkitelli'ye göçünün Türkiye'deki hangi dönüşümü ifade ettiği. 1980'lere denk düşen bu yeni yapılanma ile Yeni Dünya Düzeni arasında ilişki kuran iki araştırmacı, "Günümüzde paranın, silahın, yasanın ve iletişim aygıtının sahipleri ortaktır" diyorlar.

ABD'nin etkin kanallarından NBC'yi satın alan General Electric'in dünyanın önde gelen silah üreticisi olduğu düşünülürse hiç de kuru bir iftira sayılmaz. Ancak, Amerikalı şair John King'in dediği gibi:

"Whose story can you trust
when the news is brought to you
by General Electric?"/
"Size General Electric tarafından
iletiliyorsa, hangi habere
güvenebilirsiniz?"

Neyse, 5 Mart akşamı program bittikten sonra Reha Muhtar, Ali Kırca ve Uğur Dündar'a kırmızı-beyaz renkli bir pasta sunulmuş. Onlar da "Biz aslında her şeyden önce milli takımı tutuyoruz" demişler ve pastadan birer dilim almışlar, olay tatlıya bağlanmış. Ne tuhaf benzerlik; Türkiye'deki medya-para-iktidar-güç ilişkileri de Türkiye pastasından bir pay almak üzerine kurulmuyor mu zaten?

Blaır'i Bush'un Köpeği Yapan Şarkı

Bunaltıcı yaz sıcaklarında mütemadiyen tekrarlanan "ABD Irak'a tek taraflı savaş açacak", "diktatörlüğü yok edecek", "orada demokrasiyi yeşertecek", "insanları özgürleştirecek", "bu insani bir işgal olacak" palavralarını dinlemekten ve Troyka adı verilen "yeni oluşumun eski söyleminden" tiksindiğimden, televizyona ambargo koymuştum. Son günlerde haber bültenlerinde karşınıza çıkan her söz ve imaja bakıp destekli bir küfür sallamaya başlamışsanız eğer, size de tavsiye ederim, hayatınızdan televizyonu çıkartınız; ruh ve beden sağlığınızın nasıl yerine geldiğini göreceksiniz.

Lakin, bu tür "uzaktan kumandalı-sansür" durumlarında gözden kaçmaması gereken birtakım mühim olayları da atlamanız söz konusu. Mesela, benim de 13 yaşındaki kızım tatilden dönmemiş olsa, e haliyle televizyon ambargomuz delinmese ve evimizde ufak çaplı bir MTV-UK, VH1, MCM çılgınlığı yaşanmıyor olsa, İngiliz pop şarkıcısı George Michael'ın son klibinden haberim bile olmayacaktı. Atlayacaktım. Allahtan o uyardı, "koş anne koş, bunu görmelisin," dedi de, uzun zamandır televizyon ekranlarında gördüğüm en matrak ama bir o kadar da politik videoyu kaçırmamış oldum.

George Michael'ın Temmuz başında piyasaya çıkan yeni single'ı "Shoot The Dog/Köpeği Vur" için çektiği klibi, son yıllarda ABD semalarından yükselen sağcı ve istilacı dış politikaları eleştirmek için yapılmış en başarılı işlerden biri olarak tanımlayabilirim. Sadece şarkı ve klip çok cesur bir Bush ve Blair parodisi olduğundan değil; aynı zamanda, G. Michael gibi pek de politik sayılmayacak bir pop yıldızının bile, 11 Eylül sonrası ABD eksenli savaşlara karşı isyanını görmek açısından iyi bir deneyim olduğu için.

Haysiyet okurlarının pop müzik kanallarını izlemiyor olduğu varsayımından hareketle(?), size klibi anlatayım evvela. Sonra, kablolu yayınınız, dijital TV bağlantınız vs. varsa, bir ara açar bakarsınız artık: "Shoot The Dog"un klibi bir çizgi film; hem de

çok başarılı, çok profesyonel. Filmin başrollerinde G. Michael, George W. Bush ve Tony Blair var. Başlangıçta, bu üç şahsiyet Beyaz Saray'ın bahçesinde görünüyorlar. Fakat o da ne? İngiltere başbakanı Tony Blair dört ayak üzerinde; aynı bir süs köpeği gibi Bush'a sürtünüyor. Bunu gören Bush, eline geçirdiği bir frizbiyi uzaklara fırlatıyor. Blair (süs köpeği) durur mu? Hemen koşup yakalıyor frizbiyi dişleriyle... ve o frizbi, bir anda Blair'i üzerinde taşıyan bir füzeye dönüşüyor –kim bilir hangi diktatörlüğe demokrasi götüren bir füzeye... Bu arada, G. Michael ve G. Bush, Beyaz Saray bahçesinde dans etmeye başlıyorlar... Ardından, G. Michael'ı tanklar tüfekler arasında (savaş sathında elinde çiçekler) dolaşıp şarkı söylerken görüyoruz. Şarkının sözlerinden anlayabildiğim kadarıyla şöyle diyor: "Tony, Tony, Tony; senin ne orospu olduğunu biliyorum; ama Bush'un yaptığı doğru değil, bunu bil."

Sonra, birden bir futbol sahasına geçiyoruz. Ünlü İngiliz futbolcu David Beckham sahanın ortasında top sektiriyor (bu sahnede bizim Dünya Kupası sırasında pek sevdiğimiz kel kafalı İtalyan hakem de yan rolde). Tam o sırada, üzerinde Amerikan futbolu forması ve kaskıyla George W. Bush beliriyor sahada. Beckham'ın ayağından topu kapıp, elinde evire çevire o "yuvarlak" hadiseyi "elips" şekline (Amerikan futbol topuna) dönüştürüveriyor. Sahadakiler, hakem dahil, ağlamaya başlıyorlar. G. Michael söylemeye devam ediyor şarkısını: "Mustafa, Mazeltov, Gazze çocukları; bütün bu kutsal dava meseleleri arasında, bana öyle geliyor ki, her şey bittiğinde, bunlar köpeği vuracaklar, köpeği vuracaklar..."

Klip ve şarkı böyle sürüp gidiyor sayın Haysiyet okurları, hepsini anlatmayayım, ama ilerleyen bölümlerde Tony Blair'in Britanya adasının kıçına (denizcilik tabiriyle) motor takıp Amerika kıtasına, New York kıyısından demir attığına ve "teknesini" özgürlük heykeline bağladığına tanıklık ediyoruz. Bu arada, boş durmayan G. Michael da, soyunup leopar desenli tangasıyla, Cherie Blair'e sarkıntılık filan yapıyor. (Ayrıca, Bush ve Blair'i eşcinsel âşıklar olarak hicveden bölümler de var... uzatmayayım)

Klibi izledikten sonra sizin için araştırdım, öğrendim ki, bu klip yayınlandığı ilk günden beri hem İngiltere'de hem de ABD'de

tartışma konusu olmuş. Tony Blair'i, George Bush'un ültimatomlarını sorgusuz sualsiz yerine getiren bir süs köpeği gibi hicvettiğinden İngiltere'de; aşırı anti-Amerikan bulunduğundan ABD'de.

"Shoot The Dog" adlı şarkı, Temmuz ortalarından beri iki ülke basınını ve kamuoyunu da ikiye bölmüş. Kimileri şarkıyı ve klibi pek beğeniyor, George Michael'in doğru olanı yaptığını, İngiltere'nin ABD'nin savaşçı dış politikasına alet/destek oluşunun bundan daha iyi hicvedilemeyeceğini düşünüyorlar. Sağcı ve tutucu kesim ise, G. Michael'ın tartışmalı şarkısını tiksindirici, aşağılayıcı ve ayıp bulduklarını söylüyorlar. Hatta kimi sol basın bile, şarkıcının bu kez çok ileri gittiğini, pop yıldızlarından küresel problemlere danışmanlık beklemediklerini ifade ediyorlar (bkz. 3 Temmuz 2002 tarihli Guardian'da Rod Liddle imzalı "Global advice from pop stars? No Thanks!" başlıklı yazı).

Tabii olayın öznesi, G. Michael gibi zamanında "Careless Whispers" gibi "bayık" şarkılara imza atmış, bu da yetmezmiş gibi iki yıl önce eşcinsel âşığıyla halka açık tuvalette seks yaparken yakalanmış bir şahsiyet olunca, saldırmak daha da kolay oluyor. "Aman, buna mı kaldı ABD'nin, İngiltere'nin dış politikalarını eleştirmek? O önce kendisine baksın!" anlayışı, tüm ağırlığıyla büyük Batı basınına damgasını vurmuş. Nitekim, böyle eleştiriler alacağını bilen G. Michael, "Shoot The Dog"ı ABD'de piyasaya sürmemiş. Bu sefer de Sun gibi çok satan İngiliz tabloid basını tarafından, manşetlerden, "korkaklıkla" suçlanmış.

George Michael ise, yaptığı basın toplantısında son şarkısını ve videosunu şöyle savunuyormuş:

"Bu şarkı ve klip ne anti-Amerikan ne de El Kaide'nin savunucusu. Bunlar tamamen benim kişisel görüşlerim ve Irak'a muhtemel bir saldırı öncesi, toplumun bazı şeyleri tartışması gerektiğini düşünüyorum. Şarkımda saldırdığım asıl kişi başbakan Tony Blair. Onu, ABD politikalarını yeterince sorgulamadan, topluma izah edip rıza almadan uyguladığı için eleştiriyorum ben. Mesajımı da mizahla vermeyi tercih ettim; çünkü bu tür politik tartışmalarda mizahın her zaman daha etkili olduğunu düşünüyorum."

İngiltere başbakanı Tony Blair'e açıkça "Bize sormadan nasıl bizi

temsilen böyle bir savaşa kalkışırsınız" sorusunu yönelten G. Michael'ın klibi, Amerikan MTV'sinde yayınlanamıyor. İngiltere'deki yayını da Broadcasting Standards Commission tarafından yasaklanmaya çalışılmış, ama başarılı olunamamış. Sadece BBC, seks içeren görüntüleri nedeniyle, klibi akşam saat 21.00'den önce Top of the Pops'da yayınladığı için eleştiri almış. BBC de boş durmamış, internet sayfasında "Shoot The Dog sizce tiksindirici mi?" başlıklı bir anket düzenlemiş. Ankete katılanların cevaplarına baktım, şarkıyı ve klibi çok iğrenç, kaba ve tiksindirici bulanlar olduğu kadar; çok beğenen, şarkıcının ortaya koyduğu politik tavrı destekleyen izleyiciler de var. Mesela, ABD'den yazan İllazo lakaplı bir izleyici şöyle demiş: "G. Michael ne düşündüğünü söyleyebilen çok cesur bir insan. Birçoğumuz onunla aynı fikirde olsak da bunu ifade edemiyoruz. Bu arada, ben şarkının klibini hiç de anti-Amerikan bulmadım. Anti-Bush, anti-Blair, anti-salaklık, anti-kibirlilik, anti-savaş... harika bir klip bence. George Michael'a beş yıldız."

Bence de, söyleyecek sözleri varsa, bir zamanlar Bob Geldof ve Bono'nun yaptığı gibi milyarlarca izleyiciye hitap eden pop ve rock yıldızları politik olaylarda düşüncelerini söylemeliler. Böylece, yıllar sonra ilk kez Diyarbakır'da sahneye çıkan Sezen Aksu gibi, ilk beş dakika nutku tutulup, konuşamaz hale gelmezler. George Michael'ın son klibi, son yıllarda Eminem'in yeni şarkısı "Without me"den sonra gördüğüm –onda da dağlarda D-12 grubuyla hip-hop dansı yapan bir Usame bin Ladin imajı görüp pek eğlenmiştik– en matrak ve düşündürücü hadiselerden biri. Haraketle tavsiye ediyorum.

Homofobik Medya Manzaraları

18 Eylül 2003 tarihli Guardian'da bir haber: 11 Eylül 2001'den beri, Amerikan televizyon kanallarında gösterilen dizilerdeki gay ve lezbiyen karakterlerin sayısı üçte iki oranında azalmış. Saldırıların hemen ertesinde, başrollerinde eşcinsel tiplemelerin yer aldığı ve son yıllarda eşcinsel karakterlerin artık sadece kıyıda köşede değil, prime-time'da da görünür oluşuna örnek gösterilen "Ellen" (meşhur lezbiyen Ellen DeGeneres'in oynadığı) ve "The Education of Max Bickford" (sonradan kadın olan bir erkeğin hikâyesi) adlı iki dizi yayından kaldırılmış. Buna karşılık, geçtiğimiz 12 ay içinde ABD'de en çok izlenen dört kanalda yayınlanan polis ve dedektif dizilerinin (zeki, güçlü, kuvvetli, adaleti savunan beyaz Amerikalı erkek tiplemelerinin) sayısında artış olmuş.

Bu ilginç gelişmeyi öğrenince, aklımıza şu iki soru düşüyor tabii:

1. Acaba, Amerikan televizyon kanallarının yöneticileri, 11 Eylül saldırılarının ve arkasından gelen sosyal kırılma ve depresyonun altında bir tür "toplumsal yumuşamanın" yattığı ve bundan kurtulunması gerektiği gibi bir vehme mi kapılmışlardır?

2. Yoksa, bu maçolaşma eğilimi, Beyaz Saray'la Pentagon'un, Hollywood ve Amerikan medya endüstrisinin işbirliğiyle "güçlü/kuvvetli/yenilmez/sert ABD" imajını zihinlerde yeniden yaratmak planının bilinçli, örgütlü bir parçası mıdır?

Ne olursa olsun, Amerikan TV kanallarında gözlenen bu "homofobik" durumda asıl keyif kaçıran nokta, Batı'da eşcinselliğin medyada sunumu konusunda son 10-15 yılda verilmiş kanlı savaşın bir anda yok sayılması; fethedilen kalelerin de maalesef geri verilmeye başlanmış olması.

Medyada eşcinsellerin temsili meselesi, medya çalışmalarının, ama özellikle de kültürel incelemeler ekolünün uzun yıllardır didik didik ettiği bir konu. Son yirmi yılda bu konuda ortaya atılan argümanları iki safhada toplamak mümkün: Birincisi, medyada

eşcinselliğin ısrarla gözden ırak tutulması, yok sayılması ile ilgili argümanların yer aldığı dönem. Bu dönemde, yaygın medya kanallarında gördüğümüz karakterler arasında eşcinsel tiplemelere neden yer verilmediği, toplumun çok geniş bir kesiminin neden medyadan dışlandığı, eşcinselliğin neden yok sayıldığı tartışılıyor. İkincisi ise, filmlerde, dizilerde ve haber programlarında eşcinsellere yer verilmeye başlanmasına karşın, eşcinsel karakterlerin neden hep negatif imajlarla sunulduğuna dair argümanların yoğunlaştığı dönem. Yine bu dönemde, medyada eşcinselliğin bir eksiklik, bir bozukluk olarak yansıtılması da eleştiriliyor ve erkek egemen, heteroseksüel kültürel hegemonya topa tutuluyor.

Televizyon dizilerinde, sinema filmlerinde, reklamlarda ve haber metinlerinde yer verilen gay/lezbiyen tiplemelerinin nasıl çarpıtılmış, yapay imajlar olduğu üzerine tonlarca makale ve kitap yazılınca, medya ürünlerini üretenler de kendilerine çeki düzen veriyorlar ve son 10-15 yıl içinde yukarıda adı geçen Amerikan dizileri gibi, "olumlanmış" eşcinsel karakterlerin yer aldığı yüzlerce yapım üretiliyor Batı'da.

Eşcinseller açısından bakıldığında ise durum şöyle: Önceleri medya kanallarında varolmayı, en azından toplumsal kabulün bir göstergesi sayan gay ve lezbiyenler, sadece bundan bile hoşnut oluyorlar. Ancak, bir süre sonra bu kanallarda "nasıl göründükleri" ile de ilgilenmeye başlıyorlar, haliyle. Çünkü, özellikle Amerikan sit-com'larında (durum komedileri), eşcinsel karakterler ancak orta sınıf kuaför, makyajcı, aşçı, uşak, şoför veya şarkıcı rollerinde görünüyorlar ve genellikle aptal-zayıf-şeytani-ahlaksız kişilikler olarak temsil ediliyorlar. Bu baskın, heteroseksüel hegemonyaya karşı çıkan eşcinsel örgütleri, toplumda üst sınıflardan doktor, mühendis, profesör, işadamı, öğretmen eşcinsellerin de olduğunu hatırlatıyorlar ve bu tür karakterlerin de dizilerde yer alması gerektiğinin mücadelesine girişiyorlar. Uzun lafın kısası, başarılı da oluyorlar. Her ne kadar televizyon programları, reklamlar ve diziler çoğunluğu temsil edenler tarafından çoğunluk için üretiliyor olsa da, medya endüstrisi içinde yer alan eşcinselle-

rin de (senaryo yazarları, yapımcılar, oyuncular) katkısı ile TV'deki olumlu gay/lezbiyen karakterlerin oranı yükseliyor; başrollerinde başarılı, ahlaklı, toplumda yer edinmiş eşcinsel tiplemelerin yer aldığı dizi ve sinema filmlerinin sayısında artış gözleniyor.

Bugünün Türkiye medyasında eşcinsellerin temsiline baktığımızda ise, Batı'nın 10-15 sene önce terk ettiği o önyargılı, basmakalıp durumu görüyoruz. Reklamlarda, sinema filmlerinde ve televizyon dizilerinde görünen gay karakterler (bugüne kadar lezbiyen bir karakterin yer aldığı yerli dizi, reklam, sinema filmi vs. gördüğümü hatırlamıyorum), hep belli kalıplar içine oturtuluyor. Onlar, genellikle genç (eşcinseller yaşlanmazmış gibi), fakir ve eğitimsiz kişilikler olarak sunuluyorlar; olsalar olsalar ya bir pavyonda şarkıcı, ya fahişe, ya da kuaför olabiliyorlar ve genellikle kaypak, para için her şeyi yapabilecek, zayıf kişilikli insanlar olarak portreleniyor. Sinema filmlerinde ve TV dizilerinde başroller hep olumlanmış heteroseksüel karakterlere/çiftlere ayrılıyor ve böyle bir yapımda iyi, güzel, namuslu, çalışkan bir eşcinsel karakteri görmek pek mümkün olamıyor.

Habercilik pratiğine baktığımızda ise, daha feci bir tabloyla karşılaşıyoruz. Eşcinsellerle ilgili haberlerin sunumunda yaygın medyamızın performansı, en maço erkeğe taş çıkartacak durumda. Toplumca tanınmış ve benimsenmiş bazı eşcinsel şarkıcı, türkücü veya tiyatro/sinema sanatçılarının sunulduğu kültür-sanat sayfaları hariç, suç-suçluluk haberleri, eğitim, siyaset ve toplum sayfaları her fırsatta eşcinsellerin ve eşcinselliğin aşağılanması, yargılanması ve mahkûm edilmesi için kullanılan özel alanlar gibi sanki. Haber metinlerinde adı geçen her şahsiyetin cinsel tercihi açıklanırmış gibi, mesela bir trafik kazasına adı karışan kişinin eşcinselliğine vurgu yapmak, haber kaynaklarından "eşcinsel öğretmen", "travesti Ahmet", "yumuşak doktor" vs. şeklinde söz etmek de çok sık rastladığımız gazetecilik pratiklerinden.

Geçtiğimiz günlerde Erdek'teki bir yaz kampında yaşanan olayların büyük medyamızda "skandal" başlıklarıyla sunulması, bu "homofobik" yaklaşıma en güzel örnek. Gündüzleri İngilizce öğretmenliği yapıp, akşamları da gençleri eğlendirecek şov

gösterileri tertipleyen kamp çalışanı Nedim Uzun'un başına gelenler, olan bitenin haber sayfalarına/bültenlerine yansıyış şekli ve sonuçta Milli Eğitim Bakanlığı'nı "Efemineler öğretmenlik yapamaz" gibi bir yönetmelik yayınlamaya kadar götüren o akıl almaz süreç, toplumca alternatif cinse karşı hazımsızlığımızın, ya da toplumsal bilinçaltımızdaki cinnetinin bir göstergesi sanki. Gazete manşetlerinde günlerce sürdürülen ve eşcinselliği nezle gibi bulaşıcı bir hastalık, çocuklarımızı da bu tür hastalardan uzak tutulması gereken, korunmaya muhtaç zavallılar olarak yansıtan haber metinlerine hiç girmeyeyim. Onun yerine, bu cahil ve sorumsuz tartışmalara imza atan editör ve muhabirlerin acilen bir psikiyatriste görünmelerini tavsiye etmekle yetineyim.

Öte yandan, geçtiğimiz hafta Show TV'de rastgeldiğim "Karar Anı" adlı programda yaşanan vahşete değinmeden de geçemeyeceğim.

Programın formatı şu: Ortada güncel bir tartışma var. Bu tartışmanın kilit isimleri stüdyoda. Bu kişiler konuyla ilgili kendi argümanlarını ortaya döküyorlar. Bu arada, stüdyodaki konuklar da bu iki kişinin açıklamaları doğrultusunda kendi görüşlerini söylüyorlar. Programa TV izleyicileri de aktif olarak katılabiliyor ve yayın bitmeden önce, kimin haklı kimin haksız olduğu konusunda "halk oylaması" yapılıyor. Geçtiğimiz hafta programın konusu "skandal olmuş eşcinsel öğretmen"di. Stüdyoda, Erdek'teki yaz kampının sorumlusu ve İngilizce öğretmeni Nedim Uzun yerlerini almış, dinleyiciler de saflarını tutmuş... Ama sıkı durun! Eğitim, çocuklarımız, eşcinsellik, eşcinsellerin iş bulma zorlukları ve öğretmenlik yapıp yapamayacakları minvalinde giden tartışmanın yöneticisi, eski futbol hakemi ve spor yazarı Erman Toroğlu!

Böyle bir tablo ile karşılaşınca, insan bir tuhaf oluyor ister istemez. Sonra, "Yahu, dur bakalım vardır belki bir hikmeti", diyerek izliyor... Ama nafile. Heteroseksüel lobinin açık/gizli temsilcisi Erman Toroğlu daha birinci dakikada, stüdyodaki tüm konuklara "siz", Nedim Uzun'a ise "sen" diye hitap ederek atıyor ilk golünü. Ve izleyici de hemen anlıyor durumu: Bu Nedim(!), hiç de saygı duyulacak bir şahsiyet olmasa gerek.

Devam eden dakikalarda, Nedim Uzun üzerinden (öcünün temsili) eşcinsellerin "neden öğretmen olamayacakları", "onların çocuklarımızdan neden uzak durmaları gerektiği", "Nedim Uzun'un işe alınırken eşcinsel olduğunu neden açık açık itiraf etmediği" gibi konularda, abuk sabuk konuşmalar yapılıyor. Bilimsellikten, sağduyudan uzak, önyargıların ve bireysel fobilerin ağır bastığı korkunç bir program bu, anlayacağınız. Stüdyoda bir tek kişi bile bugüne kadar çocuklarımızı taciz eden, döven, gururunu kıran, özgüvenlerini yok eden heteroseksüel öğretmenlerden neler çektiğimizden bahsetmiyor; çocuklarımızı eğitmek için, işini iyi yapan eşcinsel bir öğretmen yerine, neden işini kötü yapan heteroseksüel bir öğretmeni tercih etmek zorunda olduğumuzu filan tartışan yok; ayrıca, insanların işe alınırken neden cinsel tercihlerini açıklamaları gerektiğini de hiç anlayamıyoruz... Sonuçta, "okul çocuklarının başına gelebilecek en büyük talihsizlik, eşcinsel öğretmene sahip olmaktır" gibi bir imaj yaratılıyor televizyon ekranlarında ve eşcinselliğin medyada "hastalıklı sunumu" anlamında yeni bir aşama kaydedilmiş oluyor.

Heteroseksüel "eyyamcılığı" yapan Erman Toroğlu'suyla, eşcinselliği bir hastalık olarak gören ana-baba katılımcılarıyla, Nedim Uzun'un arkasında "bir terbiyesizlik yaparsa" diye nöbet tutan 150 kiloluk 'bodyguard'ıyla, "Karar Anı", son yıllarda ekranlarda gördüğüm en tüyler ürpertici ve iç burkucu programdı... Medyada eşcinselliğin sunumu konusunda daha yüz fırın ekmek yememiz gerektiğinin de kanıtıydı âdeta.

Kaybedilmiş Kimliklerin Hükümsüz Medyası

Göçmenlik ya da diaspora kavramlarından söz açılınca, hep anavatana bir tür uzun mesafe "bağlılık", hatta kimi zaman uzun mesafe "milliyetçilik" düşüncesi ağır basar.

Ülkelerinden kaçmış, kovulmuş veya kendi tercihleriyle ülkelerini terk etmiş kişilerin, terk ettikleri, kovuldukları ya da kaçtıkları anavatana karşı hep nostaljik bir bakışa sahip oldukları tahayyül edilir.

Başka ülkelerde, başka kültürlerle tanışıp, bu yeni fiziksel ve zihinsel mekâna adapte olmaya çalışan göçmenlerin, bulundukları ülkenin gündelik medya kanallarıyla (yazılı basın, TV ve radyo) kurdukları ilişki de, bir anlamda "karşılaştırmalı" bir medya izleme tecrübesidir.

Bu nedenle, Doğu'dan Batı'ya ya da Batı'dan Doğu'ya göçenlerin, bulundukları yeni ortamda üretilen televizyon haberleri, talk-şovlar, belgeseller ve dizileri izlerken, bu programları anavatandaki benzerleriyle karşılaştırıp yorumlar getirdiklerine rastlarız sık sık.

Günümüzde, göçmenlik psikolojisi, uzaklara düşmüşlük duygusu, eskiden olduğu gibi memleketten gelen hasret dolu mektuplar veya kırk yılın başında yüksek paralar ödenerek yapılan telefon görüşmeleriyle ifade edilmiyor.

Uydu kanalları ve internetin imkânları, diasporadaki göçmenlerin anavatanla en azından sanal bir birliktelik, yakınlık kurmalarını sağlıyor. Kısacası, teknolojinin olanaklarıyla anavatan, artık bir tuşa basılarak göçmenin ayağına geliveriyor; göçmen de, en azından bir süre için geride bıraktığı memleketiyle sanal bir bağ kurabiliyor.

Ünlü İngiliz iletişim profesörü Kevin Robins, uzunca bir zamandır "transnational media / ulusötesi medya" ortamı ve bu medyada üretilen içeriğin diasporada nasıl tüketildiği üzerine araştırmalar yapıyor. Geçtiğimiz günlerde Oxford'a gelip bir

grup dinleyiciye bizi de çok yakından ilgilendiren bir çalışmasının sonuçlarını anlattı.

Prof. Robins, Doğu Londra'da yaşayan göçmen Türkiye cemaatinin uydu aracılığıyla Türk TV'lerini izleme tecrübesini araştırmış.[1] Araştırmanın temel çıkış noktaları şunlar:

- Londra'da yaşayan Türkiyeli nüfus Türk televizyon kanallarını neden ve nasıl izliyor?

- Bu TV izleme pratiğinin azınlık olma psikolojisi, yani diasporik mentaliteyle bir ilişkisi var mı?

- Londra'da izlenen Türk TV kanalları, Türkiyeli cemaat üzerinde etnik ya da ulusal kimliğin yeniden üretimi bağlamında bir işlev görüyor mu?

"Bu araştırmaya başlarken en büyük zorluğumuz, bugüne kadar yapılan diasporik tanımlamaların daha baştan bütün sorulara cevap vermiş olmasıydı" diyor Robins. "Genel kanı şuydu: Eğer birtakım insanlar diasporaya dahilse, belli bir davranış kalıbını kabul etmek zorundadır.

Türk, Arap veya Çinli olmaktansa, göçmen olmak gibi bir kalıba sokmak gerekir onları. Nitekim bu düşünce, nerede yaşarlarsa yaşasınlar, sonuçta o insanları hep ulusal kimliklerine bağlı kılıyor, böylelikle, göçmenlerin her davranış kalıbı (mesela TV izleme pratiği) sonuçta etnik, ulusal kimliği yeniden üretmeye yönelik bir çaba olarak değerlendiriliyor.

Biz ise, göçmenlerin bu tür etnik nedenlerle değil, diğer insanlarla aynı nedenlerle televizyon izliyor olabileceği düşüncesinden hareket ettik."

Araştırmanın bulgularına göre, Doğu Londra'da yaşayan Türkiyeli nüfus, Türk televizyon programlarının olanaklarıyla kendilerini "Avrupa'nın ortasında Türkiye'de gibi" hissediyor.

Bir yandan Londra'da olmak düşüncesi onlarda olumlu çağrışımlar yaparken (sürgün düşüncesinin tersine), bir yandan da Türkiye'nin banal gerçekliğini her gün evlerine bir tüketim malzemesi olarak buyur etmek hoşlarına gidiyor.

"Sanki Türkiye'deyiz" veya "Londra'dayız, ama evimiz Türkiye'deki gibi döşenmiş... televizyonda da Show TV'yi izliyoruz...

hiçbir şey değişmemiş gibi" türünden yorumlar yapmış mesela konuşulan Türkiyeli göçmenler.

Ama bir yandan da, Türkiye'nin televizyondan yansıyan gündelik gerçekliği ile dalga geçmekten, haber programlarını çok duygusal, amatör bularak eleştirmekten de geri durmamışlar.

Şöyle diyor Kevin Robins:

"Özellikle haber programlarının kalitesinden çok yakınıyorlar. Yapımların kalitesini BBC ile karşılaştıran bazı Türkiyeliler, Türk TV'lerinin çok zavallı, kötü, duygusal, kanlı ve şiddet dolu olduğunu söylüyorlar. Kimisi ise ciddiye almadığını, çok sıradan ve rahatsız edici bulduğunu anlatıyor."

Robins'e göre, bu rahatsızlığın nedeni, Doğu Londra'daki göçmen kitlenin Türkiye'nin televizyondan sunulan kültürel repertuvarını tüketirken etno-kültürel nedenlerle değil, farklı bir mekâna transfer edilmiş farklı bir tüketim kalıbıyla hareket ediyor olması. Onlar, kültürel anlamda kendilerini anavatana bağlı hissetmiyorlar, ama yine de, anavatanda olup biteni uydu aracılığıyla izleyebilme imkânından memnunlar.

Araştırmada bana en çarpıcı gelen bölüm, Kevin Robins'in "Reality Check/Gerçeklik Kontrolü" olarak tanımladığı bölüm. Anlattıklarına bakılırsa, İngiliz televizyonlarını izleyen göçmen Türkiyeliler TV'lerini kapatıp sokağa çıkarken ekrandaki gerçeklik ile sokaktaki gerçekliğin örtüşüp örtüşmediğini kontrol etmek gibi bir çaba içinde değillermiş.

Oysa Türk TV'lerini izledikten sonra sokağa çıktıklarında, içine düştükleri gerçekliğe uyum sağlamakta güçlük çekiyorlarmış. Türkiye insanının ülkenin vahşi ortamına karşı geliştirdiği bağışıklığı unutup, Batılı gözle Türk kanallarını izleyen göçmenlerin bir kısmı, özellikle haber bültenlerinden sonra memleketteki yakınlarını arayıp "Yahu iyi misiniz, var mı bir problem?" diye sorduklarında, karşılığında "İyiyiz valla her şey yolunda(!)" cevabını alınca da şaşkınlığa düşüyorlarmış.

Uydu aracılığıyla izlenen TV, geçmişte vurgulandığı gibi "hiçbir yerde olmak", "yersiz yurtsuz olmak" ya da "sürgünde olmak" düşüncesini yeniden üretmek yerine, anavatanın "zihinsel bir

mekân" olarak varlığını sürdürmesine, ama gerçek mekânın bulunulan mekân olduğu düşüncesinin pekişmesine yol açıyor Kevin Robins'e göre.

Ve sanıldığı gibi, ulusötesi medya kanalları, göçmenler üzerinde ulusal aidiyetleri pekiştirici, etnosantrik bir etki yapmıyor. Sadece bu kanalların varlığı, el altındalığı, her daim tüketimine hazır oluşu, Doğu Londra'da yaşayan Türkiyeli göçmen kitlenin gündelik yaşamına farklı bir renk katıyor.

Kim bilir, belki de göçmen kaybettiği kimliğini televizyon kanallarında arıyor, ama baktıkça, o kimliğin artık ne kadar hükümsüz olduğuna bir kez daha kanaat getiriyor.

Bu Kâbus Hiç Bitmeyecek!

Bir süredir "Buraya çöp döken eşektir!" sloganı tadında bir tartışma başladı basında; "Reality Show programlarını izlemeyenler aydın değildir!", ekseninde. (Bkz. Emre Aköz, 12 Ocak 2004, Sabah) Reality Show'dan kasıt, reyting rekorları kıran ve toplumca bir gözetleme histerisi şeklinde yaşadığımız "Pop Star" ve "Biz Evleniyoruz"adlı programlar. Gazete sayfalarında kendilerine sunulan küçük iktidar alanlarında kalem oynatanlara bakılırsa, "Pop Star" ve "Biz Evleniyoruz"un Türkiye versiyonları, ülkemiz gerçeklerini tüm çıplaklığı ile yüzümüze vururken, bir grup seçkin (akademisyen), banal bularak izlemedikleri bu gerçeklik patlamalarını görmezden gelerek hem çok büyük ayıp yapıyorlar, hem de elit olanla olmayan arasındaki uçurumu daha da büyütüyorlar.

Pop Star'ı ırkçı, cinsiyetçi, ahlakçı, vahşi ve insanlık onuruna aykırı bulanlara, "Sen yarışmanın bilmem kaçıncı bölümünü seyret de gel", diyeni mi istersiniz... Yarışmayı, "Pop müzikle ilgisi yok", diye eleştiren müzikologlara, "Halk bunu istiyor. Demokratik, interaktif bir yarışma bu. Sen nerede yaşıyorsun kardeşim?", cevabını verenleri mi?.. Biz evleniyoruz ev(ler)i ise "suratımıza çarpılan" bir başka gerçeklik silsilesi tabii. Orada da her hafta yaşanan en az bir "kolektif ağlama" veya "kolektif mutluluk" patlamasına katılmayı reddedenleri, "Siz bu toplumdan kopmuşsunuz kardeşim; çıkın biraz sokağa... bakının etrafınıza... bu insanlar da bizim insanlarımız" yollu eleştirenler var.

Ben bu programların ruh ve beden sağlığımıza zarar verdiğini düşünenlerden değilim. Tam tersi, yapacak daha önemli bir işiniz yoksa eğer, karşısına geçtiğiniz o sihirli kutudan yansıyan özel hayatların, rekabet, yarış ve aşk ilişkilerinin, izleyene nasıl "keyifle boşa harcanan zaman hazzı" verdiğini çok iyi biliyorum. Lakin, kültür endüstrisinin Batı'da tutmuş ürünlerinin bu kötü kopyalarını, sosyal bilimler literatürüne atıfla izah etmeye çalışan akademisyenlerin neden hor görüldüğünü de anlayabilmiş

değilim. Efendim, sosyal bilimciler sokağa çıkmıyormuş; öğrencilerini de sokağa çıkarmıyorlarmış. Ne yapıyorlarmış, Pop Star veya Biz Evleniyoruz Evi'ni açıklamak için Adorno'dan, Marx'tan ya da Gerbner'den alıntı yapıyorlarmış. Bu da, "Türk aydınının ne kadar teorik-kitabi bir bilgi birikimine sahip olduğunun; ancak, bu birikimi içinde yaşadığı toplumu anlamak-açıklamak için kullanmadığının" bir göstergesiymiş. Ben "entelektüel terör" diye buna derim. Bu ülke televizyonlarında bir kişi de çıkıp "Adorno" diyemeyecek mi yani? Nedir bu tahammülsüzlük, nedir bu herkesin bir örnek televole kıyafetine bürünmesini bekleyen totaliter zihniyet?

Gazeteciler kurgusal olana bayılıyorlar. Meslekleri gereği, her gün toplumsal gerçekliği yeniden üretip pazara sürüyorlar. Ve yarattıkları bu gerçekliğe kendileri de dahil herkesin inanmasını istiyorlar. Oysa, 1970'li yıllardan beri ABD'den başlayarak tüm dünyaya yayılan "reality show" programlarının günümüzde global-lokal ölçekte, tüm dünyada hemen hemen aynı formatta üretildiğini ve aynı katılımcı-izleyici etki-tepkilerini verdiğini bilmiyorlar. Bu işin ilk kez Türkiyelinin başına geldiğini sanıyorlar. Kitap okumayıp, sadece gazetelerden, televizyonlardan edindikleri bilgilerle hayatı algıladıklarından, "genre teorisini" de bilmiyorlar. Dolayısıyla, "Birini görmüşsen, hepsini görmüş sayılırsın", diyen kitapların yazarlarından bahsedilmesinden hoşlanmıyorlar. Bahsedenleri de arsızca horlamayı bir erdem sayıyorlar.

Onlar ne istiyorlar? Televizyonlarımızın karşısına geçip, sessizce, bir odada (bizim gibi) oturmakta olan bir grup insanın kurgulanmış özel yaşamlarını izlememizi, onlarla gülüp onlarla ağlamamızı, hiddetlenip sevinmemizi ve reklam aralarında da cep telefonumuza sarılarak bize verilen SMS numaralarına kısa mesaj konfetileri dağıtmamızı bekliyorlar. (Demokratik, interaktif

1 Doğu Londra'da yaşayan Türkiye göçmenlerinin büyük bir kısmını Kürtler oluşturuyor aslında. Ancak, Kevin Robins araştırmasına başlarken sadece sıradan televizyon izleme pratiğini merak ettiğinden, mesela MED TV gibi kanalları tamamen dışarıda bırakmış. Dolayısıyla, siyasi boyutu olmayan, gündelik televizyon programları üzerinden yürütülmüş alan çalışması.

katılım hadisesi, cep telefonu şirketlerinin kasasının şişmesi ve program yapımcılarının bu sayısız mesajı istedikleri gibi manipüle etmeleri dışında bir anlam taşımıyor. Bu manipülasyon da, medya aracılığıyla "halkın elitlere kırbaç gibi yanıtı" şeklinde sunuluyor. Bu tür programların tek demokratik yanı, katılımcılardan çok özel, çok yetenekli olmalarının beklenmemesi. Tek yapmaları gereken, etraflarında dolaşan kameralara izin vermek ve onlar yokmuş gibi davranmak.)

"Bu gülü kabul ediyor musun?"

"Maalesef bu hafta evi terk eden sen oluyorsun."

"Türkiye oylamasını yaptı ve bu haftanın birincisi... kısa bir aradan sonra huzurlarınızda."

Sanki biz Pop Star'da da, Biz Evleniyoruz'da da gerçek insanların gerçek hayatlarını izliyoruz. Gerçek insanların gerçek rekabetine, başarma hırslarına, yeteneklerine, aşklarına veya hayal kırıklıklarına tanıklık ediyoruz. Oysaki aynı CBS'in "Survivor"ında, Fox'un "World Idol"ında, BBC'nin "Fame Academy"sinde, ABC'nin "Bachelor-Bachelorette"inde, MTV'nin "Real World"ünde ya da Fox'un "For Money or Love"ında olduğu gibi, bizim Reality programlarında da hep aynı söylem:

"Burası bir rüya gibiydi. Keşke hep burada kalabilsem." (Joe the Millionaire'den Zora Andrich)

"Bu rüya hiç bitsin istemiyorum." (Biz Evleniyoruz'dan Jilda)

"Ruh ikizimi buldum. Bu evden evlenerek çıkacağım." (For Love or Money'den Paige Jones)

"Gökhan'ın ses tonu güzel. Hasan'ın sesi beni etkilemedi. Gökhan'ın sesi etkiledi. Bu da frekans olmuş oluyor." (Ben Evleniyorum'dan Uğur Keklik)

Bütün dünya kanallarında kim bilir kaç defa bu sözler sarfediliyor ve kim bilir kaç kez birileri hiç tanımadıkları bir şahsiyete, birkaç hafta içinde, hiç tek başlarına kalamadıkları bir ortamda âşık oluyor.

Reality showlara iletişim literatüründe "televizyonun kokaini" deniyor. Üretimi ucuz, ama izleyende bağımlılık yaratıyor. Öylesine bağımlı oluyorsunuz ki bu programlara, hayatınız televizyon-

da bu tür programları izleyerek geçiyor. Size sunulan bu kurgusal gerçekliği izlemek saatlerinizi alıyor; geri kalan zamanda da eş dostla bu programların içeriğini tartışıyorsunuz; e, biraz daha vaktiniz kalırsa, mesela gazeteci filansanız, oturup yazıyorsunuz bu programları. Ne güzel, 24 saat reality show işte. (Seçimlerden önce bu iki program politikacılara hediye gibi geldi. Gazetecilerin yoğun çabasıyla, dünyanın hiçbir yerinde olmadığı kadar medyada yer işgal eden, ana haber bültenlerine, tartışma programlarına bile giren bu ikili yüzünden kimse ülkede olan bitenle ilgilenmez oldu.)

"Eyvah reality show izliyorum, acaba ben aydın değil miyim?" telaşıyla, yıllarını iletişim sosyolojisine vermiş profesörlere "Pop Star izlemiyorsanız aydın değilsiniz" nokta atışları yapan ve her vesileyle, "Pop Star izliyorum ama, entelektüelim haa!", diye tepinen magazin müptelalarına bir iki müjde: Birincisi, iletişim akademisyenleri ne bu tür programları ne de onları izleyenleri banal filan bulmuyor. Tam tersine, yıllardır popüler kültürün bu alanında üretilen programlarla ilgili araştırmalar yapılıyor, makaleler yazılıyor. Birkaç yıl önce maruz kaldığımız "Biri Bizi Gözetliyor" aşısından sonra da, toplumca vücudumuza zerkedilen maddeler ve yan etkileri konusunda aklı başında araştırmalar, analizler yapan çok sayıda akademisyen çıkmıştı, hatırlayın. "Biz Evleniyoruz" ve "Pop Star"dan sonra da sokaktaki insanda benzer semptomlar gözleniyor; korkacak bir şey yok.

İkincisi ise, daha heyecan verici. Reality TV bağımlılığının sonsuza kadar sürmesi için (bu kâbus hiç bitmesin diyenlere) gerekli çalışmalara hız verildi. Rupert Murdoch'ın Fox Televizyonu ABD'de çok tutan "Paradise Hotel/Cennet Oteli" adlı reality show'un gördüğü ilgi üzerine "Forever Eden/Sonsuza Kadar Eden" adlı yeni bir show'un hazırlığı içinde. (12 Ocak 2004, Guardian) Açıklananlara bakılırsa, çok lüks bir evin içine toplanan bir grup insan, isterlerse sonsuza kadar bu yapay ortamda kalabilecekler. Eğer halk oyuyla veya arkadaşları tarafından dışarıya atılmazlarsa. (Truman Show veya Ed TV'yi hatırlayın) Diyeceğim o ki, bu "Forever Eden"in yayın haklarını da satın alırsak, iyiden iyi-

ye bu “yapay gerçeklik histerisine” garkolabilir ve bir ömür boyu

“sokakta” değil, “stüdyoda” olan biteni izlemeye devam edebiliriz

hep beraber; aşırı dozdan gitmezsek tabii.

Cem Yılmaz'ın Sınıflı Topluluğu

1995 yılında, Süpermen kılıklı, "acayip kıyak" esprili o karikatürist çocuğun, Cem Yılmaz'ın içindeki cevheri keşfedip, Leman Kültür Merkezin'de sahneye çıkmasına önayak olan Mehmet Esen, üç yıl sonra, 1998'de, Hürriyet gazetesine verdiği bir söyleşide şöyle diyordu:

"Yaptıkları bir gün geri tepecek. Tutup seyirciye, 'siz salaksınız; böyle bir gösteriye geliyorsunuz, biz de paraları götürüyoruz' diyor. Bir dönem bana teşekkür ederdi, şimdi küfür ediyor. Babamın söylediği bir şey var, 'Herifi sahneye çıkardın, köşe yaptın' diye. Bence o köşe möşe değil, kenar oldu. Ne kenarı olduğuna artık siz karar verin."

O günlerde, artık Leman Kültür Merkezi'nin sınırlarını aşıp Türkiye entelijansiyasının karasularında yelken açmış olan Cem Yılmaz, hayran kitlesini kahkalara boğmaya devam etmekteydi. Gösterileri kapalı gişe izlenmekte, DVD'leri kapış kapış satılmakta, internet ortamında özel Cem Yılmaz siteleri bile kurulmaktaydı. Sözünü esirgemeyen tavrı ve içinde zekâ pırıltıları taşıyan esprileri ile milyonların sevgilisi olmuştu. Onun bir kitlesi vardı artık. Yurtiçinde ve yurtdışında binlerce gösteri yaptı. Eleştirmenler, "O Türkiyeli halimizin gerçek hicivcisi" dediler. Popülerdi, ama "ahlakçı tona popüler kültürün verdiği bir cevaptı", aynı zamanda. Bir başkalık vardı bu çocukta. Kültür endüstrisi içinde üretilmiş, paketlenmiş, pazara sürülmüş bir ürün olmasına karşın, içinde bulunduğu haller ile dalga geçebiliyor, üstelik neye el atsa (reklam filmi, sinema) başarılı oluyordu.

Dolayısıyla, mesela Mehmet Esen gibi Cem Yılmaz'ı eleştirenler, "halkın sevgilisi olmuş bir komedyeni kıskanan" adamlar olarak nitelendiriliyorlardı, bir bakıma. Ne olurdu yani çocuk pahalı spor arabalara binip, en güzel manken kızları kapsa? Başarısızlığımızın ya da toplumsal eşitsizliğe olan husumetimizin acısını Cem Yılmaz'ın arabalarına ya da kadınlarına kızarak filan mı

çıkartacaktık yani? Kıskançlığın lüzumu yoktu.

Doğrusu, Cem Yılmaz'ı bir tek gün bile sahnede izlememiş bir kişi olarak, ben de benzer duygular içindeydim. Eş dost ortamında izlediğim DVD'lerindeki esprilerine gülüyordum. Hakikaten komiktiler. Bir de, bugüne kadar pek bir bunaldığımız "mesaj kaygılı" komedi türünden ısrarla uzak durması ve "a-politik olma" politikası cidden önemsenecek şeylerdi. Üstelik, reklam filmlerindeki hallerini filan da (Mavi Jeans reklamı hariç) başarılı bulmaktaydım. Bir gün, ne yapıp edip bu adamı sahnede izlemek gerek diye düşünüyordum.

Lakin, geçtiğimiz hafta gazetelerde gördüğüm bir ilan, Cem Yılmaz (pardon, kısaca CMYLMZ olmuştu artık) ile ilgili tüm düşüncelerimi bir anda altüst ediverdi.

Görmüşsünüzdür, CMYLMZ'ın tek kişilik "butik" bir gösterisi varmış, şubat ayının son günlerinde. İşte bu gösteriyi izlemek isteyenler, bir an önce sınırlı sayıdaki biletleri çeşitli yollardan edinebilirlermiş. Bu minvalde bir ilan. Üzerinde, komedyenin o meşhur siyah deri ceketli, elinde elektrikli testereyle poz verdiği fotoğrafı. Fakat o da ne? Bu ilanda bir "sınıf" kavramından bahsediliyor. Yanlız, bu sınıf kavramı uzun yıllardır Türkiye'de duymaya hasret kaldığımız o "sınıf" kavramından farklı. CMYLMZ'ın izleyici kitlesini oluşturan sınıflar bunlar (Allahım ne de karmaşıklar!). İlanı dikkatlice okuyunca anlıyoruz ki, CMYLMZ'ın kendisine özgü bir "sınıflı izleyici topluluğu" var. Peki nedir bu sınıflı topluluğun belirgin özellikleri? Bir kere, CMYLMZ'ın sınıflı topluluğu çok sayıda katmandan oluşuyor: İlanda bu katmanları açıkça görüyoruz: Platin VIP (Çok Önemli Kişi), Altın VIP, Gümüş VIP ve sadece VIP... Ayrıyeten, çok önemli, yani VIP olamamış bir diğer grup izleyici kitlesi... Onlar da kendi aralarında şöyle ayrılıyorlar: A Klas (Sınıf), B Klas, C Klas, D Klas ve E Klas.

Tahmin edeceğiniz gibi, bu sınıflı topluluğu sınıflı yapan temel özellik üretim ilişkileri(?), espri anlama kabiliyetleri veya Cem Yılmaz'ı "ennnn çokkk" sevme durumları filan değil. Olay tamamen duygusal. Yani, kim 250 milyon veriyorsa CMYLMZ'ı izlemek için, o, Platin Çok Önemli Şahsiyet (Ki onlara Lütfü Kırdar

Salonu'na özel giriş ve catering hizmeti sunuluyor) oluyor... Kim 100 milyon veriyorsa, o sadece Çok Önemli Şahsiyet (Bu kadar verebilecek kadar önemli işte)... Öte yandan, mesela bir komedi gösterisini izleyebilmek için sadece 30 milyon lira ayırabilecek bir bütçesi olan vatandaş da, ola ola ancak E Sınıf (En düşük) izleyici sınıfına dahil olabiliyor bu durumda ki, bir nevi zavallılığın kabulü anlamına geliyor olmalı bu.

Ben ilanı okuduğumda, ne yalan söyleyeyim, kusmak istedim. Sonra, "Yahu vardır bir hikmeti. Bu adam yine espri olsun diye yapmıştır, sonra sahnede de dalga geçer kendisiyle ve izleyiciyle", diye geçirdim içimden. Ve hemen ilanda yazılı olan Biletix gişesini aradım. Maksadım, ilanda bahsi geçen sınıf ayırımının dalga geçmek için yapılıp yapılmadığını sormak. Cevap maalesef olumsuz. Meğer bu gösteriyi düzenleyen organizasyon şirketinin dâhiyane buluşuymuş bu sınıf ayırımı ve gayet de iyi çalışmaktaymış, biletlerin pazarlanması aşamasında.

Şimdi bu ilanı gördükten sonra, Cem Yılmaz'ı şu veya bu şekilde izlemek, onun gösterisine gitmek gibi bir arzum isteğim kalmadı artık. Çünkü, sanırım bu ülkede yaşayan birçok insan gibi, bir mizah gösterisine gittiğimde mutlu olmak, gülmek filan isterim ben de. Oysa, CMYLMZ adı verilen bu sınıf ayırımlı gösteride, mesela Platin VIP'ler önlerine konan soğuk meze ve kanapeler ile üçüncü sınıf şarapları tıkınırken, ben arka sıralardan sahnede yapılan esprilere filan gülebilir miyim, bilemiyorum. Sadece, tuhaf bir keder hissederim herhalde. Futbol maçlarındaki kapalı tribün, açık tribün ayırımından da daha acıklı bir şey bu... Hani, "Ben de çok çalışırsam bir gün Platin VIP olur muyum acaba?" diye bile düşünmüyor insan... Çünkü biliyorsunuz ki, Türkiye gibi insanların aç gezdikleri bir ülkede, "kötü bir şeydir" öyle olmak. Dolayısıyla, sizi bu hallere düşüren o komedyene de acıyorsunuz; sonunda onu da bu hale getirdiler, diye.

Ne diyelim, ön sırlarda oturan çok önemli şahsiyetler CMYLMZ'a ağızlarıyla gülmeye devam etsinler... Arka sıralardakiler ise, bu ayıba, bir zamanlar Mehmet Esen'in dediği gibi nerelerriyle gülerler, artık siz karar verin.

Özel Hayatlar Kamusal Medya

Magazin basını ile ünlüler arasındaki ilişki tam anlamıyla bir aşk-nefret ilişkisi. Adı üstünde, "Medya starları", hem gazeteciler sayesinde varlıklarını, şan ve şöhretlerini sürdürüp gündemde kalıyorlar, hem de gün geliyor medyanın özel hayatlarına "gereğinden fazla" girdiğini iddia ederek yakınıyorlar.

Medyanın, ünlülerin özel hayatlarına nereye kadar sızabileceği, nerede durması gerektiği konusunda görüşler muhtelif. Gazeteciler arasındaki yaygın kanı, tanınmış, toplumda rol modeli olmuş kişilerin özel hayatlarının olamayacağı; dolayısıyla, "paparazzi" denen ve ünlülerin hayatlarının her santimetrekaresini didikleyen gazetecilik türünün daha baştan kabul edilmesi ve sineye çekilmesi gereken bir olgu olduğu yolunda. Karşı taraftaki ünlüler kampı ise bunun tersini savunuyor. Çoğu zaman gazetecilere özel hayatlarıyla ilgili en ayrıntılı bilgileri, dokümanları veren, ekranlarda, kapaklarda boy gösteren şarkıcılar, mankenler, sinema sanatçıları vd., bazen de kendilerine saklamak istedikleri özel hayat kırıntılarının da olabileceğini ve gazetecilerin buna saygı duyması gerektiğini iddia ediyorlar. Haksız da sayılmazlar; çünkü, özel hayata dair kimi bilgilerin saklı kalması, kişinin öz otonomisini koruyabilmesi, yani kendi hayatı üzerindeki kontrolünü kaybetmemesi için çok önemli, vazgeçilmez bir hak.

Birçok ülkede "Özel Hayat Yasası" olmadığından, basın meslek ilkeleri açısından bu iki tez hep tartışılıyor; medya ile medya starları arasındaki aşk-nefret ilişkisinde belirleyici olan hep ulusal mahkemelerde açılan değişik davalar ve buralardan çıkan kararlar oluyor. Sayısız davada başvurulan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesi (Herkesin özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilme hakkı vardır) ile 10. maddesi (Basın özgürlüğü ve ifade özgürlüğü) birbiriyle çatıştığından, her davadan farklı bir sonuç çıkıyor; kimi zaman gazeteciler, kimi zaman da medya mağdurları zafer kazanıyor.

Geçtiğimiz hafta İngiliz basınında çok geniş yer tutan iki önem-

li dava vardı. Birincisi, dünyaca ünlü manken Naomi Campbell'in Mirror gazetesi aleyhine açtığı "özel hayata tecavüz" davası, ikincisi ise, "tanınmış bir futbolcunun" bir yıl önce haftalık Sunday People gazetesinde yayınlanan, evlilik dışı ilişkilerine dair bir haberi sansürletmesine karşı açılan itiraz davası.

Bu iki davadan da gazetecilerin alması gereken çok önemli dersler olduğunu düşünüyorum. Çünkü birinci davada İngiliz hâkimler, özel hayatın dokunulmazlığı ile sorumlu gazetecilik arasındaki sınırları çok net çiziyorlar; ama ikincisinde kafaları iyiden iyiye karıştırıyorlar.

Naomi Campbell, 15 yaşından beri medyanın göz bebeği, sayısız Batı dergisine kapak olmuş ilk "siyah elit model". Yılda milyonlarca Pound kazanan bu meşhur manken, nereye gitse olay oluyor, aşk ilişkilerine, özel hayatına dair birçok detay tefrika halinde basında yayımlanıyor ve tahmin edileceği gibi, Campbell'in bu durumdan hiçbir sıkıntısı yok. Ta ki, çok satan İngiliz tabloid gazete Mirror, Campbell'in uyuşturucu bağımlılığı üzerine bir haber yayımlayıncaya kadar.

Mirror, geçtiğimiz aylarda Campbell'in uyuşturucu bağımlılığı tedavisi gördüğü bir klinikten çıkarken fotoğraflarını çekip yayımlamış, bu da ünlü mankeni kızdırmış ve gazete aleyhine dava açmıştı. Dava dilekçesinde şunları söylüyordu Campbell:

"Evet, ben uyuşturu bağımlısıyım ve tedavi görüyorum. Ancak, beni takip eden bir gazetecinin fotoğraflarımı çekip yayımlaması beni şoke etti, kızdırdı; kendimi aldatılmış ve şiddete maruz kalmış hissetim."

Campbell'in Mirror aleyhine açtığı davanın hemen ertesinde kılıçlar çekildi; özellikle tabloid basında ünlü manken aleyhine sayısız saldırgan makale yayımlandı. Mirror'un editörü Piers Morgan şöyle diyordu:

"Sen, Bayan Campbell; son 10 yılda yüzlerce söyleşide kendi hayatına dair en ince ayrıntıları anlattın. İlişkilerin, erkek arkadaşların, yatırımların konusunda bilgiler verdin. Eğer Basın Şikâyet Komisyonu'nun diliyle söylersek, kendi hayatının dokunulmazlığını asıl kendin ihlal ettin."

Mirror editörlerine göre, özel hayat yasasının olmadığı bir ülkede, bu davada öne sürülen argümanlar geçersizdi. Hem olsa bile, basın özgürlüğünü kısıtlayan bir özel hayat yasası olabilir miydi? Üstelik, Naomi Campbell, bundan bir süre önce kendisiyle yapılan söyleşilerde uyuşturucu bağımlısı olduğunu reddetmiş, dolayısıyla halkı kandırmış, yalan söylemiş ve suç işlemişti.

Ortalık tam bir savaş alanına dönmüştü Campbell-Mirror davasında. Bir zamanlar al gülüm-ver gülüm pek mutlu geçinen magazin basını ile ünlü manken, bu kez kanlı bıçaklı düşman oluverdi. Campbell, kendisi hakkında "Çikolata asker" başlıklı bir köşe yazısı yayımlayan Mirror'u rkçılıkla suçladı ve bu argümanını mahkemede de kullandı. Sue Carroll tarafından kaleme alınan makaleyi, "hem ailesine, hem de genel anlamda tüm siyahlara karşı saldırgan" bulmuştu. (Bu arada gazeteci Sue Carrol, bu tabiri, "sıcakta eriyen, dayanıksız bir kişilik" anlamında kullandığını açıkladı!) Buna karşılık, Mirror yazarları Campbell'ın ne kadar ikiyüzlü ve yalancı olduğunu ispatlamak için cansiperane çalıştılar. Geçmişte, "Kürk giyeceğimize çıplak dolaşırız", kampanyasına katılan mankenin, 1990'larda Fendi'nin bir defilesinde kürk giydiğini hatırlatan gazete, bunu ikiyüzlülüğün daniskası olarak sundu okuyucularına.

Bu kavga böyle sürüp giderken, 27 Mart'ta mahkemenin kararı açıklandı: Mirror davayı kaybetti ve gazete, Naomi Campbell'a 3.500 Pound tazminat ödemeye mahkûm oldu. Hem gazete çalışanlarını hem de birçok medya hukukçusunu şoke eden bu kararı alan hâkimlerin düşüncesi şuydu: "Ünlüler ve halka malolmuş kişiliklerin de birazcık olsun gizliliğe ihtiyacı var." Hâkimlerden Michael Morland, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesi uyarınca verdikleri bu kararda, "birtakım hassas bilgilerin, gerçekten kamuoyunun bilmesi gerekmiyorsa yayınlanması şart değil" düşüncesini de temel aldıklarını söylüyordu. Özel hayatın gizliliği ile, sorumlu gazetecilik arasındaki sınırın iyi çizilmesi gerektiğine dikkat çeken mahkeme üyeleri, uyuşturucu bağımlılığından kurtulmak amacıyla bir kliniğe başvuran Naomi Campbell'ın medyada teşhir edilmesinin kamuoyuna hiçbir fayda sağlamayacağını, buna karşın, haberin öznesini yıpratıcı ve zarar verici etkisi oldu-

ğunu vurguluyorlardı.

Şimdi İngiltere medyasında Campbell davası yeniden gözden geçiriliyor, bu karar benzer davaları ne kadar etkiler, bu tür haberlerin sunumunda nelere dikkat etmek gerekir konusu tartışılıyor. Kimi gazeteciler Campbell davasının araştırmacı gazeteciliğe vurulmuş bir darbe olduğunu iddia ederken, kimileri de haberin sunumunda hata yapıldığı görüşünde birleşiyorlar. Mirror'un, Campbell'ın uyuşturucu bağımlılığı meselesi üzerine çok acımasızca gittiğini kabul eden gazeteciler bile mahkemenin kararına şaşırmış durumda. Örneğin medya hukukçusu Martin Cruddace şöyle diyor: "Mirror, 'Naomi'nin uyuşturucu utancı' gibi bir başlık atmış olsaydı ünlü mankenin davayı kazanma şansı olamazdı. Çünkü özel hayatın gizliliği denilen şey illegal aktivitelerin gizlenmesi değildir. Ama, uyuşturucu bağımlılığından kurtulmak için devam edilen bir merkeze gidip gelişini haber yapmış gazete. Campbell'ın avukatları da buradan yakalamış zaten; çünkü çıkarılması düşünülen Özel Hayat Yasası bu tür tedavilerin gizli tutulmasını gerektirecek."

Campbell-Mirror savaşıyla aynı tarihlerde sonuçlanan ikinci dava ise adı gizli "az-çok ünlü bir futbolcunun" medyayla savaşıydı. Olay özetle şöyle: Sunday People gazetesi, bir yıl önce bu futbolcunun evlilik dışı ilişkilerini, birlikte olduğu iki kadından dinleyerek haberleştiriyor. Bunu duyan ünlü futbolcu ise, "özel hayatın dokunulmazlığı" gerekçesiyle dava açarak haberde adının kullanılmasını engelliyor.

Öncelikle, bu futbolcunun başına gelenlerin İngiliz tabloid gazetecilik geleneğinde neye tekabül ettiğini açmak lazım. Bu tür haberlere İngiltere'de "kiss and tell story/öp ve anlat haberi" deniyor. Ünlülerle kısa dönemli ilişkiler kuran birtakım kişiler, ilişkinin ardından medyaya açıklamalarda bulunarak meşhur olmaya çalışıyorlar. Tam anlamıyla bir komplo olmasa da, kimi zaman gazeteci ile haber kaynağı arasında para alışverişi veya çeşitli vaatler söz konusu. Sonuçta kabak hep ünlülerin başına patlıyor tabii.

Adı geçen futbolcu, bu "kiss and tell story"de isminin kullanılmasını mahkeme kararıyla engellemiş. Sunday People da yüksek

mahkemeye itiraz hakkını kullanmış. Gazetenin futbolcu aleyhine açtığı dava da geçen hafta sonuçlandı ve mahkeme futbolcunun adının açıklanabileceğine karar verdi. 30 Mart Cumartesi günü, tüm İngiliz medyası bu sporcunun Blackburn Rovers takımının kaptanı Garry Flitcroft olduğunu duyurdu.

Flitcroft'un açıklamalarına bakılırsa, futbolcu, ev dışındaki ilişkilerini karısına da itiraf etmiş; dolayısıyla, özel hayatına ilişkin bu tür bilgilerin basında yayınlanmaması gerektiğini düşünüyormuş. Oysa hâkimler aynı görüşte değil. Onlara göre, burada ünlü futbolcunun özel hayatı kadar ilişki kurduğu kadınların da özel hayatı söz konusu. Bu iki kadının kendi özel hayatlarına dair bilgileri basına açıklama hakları var ve haberin tek taraflı sansürlenmesi, hem basın özgürlüğüne, hem de halkın haber alma özgürlüğüne darbe vuruyor.

Son günlerde İngiltere gazetecileri bu iki davadan çıkan iki farklı karara bakarak şaşırmış durumdalar. Campbell davasında mahkeme özel hayattan yana, Flitcroft davasında ise özel hayata karşı bir karar verdiği için kafalar iyice karışıyor. Birçok gazeteci ve medya avukatı, hâkimlerin ayırımcılık yaptığı, Naomi Campbell'a kıyak çekilirken, onun kadar ünlü olmayan Garry Flitcroft'a ise haksızlık edildiği görüşünde.

"Kiss and tell" haberciliğinin suyunu çıkartmış olan İngiliz tabloid basını, hâkimlerin bu tür kararları sadece Flitcroft gibi "az-çok" ünlü olmuş kişiler için değil, "çok ünlü" hatta "çok çok ünlü" yıldızlar, futbolcular veya politikacılarla ilgili benzer davalarda da örnek olarak kullanıp kullanmayacaklarını merak ediyor. İnsan hakları savunucuları ve özel hayatın dokunulmazlığının tüm vatandaşlar için vazgeçilmez bir hak olduğunu düşünenler ise, haliyle, Naomi Campbell davasının bundan sonraki olaylarda örnek alınıp alınmayacağını...

Seks, Yalanlar ve Tabloid Basın

Ruhunu seks, yalan ve dedikodu tanrılarına satmış İngiliz tabloid basınının bayramı vardı geçtiğimiz hafta Londra'da. Yıllar önce (1987), İngiliz muhafazakâr partisi önde gelenlerinden Lord Jeffrey Archer'ın bir fahişeyle gönül ilişkisi olduğunu yazan ve bu yüzden açılan tazminat davasında Archer'a 500 bin sterlin ödemek zorunda kalan meşhur Daily Star gazetesi, tam 14 yıl aradan sonra intikamını aldı. Jeffrey Archer'ın 1987'de inkâr ettiği yasak aşkının varlığı geçtiğimiz hafta ortaya çıkan yeni belgelerle ispatlandı ve Lord Archer "Mahkemeyi yanıltmak ve yalan ifade vermek" suçuyla hapse giriverdi.

Jeffrey Archer ismi Türkiye'ye yabancı değil. Zamanında hem Margaret Thatcher, hem de John Major'ın desteğiyle İngiltere Başbakanlığına bile yaklaşmış olan Archer, Türkiye'de roman yazarı olarak tanınıyor. Dünyada 100 milyon okura ulaşmış "çok satanlar" listesinin hep baş sıralarında yer almış olan yazar, Türkiye'de de Hırsızların Onuru, Dördüncü Güç, Miras ve Onbirinci Emir (Remzi Kitabevi ve Altın Kitaplar) gibi çok satan kitaplarıyla ilgi görmüştü.

Hayatı da romanları gibi aşk, dalavere, yalan ve politik entrikalarla dolu olan Jeffrey Archer, 19 Temmuz günü Old Bailey'de yapılan yeni bir duruşmanın ardından, önümüzdeki dört yılını geçireceği hapishaneye yollandı. Haber, İngiltere'nin önde gelen gazetelerinde soğukkanlı bir mesafelilikle sunuldu. The Guardian mesela "Bir yalancının gerçekle yüzleşmesi" diyordu birinci sayfadan. The Times ise "Archer: Son onursuzluk" manşetiyle çıktı 20 Temmuz sabahı. Asıl haber Daily Star'daydı tabii. 14 yıl önce "tabloid gazete işte, yalan, iftira, dedikodu…" denilerek inanılmayan ve Archer'ın parayla susturduğu yalancı tanıklar sayesinde haberinin doğruluğunu ispatlayamayıp 500 bin sterlin ödemek zorunda kalan Daily Star çalışanları için intikam vaktiydi artık:

"Ne bir peni fazla, ne bir peni az… bize 2.2 milyon sterlin öde!"

Daily Star gazetesinin cin editörleri, Jeffrey Archer'ın ilk romanının adı olan "Not a penny more, not a penny less"ten esinlenerek attıkları manşetle, hapse giren politikacı/yazardan 2.2 milyon sterlin tazminat istediklerini ilan ettiler. "Archer hapse girdi, şimdi biz de adalet istiyoruz…" diyen Star yöneticileri, bu sayede yıllardır üzerlerine sinmiş olan yalancı, dedikoducu, ucuz gazeteci sıfatından da kurtulmak ister gibiler sanki.

Peki 1987'de ne olmuştu? Lord Archer'ın Londra'daki aşk evinde Monica Coghlan adlı bir fahişeyle aşk yaşadığı Daily Star'ın manşetine taşınmış ve Bayan Coghlan da haberi doğrulamıştı. Jeffrey Archer, kendisi gibi Oxford mezunu olan akademisyen eşiyle birlikte gazete aleyhine açtığı davada olayı yalanlamış, Monica Coghlan'ın (ne benzerlik) mahkemedeki ifadelerine ve gösterdiği belgelere rağmen yalancı tanıklar vs. ile davayı kazanmıştı. O yıllarda Lord Archer davası Daily Star gazetesi için hem mali hem de mesleki kayıplara yol açmış, nitekim mahkemenin ve ağır para cezasının üzerinden altı ay geçmeden yaşadığı strese dayanamayan Star editörü Lloyd Turner, 58 yaşında kalp krizi geçirerek ölmüştü.

20 Temmuz 2001 "zafer gününde", gazetesi adına bir yorum yazısı yazan yeni editör Peter Hill şöyle diyordu:

"Archer bir yalancı, dolandırıcı, bir kumarbaz ve kendisinin hukuktan daha üstün olduğuna inanacak kadar küstah bir insan. Neredeyse paçayı kurtarıyordu; çünkü onun için birçok kişi yalan söyledi. Kimsenin bu zavallı yaratığa en ufak bir sempatisi olmamalı. O insanların hayatlarını altüst etti ve bundan ufacık bir üzüntü bile duymadı. Selefim, Daily Star'ın eski editörü Lloyd Turner 1987'deki mahkemenin yüzünden kalp krizi geçirerek öldü. Yaşananların üzerinde yarattığı stres ve aşağılanma dayanılmazdı; hâlâ onun zamansız ölümünün acısını yaşamaktayım.

"Ya zavallı Monica Coghlan? Bir mahkemenin odak noktası olan fahişe. Onun hayatı da Archer'ın yalanları yüzünden altüst oldu ve sonunda o da genç yaşta hayatını kaybetti."

"Şimdi intikamları alındı…çok geç. Daily Star Archer'a 500 bin sterlin ödemek zorunda kalmıştı. Şimdi biz bu parayı geri almak

için kanuni işlemlere başlamış durumdayız, tabii faiziyle. Bunun bedeli de 2.2 milyon sterlindir. Archer'ın bu parayı hemen ödemesini tavsiye ederim. Şimdi bu pejmürde, zavallı hayattan sıyrılıp temizlenme zamanıdır.

"Bu arada özür dilemek de ister mi acaba?"

Jeffrey Archer'ın trajik hikâyesi burada bitecek gibi görünmüyor. Bir yandan muhafazakâr partinin kredibilitesinde düşüşe neden olurken öte taraftan eşi Mary'de yalan ifade vermek ve düzmece belgeler nedeniyle hapse girme tehlikesiyle karşı karşıya. Bundan sonra bir politikacı olarak Archer'ı bekleyen başarılı bir gelecek söz konusu olamaz; ama bir romancı olarak hapiste geçireceği yıllarda yazacağı son romanını dünyanın dört bir yanındaki okurları merakla bekleyecekler herhalde.

Büyük Türk Gazetecisi

Habertürk TV'nin patronu Ufuk Güldemir bir grup gazeteciyi sahibi olduğu kanalın stüdyosuna toplayıp, 'Basın Kulübü' programında kendisi ile bir söyleşi yaptırdı. Allah acil şifalar versin, uzun süredir yurtdışında gördüğü kanser tedavisinin ardından yurda dönen ve dönüşü ile birlikte ulusal basında çeşitli demeçleri, söyleşileri yayımlanan Güldemir'in belli ki kamuya söylemek istediği önemli şeyler vardı. Ufuk Güldemir, Cumhuriyet'in Washington temsilciliği ile çıkışa geçen gazetecilik kariyerine Star TV genel yayın yönetmenliği, Show TV genel yayın yönetmenliği, Milliyet gazetesi genel yayın yönetmenliği, Sabah gazetesi genel yayın yönetmenliği ve ardından haberturk.com ve Habertürk TV'nin patronluğu gibi yıldızlı unvanlar eklemiş bir şahsiyet. Genç yaşta basın emekçiliğinden medya patronluğuna sıçramış olması nedeniyle de, biz gazetecilik akademisyenleri açısından bir şey söylediğinde az çok dikkate almamız gerektiği düşünülen birisi. Bu nedenle, programı başından sonuna kadar izledim. Acaba Ufuk Güldemir gazetecilikten medya patronluğuna geçen ender şahsiyetlerden biri olarak, bize Türkiye basını-gazeteciliği ve sahip olduğu "bağımsız" medyanın varolma mücadelesi hakkında anlamlı, özeleştirel, dikkate değer neler söyleyecekti? Programın sonunda aldığım notlara baktığımda, maalesef yukarıda saydığım konular açısından hevesimin kursağımda kaldığını, lakin, bir kültürel (veya alt kültürel) meslek grubu olarak Türkiye gazetecisinin temel karakteristiklerini yeniden düşünmek için bir fırsat yakaladığımı düşündüm. Öncelikle, programın amacına ulaşamamasına ilişkin bir iki not: Bugüne kadar hep canlı yayımlanan 'Basın Kulübü', iş kanalın patronunu konuk etmeye gelince nedense banttan yayımlandı. Belki Güldemir görece olarak geç sayılabilecek bir saatte sağlık nedenleriyle canlı yayına çıkmak istememiş olabilir. Ama, eğer ilk akla gelen şekliyle, program sadece ortaya çıkabilecek olumsuzlukları yayından önce kesebil-

mek için banttan yayımlandıysa, zaten bu konuda korkacak bir şey yoktu. Çünkü Güldemir'e soru sormak için stüdyoda bulunan gazetecilerden üçü (Habertürk TV Yayın Yönetmeni Melih Meriç, Habertürk Yayın Kurulu Üyesi Taki Doğan ve Habertürk TV Yayın Yönetmeni Yardımcısı Murat Ongun) maaşlarını Güldemir'den alıyorlardı. Ve tabii sordukları sorular tam anlamıyla patrona övgünün örnekleriydi. Diğer gazetecilerden Ahmet Tan, Güldemir'in Cumhuriyet gazetesi yıllarından beri kankasıydı. Vatan gazetesi yazarları Reha Muhtar ve Leyla Umar da belli ki Güldemir'e "keklik" sorular soracakları bilindiği için davet edilmişlerdi. Nitekim öyle de oldu. Acar gazeteci Reha Muhtar belki de gazetecilik ve televizyonculuk yaşamının en az sorgulayıcılık içeren pratiğini sergiledi. Leyla Umar, stüdyoda beş erkeğe bir kadın dengesini kurmak için vardı sanki. Gerçekten soru sorma potansiyeline sahip tek isim olan Star Haber Yayın Yönetmeni Erdoğan Aktaş ise, programın gidişatından duyduğu dehşet gözlerinden okunarak yutkunup duruyordu.

Neler sorulabilirdi Ufuk Güldemir'e ve nasıl bir sonuç çıktı? Öncelikle, "sıfır sermaye ile medya sahibi olmak" konusu çok önemliydi. Ufuk Güldemir, Sabah gazetesindeki genel yayın yönetmenliğinden uzaklaştırıldıktan sonra İstanbul Levent'teki evinin bodrum katında iki arkadaşıyla (Serfinaz Ergun ve Hakan Aygün) birlikte haberturk.com adlı bir internet gazetesi kurdu. Habertuk.com, internet gazetecilerinin çok iyi bildikleri tabiriyle "pijama gazeteciliği"nin doruk noktasıydı. Pijama gazeteciliği, az sayıda elemanla, hiçbir muhabirlik ve gazetecilik becerisi ortaya koymadan, yaygın medyada yayımlanan veya ajanslardan gelen haberlere "takla attırıp" sansasyonel başlıklar atarak oturduğunuz yerden yapılan gazetecilik anlamına geliyor. Orada burada yayımlanmış haberleri gece baskılarından, gazetelerin internet sitelerinden veya ajanslardan çalarak içine biraz heyecan, biraz da asparagas katıp "flaş haber!", "ilk kez burada!" diye yayımlıyorsunuz ve bunun adı "bağımsız", "büyük" (aslında pijamalı) gazetecilik oluyor. Güldemir, yıllarca bu pijama gazeteciliğini "bağımsız gazetecilik", "rüzgârda uçmayan, teknede okunabilen"

gazetecilik veya "serbest girişimin zaferi" olarak pazarladı. Bu pijama gazeteciliği, yani az sermaye ile ve başkalarının yarattığı haber içeriklerini araklayarak farklı üslupta sansayonel başlıklarla satma pratiği, ezelden beridir polemiğe ve sansasyona meraklı halkımızdan ilgi gördü; site hit oldu. Bu sitede yaratılan içeriğe iş dünyası da değer verip ilanlarla desteklediler. Güldemir, her nasılsa, birdenbire Habertürk'ü kâğıda basılı gazete formatına dönüştürüp basacak ve dağıtabilecek maddi güce erişti. Ancak, gazete uzun süre yaşayamadı. Bunun üzerine, sıfır sermaye ile işe girişen pijamalı gazetecimiz, ekonomik kriz yüzünden zorlanan bir televizyon kanalının frekansını satın alarak Habertürk TV'yi kuruverdi. Habertürk TV'nin yayınları da başlangıçta pijama gazeteciliğinin en güzel örneklerini sergiledi. Gerçek habercilik, özellikle de ulusal çapta gazetecilik, televizyonculuk çok büyük paralar gerektiren bir iş. Haber merkezinde muhabirleriniz olacak, o muhabirler yurdun dört bir yanında ve dış dünyada haber kovalayacak, özel haber üretecek, yurtiçi ve yurtdışı haber ajanslarına yazılı ve görsel malzeme için para ödenecek ve bunlar yapılırken de su gibi para akacak. Oysa Habertürk bunların hiçbirisini yapmıyordu. TRT'nin, NTV'nin, CNN Türk'ün yayınlarını alıp kanalların logolarını bir şekilde ekranda gizleyerek olduğu gibi Habertürk gazeteciliğiymiş gibi yayımlıyordu. Şimdi, sadece bu nedenlerden bile gazetecilikten bahsedilen ve gazeteciliğe ilişkin standartların tartışıldığı bir programda Ufuk Güldemir'e sorulması gereken çok fazla soru vardı. Tahmin edeceğiniz gibi, bu konuların hiçbirisi konuşulmadı o gece 'Basın Kulübü'nde. Özellikle de sıfır sermayeden nasıl TV kanalı sahibi olunur, stüdyolar, haber merkezleri nasıl kurulur, temsilcilikler nasıl dayanır döşenir, çalışanların maaşları nasıl ödenir bahsi hiç konuşulmadı. Güldemir basın patronlarından kimi kendisine daha yakın hissediyor, avcılık tutkusu neden bu kadar eleştiri alıyor? gibi suyuna tirit soruların arkasından, büyük Türk gazetecisinin temel karakteristiklerini Ufuk Güldemir üzerinden okuyabildiğimiz dakikalara geçtik. Beğenin veya beğenmeyin, Güldemir'in sıklıkla arkasında durduğu liberal Batı düşüncesinin gazeteci tanımı şu temelle-

re dayandırılır: "İnsanlara ve topluma karşı ilgili olmak, ötekine karşı empati duygusunu geliştirmek, gelişmiş bir vicdan sahibi olmak, açık fikirlilik, yani karşısındakinin fikrine katılmasa da saygı duymak, hastalıklı yargılamalardan kaçınmak, olaylara eleştirel bakarken dengeyi kurmak, olan bitene sağlıklı bir şüphecilikle bakmak, tembel olmamak, meslekte kalite kontrolüne önem vermek, doğru haber yapmak, yaptığı yayınların arkasında durup sorumluluk almak, bağımsız olmak ve gazetecilik onurunu korumak." Her ne kadar kendisi "etikten bahsedenler gazetecilikten anlamaz" derse de, bu sayılanların etikle filan ilgisi yok ve Ufuk Güldemir'in gazetecilik algısı bütün bu yukarıda saydığımız açılardan çok problemli.

İzleyenler görmüştür, o gece, Türkiye'de en çok okunan gazeteler ve en çok izlenen televizyon kanallarında en üst düzeyde yöneticilik yapmış bir kişi üzerinden gözlemlediğimiz (büyük!) Türk gazeteci tiplemesi şöyle:

- Bu gazeteci çok sinirli. Öfkeli. Ama öfkesi gerçeği bulup çıkarmak, kamu yararı gözetmek veya kusursuz gazetecilik yapmak için değil; kendisini eleştirenlere karşı bir öfke. Sahip olduğu medyayı kullanarak kendisini eleştirenlere saldırmayı, terörize etmeyi, tehdit etmeyi bir hak sayıyor. Bir yazısı nedeniyle gazeteci Metin Münir'in yüzüne tükürmesi, bu öfkenin ve eleştiriye tahammülsüzlüğün bir kanıtı. Oysa Güldemir bu olayı "ağır eleştiriye aynı şekilde cevap" olarak niteliyor. Düşünsenize, her köşe yazarı yazdığı ağır yazılar nedeniyle bu tür tepkilere maruz kalsa, Allah muhafaza memlekette sağlam yazar kalmazdı. Güldemir yine geçmişte bir anlaşmazlık nedeniyle Uğur Dündar'ı düelloya davet etmişti. Şimdi de bir yazısı nedeniyle kızdığı Can Dündar'ı "sana puşt iksiri içireceğim!" diye tehdit ediyor. Tehdit etkili olduğundan mı, yoksa daha duygusal nedenlerle mi bilinmez, Can Dündar bir sonraki günkü yazısında Ufuk Güldemir'den özür diliyor. (Bu tehditlerin sadece meslek içi polemiklerden ibaret olmadığını ve gazetecilik pratiği sırasında haber kaynaklarına yönelik de kullanılabileceğini düşünmek bile insanın tüylerini diken diken ediyor tabii.)

- Bu gazeteci doğru bildiğini açıklamakta yetersiz. Güldemir,

Show TV'de çalıştığı dönemden beri yıldızı barışmayan Uğur Dündar'ın gazeteci olmadığını iddia ediyor. Nedeni sorulduğunda, "O sadece çok iyi bir televizyoncu, ama kariyerden haberci değil" gibi anlamsız bir açıklama yapıyor ve herkesin kendisine inanmasını bekliyor. Bunca yıldır üst düzey gazetecilik yapmış biri ve şimdilerde de medya patronu olarak eğer bir şey söylerse insanlar inanma eğilimi gösterir diye bekliyor herhalde. Oysa, bütün dünyada çok bilinen ve en basit tabiriyle "yazılı veya görsel medyada haber/yorum içeriği üreten ve maaşını gazeteci olarak alan herkes gazetecidir." Dolayısıyla, Ufuk Güldemir istediği kadar kimin gazeteci olup kimin olmadığına dair standartları kurgulamaya çalışsın, argümanını daha anlaşılır ve düzgün bir şekilde anlatamadığı sürece ve sadece "ben öyle diyorsam öyledir" tavrıyla sunmaya devam ettikçe inandırıcılığı olmayacak. (Bu da tabii genel anlamda büyük Türk gazetecisinin mustarip olduğu hastalıklardan biri ve sadece Güldemir'e has bir özellik değil. Gazeteci savunduğu argümanı bilgi, belge, olgu ile desteklemiyor. Sadece polemik yapıyor.)

- Bu gazetecinin liderlik anlayışı çalışanlarını terörize etmek üzerine kurulu. Güldemir bir gün kurgu odasında bağırdığı bir elemanının o gün korkudan altını ıslattığını yıllar sonra bir vesile ile öğrenmiş ve çok üzülmüş. Bu olay, herhalde öğrenme şansına sahip olduğu, elemanlarına karşı uyguladığı haşin yönetim stratejilerinin acıklı sonuçlarından sadece birisi. Oysa, haber merkezinde çalışanları paralize edecek bir liderlik stratejisiyle hırçın rol modelliği yerine, onlara güvenilir habercilik, şeffaflık, kullanılan enformasyona kaynak göstermek, başkalarının yarattığı içeriğin üzerine konmamak, çalışarak orijinal içerik üretmek gibi konularda örnek olmaya çalışsa, Türkiye basını için çok daha hayırlı bir iş yapmış olmaz mı?

- Bu gazetecinin egosu çok yüksek. Yine gazetecilik okullarında anlatılanlara bakılırsa, "gazetecilikten zengin olunmaz, gazetecilerin iş saati yoktur, çok çalışırlar, gazetecilerin pek sosyal hayatı olmaz, ama gazetecilikte büyük bir ego tatmini vardır. İşte bazıları gazeteciliğin sadece bu ego yanını severler." Bizdeki gazeteciliğe

baktığımızda, üst düzey yöneticiler ve yazar kastı açısından bu parametrelerden "ego tatmini" hariç hepsi tersine işliyor. Gazeteciler iyi para kazanıyor, az çalışıyor, sosyal hayat deseniz Papermoon seviyesinde, üstüne üstlük bir de müthiş ego tatmini var. Köşe yazarları, TV program yapımcıları, yayın yönetmenleri şöhret oluyor, insanlardan saygı ve itibar görüyorlar. Bu da bir süre sonra gazetecide ciddi bir mesleki deformasyon yaratıyor. Küçük dağları ben yaratırım, ben gündemi belirler, neyin haber olup neyin olmadığına karar verir, hükümet kurar, hükümet düşürürüm, ben... ben... ben... gibi bir tür kendine dönük güç-iktidar algısı yaratıyor. Bu güç ve muktedir olma hissi, gazetecinin yaşam tarzını, özel hayatında kurduğu ilişkileri etkilediği/değiştirdiği kadar, yarattığı haber içeriğini de etkiliyor kuşkusuz. Ufuk Güldemir'i dinledikçe, popüler ve ticari anlamda başarılı olmuş medyaların çoğunda gözlenen içeriğin neden bu kadar çocukça, basit, kısıtlı, zaman zaman irite edici ve agresif olduğunu anlamak daha kolay görünüyor. Çünkü, hepimiz biliyoruz ki, aslında gazetecilik gazetecilik okullarından ziyade gazetecilerden öğrenilir. Düşünsenize, Ufuk Güldemir'in kendi tabiriyle "döllediği" ya da yetiştirdiği gazeteciler, kim bilir şu anda hangi medya kanallarında ne tür gazetecilik pratikleri sergiliyorlar.

Milli Eğitim Bakanlığı'na çağrı: Medya Okur-Yazarlığı Zorunlu Ders Olsun

Haber 2 Ocak tarihli Yeni Gündem gazetesinde yayınlandı:

"Televizyon okuyoruz! UNESCO tarafından yapılan araştırmaya göre Türkiye ABD'den sonra en çok televizyon izlenen ikinci ülke. 95 kişiye bir kahvehane, 65 bin kişiye bir kütüphane düşen Türkiye'de insanlar televizyon okuyor, kitap seyrediyor!"

Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütünün "Dünya İletişim Raporu"ndan alınan bilgilerin aktarıldığı haberde, halkımızın televizyon izlemede kırdığı Avrupa rekoru esprili bir dille anlatılıyordu: Amerikalıların günde ortalama 3 saat 59 dakika ile

birinci sırada yer aldığı televizyon izleme sıralamasında, Türkiye 3 saat 36 dakika ile ikinci sırada yer alıyor.

Televizyon mu bizi izliyor?

Bu soruyu yıllar önce ABD'li iletişim profesörü Neil Postman ve televizyon yapımcısı Steve Powers Amerikan halkına sormuşlardı: "Siz mi TV izliyorsunuz yoksa TV mi sizi izliyor?"[1] Günde –eksiğiyle fazlasıyla– ortalama 3 saat 59 dakikasını (ayda 106 saat, yılda 1299.4 saat yapar) televizyon önünde geçiren bir toplum için sorulabilecek en doğru soruydu aslında. Şimdi dünya televizyon izleme rekorunda ikinci sıraya yükselmiş Türkiye halkına da aynı sorunun sorulmasından yanayım.

Günümüzde çok sayıda kablo ve uydu yayını sayesinde iyisiyle kötüsüyle milyonlarca bilgi, ses ve görüntünün oturma odalarımızı istila ettiği bir dönemde bu soruyu sormaktaki amaç, televizyonun bireyler üzerinde yarattığı etkiye dikkat çekmek kuşkusuz. Çünkü televizyon denen aygıt, her ne kadar eğlendirici ve bilgilendirici bir "ev eşyası" olarak görünse de aynı zamanda çeşitli değerler, alışkanlıklar ve ideolojilerin her yaştan izleyiciye ulaşabildiği bir elektronik ortam. Televizyonun çocuklar ve yetişkinler üzerinde yarattığı etki uzun zamandır iletişimcilerin üzerinde çalıştıkları bir konu. Televizyonun bireylerin yemek yeme alışkanlığından, aile içi oturma düzenine kadar günlük hayatı nasıl değiştirdiğinden tutun da, televizyondan yayılan şiddet görüntülerinin insan psikolojisi üzerine etkileri veya bu büyülü aygıtın kitleleri toplu halde tüketime yönlendirme becerisi üzerine yazılmış çok sayıda makale var. Bu makalelerden bahsederek canınızı sıkacak değilim. Ancak, daha önce yapılmış bilimsel araştırmalardan referansla kısaca ve kabaca şunu söyleyebilirim: Televizyonu bilinçsiz olarak izleyen bir insan günde ortalama 3 saat 36 dakika televizyon başında oturuyorsa bu hem beden sağlığı, hem ruh sağlığı hem de "cüzdanı" için zararlı. Ancak, eğer özelde televizyondan genelde medyadan yayılan enformasyonu bilinçli olarak tüketiyorsanız bir problem yok.

Şimdi bilinçli televizyon ya da medya tüketicisi olmak da ne demek diyeceksiniz. 1970'lerden başlayarak Kanada, İngiltere,

İskoçya, Avustralya, ABD ve son yıllarda da bazı Avrupa ülkelerinde oturtulmaya çalışılan bir "medya okur-yazarlığı" hareketi var. Önce sivil toplum hareketleri olarak başlayan, ardından da hükümetlerin de desteğiyle ilkokul düzeyinde ders müfredatlarına eklenerek zorunlu hale getirilen medya derslerinden bahsediyorum.

Fen… matematik… medya

Evet yaklaşık 30 yıldır Batı'da eğitimciler tarafından tartışılan konulardan biri, ilkokullar için zorunlu medya dersleri. Yukarıda adı geçen ülkelerdeki birçok ilkokulda dilbilgisi, matematik ve fen derslerinin yanında medya okur-yazarlığı da (media literacy) zorunlu ders müfredatı içinde yer alıyor; bu dersten başarısız olan öğrenciler okuldan mezun edilmiyor. Kanadalı medya stratejisti Robert Kubey bu derslerin amacını şöyle açıklıyor:

"Çocuklarımızın çoğunluğu yılda 1000 saat televizyon izliyorsa, gençliklerinde ve yetişkinlik dönemlerinde de yılda 1000 saat televizyon izlemeye devam edeceklerse, akademik bir medya eğitimi almaları zorunlu demektir. Medyanın içinde yaşadığımız toplumu ve çeşitli grupları nasıl ve neden belli yönleriyle yansıttığını çocuklarımıza öğretmeliyiz. Günümüz medya ortamında klasik algı ve propaganda tekniklerinin iletişim ortamında nasıl kullanıldığını genç yaşta öğretirsek, daha bilinçli televizyon izleyicileri yaratabiliriz."

Bireylerin ilkokul çağlarından başlayarak eleştirel medya tüketicisi olarak yetiştirilmesi nasıl başarılır? Bu konuya kafa yoranların birleştikleri ortak nokta şu: Varolan gerçeklik ve medyada sunulan gerçeklik arasındaki fark ne kadar erken yaşta öğretilirse medyanın bireyler üzerindeki olumsuz etkileri o derece azalıyor. İlkokul öğrencilerine eğlendirici videolar ve yaratıcılıklarını da geliştiren oyunlarla verilen derslerde temel olarak medyada üretilen enformasyonun sübjektif, dikkatlice seçilmiş ve kurgulanmış bir yeniden üretim olduğu anlatılmaya çalışılıyor. Özellikle reklam metinlerinde ve filmlerinde kullanılan retoriğin, müziğin veya görüntülerin çağımız insanının tüketim iştahını sömürmek üzerine inşa edildiği

de bu derslerde vurgulanıyor.

Batı'da ilkokul öğrencilerine medyanın olumsuz etkilerini azaltmak için müfredata eklenen medya okur-yazarlığı derslerinin içeriği ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, ortak olarak üzerinde durulacak temel prensipler şöyle sıralanıyor:

1- Medya kültürümüzü inşa eder ve bu inşaatın bir maliyeti vardır:

Medyayı/medya ürünlerini bilinçli olarak mı tüketiyoruz yoksa sadece alışkanlıktan mı? Eğer bu bir alışkanlıksa kendimize şu soruları sormalıyız: "Ekrandaki bu görüntünün bana getirisi nedir?", "Bunu izlemekten başka yapacak işim yok mu?", "Bana gerçekten faydalı olacak başka ne yapabilirim?"

2- Medya tekniğin olanaklarını kullanarak üretim yapar:

Medya ürünleri büyük bir dikkatle oluşturulmuş yapımlardır. Sinema filmleri bizi çok etkiler çünkü sinemacılar sadece izleyiciyi nasıl etkileyeceklerinin tekniğini öğrenmek için yıllarını harcarlar. Reklamcılar da öyle. Bu tür yapımların çözümlenmesi veya analizi bizleri daha dikkatli ve bilinçli medya tüketicileri yapar.

3- Medya ideolojik ve yargılayan mesajlar içerir:

Bazı yargılar bilinçli olarak sunulur, bazıları da bilinçsizce. Mesajlar olumlu ya da olumsuz olabilir ve genellikle belli bir hedef kitleye sunulmak üzere üretilir.

4- Medya bir iştir ve bu işten para kazanılır.

5- Her bireyin medya ürünlerini algılayışı farklıdır:

Hepimiz medyadan gelen mesajlara farklı anlamlar yükleriz. Aileler, öğrenciler, eğitimciler ve yurttaşlar medyayı öğrenmek istiyorlarsa, medyadan gelen mesajların kendileri için ne anlam ifade ettiğini konuşmalı, paylaşmalıdırlar.

6- Reklamlar insanların duygularına seslenerek alışverişi kışkırtır.

7- Televizyon saniyede 30 hareketsiz görüntünün arka arkaya geldiği bir medyadır (sinemada 24):

Bilinçli bir beyin saniyede art arda gelen 8 durağan görüntüyü ayırt edebilir; dolayısıyla televizyon ve sinema görüntüleri bizi bilinçli analiz yapmaktan, gerçekliği görmekten uzaklaştırır. Medyada gördüğümüz her şeye inanmamalıyız.

8- Her şey bizi etkiler, ama etkilendiğimiz her şey bizi bilinçli tüketime yönlendirmez:

Reklamcılar bunu bilir ve çok iyi kullanırlar.

9- Dalkavukluk, korku, espri, güçlü kelimeler, tekrarlamalar ve seks imajları medyanın insanları etkilemek ve dikkat çekmek için sıkça başvurduğu teknikleridir.

10- Teknolojik efektler, yani bilgisayar grafikleri, çok boyutlu görüntüler, müzik, kamera hareketleri hep medyanın insanlar üzerinde yarattığı duygusal etkiyi artırmak için kullanılır.

Batı'daki durum özetle bu. Çocukları ve gençleri televizyon önünde bizimkilerden daha az vakit geçiren toplumlar bile ilkokulda zorunlu medya okur-yazarlığı derslerini yerleştirmiş durumda. Eh biz de yılda ortalama 1200 saatini televizyon karşısında geçirebilme başarısını göstermiş bir ülke olarak, Milli Eğitim Bakanlığı'ndan ilkokul müfredatlarına medya okuma dersleri konulmasını talep edebiliriz diye düşünüyorum; en azından gelecek neslin beden, ruh ve cüzdan sağlığı için.

"Bu yazı 1999 yılında yazılmıştır"

IV. Bölüm

Medya ve Yeni Teknolojiler Üzerine

1 Postman & Powers; How to Watch TV News, Penguin Books, 1992

Batı'da ve Türkiye'de İnternet Gazeteciliği

İnternetin kamusal alanda giderek daha fazla hissedilen ağırlığı, bu yeni iletişim ortamının teknolojik boyutu yanında politik ve kültürel etkilerini de beraberinde getiriyor. Teknolojik tanımlamalarımızı, faydacılık anlayışımızı ve telif hakları üzerine düşüncelerimizi değiştiren internet, bir yandan demokratik açılımlarımızı genişletirken diğer yandan da yarattığı enformatik anarşi ile yalan, söylenti ve dedikodunun meşrulaştığı bir alanı temsil ediyor.

İnternet üzerinden bize ulaşan enformasyon seçeneklerinin çoğalması ve özellikle sanal ortamda habercilik yapmaya çalışan sitelerin sayısındaki artış, doğru/temiz bilgi ile yanlış/kirletilmiş bilgi arasında gidip gelen şüpheciliğimizde de kaymalara neden oluyor. Doğru olma olasılığı var/yok olan söylentilerin bir tuşa basarak dolaşıma giriyor oluşu, günümüz habercilik pratiğinde zaten varolan kaotik yapıyı biraz daha çarpıklaştırıyor. "Şimdilik" herkesin her istediğini, herhangi bir editoryal denetimden geçmeden ve meslek standardı gözetmeksizin yayınlayabildiği bir gazetecilik ortamında, Net-öncesi medyaların güvenilirlik uğruna kazanmaya çalıştığı kaleler birer birer düşüyor, sanal ortamdan üzerimize doğruluğu kanıtlanmamış şizofrenik bilgiler yağıyor. Ancak, öte yandan, aynı internet, teknolojinin doğru kullanımıyla zengin/farklı/alternatif içerik yaratma potansiyelini de kendi bünyesinde taşıyor.[1]

İnternetin bir Amerikan askerî network'ü olarak kamusal alana çıkışı, II. Dünya Savaşı sonrasına dayanıyor. 1965'te ABD'de ilk elektronik newslists, 1970'lerde ilk e-mail servisi ve arkasından, 1979'da ilk haber ve tartışma forumu Usenet devreye giriyor. 1991'de, bugünkü adıyla World Wide Web'in (www: Dünya Çapında Ağ) kurulmasıyla, yazı, ses ve görüntünün link ve hiperlinklerle sanal âlemde dolaştığı o muazzam iletişim ortamı beliriveriyor.

Gazetecilik ve internetin evliliği ise, ABD'de 1980'lerde başlamış olmasına karşın 1990'lara kadar yavaş bir gelişim izliyor. ABD'de web ortamında yapılan gazeteciliğe ilk örnek olarak ilk sayısı 1993 Ocak'ında yayımlanan Wired Magazine gösteriliyor. Aynı yıl, ABD'de ilk online radyo yayını da başlıyor ve 1994 sonuna gelindiğinde, 78 gazetenin kâğıt baskı yanında online baskıları da olduğu görülüyor. 2000'li yıllarda ise, başta ABD, Kanada, İngiltere, Norveç, Brezilya ve Almanya olmak üzere, dünyanın dört bir yanında on binlerce gazetenin online baskısı sanal âleme renk katıyor. ABD'de her yıl Steven Ross ve Don Middleberg tarafından yapılan "Media in Cyberspace" araştırmalarına bakılırsa, bu ülkede online gazetelerin büyük bir çoğunluğu, giderek artan oranda orijinal yani kâğıda basılı gazetelerden "farklı" bir içerik sunuyor.

Avrupa'ya baktığımızda ise, geçtiğimiz son beş yılın en önemli online habercilik yatırımları olarak dikkat çekilebilecek iki site var: Alman ZDF kanalı ve Microsoft'un ortaklığında kurulan ZDF. MSNBC ve İngiliz BBC kanalının 1997'de yayına başlayan "dünyanın en dolu içerikli haber portalı" olmayı hedef edinmiş bbc.co.uk/worldservice. Online Journalism Review kaynaklarına göre, BBC'nin internet sitesinde 60'dan fazla editörün yönetiminde günde 300'den fazla haber üretiliyor ve 60 binden fazla habere ulaşılabilen bir arşivi var sitenin.

Bu belli başlı örneklerin yanında, bugün sansürün, site bloke etmenin hayatın bir parçası olmadığı hemen her ülkede, neredeyse tüm yaygın TV kanallarının ve gazetelerin (ulusal, bölgesel, yerel) internet sayfaları var artık.

Türkiye'de internet gazeteciliği henüz çok yeni ve e-gazetecilik (elektronik gazetecilik) olarak da isimlendirilen bu gazetecilik türünün geleneksel gazetecilikten farkı meselesi pek de tartışılan bir konu değil henüz. Oysa geleneksel medya-internet karşılaştırması Batı'da neredeyse bitirilmiş, esasları oturtulmuş, mütabakata varılmış bir konu. ABD'de ilk haber ağırlıklı web sitesinin kurulduğu 1990'lardan beri, gün geçmiyor ki uluslararası alanda sözü geçen akademik iletişim dergilerinde, veya Amerika'da Columbia

Journalism Review, İngiltere'de British Journalism Review gibi prestijli gazetecilik dergilerinde e-gazetecilik üzerine bir makale yayımlanmasın. Yıllardır tartışılan ve cevap aranan merkezi sorular şunlar:

Online gazetecilik için en uygun olan işletme modeli nedir? (Online haber içeriğinden para kazanılabilir mi?)

İnternet, geleneksel haber medyasının habercilik anlayışını ve alıştığımız editoryal değerleri ortadan kaldırıyor mu?

Gelecekte sadece internet ortamında yapılan bir gazetecilik mi olacak? Olmalı mı?

Eğer 3. sorunun cevabı "evet" ise, ne tür bir gazetecilik olmalı bu ve ne tür beceriler gerekiyor bu işi yapabilmek için? (Deuze; 1998)

Kuşkusuz, interaktif bir medyum olarak internet, kısa bir süre öncesine kadar sahip olduğumuz diğer yazılı ve görsel medyadan farklı olarak, hem içerik üretim hem de tüketim aşamalarında klasik gazetecilik anlayışını kökten değişikliğe uğratıyor. Hareketli imajların, yazının ve okuru oradan oraya sürükleyen hiperlinklerin birlikteliğiyle üretilen; zaman/yer baskısı olmaksızın sınırsızca genişleyip, yenilenme imkânına sahip bu yeni medya, sadece bu özellikleri sebebiyle bile, ulaştığı kitlelere bugüne kadar hiçbir medyanın bir arada sunamadığı bir içerik sunmayı vaat ediyor.

Türkiye'deki örneklerine baktığımızda, online gazeteciliğin daha çok kâğıda basılı içeriğin bire bir sanal âleme aktarılması, ya da sınırsız sayıda yazıyla doldurulacak boş sayfalar olarak değerlendirildiğini görüyoruz. Oysaki, Batı'da internet ortamında yapılan gazeteciliğin geleneksel gazeteciliğe karşı meydan okuyuşu, öncelikle teknolojinin efektif kullanımı ama aynı zamanda da değişen haber dili, haberin işlenme süreci ve formatında aranıyor. Batı'daki gazetecilik okullarında online gazetecilik derslerine giderek daha çok önem verilmesinden de anlaşılacağı gibi, bu yeni medyanın gazetecilere sunduğu yeni olanaklar yeni bir gazetecilik anlayışını da zorunlu kılıyor.

Bir kere, online gazetecilik sadece haber yazmak/yayımlamak

olarak düşünülmüyor artık. İnternet üzerine çalışmalarıyla tanınan Hollandalı iletişimci Mark Deuze'e göre, online gazeteci geleneksel gazeteciden farklı olarak öncelikle hangi medya formatının hangi haberi daha iyi anlatacağına karar vermek durumunda (multimedya) kalıyor; ardından, okur, izleyici, kullanıcının –ne derseniz deyin– hızlı tepkilerini takip ederek yanıt verecek bir formasyona sahip olması gerekiyor (interaktivite); ve her bir haberin diğer haberlerle, arşivde yüklü bilgilerle ve diğer enformasyon kaynaklarıyla ilişkisini kurup, hiperlinklerle bunu kitlelere sunması gerekiyor (hipertekstualite). Nitekim, bir haberin oluşma sürecinde online gazetecinin düşünmek ve uygulamak zorunda olduğu bütün bu farklı kodlamalar, Batı'da çok sayıda e-gazeteci tarafından uygulanıyor.

Haberin yazılı formdan online forma transformasyonunu daha iyi anlayabilmek, farkı fark etmek için, mesela New York Times gazetesinin kâğıt baskısı ile online baskısını karşılaştırmak uygun olabilir. New York Times'ın kâğıt baskısındaki bir haber, sadece yayımlandığı şekli ile okunabilir. İster politika, ister spor, isterse ekonomi haberi olsun, okur o habere hangi sayfalardan ulaşabileceğini bilir. Borsa ile ilgili bir haberi merak eden okur, borsa, finans sayfasını açarak merak ettiği haberi (bulursa) bu haber açlığını giderir. Yine aynı şekilde, kültür sanat olaylarına meraklı bir okur da, ilgili sayfalardan istediği habere ulaşabilir. Bu haberler, editoryal süreçten geçmiş, gatekeeping (eşik bekçiliği) dediğimiz, editoryal karar mekanizmaları sonucu yayımlanmaya değer görülmüş haberlerdir ve sadece o gazetenin sayfalarının el verdiği uzunlukta boşluklara yerleştirilmişlerdir. Haberin içinde okurun anlayamadığı birtakım özel isimler, kurumlar ya da başka şeylerden bahsediliyorsa, bunların ne olduğunu bulmak, okurun kendi çabasına bırakılmıştır.

Oysa aynı gazetenin online nüshası, New York Times on the Web, çok farklı şekillerde okunabilir. Tabii öncelikle ve en basit haliyle kâğıt baskısıyla aynı şekilde okunabilecektir. Bu tür bir okuma, okuru/kullanıcıyı daha çok başlıklara ve belli konulara doğru yönlendirecektir (ekonomi, politika, kültür-sanat, vs.).

Oysaki gerçek dünyada genellikle ekonomi ile politika, kültür sanatla eğitim, spor ile hava durumu birbiriyle ilintilidir ve haberlerin bu anlamda çapraz okunabilirliği, okuyucuya çok farklı bir haber tüketimi pratiği sunabilir. İşte online gazetelerin geleneksel yazılı basından farklarından biri de budur. Online bir gazetenin okuru, örneğin sitenin arama motorunu kullanarak bu kesin çizgilerle birbirinden ayrılmış konu başlıkları arasında eşleştirmeler yapabilir; böylelikle, kendisine özgü bir haber edinme stratejisiyle, mevcut editoryal sürecin dışına çıkabilir.

İnternet zaman ve yer kısıtlaması olmayan dijital bir ortam olduğundan, New York Times'ın kâğıt baskısına oranla, web sitesinde çok daha fazla sayıda ve uzunlukta habere yer verilebilir. Bu uzun haber metinleri içinde yer alan belli başlı konulara (kişi isimleri, olaylar durumlar, kurumlar, tarihi belgeler, markalar...) hiperlinkler vasıtasıyla bağlantılar yapılabilir ve kullanıcının bu bilmediği konularda bilgi alabileceği yeni linklere yönlenmesi sağlanır. Bu linklerde ses ve görüntüye de ulaşmak mümkündür. Üstelik bu bilgiler, geleneksel medyanın tersine her saniye yenilenebilmekte, değiştirilebilmektedir.

Yer sınırlaması ortadan kalktığı için, editörlerin daha az haber değeri gördükleri için yayımlamadıkları haberler, online versiyonda yer alabilmektedir.

Ayrıca, daha önce de belirttiğimiz gibi, online gazetecilik klasik eşik bekçiliği kavramını altüst ederek, AP, Reuters gibi haber ajanslarına verdiği linklerle, haber merkezinde editörün seçimine bırakılan haber değerlendirmesi sorumluluğunu kullanıcıya aktarabilir. Kullanıcı, artık ajanslardan gelen başlıklara bakarak hangi haberi okumak istediğine kendisi karar verir duruma gelmiştir.

Bir gazete veya TV kanalı haberlerinde bir kaynağa referans verdiklerinde bu kaynağın, eğer bir kişiyse, söylediklerinin tümünü, eğer bir makaleyse, içeriğin tam metnini kullanıcıya sunamaz. Buna ne sayfalar ne de zaman baskısı el verir. Oysa online gazeteci, hiperlinkler sayesinde bir açıklamanın, makalenin ya da sözgelimi haberde bahsi geçen bir kitabın tamamını sunabilir okuyucuya. Zincirleme reaksiyon gibi okuru oradan oraya sürük-

leyen hiperlinkler kafa karıştırıcı gibi görünse de, iyi bir kullanıcı açısından gazetenin kâğıt baskısı ile online versiyonu arasındaki haber üretim farklılığı, haberlerin tüketiminde de ciddi farlılık yaratmaktadır.

Yazı, ses, görüntü, grafik ve hiperlinklerle dolu başarılı bir internet sitesi örneği olarak British Broadcasting Corporation'ın web sayfası, news.bbc.co.uk gösterilebilir. Aynı şekilde, BBC World Service'in internet sitesi www.bbc.co.uk/worldservice de 43 dilde yazılı, görsel ve sesli olaak 24 saat yenilenerek haber veren ideal bir online gazetecilik örneğidir. Türkiye'den e www.ntvmsnbc.com editörleri, yukarıda sözü geçen teknolojik olanakları kullanarak başarılı ve izlenen bir haber portalı yaratmıştır.

Demek ki, aslında alıştığımız klasik haber değerleri (zamanlama, şok, yakınlık, devamlılık, eğlendirici olma, vs.) veya editoryal değerler (doğruluk, denge, adalet, haysiyet vs.) değişmiyor, ancak sanal ortam haberin formatını, işleniliş ve aktarılış sürecini derinden farklılaştırıyor.

Batı'da bu konuya kafa yoranlara göre, internet ortamı yeni tür bir gazetecilik anlayışı gerektiriyor. Pavlik'in "Contextualized journalism/Duruma göre şekillenen gazetecilik" kavramıyla açıkladığı bu yeni gazetecilik türü, bugüne kadar alıştığımız gazetecilik anlayışından çok farklı bir yapıyı zorunlu kılıyor.[2] Çünkü ona göre internet gazeteciliği, birbirinden farklı üç özelliği içinde barındırıyor: dijital platformun sağladığı multimedya/çokluortam olanakları (ses, görüntü, yazı, grafik ve imajın bir arada kullanılabilirliği), sanal âlemin sağladığı interaktivite ve olaya, duruma, haberin niteliğine göre farklılaşabilen sunum.

Yine Deuze'e de bakılırsa, internet gazetecilik mesleğini üç önemli noktada değiştiriyor: gazetecinin demokratik süreçte aracılık yapma potansiyelini (dördüncü güç olma) geri getiriyor, medya profesyonellerine çok farklı ve yeni enformasyon kanalları açıyor ve kendisine özgü bir gazetecilik türünü (dijital veya onli-

1 Arsan, D. Esra; "Ufuk Güldemir Tecavüzcü... mü acaba?", (online) http://www.dorduncukuvvetmedya.com, 19 Aralık 2000.

ne) yaratıyor.[3]

İnternet gazeteciliğinin cazibesi, sadece New York Times, MSNBC veya BBC gibi büyük medya devlerinin sanal âleme yaptıkları yatırımlarla, üretilen içerikten "belki bir gün" para kazanma arzusu ya da teknolojik ilerlemelerden geri kalmama yarışı olarak görülemez şüphesiz. Dünyada bugün varolan egemen medya kanalları, çok düşük bir yatırım gerektiren internet medyasının olanaklarını sonuna kadar kullanarak, yazılı ve görsel medyada her gün ürettikleri yapay gerçekliği bir de sanal âlemde yeniden üreterek, üstelik de bu üretimden para kazanacaklarını "umarak" geçinip gidiyorlar. Lakin, internet gazeteciliğinin taşıdığı umut ve heyecan asıl mainstream medya dışında kalmış, "öteki" gazeteciler arasında yaşanıyor. İsteyen herkese çok küçük bir maliyet karşılığı (yılda 25 dolar gibi) web sitesi kurma, yani medya sahibi olma olanağı sağlayan internet ortamı, yaygın medya kanallarında yer almayan, alamayacak gibi de görünen farklı görüş ve seslerin duyurulduğu bir agoraya dönüşüyor. Yaygın medya kanallarından kötü gazeteci oldukları için değil, gazeteciliğin ahlaki değerlerine ve kamusal sorumluluğuna olan bağlılıkları nedeniyle dışlanmış bir grup insan, bu yeni ve ucuz medya ortamının sağladığı olanakları kullanarak internet üzerinden gazeteciliklerini sürdürmeye çalışıyorlar.

Büyük medya gruplarının ordu, siyaset ve çok uluslu şirketlerle olan göbek bağı nedeniyle el atamadığı pek çok konu, dar bir bütçe ve az sayıda haberci kadro ile bağımsız internet sitelerinde yer alabiliyor ve zaman zaman çok da ses getiriyor. Bill Clinton-Monica Lewinsky skandalının Drudge's Report (www.drudgereport.com) adlı bir internet sitesinin yayınları sayesinde ortaya çıktığını veya globalizm karşıtı protesto hareketlerinin Indy Medya (www.indymedya.org) adlı bir internet sitesinde örgütlendiği ve tüm dünyaya yayıldığı hatırlanırsa, online gazeteciliğin alternatif yapısı daha iyi anlaşılabilecektir. İnternet ortamında yapılan bu gazeteciliğin, geleneksel medyanın kulaç atamayacağı sularda yüzebilme potansiyeli, mesela Seattle ve Quebec protestolarında olduğu gibi, sesi duyulmayanların sesini duyurabilme imkânı

gözümüzü boyamaktadır. Yine internet, geleneksel medyanın görmezden geldiği, unuttuğu işçi sınıfının, solcuların, marjinallerin, azınlıkların, eşcinsellerin, feministlerin ve aktivistlerin yaygın medyayı bypass ederek seslerini duyurabilecekleri ideal mekân olarak da görünmektedir.

Türkiye'de ise, online gazetecilik şimdilik, klasik editoryal değerlere bağlı olarak, yazılı ve görsel medyadaki içeriğin sanal mekâna transferi olarak algılanıyor. Büyük medya grupları dışında (mesela Hürriyet gazetesinin online versiyonu www.hurriyetim.com.tr'yi kesinlikle bunun dışında tutmak lazım; çünkü yukarıda sözü geçen gerçek internet gazeteciliği formuna çok yakın bir fromda yayımlanmakta), bağımsız haber siteleri olarak var olmaya çalışan pek çok portal henüz internet gazeteciliğinin temel teknolojik imkânlarını kullanmıyorlar. Bu siteler, internet ortamında okunacak "klasik gazete" yapıyorlar sadece. İnternetin kendilerine sunduğu multimedya/çokluortam, interaktivite ve hiperlink olanaklarından sanki haberdar değiller. Bir çoğunun çok dar bütçelerle ve sınırlı sayıda kadro ile çıkarıldıklarını bildiğimden, şimdilik, yaygın medya hegemonyasına karşı bir alternatif olarak varlıklarından bile hoşnut olduğumu belirtmek isterim. Ancak, internet gazeteciliği yapılacaksa eğer, bu işin klasik habercilik anlayışı ile değil, teknolojik altyapısına uygun bir gazetecilik anlayışıyla yapılmasını beklemek de hakkımızdır sanırım.

Batı'da olduğu gibi, şu anda Türkiye'de de online içerikten para kazanan bir haber sitesi mevcut değil. Zaten Batı'da yaygın olan görüş, sadece internet üzerinden giden bir gazeteciliğin varolamayacağı yolunda. Düşünceye göre, önümüzdeki yıllarda TV, kâğıda basılı gazete, radyo ve internetin kolkola gittiği bir medya ortamı olacak, ki bunun örneklerini şimdiden görmek mümkün zaten. Dolayısıyla, Türkiye'de yaşam savaşı veren bağımsız internet siteleri de teknolojiden gelen avantajlarını kullanmadıkları ve herhangi bir gazetenin online versiyonu olarak kalmaya devam ettikleri müddetçe, büyük medya gruplarının bu alandaki yatırımlarıyla rekabet etme şanslarını yitirecekler gibi görünüyor.

Kim Korkar Dijital Televizyondan?

BBC Radyo'nun direktörü Jenny Abramsky, ocak ayında dört gün sürecek bir medya semineri için geldiği Oxford Exeter Kolej'de İngiliz Radyo-TV kanallarının dijital yayına geçişini şu cümleyle özetliyordu: "Evet, dijitalleşiyoruz; hem de son hızla." Yine geçtiğimiz haftalarda tanışma olanağı bulduğum, İngiltere'nin son 20 yıldır en dikkat çeken TV kanalı, Channel 4 Haber'in yöneticisi David Lloyd da dijital yayıncılıktan bahsederken heyecanını gizleyemiyor ve bu interaktif medyumu "zeki televizyon" olarak tanımlıyordu.

İngiltere'de, ITV ve Sky kanallarının rekabetinde süren, ancak, henüz geniş halk kesimlerine ulaşmamış dijital yayıncılığın 2006-2010 yılları arasında tüm ülkeye yayılması planlanıyor. İngiliz hükümeti de, 2001 yılından beri ülkenin yüzde 95'inin teknik altyapısının dijital platforma geçiş için hazır olduğunu söylüyor ve dijitalleşmeye destek veriyor. Nitekim, Londra sokaklarında dolaştığınızda evlerin dış cephelerine yerleşmiş Sky Dijital antenleri hemen dikkati çekiyor. Sayıları çok olmasa da, hâlâ bandrol (lisans) karşılığı izlenen 5 ana kanalın (BBC1, BBC2, ITV Carlton, Channel 4 ve Channel 5) izleyicilerinin de artık dijital seçeneğin cazibesine karşı koyamadıkları söyleniyor.

Türkiye'deki Digiturk ve Star Dijital örneklerinden de biliyoruz ki, dijital yayıncılığı analog yayıncılıktan farklı ve üstün kılan birçok yön var. Dijital TV sadece bir kavram olarak televizyon yayıncılığı ile ilgili düşüncelerimizi değiştirmekle kalmıyor, aynı zamanda bir aparat (ev eşyası) olarak da televizyondan beklentilerimizi çoğaltıyor. Bir kere dijital televizyon analog televizyona göre daha kaliteli ses/görüntü sağlıyor ve çok daha fazla sayıda kanalı bir arada izleme olanağı sunuyor. Bunun yanında, "klasik" bir televizyonun sahip olamadığı pek çok beceriye sahip. Bu televizyon aynı zamanda radyo, aynı zamanda bilgisayar, hem telefon, hem bankamatik. İster televizyon kanalları arasında dola-

şıyor, isterseniz güzel bir görüntü eşliğinde lokal veya ulusal radyonuzdan sevdiğiniz müzikleri dinliyorsunuz. Uzaktan kumandanızla internete bağlanabiliyor, text mesajları alabiliyor, e-mail yollayabiliyor, sohbet odalarında vakit geçirebiliyor, bilgisayar oyunları oynayabiliyor, alışveriş (e-ticaret) yapabiliyor, banka hesaplarınıza girip kontrol edebiliyor, eğitim ve sağlık kurumlarına ulaşabiliyorsunuz. Tatil organizasyonlarınız ve yemek siparişleriniz için de yine dijital televizyon emrinizde.

Bu interaktif ve "zeki" televizyon yayıncılığı sunduğu olanaklarla göz boyaya dursun, 2000 yılında İngiltere'de yayınlanan bir kitap, dijital-TV'nin protesto edilmesi ve kullanılmaması için çağrı yapıyor. David Burke tarafından derlenmiş makalelerden oluşan "Spy TV/Ajan Televizyon" adlı kitap, dijital/interaktif televizyonu kişilerin özel hayatlarına ve hatta demokrasiye darbe vuran bir teknoloji olarak tanımlıyor. Kitapta anlatılanlara göre, dijital televizyon yayıncılığı, interaktiviteden gelen olanaklarıyla oturma odalarımızda yeni bir tür "Büyük Birader" egemenliği kuruyor. Değiştirdiğimiz kanallardan tutun da, sürekli izlediğimiz programlar, televizyon izleme alışkanlıklarımız, kullandığımız internet siteleri, alışveriş yaptığımız kurumlar, izlediğimiz reklamlar, hepsi hepsi yayıncı şirketler tarafından gözleniyor ve daha da kötüsü kaydediliyor. Sonuçta, yayıncı şirket, basit bir network programıyla (yapay zekâ/AE) ve "psikografik analiz" yöntemiyle, kişilerin izleme davranışlarından yola çıkarak bir izleyici profili çıkarabiliyor... Bundan sonrası da bu analizin nasıl kullanılacağına kalmış. Konuyu ve iddiayı biraz daha anlaşılır kılmak için, David Burke'ün İngiltere'deki anti-televizyon girişimi White Dot tarafından desteklenen kitabından alıntı yapalım. İşte dijital TV hakkında sıkça sorulan sorular ve yanıtları:

İnteraktif televizyonun neresi kötü?

Başlangıcından beri insanlar ve özel hayatları hakkında bilgi edinmek için dizayn edilmiş. Dijital TV yayıncıları, interaktif televizyonun geri besleme olanaklarını kullanarak sizin hayat tarzınız, TV izleme alışkanlıklarınız, alışveriş detaylarınız hakkında

bilgi sahibi oluyorlar ve sizin psikografik analizinizi yapıyorlar. Bu tür bir analiz, sizin kim olduğunuz dışında, sizi hangi durumların nasıl motive ettiği konusunda da ipuçları veriyor. Sizin ilgi ve ihtiyaçlarınızı analiz eden servis sağlayıcılar, bu doğrultuda size satabilecekleri yeni mamüller tasarlıyor ya da sizin düşüncelerinizi yönlendirebiliyorlar. Bütün mesele denemek, tekrar denemek ve sizin davranışınız değiştiğinde de harekete geçmek. Başlangıçta yeni pazarlar yaratmak ve müşterileri yeni ürünler almaya yönlendirmek için kullanılacağı düşünülen bu analiz sonuçları, hükümetlere veya daha farklı kurumlara satılabilir. Siz, sizinle ilgili bilgilere ulaşmak için kimin ne kadar para verdiğini bilemezsiniz bile. Bir bakarsınız ki, yıllar içinde oturma odanızdaki TV sizinle ilgili pek çok şeyi öğrenivermiş. Bu, hem kişilerin özel hayatlarının ihlali hem de demoktrasi için ciddi bir tehlike.

İnteraktif TV internet gibi bir şey mi?

İkisi de ortak fonsiyonlara sahip, ama interaktif TV, internetin özel hayata dair problemlerini daha da ileri taşıyor. İnternet, kullanıcısı bilgisayarın sahibi olsa dahi kendisini kullanan kişinin kim olduğunu bilemez; dolayısıyla interaktif TV'ye oranla daha anonim bir ortam. İnternetinizi evde kullanıyorsanız programlarınızı kendiniz yüklersiniz, gerektiğinde değiştirir, yenilersiniz. Oysa interaktif televizyon bağlantısı bir şirket tarafından size ulaşıyor ve onların ne tür programlar yüklediklerini bilmeniz olanaksız.

Kim bana neyi izleyeceğimi söyleyip, beni yönlendirebilir ki?

Televizyon şirketleri yıllarca uğraşıp izleyicilerle ilgili bilgi toplamak konusunda çok ustalar. Sadece insanlar ekranda beliren anketlere cevap verdikleri için değil, ekran karşısındaki her hareketleri kişilik analizleri için ipucu verdiğinden yönlendiril-

2 Pavlik J. (2001). Journalism and New Media. New York: Columbia University Press

3 Deuze, Mark: The Web Communicators: Issues in Research into Online Journalism and Journalists (online) http://www.firstmonday.dk/issues/issue3_12/deuze/index.html

meleri de kolaylaşır. İzlediğiniz programlar, reklamlar sizin ilgilerinizi belirler. TV seti önünde uzaktan kumandayla sergilediğiniz davranışlar bir bütün olarak yapay zekâyla analiz edilebilir. Sizin izleme alışkanlıklarınızı bilen bir kişi, kolaylıkla size benzer insanların alışkanlıkları hakkında da bilgi edinmiş olur. Pazarlama ve bilgi toplama şirketleri bu tür enformasyonlara ulaşmak için can atar (ayrıca, hükümetler, polis, özel araştırma şirketleri ve hatta işvereniniz bile sizinle ilgili bilgi toplamak isteyebilir). Reklamcılar, halkla ilişkiler şirketleri veya diğerleri sizin bilgiye nereden ulaştığınızı, belli haberlere tepkinizi, sizi nelerin motive ettiğini ve nasıl yönlendirdiğini bilmek isterler. Günde kaç saat TV izliyorsunuz? Hangi kanalları izliyorsunuz? Sizinle aynı gelir grubunda veya size komşu kişiler neleri izliyorlar ve önemli olaylarda TV izleme alışkanlıklarında ne tür değişiklikler oluyor? İnteraktif TV, sizin zayıflıklarınız ya da heyecanlarınız konusunda bilgi topladığında, böyle bir profil sizin programlanabilmeniz için gerekli zemini de hazırlar.

Bunu yasalar engellemiyor mu?

Bazı ülkelerde, mesela Avrupa'da, bu tür bilgilerin toplanması yasalara aykırı; ama mesela ABD'de değil. Bu konuda yasal engellerin olduğu ülkelerde de bu yeni teknoloji konusunda bilgi eksikliği var ve bu boşluktan yararlanılabilir.

Yani bütün mesele TV aracılığıyla bana ilgim olabilecek şeylerin satılması mı?

Sadece bu bile olsa yeter aslında. Evde özel hayatın gizliliği demokrasinin temeli; 600 yıllık geçmişi olan bir kavram. Ama interaktif televizyon sadece mal satmak için kullanılmayabilir. Mesela size fark ettirmeden kimi politikacılar pazarlanabilir veya farklı düşünceler satılabilir; hatta bütün bir ülkenin entelektüel hayatı da dijital ortamda monitör edilebilir. Aslında mesele, sizi oturma odanızda izleyen bir alet isteyip istemediğinizde. Sizi tanıyan, yönlendiren ama sizin tarafınızdan değil, başkaları tarafından programlanmış bir alet...

Siz biraz geri kafalı ya da dijital devrimden korkuyor olmayasınız?

Bu tür uyarıları yapan birçok kişi zaten bilgisayar teknolojisini kullanıyor. Yani bizim teknolojiyle bir problemimiz yok; ama dijital televizyonu protesto ediyoruz. Çünkü, bir devrim gibi sunulan bu sistemle, şirketler interneti kendi kontrolleri altındaki bir şekle sokup yeniden pazarlıyorlar ve izleyiciyi manipüle ediyorlar. Asıl modası geçmiş olan da bu. Peki bütün bunları okuduktan sonra kim korkmaz ki dijital televizyondan?

İnternetin Karanlık Yüzü: Dijital Çocuklukta Kaybolan Masumiyet

Yeni neslin yeni iletişim olanaklarını kullanarak yeni alışkanlıklar edindiği bir online dünyaya doğru gidiyoruz. Onlu yaşlarında internetle tanışan ve dijital âlemin olanaklarını sonuna kadar kullanarak bu dünyanın gizli dehlizlerinde turlayan "yeni yetme" bir kuşakla karşı karşıyayız. Türkiye'de şimdilik sanal dünyanın esiri olmuş genç insan sayısı Avrupa, ABD ve Avustralya'daki yaşdaşlarına oranla sınırlı. Ancak, yine de, 12-18 yaş arası çocuk/genç dünyalarda internetin kökten değişiklik yarattığı ve özellikle aile/arkadaş ilişkilerinde alışık olmadığımız kültürel kodlar oluşturmaya başladığı bir gerçek.

Şimdilik sadece büyük kentlerin "görece varlıklı", yani en azından bir bilgisayar sahibi olabilmiş aileleri, "dijital çocukluk" diyebileceğimiz bir yeni kültürel yapı ile tanışmış durumdalar. Onlar, telefon yerine e-mail kullanan, chat'leşen, sanal arkadaşlar ve gruplar edinen, yahoo veya google'da search yapan, okul ödevlerini ansiklopediyle değil internet ortamında hazırlayan ve günde en az bir saat sanal âlemde gezinen çocuk/gençlerin ebeveynleri.

Bugün dünyada 12-18 yaş arası internet kullanımı yetişkinlere oranla çok daha yüksek. Tabii bunun açıklanabilir gerekçeleri var. Gençlerin yeni teknolojilere ayak uydurmada yetişkinlerden daha aktif ve çevik olmaları, internetin hem telefon, hem televizyon, hem oyun barı, hem de radyo gibi multimedya olanaklarını çok ucuza sağlayan bir ortam oluşu bu nedenler arasında sayılabilir belki. Ama hepsinden önemlisi, günümüz gençlerinin büyük bir çoğunluğunun artık yüz yüze değil, ekran karşısında iletişim kurmayı tercih edişi. Nitekim online chat grupları ya da anında mesaj (IM/Instant Message) servisleriyle kurdukları sanal iletişim, gençleri bambaşka bir dijital cemaatin üyesi haline getiriyor, ki işte "masumiyetin" kaybolmasına yol açan tehlike çanları da burada çalmaya başlıyor zaten.

Dijital ortamda çocuk masumiyetinin nasıl kaybolabildiğine dair yaşanmış bir örneği, geçtiğimiz günlerde, İstanbul'un tanınmış ilkokullarından birinde çocuk okutan arkadaşımdan dinledim. İlkokul 2. sınıf talebesi bir öğrencinin, adresini kuzininden aldığı bir pornografi sitesine iki arkadaşıyla birlikte yaptığı "ziyaretin" trajik sonuçlarını ve durumu fark eden anne babanın çocukları için psikolojik destek almak zorunda kalışlarını duyunca internetin karanlık yüzünü Türkiye'de de göstermeye başladığını anladım. Dijital âlemde "keşif" yapayım derken, insan bedeni ve cinsellik üzerine tüm ütopyası altüst olan, rehberlik hocalarına ziyaret ettiği siteyi anlatırken kendisini tutamayarak kusmaya başlayan bu küçük çocuğun yaşadıkları bir uyarı olmalı diye düşündüm; 12 yaşındaki kızımın ekran önünde tükettiği saatleri hatırlayarak evdeki bilgisayarıma hemen bir filtre programı yükledim.

Çocukların online aktiviteleri sırasında porno veya kumar sitelerine denk gelmeleri, chat sırasında tanımadıkları kişiler tarafından taciz edilmeleri ya da aşağılanmaları, özel hayatlarına dair, gizli kalması gereken bilgileri vermeleri yolunda zorlanmaları konusu Batı'da sayısız davaya konu olmuş durumda. Özellikle chat odalarında çocuk pornografisi ticareti yapanlar aleyhine açılmış binlerce dava var. Ulusal hükümetler ve Avrupa Birliği bu konuda yaptırımlar veya engeller getirmek için formüller üzerinde çalışıyor; ancak henüz ayakları yere basan, somut bir sonuç yok.

Gerçekten de çocuklarımızın bilgisayarla baş başa kaldıkları saatlerde (evde, okulda, internet kafede) ne yaptıkları, kimlerle ne tür iletişim kurdukları ya da hangi siteleri ziyaret ettikleri konusunda ne kadar hassasız? Hassas olmalı mıyız? Ya da çocuklarımızın online aktivitelerine, hastalıklı değil, ama sağlıklı, korumacı, önlem alıcı bir şüphecilikle kısıtlamalar getirmeli miyiz; getirebilirsek neler yapmalıyız?

ABD'de yayınlanan PC World dergisinin Mayıs 2001 sayısında yer alan "çocukları internetin tehlikelerinden koruma rehberi" bu konuda bulunmaz bir kaynak. Gregg Keizer tarafından yazılan bu

makaleyi tüm "dijital çocuk" sahiplerine hararetle öneriyorum:

Önce güven verin: Aşırı korumacı, kısıtlamacı davranışlar çocuğunuza güvenmediğiniz gibi bir izlenim yaratabilir. Çocuğunuz, öncelikle onu neden korumaya çalıştığınızı anlamalı.

Özel hayatına saygı gösterin: Çocuğunuz, güvende olduğuna inandığınız durumlarda özel hayatına saygı bekler. Aşırı merak ve online hayatına ilgi sizi "ajan ebeveyn" durumuna düşürebilir ve aile içi çatışmalar yaşanabilir. Dengeli olun.

Bilinçli olun: Çocuğunuzun online ve gerçek dünyadaki aktivitelerini, ilgi ve meraklarını bir arada izleyin, karşılaştırın. Web'de nereye kadar gideceğini tayin ederken, çocuklarınızın meraklarına, ilgi alanlarına (dinlediği müzik, izlediği filmler, okuduğu kitaplar vs) hâkim olmalısınız.

Birlikte internete girin: Özellikle 8-9 yaşlarındaki çocukların anne-baba ile internette gezinmeleri hem eğlenceli olabilir, hem de muhtemel tehlikeleri bertaraf eder.

Çocuğunuzun online aktivitelerini izleyin: Bilgisayarınızdaki "History-Geçmiş" butonu ile bir süre önce ziyaret edilmiş siteleri görebilirsiniz. Bunu sık sık kontrol edin.

Kural koyun: Çocuğunuzun online hayatında kullanacağı, izleyeceği kuralları yaratın ve uygulayın. Günde kaç saat internette gezinebileceği, günün hangi saatlerinde Net'e bağlanacağı konularına açıklık getirin. Eğer kurallara uymazsa, "Lockdown" adlı program belli saat sınırlaması getiriyor, bunu yükleyin.

Onunla dürüstçe konuşun: Sadece kural koymayın; çocuğunuzla pornografi ve cinsel taciz konularında açık açık konuşarak neden endişelendiğinizi anlatın. Ona kafa karıştırıcı bir şeyle karşılaştığında size başvurması gerektiğini anlatın. Net'in bir kamusal alan olduğunu, evden ya da okuldan giriş yapılsa da aslında güvenli bir alan olmadığını, aktivitelerinin izlendiğini anlatın.

Kişisel bilgilerini kimseye vermemesi gerektiği konusunda uyarın: İsim, adres, telefon, okul numarası, kredi kartı bilgileri gibi kişisel verileri chat odalarında ya da e-mail ortamında aktarmaması konusu çok önemli. Bu tür bilgiler kötü niyetli kişiler tarafından aleyhine kullanılabilir.

Çocuğunuzun arkadaşlarını tanıyın: Evde çocuğunuzun internete girişini yasaklasanız bile, başka bir yerden yine bağlanacaktır. Dolayısıyla çocuğunuzun arkadaşları ve aileleriyle de konuşarak güvenli sörf konusunda neden ısrarlı olduğunuzu açıkça anlatın.

Şifrenin gizliliği ve korunmasının önemini anlatın: Çocuğunuza asla bilgisayarın şifresini kimseye vermemesi gerektiğini söyleyin; hatta internet servis sağlayıcınıza bile… (ISS zaten şifrenizi bilir ve sormasına gerek yoktur) Unutmayın ki şifrenize sahip olan bir kişi, bilgisayarınızdaki tüm kişisel bilgi ve dosyalarınıza rahatlıkla ulaşabilir.

Bilgisayarı evin ortak kullanım alanında tutun: Çocuklar, yasaklara uymak için gözlendiklerinin farkında olmak isterler; yoksa kuralları çiğnemenin bir yolu bulunabilir.

Spam'lerin üzerine gidin: İstenmeyen bir e-mail'e ekli olarak gelen adrese bir klik, çocuğunuzun aniden hard-porno sitesine girmesine neden olabilir. "Spamkiller" adlı programı yüklerseniz bu tür istenmeyen mesajları engellersiniz.

Chat'a dikkat!: Chat yapılan kişi(ler) ile asla yüz yüze görüşmeye kalkışmamasını öğütleyin. Kimseyle zorla konuşmak, sorularına cevap vermek ya da onunla tanışmak zorunda olmadığını bilmeli. Eğer bir buluşma ayarlanmışsa, kalabalık bir yer olması gerektiğini söyleyin. Unutmamalılar ki, online dünyada tanıştıkları insanlar, gerçekte söyledikleri kişi olmayabilirler. Çocuğunuz eğer birisinin mesajından rahatsızlık duymuşsa, size haber vermesini sağlamalısınız. Siber âlemin altın kuralını kulağına küpe yapın: Chat partnerinin kabalığına ancak senin hoşgörü sınırların dahilinde izin ver; sen de kimseyi taciz etme!

Son olarak "dijital çocuk" sahiplerine birkaç koruyucu program önerisi. Korkulu rüya görmektense bilgisayarınıza bu programları yükleyerek rahat edebilirsiniz: Zeek safe/We-blocker/Surf Monkey/Cybersnoop/Cyberpatrol.

Tıkla Beni! Oku Beni!

Okunmak için öncelikle "tıklanmanın" gerektiği bir ortamda yazıyor olmak, insanda ister istemez okuyucu/kullanıcı davranışı ve seçimleri konusunda düşünme isteği yaratıyor. İnternet kullanıcılarının ekran karşısındaki hamleleri, bilgiye ulaşmakta izledikleri yol veya çok kullandıkları sitelerle olan ilişkileri geleneksel medya kanalları ile kurulagelmiş ilişkiden çok farklı zira. Bugün dünyada toplam nüfusu 350 milyon olan internet kullanıcısı sayısı her geçen gün artarken (yılda yüzde 13), bu yeni medyanın kendine özgü üretim, tüketim ve davranış kalıpları da oluşuyor kuşkusuz.

Batı'da, internet kullanıcılarının site seçimleri ve sanal âlemdeki davranış kalıpları (neleri tıklayıp neleri es geçtikleri) ciddi araştırmalara konu oluyor. Bunun nedeni, Türkiye dahil gelişmekte olan ülkelerin tersine, ABD, Kanada, İsveç, Avustralya ve İngiltere gibi ülkelerde artık internetin "devrim sonrası" dönemine girmesi ve bu yeni iletişim ortamının kendisine özgü "sanal cemaatini" oluşturmuş olması. Georgetown Üniversitesi'nde yapılan bir araştırmaya göre, bugün ABD'de toplam nüfusun yüzde 59'u internet kullanıyor. Bu oran Kanada'da yüzde 60, İsveç'te yüzde 65, Güney Kore'de yüzde 45, Almanya'da yüzde 37, Belçika'da yüzde 36 ve İngiltere'de yüzde 35. Batı Avrupa'da kadın kullanıcı sayısı her geçen gün artıyor (yüzde 44) ve orta yaşın üzerinde (54 ve daha yaşlı) internet kullanıcılarının Avrupa nüfusuna oranı yüzde 22.

Çok ilginçtir; dünya çapında bilgi ağını (world wide web) sıklıkla kullanan bu sanal cemaatin hareket, tercih ve tutumlarını araştırıp sonuçlar çıkarmaya çalışanlar, yıllar önce geliştirilmiş ekolojik teorilere atıfta bulunuyorlar. Mesela Associated Press ajansı teknoloji yazarı Matthew Fordahl'ın son makalesine göre, internet kullanıcılarının Net'teki davranışları, vahşi hayvanların doğadaki hareketleriyle benzerlik gösteriyor. "İnsanlar web'de aradıklarını nasıl buluyorlar?" sorusuna yanıt arayan araştırmacı-

lar, internet kullanıcılarını, vahşi ormanda avını koklayarak bulan hayvanlara benzetmişler. Vahşi hayvanlar nasıl doğada koklaya koklaya avlarını buluyorsa, internet kullanıcıları da siber âlemin vahşi ormanında bir tür iz sürme yöntemiyle bilgiye ulaşıyorlar.

Araştırmacılar, web kullanıcılarını daha yakından gözlemlemek amacıyla ilginç deneyler yapmışlar. İnternet bağlantısı olan deneklere "Karıncalar isimli filmin afişini nasıl bulursunuz?" gibi basit bir komut verilmiş ve kullanıcıların tıkladıkları her link, sonuca ulaşmak için bağlandıkları her site tek tek incelenmiş. Denek davranışlarını analiz eden bilim insanları, bilgiye ulaşma gücünü "koku alma yeteneği" olarak tanımlamışlar. Xerox Palo Alto Araştırma Merkezi'nden bilgisayar uzmanı Ed Chi'ye göre "Net'teki enformasyonun bir kokusu var". Bu koku, tüm internet ortamına ufalanarak dağıtılmış ekmek parçacıkları gibi kendisini bulacak avcıyı bekliyor. Nasıl gerçek dünyada kokular hayvanları yemeğe doğru çekerse, internet ortamındaki bilginin kokusu da insanları kendisine doğru çekiyor. Doğada nasıl tecrübelerimize dayanarak ve ipuçlarını birbirine ekleyerek yargıda bulunuyorsak, internet ortamında da aynı yolu izleyerek hangi linke tıklayacağımıza veya sık kullanacağımız siteye karar veriyoruz.

Peki kullanıcılar neden bazı siteleri bir kez ziyaret ettikten sonra terk ediyor ya da neden bazı siteler çok tıklanıyor? Araştırmalara katılan psikolog Peter Pirolli'ye göre en çok ziyaret edilen siteler, kullanıcıya en fazla ipucu veren, onu kolaylıkla tercihlerine yönlendiren siteler. Mesela Amazon.com, müşterilerini daha önceki hareketleri ve alışveriş alışkanlıklarına bakarak yönlendirdiği için çok tıklanıyor.

Palo Alto araştırmacılarının internet kullanıcıları üzerine merakı boşuna değil; Ed Chi'ye bakılırsa sonuçlar değerlendirildikçe tüm web tasarımcılarını yakından ilgilendirecek yeni bir ürün piyasaya sunulabilir:

"Bazı sitelerin neden kolay izlenir bazılarının ise tam tersi kafa karıştırıcı olduğunu anlamaktan ziyade yeni bir bilgisayar programı peşindeyiz. Net'te hareket eden kullanıcıların temel içgüdülerini anlayabilirsek, buradan yola çıkarak bir sitenin kullanılabilme/

yaşayabilme yüzdesini otomatik olarak öngören bir program üretmek istiyoruz."

Eğer bu "koku bazlı vahşi hayvan formülü" işe yararsa, Silikon Vadisi'nin bilgisayar dâhileri de köşeyi dönecek gibi… Tıklayıp göreceğiz herhalde.

Çekik Gözlü İnternetine Hayran Olunan Ülke

Otoriter rejimler ile onların paranoyak hallerinin interneti sansürlemeye yetmeyeceğini, sözgelimi Türkiye'de, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu (RTÜK), Ceza Yasası ya da Basın Yasası'ndaki muğlak maddelerin sanal âlemdeki düşünce ve ifade özgürlüğü üzerinde baskı kuramayacağını, bu alternatif medyayı susturamayacağını iddia edenler, dünyadaki benzer örneklere bakmalılar.

İnternetin teknolojik altyapısını anti-sansür bir mühendislik harikası olarak gören, dolayısıyla, bir ülkede sanal âleme pranga vurmaya çalışanların, olsa olsa o ülkenin web sitelerini yurtdışına sürgüne yollayabileceklerini, ama bu sitelerin varlığını yok edemeyeceklerini söyleyenler de bir kez daha düşünmeliler.

Dünyanın pek çok ülkesinde, yaygın medya kanalları tıkanınca interneti alternatif medya olarak seçen yüzlerce gazeteci ve aktivistin, farklı düşüncelere tahammülü olmayan kötü yönetimler tarafından ne kadar acıklı durumlara düşürüldüklerini görmemek için, en pembesinden at gözlükleri takmak gerekir.

Alın Burma'yı mesela... Commitee to Protect Journalists/Gazetecileri Koruma Komitesi raporlarına göre, askerî cunta, ülkede internet erişimini yasaklıyor. Burma vatandaşları, modem sahibi olmak için önce resmî makamlardan izin almak zorundalar.

Yasa dışı yollarla bir modem edinseniz bile, uluslararası telefon ücretleri çok pahalı olduğundan, ülke dışında bir servis sağlayıcıyla internete bağlanmak servet istiyor. Ülkede çok az kişinin sahip olduğu e-mail adresleri ve bu adresler üzerinden yapılan iletişim sürekli kontrol altında.

Irak'ta da durum çok farklı değil. Bu ülkede de modem almak resmî izin gerektiriyor. Yönetim, internet erişimini istediği zaman kesiyor. Sadece bazı bakanlar ve elit sınıfın e-mail yoluyla iletişim kurabildiği söyleniyor.

Küba'nın hali biraz daha iyi. Sağ olsun, hükümet orada bazı

kurumlara internet erişim izni veriyor; mesela üniversitelere. Bireysel internet erişimi ise, yok denecek kadar az. Çocuklara yönelik Cuba-Only internet sitesi sürekli gözetim altında tutuluyor; online sohbet odalarında neler konuşulduğu ise, resmî makamlarca izleniyor.

Yine bir süre öncesine kadar Taliban Afganistan'ında ve hâlâ Kuzey Kore'de internetin tamamıyla yasaklanmış olduğunu da unutmamak lazım.

Otoriter rejimlerin interneti sansürlemek için arayıp da buldukları tek yöntem, bu çok amaçlı medyaya halkın erişimini engellemek mi peki? Tabii ki hayır.

Anti-demokrasilerde çare mi tükenir? Bakınız Çin örneği. Geçtiğimiz hafta Türk basınında pek imrenilerek yabancı ajanslardan halkımıza aktarılan "Çin, evden internet erişiminde Amerika Birleşik Devletleri'nden (ABD) sonra ikinci ülke oldu" haberlerine acı bir gülümsemeyle bakmamak elde değil.

Bugün tam 57 milyon Çinlinin evinde internet bağlantısı olduğunu öğrenen gazetecilerimizin, aceleyle, bunu "Çinlilerin dış dünyaya olan ilgisinin arttığı" şeklinde yorumlamaları da, sadece konuya yabancı olmalarıyla geçiştirilmeli; hiç söylenmemiş kabul edilmeli ve onlara Bay Huang Qi'nin hikâyesi anlatılmalı.

Huang Qi, Çin'de düzenli olarak online içerik üreten ilk web uzmanıydı. www.6-4tianwang.com adresinde, kayıp yurttaşlardan haber vermek amacıyla yayın yapıyor, ülkedeki insan hakları ihlallerine dair makaleler yazıyordu.

5 Haziran 1999'da polisler evine geldi. Bütün özel evraklarına ve eşyalarına el konuldu. İki saat süren basına kapalı bir yargılamadan sonra, nedeni açıklanmaksızın cezaevine atıldı.

Tutuklandıktan sonra işkence gördüğü, bir dişini kaba dayak sırasında kaybettiği, günlerce ilkel bir tuvalette, diğer tutukluların pislikleri içinde uyumaya zorlandığı, yakınlarıyla görüşmesine, telefon etmesine izin verilmediği, intihara teşebbüs ettiği ama kurtarıldığı; ancak bir yıl sonra, avukatının eline gizlice tutuşturduğu mektuptan öğrenildi. (Kaynak: Human Rights Watch, Reporters Sans Frontiers, International Center for Human Rights

and Democracy Raporları)

Tam 57 milyon kişinin evinden internete bağlanma özgürlüğü olan Çin'de, Huang Qi, sadece online içerik yaratıp yayınladığı için 1999'dan beri sürmekte olan davalarda hâlâ tutuklu yargılanıyor.

Neyle suçlanıyor derseniz, çok yabancısı olduğumuz bir şey değil: "Devletin gücünü rencide ve tehdit edecek yönde yayın yapmak." 3.5 yıldır süren diğer duruşmalarda olduğu gibi, 13 Şubat 2001'deki duruşması da mahkeme tarafından ilerideki bir tarihe ertelenen Huang Qi ile ilgili kararın ne zaman verileceği, ne ceza alacağı meçhul.

İnternete kolayca erişmenin, öyle pat diye iletişim özgürlüğü, basın ve ifade özgürlüğü, veya en basitinden "Batı'ya açılmayla" eş değer olmadığının en güzel örneği aslında Huang Qi'nin hikâyesi.

Genel anlamda Çin ve internette özgürlük bahsi ise, başlı başına tez konusu. Mesela bugün birimiz Pekin'de bir internet café'ye gitsek ve www.CNN.com adresine bağlanmak istesek, acaba neyle karşılaşırız? Veya, herhangi bir Batılı gazetenin online versiyonuna...

Hiç tereddütsüz, boş bir sayfayla... Çünkü Çin'de filtreleme ve site bloke etme çok yaygın. Özellikle de bu site Batı kaynaklıysa. İnternet café'ler sürekli gözetim altında; kim hangi siteleri ziyaret ediyor, kim kiminle ne konuda chat yapıyor, e-mail üzerinden iletişimin içeriği nedir; hepsi tek tek kontrol ediliyor.

Kazara bir chat odasında hükümet aleyhine bir laf ediliversin; hemen kapatılıyor site. Nitekim, yine Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü (RSF) raporlarına göre, geçtiğimiz iki yıl içinde binlerce internet café benzer nedenlerle kapatılmış Çin'de. 5 Mayıs 2001'den itibaren de, resmî olarak kayıt yaptırmayan internet portallarının hemen kapatılacağı yolunda karar alınmış. (Kulağa tanıdık geliyor mu?)

Bütün bunlar internetin özgürleştiren, devrimci olanaklarına gem vuramaz, diye düşünüyorsanız, bir de serbest gazeteci Guo Quinghai'nin başına gelenlere bakalım. 2000 yılında, e-mail aracılığıyla, "politik reform çağrısı" yapan 40 makale postalayan

Quinghai, aynı yıl Hebei'deki mahkeme kararıyla 4 yıl hapis cezasına çarptırılmış ve hâlâ da "cezasını" çekmekle meşgul. (kaynak: Online Journalism Review)

Bu ve benzeri deneyimler, PC sahipliğinin teşvik edildiği, internet kullanımında dünya ikincisi olmuş bir ülkenin yurttaşları tarafından yeterince dikkate alınıyor ve internet ortamında devletin kutsal varlığına "zarar" verecek materyal üretme girişimlerini de engelliyor şüphesiz. Yani, internet ortamında oto-sansür gündelik hayatın bir parçası Çin'de.

İngiltere merkezli Institute for War and Peace Reporting/Savaş ve Barış Gazeteciliği Enstitüsü'nün kurucularından Andrew Stroehlein, otoriter rejimlerde internet sansürü üzerine düzenli olarak yazılar yazan bir gazeteci. Geçtiğimiz günlerde Online Journalism Review dergisinde yayınlanan makalesinde söyle diyor:

"İnternetin otoriter rejimlere karşı bir alternatif (tehlike) oluşturduğu düşüncesi, bir nevi soğuk savaş dönemi sonrası optimizmiydi. Birçok gazeteci ve aktivistin demokrasi mücadelelerini, hukuk devleti ve özgürlük taleplerini bu yeni medyaya taşıdıkları bir gerçek; ancak, ne yazık ki henüz bir zafer yok ortada. Ve baskıcı rejimler, interneti nasıl yok edeceklerini pek güzel öğrenmiş durumdalar."

Nitekim, RSF'nin İngiltere temsilcisi Veronica Forwood da "Web gerçekten otoriter rejimleri korkutuyor" demiş Andrew Stroehlein'e. Enemies of the Internet/İnternet'in Düşmanları adlı kitabın yazarı olan Forwood'a göre, baskıcı yönetimler her şeyi kontrol etmek istiyor. İnternetin çok bilinmez, anlaşılmaz yapısı ise çok korkutuyor onları ve sansürlemek istiyorlar.

Bütün bu örneklere baktığımızda, beş-on yıl öncesine kadar en devrimci medya olarak sunulan internetin, tüm teknolojik imkânlarına rağmen, hâlâ sansürlenemeyecek bir "mühendislik harikası" olduğunu söyleyebilir miyiz?

Ben şahsen çok iyimser değilim bu konuda. En azından, demokrasi olduğu iddia edilen ülkemizde internet medyasının sınırları çizilirken, "düzenlemeden" çok "yasaklamaya" ve "yıldırmaya" yönelik tedbirlerin tercih edildiği ve bu mecrada farklı

görüşlerin hareket alanının giderek daraltıldığı günümüz ortamında.

Değişmeyen Türkiye'nin Değişen Medyası

20. yüzyılın başlarında, Türkiye'de, "değişim" kavramının karşılığı olarak "modernleşme", "çağdaşlaşma" sözcükleri kullanılmıştır daha çok. Cumhuriyet Türkiyesi'nin hedef aldığı değişim tahayyülü, Batı'nın temsil ettiği sosyal, ekonomik, siyasi ve teknolojik dengeye ulaşmak ve bu alandaki mevcut problemleri çözerek ayakta kalmak olarak tarif edilmiştir.

21. yüzyıla girdiğimiz şu günlerin Türkiye'sinde ise değişim kavramına çok farklı anlamlar yüklendiğini görmekteyiz. Toplum olarak, değişim/modernleşme/çağdaşlaşma/batılılaşma hevesinin, topyekûn bir muhalefetin eseri olmaktan ziyade bir tür zorlamaya dönüştüğüne dair genel kanı, "değişim" kavramı yerine "uyum" kavramının konulmasını zorunlu hale getirmiştir.

Gerçekten de "uyum" ya da "adaptasyon" sözcükleri, bugün AB literatüründe de sıkça kullanıldığı gibi, gelişmekte olan ülkelerin, değişen dünyanın değişen dinamiklerine "uydurulması" bakımından daha açıklayıcı ve doğru bir tanımlama olacaktır. Bugün Türkiye'de değişim dendiğinde, toplumun kendi dinamikleriyle oluşmuş bir hareketin, sistemin tüm parçalarını etkileyerek oluşturduğu bir yeniden yapılanma, dönüşüm veya etkiden söz etmek olası değildir. Dolayısıyla, Batı'nın yıllardır kullanageldiği "umut vaat eden Türkiye" söylemi, bir anlamda benzemeye, adapte olmaya direnen, ama bir gün nasıl olsa uyum gösterecek olan bir Türkiye tasavvurundan ibarettir.

Bu "değişen dünyanın değişen dinamikleri" kavramının da biraz açıklanmaya ihtiyacı var kuşkusuz. Özellikle 1980 sonrası Türkiye'sinde sıkça kullanılan "değişim rüzgârları", "değişim süreci", "değişim çağı", "dönüşüm", "yeniden yapılanma" terimleri hep tek bir adresi işaret etmektedir aslında: Birkaç uluslararası büyük şirketin dünya sermayesini kolayca yönetebileceği yeni tür bir sömürgecilik zihniyeti; yani globalleşme. Aldous Huxley'in Cesur Yeni Dünyayı Ziyaret adlı kitabında çok güzel öngördüğü

gibi, "21. yüzyıl, dünya denetçilerinin bilimsel kast sistemi"ne dönüşmüş ve artık teknik mühendislik çağı, yerini toplumsal mühendislik çağına bırakmıştır.[1] Globalleşen dünyada, yerkürenin kuzeybatı yarım küresinde konuşlanmış olan toplum mühendisleri, güney yarımkürede yoksulluk ve geri kalmışlık sınırlarında dolaşan ülke insanlarını globalleşmenin yeni kültürel göstergeleriyle tanıştırmak ve bu yeni çağın insan malzemesini adaptasyon sürecine hazırlamak misyonunu üstlenmişlerdir.

Global medya dedikleri

Küresel toplumun öznelerinin yaratılmasında kuşkusuz medyaya büyük rol düşmektedir. Ben Bagdikian'ın deyimiyle "imajlarla kelimelerin aile, okul, din ve devlet gücünden daha etkili olduğu bir çağda"[2] toplumların yeni afyonudur medya ve gösteri dünyasının büyülenmeye hazır bireylerini medya aracılığıyla uyuşturmak ya da başka bir deyişle sömürmek daha kolaydır. Peki ama neye karşı uyuşturmak? Michel Chossudovsky, Yoksulluğun Küreselleşmesi adlı eserinde[3], bugün küresel ekonominin toplam 750 kuruluş tarafından kontrol edildiğini ve ulusal devlet kurumlarının etkisizleş(tiril)miş bir uluslararası alacak tahsilatı sürecine bağlandığını, ucuz emek ekonomisi ile dünya nüfusunun çoğunluğunun yoksullaştığını, küresel şirketlerin yeni tüketici pazarlar bulabilmek için ulusal ekonomileri parçaladığını, toprak ve devlet mülkiyetlerinin uluslararası sermaye tarafından devralınmakta olduğunu, küresel girişimin dev şirketleri evlendirirken küçük ve orta ölçekli işletmeleri yok ettiğini veya bir küresel dağıtıcının ağına dahil edildiğini, küçük ölçekli bireysel mülkiyetin silinmekte olduğunu anlatır. İşte aslında değişimden anlamamız gereken budur ve bu değişimin dayattığı denetim sürecinde, insanları duydukları ve gördükleriyle etkisi altında bırakan medyanın uyuşturucu/yatıştırıcı etkisine çok ihtiyaç vardır.

Nitekim Türkiye'de Turgut Özal ve kadrolarının sıklıkla ifade ettikleri "vizyon belirleme" sürecinde medyanın yeniden yapılanması büyük yer tutmuştur. "Dinamizm", "yeni trendler" ve "oyun-

da yer almak" söylemiyle çıkan 1980 sonrası yeni sağ kadroları, medya endüstrisinin yeni dünya düzenine uydurulması aşamasında görevlerini başarıyla yapmışlardır. 1990'lara kadar radyo-televizyon yayıncılığında varolan devlet tekelinin kırılmasıyla, yaygın olmayan iletişim ağının genişlemesi bağlamında gerekli altyapı kurulmuş ve yeni dünya düzeninin iletmek istediği mesajları alımlamaya hazır bir toplumsal yapının temelleri atılmıştır.

Telekomünikasyon, uydu sistemleri ve radyo-televizyonda devlet tekelinin kırılması ilk önceleri iletişim özgürlüğü, çok seslilik, hatta bir nevi devrim niteliğinde sunulmuştur. Çok kanallı televizyon yayıncılığı, yurdun dört bir yanından kitlelere seslenen radyolar, çanak antenlerle izlenebilen uydu yayınları ve günümüzün dijital platformlarından aktarılan mesajlarla, yaşadığımız âlemde varolan bilginin demokratikleşeceğine inanılmış ve geçmişi temsil eden tabuların yıkılarak yeni fikir ve imajların bir kolajının yaratılacağı var sayılmıştır. Ancak kısa bir özgürlük döneminin ardından yeni dünya düzeninin dayattığı gibi medya mülkiyetinin tekelleşmesi, medya kanallarının kullanımına getirilen kısıtlamalar ve içeriği boşaltılmış, eğlencenin kutsandığı, gerçekliğin ise deforme edildiği yayıncılık anlayışı Türkiye'de de çok geçmeden yerleştirilmiştir.

Melezleşen medya sahipliği

Televizyon yayıncılığında çok kanallı ulusal ve uluslararası seçenekler, tematik kanalların çoğalması (Kral TV, Genç TV, Number One; Fashion TV, Discovery, Nickalodeon, Medical Channel vs.), öde-izle dijital yayıncılığı (Digiturk, Star Digital, Cine 5, Teleon), büyük kentlerde açılan çok sayıda sinema salonu, global film dağıtım şirketleriyle kurulan ortaklıklar sonucu Türkiye seyircisine Batı'dakiyle aynı anda sunulan Hollywood filmleri, yazılı basında, özellikle dergicilik alanında, küresel medya devleriyle kurulan ortaklıklar (Cosmo, Bazaar, Elle, Marie Claire vs.), yine büyük medya sahiplerinin dünya medya devleriyle bağlantıya girerek güçlerini artırma çabaları (CNN-Türk, CNBC-e) hep globalleşme

trendinin dışında kalmamak adına atılmış önemli adımlar olarak sunulmaktadır.

Hepsinden önemlisi, geleneksel medyaların hem kavram hem de içerik olarak yeniden sorgulanmasını gerektiren, yeni dünya düzeninin yeni aygıtı internet üzerine yapılan yatırımlardır. Ülkemizde 1999 yılından başlamak üzere "yeni medya" olarak da adlandırılan bu sanal iletişim alanında Türkiye ve dünya medya devlerinin ortak yatırımları hızlanmıştır. Mesela Doğuş Grubu-CNBC-Microsoft-General Electric ortaklığıyla NTVMSNBC yayına girmiş, İxir internet hizmetleri devreye sokulmuştur. Doğan Grubu-Nortel Networks-Netaş-Compaq ve Microsoft ile internet yatırımları için anlaşmış, e-kolay.net internet hizmetlerine başlamıştır. Bu yeni sanal ortamda, yeni dünya düzeninin yeni müşterileri için interaktif alışveriş ve bankacılık hizmetlerinin altyapısı da kurulmuş ve çalışmaya başlamıştır.

Görünüşte baş döndürücü bir hızla değişen bu medya ortamı, sıradan Türkiye insanının yaşantısına ne katmıştır? Başka bir deyişle, "değişen dünyanın değişen dinamiklerini" yakalamış olan bu medya atmosferi, aynı zamanda Türkiye insanının da değiştiğinin, dönüştüğünün veya Özal döneminin meşhur sözüyle "çağ atladığının" bir göstergesi midir? Kuşkusuz buna karar verebilmek için medya kanallarına erişim, medya sahipliği ve bu medyalardan iletilen içeriğe bakmak gerekir. Ankara Üniversitesi tarafından her yıl düzenli olarak hazırlanan "Türkiye'de Medya 2000" raporu, bu anlamda verilerden yola çıkarak analiz yapmak açısından yararlı bir kaynak olacaktır.[4]

Öteki Türkiye ve değişen medya

DİE istatistiklerine göre Türkiye'de okur-yazar olmayan, çoğunluğu kadın, 10 milyona yakın kişi vardır. Okur-yazar olan Türkiye nüfusunun yarısı ilkokul mezunudur. Fakülte ya da yüksek okul mezunlarının genel nüfusa oranı yüzde 10'un altındadır.

Türkiye'de günlük gazetelerin toplam tirajı 3.3 milyondur.

Tüketim harcamalarında eğlence ve kültüre ayrılan pay

%2.30'dur. En üst gelir grubundakiler, eğlence ve kültüre en alttakilerin 10 katı daha fazla harcamaktadır.

Ülkedeki 464 sinema salonundan 191'i İstanbul'da, 42'si Ankara'da, 32'si ise İzmir'dedir. Adıyaman, Afyon, Bilecik, Erzincan, Hakkari, Kastamonu, Kırklareli, Nevşehir, Niğde, Rize, Siirt ve Van'da sadece birer sinema salonu mevcuttur.

Türk Telekom verilerine bakılacak olursa, Türkiye'de kablo TV'ye üye olan 700 bin hane vardır. Kablolu yayına geçiş için altyapısı hazırlanmış 2 milyon hanenin çoğu, dengesiz bir dağıtımla İstanbul, Ankara ve İzmir'de bulunmaktadır. Dijital platformda yayın yapan medya kuruluşlarından Digiturk, Star Digital, Cine + Digital ve Doğan Digital rekabetinden de 2003 yılına kadar 4 milyon abone hedeflenmektedir.

Ocak 2000 verilerine göre, Türkiye'de nüfusun sadece yüzde 1.66'sı internet kullanmaktadır. İnternete bağlı bilgisayar sayısı ise, yine Ocak 2000 itibariyle, 78.878'dir.

Böyle bakıldığında, Türkiye'de, küresel çağın teknolojik bir zorlaması olarak sunulan bu "hızlı" değişim sürecinin, aslında toplumun küçük, ama bütününün de temsili olmayan bir kesimine hitap ettiği daha iyi anlaşılmaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan pek çok ülkede iletişim olanaklarına erişme ve değişen dünyanın yeni medya ürünlerini tüketme açısından ciddi bir eşitsizlik gözlenmektedir. Ulusal anlamda özellikle kentli nüfus/köylü nüfus ya da kentli zengin/kentli yoksul arasında gözlenen bu eşitsizlik, global anlamda da zengin ve yoksul ülkeler arasında bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve medya ürünlerine erişip tüketebilme olanaklarında benzer örnekler yaratmaktadır. Bugün dünyada toplam internet kullanıcılarının yarısı ABD ve Kanada'da yaşamaktadır. Avrupa ülkelerinin internet kullanım oranı, dünya internet kullanımının 1/4'ünü oluşturmaktadır. Asya-Pasifik ülkelerinde bu oran yüzde 20 iken, Ortadoğu ülkeleri internet kullanımında en düşük seviyededir.

Nitekim üçüncü dünya ülkelerinde yürütülmüş ampirik çalışmalar da, 1970'lerde medyanın "bilgi gediği" yaratma etkisini keşfetmiş araştırmacıları haklı çıkarmaktadır. Bir toplumsal sistem perspektifinden yola çıkan "bilgi gediği modeli", medya enformas-

yonunun çeşitli toplumsal sınıflar arasında dağıtılması bazında medya etkisi ve toplumsal iktidar arasındaki ilişkileri inceler. Modelin arkasında yatan temel düşünce şudur: Kitle iletişim araçlarından yayılan enformasyon, bir toplumsal sistem içinde yerleşiklik kazandıkça, bu enformasyonu nüfusun daha yüksek sosyo-ekonomik statüde bulunan dilimleri daha düşük sosyo-ekonomik statüde bulunanlardan daha fazla bir oranda edinme eğilimine girer ve böylece toplumsal katmanlar arasındaki bilgi gediği, küçülmekten ziyade büyür.[5]

Bu demektir ki, "global medya" veya "küresel bilgi ağı" olarak sunulan ve arkasında barındırdığı teknolojik yatırımlarla göz boyayan yeni dünya düzeninin iletişim kanalları, sınıf yapısındaki eşitsizlikleri azaltmaktan ziyade bu eşitsizliği daha da yaygınlaştırmakta ve büyütmektedir. Türkiye özelinde bakarsak, mevcut medyada gözlenen değişim, sahiplik mekanizması, erişim ve tüketim bağlamında dünya ölçeğinden çok farklı değildir. Yoksul halk kesimleri eğlence formatında haber programlar, Brezilya dizileri ve dünyanın her ülkesinde farklı dilde, ama aynı stüdyo dekoruyla sunulan yarışma programları ve talk-show'larla elektronik kimyasalların etkisi altında bırakılmakta; asıl değişim ise toplumun sadece yüzde birlik kesimi ile kuzey yarım küredeki birkaç uluslararası şirketin kasasında gerçekleşmektedir.

Sonuç yerine

Medya kanalları istediği kadar değişsin ve çeşitlensin, Türkiye'nin nasıl olup da değişmediğine dair en güzel, ama aynı zamanda en dokunaklı örnek geçtiğimiz Ocak ayında Türkiye'nin "batısında" yaşanan bir olaydır. 9 Ocak günü, Kırıkkale'de internet kafeleri basan polis, yaşları 10 ile 16 arasında değişen 130 çocuğu gözaltına almıştır. Kırıkkale Emniyet Müdürü Hayrettin Gök'ün marifetiyle Emniyet Konferans salonunda toplanan çocuklar, basına teşhir edilirken utanarak yüzlerini kapatmışlar ve polislerin ihtarlarını dinledikten sonra velilerine teslim edilmişlerdir.[6] Bugün Türkiye'nin tepesindekiler "değişen çağın değişen dinamiklerine uyum sağlamak" söylemini şiar edinirken, öte yanda

toplumun alt kesimlerinden gelen gençlerin bilgiye ulaşmak için internet kafelere "takılmaları" bile bir suç olarak algılanabilmektedir.

O halde değişen medya dünyasının değişen dinamiklerinden bize düşen, hâlâ oturma odalarımıza kurulup bol bol futbol maçı, İbo Show, Çarkıfelek, Bizimkiler, Mahallenin Muhtarları, Biri Bizi Gözetliyor[7] gibi yapımları izlemek, şarlatanlığa varan haber bültenleriyle bilgileneyim derken bilgisizleşmek ve bu arada da mümkün olduğu kadar çok reklamdan etkilenip alabildiğine tüketmektir. Değişen dünyanın yeni sömürgecilik zihniyetinin kendisine adapte etmeye çalıştığı küresel insan kavramı da bundan farklı bir şey değildir zaten.

1 Huxley, Aldous; Cesur Yeni Dünyayı Ziyaret, İthaki Yayınları, çev: Savaş Kılıç, 2001, s. 41

2 Bagdikian; Ben; Media Monopoly, Beacon Press, 1997

3 Chossudovsky, Michel; Globalisation of Poverty, The Transnational Foundadtion for Peace and Future Research: www.transnational.org

Medya Gözcüsü Olmak

Enformasyon çağının en büyük silahı olan medya, bir yandan düşüncelerimizi, duygu ve davranışlarımızı yönlendirmek yolunda bombardımana devam ederken, bir yandan da kendi içindeki çelişkilerin bir ürünü olarak, yine kendi olanaklarıyla, anti-medyayı yaratıyor. Bir başka deyişle medya, kendi ürettiği kültürel yapılanma içinde, dünya üzerinde yaşayan her yaştan insanı karşı konulamaz bir bilgi akışı altında ezip şaşkına çevirirken, bir yandan da aynı ezici aygıtları –silahları– kullanarak kendi "söylemini" kıyasıya eleştiriyor.

Özellikle son yıllarda internet ortamında medyanın eleştirisine soyunan site sayısında gözlenen artış, "yeni medya" ortamının, aslının eleştirisi için en uygun adres olduğu izlenimi veriyor. Dünyada aralarında dorduncukuvvetmedya.com'un da bulunduğu çok sayıda web sitesi, her gün değişik kanallardan piyasaya sürülen enformasyonu doğruluk, yanlılık, adil tutum ve çıkar ilişkileri açısından sorguluyor, mesleki kodlarda sapma olup olmadığını denetliyor. Medya eleştirisinin temel sorusu, yazılı, görsel ya da işitsel alanda üretilen bilgilerin, kim tarafından, ne amaçla ve hangi yolla edinilip hedef kitleye aktarıldığı:

"Bu mesajı kim yarattı?", "Kim hangi nedenlerle bu mesajın belli bir bölümünü seçti, belli bir bölümünü çıkardı?", "Bu mesaj hedef kitleyi nasıl etkileyecek?"... Bu ve bunun gibi pek çok soru, medya eleştirmeninin görev alanına giriyor. İşte Batı'da Media Watch, Türkiye'de ise "Medya Gözcüsü" olarak adlandırılan gruplar –ya da kişiler– yazılı basın, televizyon, radyo ve internet ortamından yayılan bilgi akışını elekten geçirip, eksik ya da çarpıtılmış bilgiyi ayırt etmeye çalışıyor. Biraz çelişkili olsa da, kuşkusuz olumlu gözle bakılması gereken bir gelişme bu; U.C. Berkeley Gazetecilik Okulu Dekanı Ben Bagdikian'ın deyimiyle, "imajlarla kelimelerin, aile, okul, din ve devlet gücünden daha etkili olduğu bir yüzyılda" medya gözcülerine çok iş düşüyor çünkü.

Türkiye'nin medya ortamı da geçtiğimiz aylarda iki yeni medya gözcüsü kazandı: Jurnal.net ve Medyakronik. İnternet ortamında yayınlanan iki web sitesi de, daha çok gazetecilik ve dolayısıyla "habercilik" üzerine yoğunlaşıyor. Batı'da bu amaçla kurulmuş örgütlere "Haber Gözcüsü" (News Watch) adı da veriliyor. Temel olarak "haber hiçbir ticari güç tarafından kontrol edilmemelidir; aynı devlet gücü tarafından kontrol edilmemesi gerektiği gibi" anlayışından hareket eden haber gözcüleri, yeni iletişim kartelinin elde ettiği gücü ne yönde kullandığını gözleyip kamuoyunu uyarmayı amaçlıyor.

Geniş halk kesiminde "majör medyada yayınlanan haber gerçeği yansıtıyordur(!)" düşüncesi hâkim olsa da, habercilik mesleğine kıyıdan köşeden bulaşan herkes bilir ki medyada sunulan en masum haber/olay bile bir "yeniden yaratım" sürecinin ürünüdür. Bu yeniden yaratım süreci, yani haberin fotoğraflı-fotoğrafsız, birinci sayfadan-onuncu sayfadan, soru başlıklı-kesin başlıklı, küçük-büyük veriliş tarzı, aynı haberin değişik medyalarda farklı sunumuna yol açar; mesela Recai Kutan'ın yeniden Fazilet Partisi Genel Başkanı seçilmesi, bir gazetede "Kutan'ın Başarısı" olarak sunulurken, bir diğerinde "Gül Galip, Kutan Başkan" olarak verilir. Haber söyleminin eleştirisi, duyduğu ve gördüğü ile zehirlenen, medyanın esiri olmuş halk kitlelerini karşı karşıya oldukları tehlikeli oyundan haberdar etmek açısından önemlidir.

Peki ama böylesine ulvi bir amaçla yola çıkan ve "haber gözcülüğüne" soyunan kadronun ne gibi vasıflara sahip olması gerekir? Medya eleştirisi yapılacaksa eğer, bu eleştiriyi yapacak donanıma sahip kişilerin öncelikle kendilerini tarif etmeleri gerektiğini söylesek çok mu şey istemiş oluruz? Batı'daki örneklere baktığımızda, genelde medya veya özelde haber eleştirisinin, ya üniversite ortamında akademikler (Columbia Journalism Review örneği gibi) ya da zamanında yaygın medyada çalışmış ancak, mevcut pratiğe meydan okuyarak mesleği bırakmış kişiler (Steve Brill'in Brill's Content örneği gibi) tarafından yapıldığını görüyoruz. Akademik anlamda haberi eleştiren dergiler veya web siteleri, çoğunlukla gazetecilik pratiğini yukarıya çekecek

araştırma metinleri yayınlıyorlar: "Çocuklar haber kaynağı olarak kullanılmalı mı?", "Polis-adliye haberlerinin izlenmesinde dikkat edilecek noktalar" veya "Oto-sansürün arkasındaki gerçekler" türü makalelere bu tür dergi ve sitelerde rastlıyoruz. Akademik altyapıdan gelmeyen haber gözcüleri ise zaman zaman daha saldırgan, daha meydan okuyucu ve yıpratıcı olabiliyorlar: Buna örnek olarak Türkiye'den Kuva-yı Medya'yı verebiliriz.

Şimdi saldırgan tutum denilince biraz durup düşünmek lazım. Bir medya kuruluşunun habercilik anlayışını, patronajını ya da bu kuruluşta görev yapan bir gazeteciyi eleştirirken hangi kıstasları dikkate almak gerektiği ve takınılan saldırgan tutumu destekleyecek ne kadar sağlam delillere dayanıldığını da göstermek gerekiyor. Üstelik eleştiriyi yapan, saldırgan tutumu gerçekleştiren öznenin kim olduğu da çok önemli. Bunu bir örnekle açıklamaya çalışalım: Diyelim ki çok satan gazetelerden birinde, çok iyi maaşla çalışmaktasınız. Gazetecilik mesleğinizi ifa ederken bir anlaşmazlık sonucu işinizden atılıyorsunuz. Bu olay sizde derin bir ihanete uğramışlık duygusu yaratıyor ve öç almak istiyorsunuz. Tam bu aşamada medya eleştirisi yapan sitelerden biri "gel bize yazı yaz" diye teklifte bulunuyor; yapacağınız ilk iş sizi mesleğinizden eden kurum aleyhine elinizdeki bilgileri açığa vurmak mıdır, yoksa edindiğiniz mesleki tecrübeyi kendinizden sonraki kuşağa en iyi şekilde aktaracak daha farklı bir söylem arayışına mı girersiniz? Bu konu medya eleştirisine soyunan herkesin (4KM dahil) öncelikle kendi kendisine sorması gereken bir sorudur bana göre.

Bir de yaygın medyada halen çalışmakta olup, bir yandan da medya eleştirisi yapan gazeteci grubu var ve aslına bakarsanız onların durumu daha vahim. Çünkü "iletişim çağında kendi olanaklarını kullanarak kendini eleştirmek" gibi bir misyon üstlenmiş durumdalar ki vay hallerine! Neresinden bakarsanız bakın karmaşık bir durum; Türkiye'de mevcut medya kartelinin bir yazarı, yöneticisi ya da muhabiri olarak görev alanların –isimle-

4 MediaScape Raporları: Türkiye'de Medya 2000; BYAUM Ankara Üniversitesi Basın Yayın Araştırma Uygulama Merkezi, Ankara, 2000.

rini vererek– kendi çalıştıkları (maaş aldıkları) kurumu ne ölçüde eleştirebilecekleri bir soru işaretidir kuşkusuz. Bugünkü medya ortamında "sendikal hakları", "ücret politikalarını", "iş yerinde eleman kayırmaları", "işten keyfi adam atmaları" ya da "editoryal bağımlılığı" eleştirebilecek midir bu kalemler? Tam tersi, eğer suya sabuna dokunmayacaklarsa, o zaman neden medya eleştirisi gibi bir alanda yer almak ihtiyacındadırlar? Medyayı eleştirecek güce sahip olmak kuşkusuz eleştiriyi yapana "ben temizim", "ben farklıyım" deme fırsatını verdiği için tercih edilir bir durumdur; ancak Ayşenur Arslan'ın 1. İletişim Kongresi'nde yaptığı konuşmada söylediği gibi, "Barda çalışıp da bakire kalmak (aslı genelevdir benim bildiğim)" ne kadar mümkündür?

Sanal âlemde varolmaya çalışan haber gözcülerinde "gözlediğimiz" (haber gözcüsü de gözlenebilir) bir başka durum da mevcut medyanın kendini ifade ediş tarzını temsil ediyor oluşlarıdır ki bu da alternatif bir söylem yaratmaya çalışma çabasını baltalamaktadır. Mevcut haberci medyanın söylemi "güçlü yazar kadrosu", "araştırmacı-yazarlar", "köşe başlarını tutanlar" üzerinedir. Dönüp yeni kurulmakta olan haber gözcüsü sitelere bakarsak, aynı söylemin hâkim olduğunu görmekteyiz. Aynı alt-üst hiyerarşisi bu sitelerde de mevcuttur, yani "köşe yazarları", "yazarlar", "diğer yazarlar" ve adı lazım olmayan birtakım çalışanlar… Bu siteler tam olarak kaç kişilik bir kadro ile ve nasıl bir örgütlenme tarzı ile hazırlanmaktadır? Bence medya gücünü eleştiriye soyunan bu kadrolar, öncelikle kendilerinin kim olduklarını açıklamalılar. Dergi ya da web sitesi, kim tarafından finanse edilmektedir? Burada görev yapanlar gönüllü kişiler midir, yoksa maaş karşılığı mı çalışmaktadırlar? Eğer para karşılığı çalışılıyorsa maaşı kimler tarafından ödenmektedir? Medya eleştirmenine para ödeyen bir patron varsa, bu patronun asıl işi nedir; yaygın medyadan herhangi bir kurumla organik bir bağı var mıdır? Medya eleştirmeni yazar-çizer-araştırmacı kadro, aynı zamanda bir başka medya kurumunda maaşlı çalışmakta mıdır?.. bu ve bunun gibi sorular

5 Fejes, Fred; "Eleştirel Kitle İletişim Araştırması ve Medya Etkileri", Medya İktidar İdeoloji, Ark Yayınları, der: Mehmet Küçük, 1999, s. 321.

çoğaltılabilir. Hatta çoğaltılmalı ve cevaplar da beklenmelidir; aksi takdirde medya veya haber eleştirisi, altı boş bir Batılılaşma tahayyülü, bir özenti olmaya mahkûmdur. Çünkü medya veya haber söyleminin eleştirisi, doğası gereği içeriksel bir alternatif teşkil etmeli ve bunun için de bağımsız olmalıdır.

6 9 Ocak 2001 tarihli Radikal gazetesi: "Sen misin kafeye giden?"
7 AGB raporlarına göre Türkiye'de en çok izlenen TV programları

Bush'u Bloglar mı Yaktı?

Gazeteci Zeynep Atikkan'ın Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkan Amerikan Cinneti: 11 Eylül Amerika'yı Nasıl Değiştirdi? adlı kitabı, bir serbest gazetecinin engin gözlem, derinlemesine araştırma, eleştirel bakış/analiziyle, yoğun emeğinin ürünü. Atikkan, kitabında Demokrat Clinton döneminden Cumhuriyetçi Bush dönemine ABD'nin iç ve dış politikasına, ama özellikle de 11 Eylül sonrasında bu politikalarda yaşanan değişime ışık tutuyor. Bunu yaparken, kitabında çok geniş bir bölümü de medyaya ayırıyor. Başkan Bush'un istilacı dış politikalarına karşı üç maymunu oynayan yaygın medyaya karşın, bloglardan yükselen muhalefete dikkat çekiyor.

Şöyle diyor Atikkan:

"Sonuçta tekelleşmiş medya, Irak çılgınlığının bir parçası oldu. Değişik görüşler ve haberler internet sitelerinde, kişisel bloglardaydı. Bloglarda çılgınlık, fantezi de vardı. Ama bloglarda gazetecilik de yapıldı. Irak Savaşı sırasındaki bazı bloglardaki haber ve yorumlar referans olarak dünya basınında kullanıldı. Zaten Amerikan iç politikası da büyük çapta siber âlemde şekillenmeye başladı. Bu eğilim, 2004 seçimlerinde uç verdi: 2008'deki Başkanlık seçimlerinin kampanyası, siber dünyaya kayacak. Bloglarda uçuşan siyasi mesajlar seçimlerin yönünü tayin edecek."

Zeynep Atikkan'ın kehanetinin gerçekleşmesi için 2008'i beklememiz gerekmedi. Geçtiğimiz hafta ABD'de yapılan Senato ve Temsilciler Meclisi seçimlerinde Demokrat'ların (nihayet!) çoğunluğu ele geçirmesinde internet gazetecilerinin ve blogçuların rolü çok büyük. Nasıl mı? AFP haber ajansının bir haberine göre, artık web siteleri ve bloglar ABD seçim kampanyalarında çok ciddi rol oynuyor. You Tube gibi hotspot'lardan Amerika'da çok okunan Daily Kos ya da RedState gibi bloglara kadar internet, sansürsüz yayınlarıyla geleneksel medyaya meydan okurcasına kamuoyunu çok güçlü şekilde etkiliyor.

Washington'daki saygın düşünce ve araştırma kuruluşu Pew Internet and American Life Project'in yöneticisi Lee Rainie şöyle diyor:

"Bu bloglarda yazılı içerik üreten insanlar aynı yazılı basın gazetecileri gibi, görüntülü içerik üretenler de TV muhabirleri gibi çalışıyorlar. Böylelikle, internet siyasal iletişim alanında çok güçlü bir alternatif olarak çıkıyor karşımıza."

Son seçimlerde Amerikan kamuoyunu en çok etkileyen haberler, bloglardan yayılan ve Cumhuriyetçi adayların utanılacak anlarını yansıtan videolar olmuş. En çok izlenen videolardan birisi, Virginia eyaletinden Cumhuriyetçi senatör George Allen'ın You Tube'da yayınlanan görüntüleri. Bu videoda Allen'ın demokrat rakibinin ekibindeki bir kampanya çalışanı hakkında nasıl ırkçı bir söylemle konuştuğu kaydedilmiş. Videonun You Tube'da yayınlanmasından sonra yapılan kamuoyu yoklamalarında Cumhuriyetçi Allen'ın potansiyel oy oranının düştüğü gözlenmiş.

You Tube'da yayınlanan bir başka matrak, ama utanılacak video da yine Cumhuriyetçi Conrad Burns'ün bir toplantıda uyuklarken horladığı görüntüleri içeriyor. Burns'ün ayrıca evinde çalışan yardımcılarıyla ilgili ırkçı konuşmalar yaptığı bir başka video da en çok tıklanan ve izlenen görüntüler arasında yer alıyor.

"Utanılacak videolar"ın büyük bir kısmı bloglara adı saklı kişiler tarafından gönderiliyor. Blogçular veya internet gazetecileri ise bu gönüllü habercilerden gelen içeriği, yaygın medyanın enformasyon tekelini kırmak ve muhalefet etmek için ustalıkla kullanıyorlar. Pew düşünce kuruluşu tarafından yapılan araştırmaya göre, ABD'de bu seçimlerden önce her gün ortalama 26 milyon kişi, 7 Kasım seçimleriyle ilgili enformasyon almak için interneti kullanmış. 26 milyon kişi rakamı, yabana atılacak gibi değil. Çünkü, 2002 yılındaki Senato ve Temsilciler Meclisi seçimleri sırasında interneti enformasyon kaynağı olarak kullanan Amerikalıların sayısından tam iki buçuk kat daha fazla.

Öyle görünüyor ki, gazeteci Zeynep Atikkan'ın, "ABD seçim kampanyalarında muhalefet siber âleme kayacak" kehaneti fena halde tutmuş. Bakalım, 2007 Kasım'ında Türkiye'de yapılacak

genel seçimlerde bizim internet gazetecileri de aynı muhalefet

gücünü gazetecilik yaparak kullanabilecekler mi?